

บริษัท ปาณาส

๕๖๓๓๓

พร. ๒๕๒๕

กรมส่งเสริมพาณิชย์กรุงธน

นิทานเวตาล

นิทานเวตาล (สันสกฤต: वेतालपञ्चविंश ति เวตาลปัญจวิงศติ แปลว่า นิทานเวตาล 25 เรื่อง) เป็นวรรณกรรมสันสกฤตโบราณ ซึ่งเล่าชานโดยกวีชื่อ ศิวทาส และได้ถูกเล่าชานกันต่อมากกว่า 2,500 ปีล่วงมาแล้ว โครงเรื่องหลักของนิทานเรื่องนี้เป็นเรื่องการโต้ตอบตอบปัญหาระหว่างพระวิกรมาทิตย กษัตริย์แห่งกรุงอุชชียนี กับเวตาล ปีศาจที่มีร่างกายกึ่งมนุษย์กับค่างคาว ซึ่งจะนำเข้าไปสู่นิทานย่อยต่างๆ ที่แทรกอยู่ในเรื่องนี้รวม 25 เรื่อง ลักษณะดังกล่าวคล้ายกับนิทานอาหรับราตรี หรือ "พันหนึ่งราตรี" ซึ่งเป็นนิทานชุดในซีกโลกอาหรับที่ได้รับความนิยมอย่างมากอีกชุดหนึ่ง

พระราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ หรือ น.ม.ส. ได้ทรงแปลจากฉบับที่แปลเป็นภาษาอังกฤษของริชาร์ด ฟรานซิส เบอร์ดัน จำนวน 9 เรื่อง และจากสำนวนแปลของ ซี.เอส. ทอร์นีย์ อีก 1 เรื่อง ทำให้ฉบับภาษาไทยของ น.ม.ส. มีนิทานเวตาลทั้งหมด 10 เรื่อง

ต้นฉบับจาก : <http://th.wikisource.org/wiki/นิทานเวตาล>

ข้อมูลจาก: <http://th.wikipedia.org/wiki/นิทานเวตาล>

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ จัดทำโดย พฤษภ บุญมา (pruetboonma@gmail.com)

เผยแพร่บนเว็บไซต์ <http://www.weread.in.th> เมื่อ 12 กันยายน 2552

ต้นเรื่อง

พระราชาทรงนามวิกรมมาทิตย์ ครองราชย์อยู่กรุง อุษชยินี นับเวลาถึงบัดนี้ได้เกือบ ๒,๐๐๐ ปี พระองค์เป็นกษัตริย์ทรงนามเลื่องลือ สามารถทั้งในทางศึกแลในทางปกครองไพร่ฟ้าประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งเป็นผู้เอื้อเฟื้อต่อการเรียนรู้ มีปราชญ์ ๙ คนเรียกว่า เนาวรัตน์กวีคือ กาลิทาส เป็นต้น แต่งกลอนยอพระเกียรติปรากฏจนเวลานี้ว่า รัชกาลพระวิกรมมาทิตย์เป็นเวลาที่วิชารุ่งเรือง

ประวัติของพระราชาคองค์นี้ มีเรื่องจริงปะปนกับเรื่องซึ่งประดิษฐ์ขึ้น กล่าวตามความเป็นคำนำเรื่องนี่ว่า เมื่อพระวิกรมมาทิตย์ทรงครองราชสมบัติรุ่งเรืองอยู่หลายปี จนพระชนมายุได้ ๓๐ พรรษา จึงทรงพระดำริว่า บ้านเมืองต่างประเทศที่ได้ทรงยินชื่อแต่มิได้เคยเห็นนั้นมีมาก สมควรจะได้ไปดูให้เห็นเสียสักครั้งหนึ่ง ราชประสงค์คือจะเที่ยวสอดรู้การในบ้านเมืองเหล่านั้น หาช่องทางที่จะเอารวมเข้ามาเป็นเมืองขึ้นด้วยกำลังอาวุธหรือกำลังปัญญา ทรงคิดฉะนี้จึงมอบราชการบ้านเมืองให้พระอนุชา ทรงนามพระ ภรรตฤราช ปกครองแทนพระองค์ แล้วทรงเครื่องปลอม

เป็นโยคี มีพระราชโอรสองค์ที่ ๒ ทรงนาม ธรรมธวัช ตามเสด็จ
เที่ยวเตร็ดเตร่ไปในป่าแลเมืองต่าง ๆ

พระภรรตฤราชผู้นุชาซึ่งปกครองสมบัติแลราชการเมืองแทน
พระราชานั้นเป็นบุรุษมีเหตุที่ยิ้มเฝ้าเป็นปกติ เพราะได้เสียนางผู้
เป็นชายาไปด้วยเหตุประหลาด มีเรื่องตามที่กล่าวต่อกันมาว่า วัน
หนึ่งพระภรรตฤราชเสด็จออกล่าเนื้อในป่า พบหญิงแม่หม้ายเข้าสู่
กองเพลิงซึ่งเผาศพพราหมณ์ผู้สามี หญิงนั้นแสดงความมั่นใจ
ปราศจากความสะทกสะท้าน ครั้นพระภรรตฤราชเสด็จกลับถึงวัง
จึงเล่าแก่นางผู้เป็นชายาแห่งพระองค์ว่า นางพราหมณ์มีความ
สัตย์แลความกล้าฉนั้น ๆ พระชายาทูลตอบว่า เมื่อผู้สิ้นชีพไป
แล้วหญิงดียอมจะสิ้นชีวิตด้วยเพลิงแห่งความทุกข์ หาต้องตายใน
กองเพลิงซึ่งเผาสามีไม่ พระภรรตฤราชทรงฟังดังนั้นก็นิ่งตรึกตรอง
มิได้ตรัสประการใด ครั้นวันรุ่งขึ้นเสด็จออกป่าล่าเนื้ออีกครั้งหนึ่ง
ไม่ช้าตรัสให้มหาดเล็กเชิญเครื่องทรงซึ่งขาดแลเปื้อนประอบกลับ
ไปทูลพระชายาว่าเกิดเหตุวิบัติในป่า พระภรรตฤราชสิ้นพระชนม์
เสียแล้ว พระชายาได้ยินดังนั้น ก็ล้มลงสิ้นชีวิตด้วยเพลิงแห่ง
ความทุกข์ พระภรรตฤราชกลับจากป่าก็เสียพระเหตุยหนักหนา
มีอาการซึมเซากระเตียดไปข้างจะออกเป็นฤ ษีอยู่รำไป แม้มี
ชายาองค์อื่น ๆ จำนวนไม่น้อยก็ไม่ทำให้เข้มขึ้นได้ (จนได้นางมา

ใหม่อีกองค์หนึ่ง)

เมื่อได้รับตำแหน่งปกครองแทนองค์พระราชแล้ว พระภรรตฤ
ราชก็ปฏิบัติราชการโดยทางที่ชอบ แต่ไม่สนุกในงานที่กระทำจน
กามเทพแผลงศรดอกไม้ทะลุหูทั้ยอีกครั้งหนึ่ง

นางนั้นมีหน้าเหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ มีผมดั่งเมฆสีนิลโลहित
ซึ่งอุ้มฝนห้อยอยู่บนฟ้า มีผิวซึ่งแย้มดอกมะลิให้ได้อาย มีตา
เหมือนเนื้อทรายซึ่งระวางภัย ริมฝีปากเหมือนดอกทับทิม คอ
เหมือนคอนกเขา มือเหมือนสีแห่งท้องสังข์ เหวเหมือนแอมเสือดาว
บาทเหมือนดอกบัว พร้อมด้วยลักษณะนางงามอย่างแขก ซึ่งไทย
เราแต่งกายปกกลอนก็พลอยเอาอย่างมาเห็นงามไปด้วย พระชายา
องค์ใหม่งามเช่นนี้ พระภรรตฤราชก็ลืมหอง แต่นางมิได้จงใจรักดี
ต่อพระสวามี กลับไปมีใจรักใคร่กับอำมาตย์หนุ่มคนหนึ่งชื่อมหิ
บาล มีซ้าก็เกิดเหตุ

ในที่ใกล้พระราชวัง มีพราหมณ์คนหนึ่งกับภริยาเป็นคนจนยาก
แค้นแสนเข็ญไม่รู้จะทำอะไรก็ทำตบะ คืออดข้าว แลทรมานตัว
ต่างๆ หน้าหนาวลงแช่น้ำ หน้าร้อนนั่งฝังไฟรอบตัว จนทเวดา
เบ็ดเตล็ดพากันยำเกรงทั่วไป ในที่สุดทเวทูลลงมาจากสวรรค์ ยื่น
ผลไม้ให้ผลหนึ่ง บอกว่าเป็นผลไม้อำมฤต ถ้ากินแล้วจะยืนชีวิต

อยู่คำฟ้า

ครั้งเทวทูตอันตรธานไปแล้ว พราหมณ์ก็อ้าปากซึ่งฟันหมดไปแล้ว เพื่อจะกัดแลกินผลอำมฤต พอนางพราหมณ์ร้องห้ามว่า "ท่านเอ๋ย ท่านจงยั้งซึ่งใจดูก่อน ความตายนั้นเป็นทุกข์ชั่วขณะเดียว ความมีชีวิตยากแค้นเช่นเรานี้เป็นทุกข์ยาวนาน ท่านอยากจะมีทุกข์เช่นนี้จนคำฟ้าหรือ ความยากจนนี้เป็นบาปที่เราทำไว้ในหนหลัง ท่านจะยึดทุกข์คือชีวิตไปทำไมเล่า ผลไม้นั้นท่านอย่ากินเลย"

พราหมณ์ได้ยินภริยาท้วงดั่งนั้นก็ลังเลในใจ นั่งนิ่งปากอ้าตาเพ่งอยู่สักครู่หนึ่ง จึงกล่าวแก่ภริยาว่า "ข้าได้รับผลไม้นี้ไว้จากเทวทูตด้วยหมายจะกิน เมื่อเจ้าคัดค้านจะนี้ข้าก็สงสัยในใจ เจ้าผู้มีปัญญาจะเห็นควรให้ข้าทำอย่างไรต่อไปเล่า"

นางพราหมณ์ตอบว่า "ท่านกับข้าพเจ้าเวลานี้ก็แก่แล้ว ความชราย่อมกีดกันความสุขซึ่งมีในใจหนุ่มสาว คนแก่จะอยู่ปรัมปราอีกช้านานก็หาประโยชน์มิได้ ถ้าการกินผลไม้นี้กลับให้ความเป็นหนุ่มแก่ท่าน ข้าพเจ้าก็จะมิคัดค้านเลย"

พราหมณ์ได้ยินภริยากล่าวดั่งนั้น ก็สิ้นความลังเลในใจทิ้งผล

ไม่ลงยังพื้นดิน นางพราหมณ์ก็ยินดี แต่ชอบความอึดใจไว้มิแสดง
ให้สามีเห็น ความอึดใจนั้นเกิดแต่ความเห็นแก่ตนเองฝ่ายเดียว
คือนางพราหมณ์เห็นว่า นางได้อยู่เป็นสามีภริยากับพราหมณ์มา
ก็ช้านานจนถึงความชราเห็นปานฉะนี้แล้ว ถ้าสามีกินผลอำมฤต
ยืนยงต่อไป ส่วนนางเองมิพ้นความตายได้ไซ้ ความเที่ยงธรรม
จะมีก็หาไม่ ครั้นสามีทิ้งผลไม่อำมฤตลงบนพื้นดินฉะนั้นแล้ว นาง
ก็กล่าวติเตียนความอายุยืนซ้ำเติมอีกจนสามีเห็นจริง กลับโกรธ
เทวดานำผลอำมฤตมาให้ด้วยความปองร้าย หยิบผลไม้นั้นจะ
โยนเข้ากองไฟ ภริยาห้ามไว้แล้วกล่าวว่า"ท่านอย่าเพิ่งทำเร็วไป
นัก ผลไม้นี้มิใช่ของหาง่าย เมื่อได้มาแล้วก็ควรใช้ให้เป็น
ประโยชน์ ท่านจงไปเฝ้าพระภรตฤราช ถวายผลไม้นี้ เธอคงจะ
ประทานรางวัลให้สมแก่ราคาของ รางวัลนั้นแหละจะปลดทุกข์คือ
ความจนของเรา ท่านทำตบะมาช้านานจนได้ผลเช่นนี้แล้ว ท่าน
จงกระทำตามคำซ้ำ เพื่อให้ผลแห่งตบะนั้นเป็นเครื่องนำมาซึ่ง
ความสุขเถิด" พราหมณ์สามีได้ฟังภริยากล่าวดังนั้นก็เห็นด้วย จึง
นำผลอำมฤตเข้าไปเฝ้าพระภรตฤราช ทูลให้ทราบคุณแห่งผลไม้นั้น
แล้วทูลว่า"พระองค์จงรับผลไม้นี้เป็นของซึ่งข้าพเจ้าถวายเถิด
พระองค์ทรงพระชนมายุยืนนานจะได้เป็นที่พึงแก่ประชาราษฎร์
ทั่วไป แลถ้าประทานรางวัลแก่ข้าพเจ้าให้สมแก่ค่าแห่งผลไม้นี้

ความเป็นที่พึงของพระองค์ก็ยิ่งแผ่กว้างทวีออกไป"

พระภรรตฤราชได้ฟังดังนั้นก็ทรงยินดี รับผลไม้จากพราหมณ์ แล้วตรัสให้พราหมณ์ตามเสด็จเข้าไปในคลังทอง อันเป็นที่ซึ่งทองทรายกองอยู่หลายพ้อม แล้วตรัสให้พราหมณ์ขนเอาไปเต็มแรงที่จะขนได้ พราหมณ์ก็เปลื้องผ้าออกห่อทองทรายแบลบรรจุในที่ต่างๆ ซึ่งจะบรรจุได้ รวมทั้งในปากอันพูดคล่องแลไม่มีฟันนั้นด้วย

ครั้นพราหมณ์ออกจากวังไปแล้ว พระภรรตฤราชก็เสด็จไปสู่ตำหนักแห่งพระชายาองค์ใหม่ ประทานผลไม้แก่นางแล้วตรัสว่า "เจ้าจงกินผลไม้อำมฤตนี้เถิด ความงามของเจ้าจะอยู่ให้ข้าชมไปชั่วกาลนาน" พระชายาซึ่งมีหน้าเหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ มีผมหงอกสีนิลโลหิตซึ่งอุ้มฝนห้อยอยู่บนฟ้า มีผิวซึ่งเย้ยดอกมะลิให้ได้อาย ฯลฯ ทรงรับผลไม้อำมฤตจากพระภรรตฤราชแล้ววางพระหัตถ์บนอุระพระสวามี จุมพิตพระเนตรแลพระโอษฐ์ พลังทูลว่า "พระองค์จงเสวยผลไม้นี้เถิด หรือมิฉะนั้นแบ่งเสวยกับข้าพเจ้า องค์ละครึ่งผลเพื่อจะได้ยืนชนมาอยู่ไปด้วยกัน ความเป็นสาวอยู่เสมอนั้น ถ้ามิได้มีชายผู้เป็นที่รักอยู่ด้วยแล้วประโยชน์อันใดจะมีเล่า" พระภรรตฤราชทรงฟังดังนั้น ก็แค้นขึ้นในพระหฤทัย แต่ตรัสแก่นางว่า ผลอำมฤตนั้นต้องกินคนเดียวหมดผลจึงจะมีคุณดัง

กล่าว ถ้าแบ่งกินคนละครึ่งก็ไม่มีประโยชน์เลย รับสิ่งเท่านั้นแล้วก็
เสด็จไปจากตำหนักนาง ทิ้งผลอำมฤตไว้ให้นางเสวยตามสบาย

ฝ่ายพระชายาผู้มีหน้าเหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ มีผมเหมือน
เมฆสีนิลโลหิตซึ่งอุ้มฝนห้อยอยู่บนฟ้าฯลฯ ครั้นพระสวามีเสด็จพ้น
ตำหนักไปแล้ว นางก็ตรัสให้คนสนิทไปตามอำมาตย์หนุ่มผู้เป็นที่
พึ่งพระหฤทัยไปที่ตำหนัก แลประทานผลอำมฤตแก่อำมาตย์หนุ่ม
ด้วยกิริยาแลวจากซึ่งสำแดงเสน่ห์หาอย่างน้อยเสมอกับที่ได้แสดง
ต่อพระภรรตฤราชผู้สวามี อำมาตย์หนุ่มรับผลอำมฤตด้วยกิริยา
แลวจากซึ่งสำแดงเสน่ห์หาไม่หย่อนกว่าที่นางสำแดง แล้วกลับจาก
ตำหนักพระชายา พบนางสนมรูปงามคนหนึ่ง ซึ่งเป็นที่พิศवास
ของอำมาตย์หนุ่ม อำมาตย์หนุ่มก็ให้ผลอำมฤตแก่นางนั้นด้วย
กิริยาแลวจากซึ่งสำแดงเสน่ห์หาไม่หย่อนกว่าที่ได้แสดงต่อพระ
ชายา ประมาณ ๕ นาทีซึ่งพ้นมาแล้ว

นางสนมรูปงามได้รับผลไม้สำคัญ ไม่ทราบเรื่องแต่เดิมมา คิด
จะหาความชอบต่อพระภรรตฤราชโดยความฝันว่าจะได้เป็นใหญ่
จึงนำผลไม้ไปถวาย ทูลว่าเป็นผลอำมฤตซึ่งถ้าเสวยให้หมดผลจะ
ทรงพระชนม์ยืนยาวชั่วกัลปาวสาน พระภรรตฤราชทรงรับผล
อำมฤตจากนางแล้วประทานทรัพย์เป็นรางวัลมากมาย ครั้นนาง

ออกจากที่เฝ้าแล้ว ก็ทรงถือผลไม้ในพระหัตถ์ พิศพลางทรงรำพึงว่า " มาयाคือความมั่งคั่ง แลมาयाคือความรักนี้มีคุณดีที่ไหนบ้าง ความขึ้นบานอันเกิดแต่มาयाทั้งสองนี้อยู่ได้ครู่เดียวก็กลับเป็นความขมตลอดชาติ ศฤงคารนี้เหมือนเหล่าในถ้วยของนักเลงสุรา เมื่อจิบครั้งแรกมีรสดีเอิบอาบไปทั่วกาย ยิ่งดื่มบ่อยเข้ายิ่งหย่อนรส ในที่สุดเป็นทุกข์อันหนัก ชีวิตนี้มีโชอันไกล คือความหมุนเวียนแห่งความขึ้นบาน ซึ่งเป็นความหลงกับความเร่าร้อนซึ่งเป็นความจริงเท่านั้น วันที่จะตื่นจากชีวิตก็คือวันที่สิ้นสุดแห่งชีวิตนั่นเอง ทางที่สองรองความตื่นจากชีวิตนี้ก็คือความเป็นดาบสไว้ศรัทธาในตบะเพื่อพระผู้เป็นเจ้าของจะได้ทรงกรุณาประทานในโลกหน้าความสุขซึ่งไม่ประทานในโลกนี้" เราได้กล่าวมาในเบื้องต้นว่า พระภรรตฤราชเป็นผู้มีหฤทัยซึ่มเซาชวนจะเป็นฤษีอยู่เสมอ ๆ แล้วถ้อยคำที่ทรงรำพึงนี้เป็นคำของคนทีโกล้งจะออกป่าเป็นดาบส เราท่านฟังดูไม่เห็นได้ความเป็นเรื่องเป็นราวอะไร เพราะเรายังห่างไกลจากความเป็นดาบสมาก แลมิได้แสงที่จะออกป่าเป็นฤษีเลย

ส่วนพระภรรตฤราชนั้นเมื่อทรงรำพึงเช่นกล่าวนั้นแล้ว ก็ตกลงในหฤทัยว่าจะออกป่าเป็นโยคี แต่ยังอยากจะสนทนากับพระชายาผู้มีหน้าเหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ ฯลฯ อยู่ จึงเสด็จไป

ตำหนักนาง ซ่อนผลอำมฤตไปด้วย ครั้นเสด็จจึงตรัสถามว่าผล
อำมฤตที่ประทานนั้น นางเสวยแล้วหรือ นางทูลตอบว่า "โฉน
พระองค์จึงตรัสถามเช่นนี้ ข้าพเจ้าได้รับประทานก็กินแล้วเป็นแน่
พระองค์ทรงเห็นข้าพเจ้าสว่น้อยไปกว่าเมื่อตะกี้หรือ" พระ
ภรรตฤราชทรงหยิบผลอำมฤตออกซุ้ให้นางดูแล้วมีดำรัสแก่
ราชบุรุษอำนวยการวิธีตัดหัวนางอย่างละเอียด ส่วนผลอำมฤตนั้นมี
รับสั่งให้ล้างจนสิ้นมลทินที่ติดจากมือคนต่าง ๆ แล้วก็เสวยหมด
ทั้งผลแล้วทั้งราชสมบัติเข้าป่าเป็นโยคี คนบางพวกกล่าวว่าพระ
ภรรตฤราชยังทรงโยคะอยู่ในแถบเขาหิมาลัย อันเป็นที่กว้างยากที่
ใครจะไปตามพบ คนบางพวกกล่าวว่า เมื่อจำเริญตบะยิ่งๆ ขึ้น
ก็ได้เข้าร่วมอยู่ในภาวะแห่งพระผู้เป็นเจ้าของ อันเป็นที่ประมวลดคนดี
ทั่วไป

ส่วนราชสมบัติกรุงอุชชยีนี ซึ่งว่างผู้ปกครองนั้นก็รื้อจนถึง
พระอินทร์ตามเคย พระอินทร์ตรัสให้อสูรตนหนึ่งชื่อ บัถพีบาล ลง
มาป้องกันกรุงอุชชยีนีมิให้มีภัยมาถึง ต่อเมื่อพระวิกรมมาทิตย์กลับ
เข้ากรุงเมื่อใด จึงให้อสูรกลับไปที่อยู่ได้ บัถพีบาลรับเทวบัญชาดัง
นั้นก็มาอยู่ประจำการที่กรุงอุชชยีนี เฝ้ายามทั้งวันทั้งคืนมิให้ภัยมี
มาได้ ฝ่ายพระวิกรมมาทิตย์ เมื่อเสด็จพาพระโอรสพลอมเป็นโยคี
เที่ยวเตร็ดเตร่ตามเมืองแลป่าต่าง ๆ ประมาณปีหนึ่งก็บังเกิดเบื้อ

หน่วย เพราะเสื้อผ้าเครื่องทรงไม่สบายควรแก้ราชูปโภค บางคราวก็หิว บางคราวก็ต้องต่อสู้สัตว์ป่าที่นี้กว่ากษัตริย์ ๒ องค์คือเนื้อ ๒ ก้อน อนึ่งพระราชาทิ้งราชสมบัติไปนานก็คิดเป็นห่วง เกิดวิตกต่างๆ ทั้งได้ยินลือกันว่าพระภรรตฤราชทิ้งเมืองเข้าป่าเป็นฤษีไปเสียแล้ว เหตุเหล่านี้รวมกันทำให้พระวิกรมมาทิตย์พาพระโอรส หันพระพักตร์สู่นคร

สององค์ทรงด่วนดำเนินหลายวัน ถึงประตูนครเวลาเที่ยงคืนพอจะเสด็จเข้าเมืองก็มีผู้มีกายใหญ่ยืนขวางประตูร้องถามด้วยเสียงดังสนั่นว่า "ใครมา จะไปไหน จงหยุดอยู่กับที่แลบอกชื่อไปก่อน" พระวิกรมมาทิตย์ทรงโกรธเป็นกำลัง ตรัสว่า "เราคือพระราชาวิกรมมาทิตย์ จะกลับเข้าสู่นครของเรา เจ้าคือใครจึงกำเริบมาห้ามฉะนี้"

อสุรบัตพิบาลตอบว่า "ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่เทพยดาให้มารักษาเมืองนี้ ถ้าท่านคือพระวิกรมมาทิตย์จริง จงมาสู้อองฤทธิ์ดูก่อน" พระราชาตรัสว่า"ตกลง" เพราะไม่โปรดจะทำอะไรยิ่งกว่ารบ ครั้นทรงเหน็บผ้าทรงมันคงแล้ว ก็ตรงเข้าต่อสู้กับอสุร อสุรนั้นกำหมัดเท้าผลแดงโม ลำแขนแข็งราวตะบองเหล็ก ฟาดลงมาแต่ละครั้งตั้งต้นไม้ใหญ่ซึ่งพายุพัดล้มฟาดลงมา ส่วนพระราชานั้นสูงเพียง

สะตือยักษ์ ยักษ์ก้มลงฟาดกำหมัดคราวไรก็ตวาดด้วยเสียงอันดัง คนที่ไม่กล้าหาญมันคง อาจแพ้เพราะเสียงนั้นอย่างเดียว ต่อสู้กัน อยู่ครู่หนึ่ง ยักษ์เหยียบพลาดล้มลง พระราชบุตรเข้าช่วยนั่งทับอยู่บนท้องยักษ์ พระราชาขึ้นขี่อยู่บนคอ สองพระหัตถ์จิกลงไป ใน กระบอกตา ตรัสว่า "ถ้ายักษ์ไม่ยอมแพ้จะควักดวงตาออกเสีย" ยักษ์ร้องทูลว่า "พระองค์ได้ทีแล้ว นับว่าทำให้ข้าพเจ้าล้มได้ ข้าพเจ้ายอมถวายชีวิตของพระองค์แก่พระองค์"

พระวิกรมมัททิตยทรงสำรวจแลตรัสว่า "เจ้าจะเป็นบ้าดอกกระมัง เจ้าอยู่ในอำนาจของข้าแล้ว ข้าจะตัดลมหายใจของเจ้าเสียก็ได้ใน บัดนี้ เจ้าจะกลับมาให้ชีวิตของข้าแก่ข้าอย่างไรเล่า เจ้าไม่ต้องให้ ชีวิตข้า ข้าก็มีชีวิตต่อไปได้"

ยักษ์ตอบว่า "พระองค์อย่ากล่าวเยอหยิ่งให้เกินไป พระองค์ตั้ง อยู่ในความไม่รู้ พระองค์จะสิ้นชีวิตในเร็ววันนี้เอง ถ้าข้าพเจ้าช่วย ให้พระองค์พ้นภัยถึงแก่ชีวิต ก็คือข้าพเจ้าถวายชีวิตแก่พระองค์ พระองค์จงฟังเรื่องซึ่งข้าพเจ้าจะเล่าถวาย แล้วทรงตรึกตรองดูเถิด ถ้าเชื่อข้าพเจ้าแลทำตามคำข้าพเจ้า พระองค์จะทรงชนมายุ ยืนยาวประกอบด้วยผาสุกสวัสดิ เป็นที่พึงของประชาราษฎร์ไปชั่ว กาลนาน แลเมื่อถึงคราวดับพระชนม์ ก็ดับด้วยความไม่กระสับ

กระสวย"

พระราชอาแลพระราชบุตรเสด็จลงจากตัวยักษ์ยืนอยู่ยังดิน ยักษ์ลุกขึ้นนั่งแล้วเล่าเรื่องดังต่อไปนี้

"ในกรุงอุชชยีนีมีคนเกิดในวันเดือนปีเดียวกันแลฤกษ์เดียวกัน ๓ คน คนที่ ๑ คือพระองค์ผู้ทรงนามพระวิกรมมาทิตย์ คนที่ ๒ เป็นบุตรคนค้ำน้ำมัน คนที่ ๓ เป็นโยคีฆ่าคนที่ ๒ ตายเสียแล้ว โยคินั้นฆ่าคนทั้งหลายที่มีโอกาสฆ่าได้เพื่อบูชานางทูรคา ครั้นฆ่าบุตรคนค้ำน้ำมันแล้ว โยคิก้ไปทำตบะห้อยตัวเองเอาหัวลงอยู่บนต้นไม้ในป่าช้า มีความคิดจะฆ่าพระองค์ผู้เป็นพระราชอา แลได้ฆ่าแล้วซึ่งบุตรของตน" พระราชาตรัสถามว่า "โยคีเหตุไรจึงมีบุตร" ยักษ์ตอบว่า "ข้าพเจ้ากำลังจะเล่าอยู่เดี๋ยวนี้

ในเวลาซึ่งพระราชบิดาของพระองค์ยังทรงพระชนม์ครองราชสมบัติอยู่นั้น วันหนึ่งเสด็จออกเที่ยวป่า ได้ทอดพระเนตรเห็นโยคีคนหนึ่งนั่งทำตบะอยู่ในป่า ผุ่งปลวกพากันมาทำรังเกาะอยู่รอบตัวโยคี สัตว์เลื้อยคลานต่างๆ พากันไต่ตามกายแลหน้า หาร่ำทำรังห้อยอยู่บนผม แต่โยคิก้มิได้รู้สึกตัว นั่งนิ่งเหมือนคนไม่มีใจต่อพิจารณาละเอียดจึงเห็นได้ว่ามีชีวิต พระราชาทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็แปลกพระหฤทัย สักครู่หนึ่งก็เสด็จคืนพระนคร ทรงม้า

นั่งตริกตรองตลอดทาง ครั้นถึงพระนครก็รับสั่งถึงโยคีนั้นว่าไป ยิ่ง
ทรงนึกถึงแลรับสั่งถึงก็ยิ่งใคร่ทรงทราบเรื่องแลทดลองตบะแห่ง
โยคีนั้น ในที่สุดมีรับสั่งให้ป่าวร้องทั่วพระนครว่าถ้าผู้ใดทำให้โยคี
เข้ามาในพระนครได้โดยล้าพังความชักชวน จะประทานรางวัลมี
จำนวน ๑๐๐ เหยียดสุวรรณ

"ยังมีนางเวศยาคนหนึ่งชื่อ นางวสันตเสนา มีชื่อเสียงชำนานู
การร้องรำทำเพลงยิ่งกว่าสามารถสำรวมฤดี นางนั้นเข้าไปเฝ้า
พระราชบิดาของพระองค์ อาสาจะนำโยคีเข้ามายังห้องพระโรง
แลจะให้แบกทารกมาด้วย พระราชาทรงฟังก็สงสัยคำที่นางกล่าว
ว่าจะทำได้แต่ประทานใบพลูแก่นางใบหนึ่งเป็นสัญญา ตกลงให้
ทำตามอาสาแล้วประทานอนุญาตให้ออกจากห้องพระโรงไป

"นางวสันตเสนาครีนออกจากที่เฝ้าแล้วก็ไปยังป่าเที่ยวหาโยคี
พบนั่งหิวแลกระหายน้ำอยู่แทบใกล้ต้นไม้ใหญ่ มีอาการเหมือน
ใกล้จะสิ้นชีวิตด้วยความร้อนแลความหนาว นางจึงทำอาหารน้ำ
อย่างหนึ่งซึ่งมีรสหวานแหลม ค่อยย่องเข้าไปใกล้แล้วค่อยๆ ป้าย
อาหารนั้นที่ปากโยคี โยคีรู้สึกถึงความหวานก็เลียอาหารนั้นเข้าไป
นางก็ป้ายเติมอีกเป็นหลายครั้ง ครั้นวันที่สามโยคีค่อยมีกำลัง พอ
รู้สึกนิ้วป้ายที่ปากก็ลืมตาขึ้นดู เห็นนางวสันตเสนาก็ถามว่า เจ้า

มาที่นี่ทำไม"

นางวสันตเสนาเตรียมตอบไว้แล้ว ครั้นโยคีถามดังนั้นก็ตอบว่า "ข้าพเจ้าเป็นลูกสาวเทวดา ได้กระทำพรตอยู่ในสวรรค์ บัดนี้ ข้าพเจ้าลงมาพักอยู่ในป่านี้เพื่อจะถือพรตต่อไป" โยคีเห็นนางรูปร่างงาม ก็คิดว่าการทรงพรตอยู่ใกล้ ๆ นางมีโฉมเช่นนี้สำราญกว่า อยู่คนเดียวมาก จึงถามว่าที่อยู่ของนางอยู่ที่ไหน นางวสันตเสนาก็ชี้ว่าอยู่ใกล้ ๆ นั้นเอง แล้วแกะดินปลวกให้หลุดจากกายโยคี ชักชอนให้อาบน้ำชำระกาย แล้วพาไปที่กระท่อมซึ่งได้จัดให้มีผู้มาสร้างขึ้นเตรียมไว้ในป่านั้น ครั้นถึงกระท่อมได้เห็นของดี ๆ ต่าง ๆ ซึ่งควรแก่ชาวนครลั้วนเป็นสิ่งซึ่งโยคีไม่เคยพบเห็น โยคีก็พิศวงยิ่งนัก นางวสันตเสนาก็อธิบายว่า นางถือพรตชนิดที่ต้องใช้ของดีที่สุดซึ่งจะหาได้ ต้องแต่งตัวให้สวย ต้องกินอาหารประกอบด้วยรสทั้ง ๖ ทั้งต้องบำรุงความรื่นเริงต่าง ๆ (ชะรอยจะทำนองเดียวกับกับชนหมู่หนึ่งซึ่งนับถือคำสั่งสอนของวัลลภาจารย์ยังมีอยู่ในอินเดียจนถึงทุกวันนี้)

ครั้นไปถึงกระท่อม นางวสันตเสนาก็เลี้ยงดูโยคีเป็นอันดี ฝ่ายโยคีเมื่อได้รู้รสทั้ง ๖ ก็ชอบใจ ละพรตอย่างเก่ามาถือพรตอย่างใหม่ ถือการกินแลดื่มแทนการอด มิซ้าก็ได้อยู่กินกับนางวสันต

เสนาตามวิธีคนธรรพวิวาหะ ครั้น ๑๐ เดือนล่วงแล้วไปก็มีบุตรคนหนึ่ง ดังนี้โยคีจึงมีบุตร

"ฝ่ายนางวสันตเสนาครั้นมีบุตรแล้ว วันหนึ่งจึงชักชวนโยคีผู้สามีว่า ดูกรท่านผู้ทรงโยคะ เราได้ถือพรตมาในปानीช้านานแล้ว มาเราไปยังท่าน้ำอันเป็นบุญสถานต่างๆ เพื่อล้างกายให้หมดบาปเป็นที่จำเจริญสุขต่อไป โยคีได้ฟังดังนั้นก็เห็นชอบจึงแบกทารกผู้บุตรขึ้นบ่าแล้วออกเดินตามนางผู้ภริยา นางก็นำตรงเข้ากรุงอุชชยีนี เข้ายังห้องพระโรงในเวลาที่พระราชอาประทับอยู่ท่ามกลางอำมาตย์มนตรี ทอดพระเนตรเห็นนางวสันตเสนานำโยคีแบกทารกเข้ามา ก็ทรงพระสรวลตรัสว่า "อโห หญิงเวศยาไปพาโยคีแบกทารกมาแล้ว" "พวกอำมาตย์มนตรีพร้อมกันทูลว่า พระองค์ตรัสถูกแท้ หญิงคนนี้เจียวรับจะไปพาโยคีมา นางรับจะทำอันใดก็ทำอันนั้นสำเร็จแล้วทุกประการ" "พระราชอาได้ทรงฟังก็ทรงพระสรวล ผู้ที่เฝ้าอยู่ก็หัวเราะขึ้นพร้อมกัน ประหนึ่งโยคีเป็นเครื่องสนุกอย่างใหญ่

ฝ่ายโยคีเมื่อได้ยินพระราชอาตรัสแลได้ยินคนอื่น ๆ พุดแล้ว หัวเราะเก๋ียวกราวดังนั้น ก็คิดว่าพวกนี้เจียวแตงนางไปล่อเราให้เสียผลแห่งตบะที่ได้บำเพ็ญมา ครั้นรู้สึกเช่นนั้นแล้วก็แบกลูกขึ้น

บ่า สถาปนิกทั้งหลายที่อยู่在那นั้น แล้วออกจากห้องพระโรงไป คำ
ที่โยคีสถาปนิกนั้นไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะเสียตบะเสียแล้ว"

"ครั้นโยคีกลับไปถึงปากี่ฆ่าบุตรของตนเสีย แล้วเริ่มทำตบะ
ใหม่ มาดหมายจะแก้แค้นพระราชบิดาแห่งพระองค์ บัดนี้พระ
ราชบิดาก็สิ้นพระชนม์ไปแล้ว โยคีตั้งหน้าจะทำร้ายพระองค์ต่อไป
หวังจะเอาเลือดพระราชอาแลพระราชบุตรเป็นเครื่องบูชานางทศรา
เพื่อได้รับความเป็นใหญ่ในโลกเป็นรางวัล" บัถพีบาลเล่าเรื่องจบ
แล้ว ก็ทูลพระวิกรมมาทิตย์ว่า "ข้าพเจ้าได้กล่าวสัญญาแล้วว่า
ช่วยชีวิตพระองค์ พระองค์จงฟังข้าพเจ้าเถิด ต่อไปนี้จงระวัง
พระองค์ อย่าเชื่อคำผู้มีสำนักในหมู่คนตาย แลทรงจำใส่
พระหฤทัยไว้ว่า ผู้ใดมุ่งจะฆ่าชีวิตพระองค์ พระองค์อาจตัดหัวผู้
นั้นเสียก่อนได้โดยครองธรรม ต่อนั้นไปจะทรงครอบครองสกลโลก
ด้วยความสุข ปราบกฎพระนามไปชั่วกาลนาน"

บัถพีบาลทูลเท่านั้นแล้วก็อันตรธานไป พระวิกรมมาทิตย์กับพระ
ราชบุตรก็เสด็จเข้าไปในพระนคร ฝ่ายชาวเมือง ครั้นพระราชอา
เสด็จคืนครองราชสมบัติก็พากันยินดี รื่นเริง ต่างแต่งกายโอ้อ่า
ประหวอดกัน บ้างก็ร้องรำทำเพลง บ้างก็ประโคมดนตรีก็กัก้องไป
เนาวรัตน์ก็แต่งกลอนยอพระเกียรติเชิดชูเป็นเครื่องจำเริญพระ

ยศ พระราชาที่ทรงสำราญ แวดล้อมด้วยพระราชวงศ์ อำมาตย์มนตรีแลจตุรงคินีเสนา เหมือนหนึ่งสุรเทพนิกร แวดล้อมคักราเทวราชครองราชย์อยู่ในกรุงอมราวดีจัดเป็นทิพยนครฉะนั้น

ฝ่ายพระวิกรมมัทิตย์ ครั้นสงบความรื่นเริงในการเสด็จนครแล้วก็ทรงปกครองประชาราษฎร์โดยเยี่ยงอย่างประเสริฐ คนทำผิดก็ลงราชทัณฑ์ตามโทษานุโทษ เป็นต้นว่า อำมาตย์คนหนึ่งขึ้นชื่อมารับสินบนก็โปรดให้บริบท์พัสสมบัติของอำมาตย์นั้นไปขึ้นทูลพระคลังเสียสิ้น คนชาติต่ำคนหนึ่งมีกลิ่นเหง้าออกจากปากก็โปรดให้สักหน้าเป็นเครื่องหมายโทษ ช่างทองคนหนึ่งประกอบการฉ้อโกงก็โปรดให้เอาเม็ดโกนขีดเนื้อเป็นรอยยาว ๆ เหมือนฉีกผ้า คนหนึ่งเป็นคนปากร้าย พูดจาให้โทษ ก็โปรดให้เจาะที่กะโหลกหลังศีรษะ แล้วเอาคีมจับลึนลากย่นรอยไปออกทางช่องซึ่งเจาะนั้น คนฆ่าคนตายสองสามคน ก็โปรดให้เอาขึ้นเผาทั้งเป็นบนตารางเหล็ก แลโปรดให้อ่อนวอนพระผู้เป็นเจ้าของเขาในขณะเดียวกันให้คนเหล่านั้นพันโทษซึ่งน่ากลัวจะได้รับในปรโลก ส่วนการรบแย่งเมืองของผู้อื่นก็ได้ทรงทำด้วยความสามารถ มิช้าก็มีอาณาจักรไปในสากลโลก

วันหนึ่งพระวิกรมมัทิตย์เสด็จออกจากราชการเมือง มีพ่อค้าคนหนึ่งเข้าไปเฝ้าในท้องพระโรง พ่อค้าคนนั้นมาจากเมืองไกลขึ้นชื่อ

มั่งมีนัก ครั้นได้เข้าเฝ้าก็นำผลไม้ผลหนึ่งถวายแล้วทูลลาไป เมื่อ
พ่อค้าไปแล้ว พระvikramaทิตยฺทรงดำริว่า คนที่ยกษบอกให้เรา
ระวังนั้นอาจเป็นคนนี้ก็ได้อีก ไม่ควรเราจะกินผลไม้นี้ ทรงดำรินั้น
แล้วก็ตรัสเรียกชาวคลังมารับผลไม้ไปรักษาไว้ รุ่งขึ้นพ่อค้าก็
เข้าไปเฝ้าอีกแลถวายผลไม้ผลหนึ่ง พระราชาก็ตรัสให้ชาวคลัง
รับผลไม้ไปเก็บไว้อีก เป็นดังนี้ทุกวัน จนผลไม้มีอยู่ในคลังกอง
ใหญ่

วันหนึ่งพระvikramaทิตยฺเสด็จลงไปทอดพระเนตรม้า ณ โรง
ม้าต้น ประสบเวลาที่พ่อค้าไปเฝ้า พ่อค้าก็ถวายผลไม้ที่โรงม้า
พระราชาทรงรับแล้วก็ทรงเดาะผลไม้เหล่านั้นเล่นแลทรงนั่งตรีกตรอง
อยู่ เผลอญผลไม้ตกจากพระหัตถ์ ก็ลิ่งไปใกล้ซึ่งผูกไว้ในโรง
ม้าต้น สำหรับคอยรับอุบิทรายต่าง ๆ มิให้เกิดแก่ม้า จึงเห็น
ผลไม้ลิ่งไปใกล้ก็ฉวยเอาไปฉีกกิน ทับทิมเม็ดใหญ่งามช่วงไซดิกก็
ตกจากผลไม้ นั้น พระราชาแลข้าราชการที่ตามเสด็จต่างก็พิศวง
เพราะไม่มีใครเห็นทับทิมงามเช่นนี้เลย พระvikramaทิตยฺทอด
พระเนตรทับทิมอยู่สักครู่หนึ่ง ก็ระแวงพระพระเหตุทัก ตรัสถาม
พ่อค้าว่า "เหตุไรเจ้าจึงให้ทรัพย์แก่เราดังเช่นทับทิมเม็ดนี้" พ่อค้า
ทูลว่า " คัมภีร์โบราณสอนว่า เมื่อจะไปเฝ้าพระราชา ๑ ไปหา
อุปัชฌาย์ ๑ ไปหาตุลาการ ๑ ไปหาหญิงสาว ๑ ไปหาหญิงแก่ผู้มี

ลูกสาวซึ่งเราใคร่ได้ ๑ อย่าให้ไปมือเปล่า ข้าพเจ้าได้ถวายทัບทิม เช่นเดียวกันนี้แก่พระองค์มานานแล้ว เหตุใดจึงรับสั่งแต่เม็ดนี้เม็ด เดียวเล่า ผลไม้ที่ข้าพเจ้าถวายทุกๆ วันนั้น มีทัບทิมอย่างเดียวกับ เม็ดนี้ซ่อนอยู่ข้างในทุกผล"

พระราชาก็ฟังดังนั้นก็ตรัสเรียกนายคลังให้ไปชนผลไม้มาทั้ง สิ้น ครั้นชนมาแล้วก็ตรัสให้ผ่าออกดูพบทัບทิมผลละเม็ดขนาด ใหญ่ แลน้ำงามเสมอกันทุก ๆ เม็ด พระวิกรมมาทิตย์ทอดพระเนตร เห็นก็ทรงโสมนัส จึงตรัสให้ตามพ่อค้าพลอยเข้ามาแล้วตรัสว่า " มนุษย์เราเมื่อสิ้นชีวิตแล้ว จะพาสั่งใดจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้าได้ นั้นไม่มี ความทรงธรรมเป็นคุณวิเศษยิ่งสิ่งอื่นในโลกนี้ เพราะ ฉะนั้นเจ้าจงบอกแก่เราว่า ทัບทิมเหล่านี้เม็ดหนึ่งๆ มีค่าเท่าไร"

พ่อค้าพลอยทูลตอบว่า "พระราชารับสั่งถูกต้องทุกประการ ผู้ใด มีธรรมในใจ ผู้นั้นเป็นเจ้าของสิ่งทั้งปวงในโลกธรรมย่อมจะเป็น เพื่อนไปในที่ทั้งปวง มีประโยชน์ทั้งในโลกนี้แลโลกหน้า อันทัບทิม เหล่านี้ถ้าข้าพเจ้าทูลว่า แต่ละเม็ดมีราคาถึงสิบล้านเหรียญ สุวรรณ (๑๐,๐๐๐,๐๐๐) พระองค์ก็ยังไม่ทรงทราบราคาจริงของ ทัບทิมเม็ดหนึ่ง อันที่จริงราคาทัບทิมเหล่านี้แต่ละเม็ดอาจซื้อทวีป ได้ทวีปหนึ่ง จากจำนวน ๗ ทวีป ซึ่งรวมกันเป็นโลกนี้" พระราชาก็ได้

ฟังก็ทรงสำราญพระหฤทัย ประทานรางวัลแก่พ่อค้าพลอย แล้ว
ตรัสให้พ่อค้าผู้ถวายทัບทิมตามเสด็จคืนเข้าห้องพระโรง รับสั่งให้
นั่งในที่อันควรแล้วตรัสว่า "ราชย์ไอศวรรย์ของเราทั้งหมดไม่มีราคา
ครึ่งค่อนราคาแห่งทัບทิมนี้เม็ดหนึ่งๆ ท่านเป็นคนหาประโยชน์ใน
การค้าขาย เหตุไรท่านจึงให้ทัບทิมแก่เราถึงเท่านี้"

พ่อค้าทูลตอบว่า "ข้าแต่พระราชาผู้ประเสริฐ คัมภีร์โบราณ
กล่าวว่า ข้อความบางอย่างไม่ควรกล่าวในที่ชุมนุมคือ การขอพร
๑ การร่ายมนตร์ ๑ การวางยา ๑ การกล่าวคุณความดี ๑ การใน
เรือน ๑ การกินอาหารที่ห้าม ๑ การกล่าวลบหลู่เพื่อนบ้าน ๑ ถ้า
ข้าพเจ้าได้เฝ้าเฉพาะพระองค์ ข้าพเจ้าจะทูลความประสงค์ของ
ข้าพเจ้า การอันใดในโลกนี้ถ้าได้ยินถึง ๖ หู ก็สิ้นเป็นความลับ ถ้า
ได้ยินเพียง ๔ หู บางทีจะไม่มีใครทราบต่อไป ถ้าได้ยินแต่ ๒ หู
แม้พระพรหมก็ไม่ทราบได้" (ตรงนี้เราท่านสมัยนี้ควรเห็นว่า ถ้า ๒
หูนั้นเป็นหูพระพรหม พระพรหมก็อาจทราบได้บ้างกระมัง) พระวิ
กรมมาติศย์ทรงฟังดังนั้น ก็รับสั่งให้พ่อค้าเข้าไปเฝ้าในที่ลับ แล้ว
ตรัสว่า "ท่านได้ให้ทัບทิมแก่เรามากมายฉะนี้ เรายังมิได้ทำอันใด
ตอบแทนท่านเลย แม้จะได้เลี้ยงอาหารจนครั้งหนึ่งก็หามิได้ ท่าน
จะประสงค์สิ่งใดก็จงบอกเราเถิด"

พ่อค้าทูลตอบว่า "ข้าพเจ้ามิใช่พ่อค้า ข้าพเจ้าเป็นโยคีชื่อ ศานติ
ศีล ข้าพเจ้ากำลังจะกระทำพิธีอันหนึ่งในป่าช้าริมฝั่งแม่น้ำโคทาว
รี เมื่อข้าพเจ้าทำสำเร็จแล้วจะได้ความเป็นใหญ่ในโลก ข้าพเจ้า
ขอเชิญพระองค์และพระธรรมธวัชผู้พระราชบุตรช่วยข้าพเจ้าใน
การนี้ เชิญเสด็จไปที่ป่าช้าคืบหนึ่ง และกระทำการตามสั่งข้าพเจ้า
ทุกประการ ถ้าพระองค์โปรดข้าพเจ้าเช่นนี้ การพิธีของข้าพเจ้าจะ
สำเร็จ"

พระวิกรมมทิตยได้ยินกล่าวถึงป่าช้าก็สะดุ้งพระหฤทัย ด้วย
ระลึกถึงคำที่ยักษ์ทูลไว้ แต่พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ทรง
ทราบวิธีซ่อนความรู้อีกมิให้ปรากฏในกิริยาอาการ โยคีศานติศีล
จะได้ทราบว่าทรงระแวงนั้นหามิได้ พระวิกรมมทิตยทรงนั่งตรึก
ตรองอยู่ครู่หนึ่ง ทรงดำริว่าได้ลั่นพระโอษฐ์แล้ว ถ้าไม่ทำตามจะ
เสียค่าไป จึงตรัสว่า "เราจะไปยังป่าช้าแลช่วยท่านในพิธีที่กล่าว
นั้น ท่านจงบอกกำหนดวันแลเวลาเถิด" โยคีทูลว่า "เชิญเสด็จไปที่
ป่าช้าจำเพาะแต่พระองค์กับพระราชบุตร มิให้มีคนตามเสด็จ แต่
ให้ทรงถืออาวุธไปด้วย กำหนดวันจันทร์แรม ๑๔ ค่ำเดือนนี้" พระ
ราชาทรงรับแหม่นมันแล้ว โยคีก็ทูลลาจากวังไปเตรียมการสำหรับ
พิธีที่กล่าวนั้น

ฝ่ายพระวิกรมมัททย์ ครั้นโยคีฑูลลาไปแล้วก็เสด็จขึ้นข้างใน
ทรงดำริข้อความซึ่งประทานคำมั่นแก่โยคีที่ไม่มีทางจะถอยได้ แต่
การอันนี้เป็นเครื่องซึ่งอาจให้ได้อายุ จึงมิได้รับสั่งแพรงพรายแก่
ใคร แม้อำมาตย์ที่สนิทก็มีได้ตรัสให้รู้เรื่อง

ครั้นถึงกำหนดกลางคืนแรม ๑๔ ค่ำ พระราชา กับ พระราชบุตร
ก็เตรียมพระองค์ ทรงผ้าโพกพันไปใต้คาง ทรงถือดาบอันเป็น
อาวุธคู่พระหัตถ์ สามารถสู้หรือทั้งที่เป็นมนุษย์แลอมมนุษย์

สององค์พากันเสด็จออกจากวังดำเนินไปตามถนน บ่ายพระ
พักตร์สู่ป่าช้าซึ่งอยู่ริมแม่น้ำโคทาวรี คี้นั้นมีदनัก พายุพัดฝนตก
เยือกเย็น ผู้คนไม่มีเดินไปมาในถนน พระราชาแลพระราชบุตรตั้ง
พระพักตร์รีบดำเนินไปจนเห็นแสงไฟอยู่กลางป่าช้า ก็เสด็จตรง
เข้าไปหาแสงไฟ เมื่อถึงขอบป่าช้า พระราชาหยุดชะงัก เพราะ
รังเกียจเหยียบพื้นดินโสโครกด้วยชากศพ ทรงเหลียวดูพระ
ราชบุตรเห็นมิได้ครั้นคร้ามเลย

สององค์ก็ทรงดำเนินตรงเข้าไป สักครู่หนึ่งถึงกลางป่าช้า พระ
ราชาทอดพระเนตรเห็นสิ่งที่น่าเป็นที่รังเกียจต่าง ๆ อยู่ล้อมกองไฟ
ซึ่งได้เผาศพใหม่ ๆ ภูตผีปีศาจปรากฏแก่ตารอบข้าง เสือคำราม
อยู่ก็มี ช้างฟาดงวงอยู่ก็มี หมาในซึ่งขนเรือง ๆ อยู่ในที่มีดก็กิน

ซากศพซึ่งกระจัดกระจายเป็นชิ้นเป็นท่อน หม่าจิ้งจอกก็ต่อสู้กัน
แย่งอาหาร คือเนื้อแลกระดูกมนุษย์ หมักก็ยื่นเคี้ยวกินดับแห่ง
ทารก ในที่ใกล้กองไฟเห็นรูปผีนั่งยื่นแลลอยอยู่เป็นอันมาก ทั้งมี
เสียงลมแลฝน เสียงสุนัขเห่าหอน เสียงนกเค้าแมวร้องแลเสียง
กระแสน้ำไหลกลบกันไป ในท่ามกลางสิ่งน่าเกลียดน่ากลัวเหล่านี้
โยคีศานติศีลนั่งอยู่ใกล้กองไฟ มีกะโหลกศีรษะวางอยู่บนเข่า มือ
ถือกระดูกแข็งมือละท่อน เคาะกะโหลกเป็นเพลงให้ภูตต่างๆ รำ
แลโลดไปมาอยู่รอบข้าง

พระวิกรมมัททิตยทรงความกล้าอย่างที่สุด ดังจะเห็นได้ในเวลาที่
รบยักษ์นั้นแล้ว แต่ความกล้านั้นประกอบด้วยความระมัดระวัง
พระองค์ ครั้นเห็นมนุษย์แวดล้อมด้วยผีดังนั้น ก็ซ้าคิดถึงยักษ์ เห็น
เป็นช่องอันดีที่จะทำลายศัตรูซึ่งมุ่งร้ายต่อพระองค์ ทรงคิดว่าใน
ขณะนั้น ถ้าตรงเข้าไปฟันด้วยพระแสงดาบอันคมกล้า ให้หัวโยคี
ขาดไป ก็จะทำให้สำเร็จประสงค์โดยง่าย แต่ทรงรำลึกว่าได้ทรง
สัญญาเสียแล้วว่าจะมารับใช้โยคีในคืนวันนั้น จำต้องปฏิบัติตาม
ข้อสัญญา และระวังพระองค์คอยหาโอกาสในเวลาข้างหน้าต่อไป

พระราชาทรงดำริฉะนี้แล้ว จึงเสด็จทรงนำพระราชาบุตรเข้าไป
ทำพิธีคารพโยคีเป็นอันดี แล้วทรงนั่งลงบนพื้นดินตามคำโยคี

ทูลเชิญ สักครู่หนึ่งพระราชাত্রัสว่า "เรามาทั้งนี้โดยสัญญาจะปฏิบัติคำสั่งแห่งท่าน ท่านจะให้เราทำอันใดจงว่าไปเถิด" โยคีทูลตอบว่า "พระองค์เสด็จมาถึงแล้ว ก็จงปฏิบัติตามประสงค์ข้อหนึ่งของข้าพเจ้าก่อน คือในทิศใต้มีป่าช้าเช่นเดียวกันนี้อีกแห่งหนึ่ง ในป่าช้านั้นมีต้นอโศก บนต้นอโศกนั้นมีศพแขวนอยู่ศพหนึ่ง พระองค์จะไปพาศพนั้นมาให้ข้าพเจ้าโดยเร็ว"

พระราชาทรงฟังดังนั้น ก็จับพระหัตถ์พระราชบุตรพากันเดินไปในทิศใต้ ทรงทราบบในพระทัยว่าศานตศีลกำลังตั้งพิธีจะทำร้ายพระองค์แลพระราชวงศ์ของพระองค์ จำเป็นพระราชาท้องคิดอุบายป้องกันมิให้โยคีกระทำการเป็นภัยแก่พระองค์ได้ ทรงพระราชดำริเช่นนี้พลางดำเนินไป ได้ยินเสียงดนตรีของโยคีแลเสียงฆ้องตีปี่สาขต่างๆ เต็มรำทำเพลงอื้ออึงในป่าช้า ทางที่เดินนั้นมีดถึงแก่จะเดินให้ตรงมิได้ ทั้งมีภูตตามล้อหลอกให้ตกใจ บ้างก็แก่งขวางจะให้สะดุดล้ม บ้างก็เป็นงูมาพันพระขงฆ์ บ้างก็ทำแสงวูบวาบข้างๆ ทางเดิน บ้างก็ทำเสียงดังลั่นไกลๆ พระองค์ แม้คนที่กล้าก็น่าหวาดเสียว ไม่อาจดำเนินต่อไปได้

แต่พระราชากับพระราชบุตรก็ได้ถอย พากันทรงดำเนินไปจนถึงป่าช้าซึ่งโยคีทูลนั้น สักครู่หนึ่งเห็นต้นอโศกต้นใหญ่ลูกเป็น

ไฟแดงไปทั้งต้น พระราชาไม่ทรงย่อท้อก็เดินตรงเข้าไปประเดี๋ยวจับ
ได้ยีนเสียงผีร้องบอกว่า "ฆ่าเสีย ฆ่าเสียทั้งสองคน จับตัวให้ได้
ช่วยกันจับตัวเผาในไฟบนต้นไม้ให้ไหม้เป็นจุนไป ทำให้รู้สึกพิช
ไฟแห่งบาดาล" พระราชาไม่ทรงครั่นคร้าม ก็ตรงเข้าไปถึงต้นไม้
แต่เปลวไฟบนต้นอโศกนั้นมิได้ร้อน เพราะเป็นไฟที่ปีศาจล่าแดง
หลอกเท่านั้น เมื่อเข้าไปถึงโคนต้นไม้พระราชาก็หยุดพิศดูศพซึ่ง
แขวนอยู่บนกิ่งอโศก ศพนั้นล้มตาโพลง ลูกตาสีเขียวเรือง ๆ ผมสี
น้ำตาล หน้าสีน้ำตาล ตัวอมเห็นซี่โครงเป็นซี่ ๆ ห้อยเอาหัวลงมา
ทำนองค้ำคาว แต่เป็นค้ำคาวตัวใหญ่ที่สุด เมื่อจับถูกตัวก็เย็น
ซืดเหนียว ๆ เหมือนงู ปราภฏเหมือนหนึ่งไม่มีชีวิต แต่หางซึ่ง
เหมือนหางแพะนั้นกระดิกได้ พระวิกรมมาทิตย์ทอดพระเนตรเห็น
เช่นนี้ ก็ทรงคิดว่าศพนี้คือศพลูกชายของพ่อค้ำน้ำมัน ซึ่งยักษ์ได้
ทูลไว้ว่าโยคีเอาไปแขวนไว้ที่ต้นไม้ ครั้นเมื่อเห็นเป็นเวตาลเช่นนี้ก็
ทรงพิศวง แต่ทรงดำริว่าชะรอยโยคีจะแก้มเปลี่ยนศพลูกชาย
พ่อค้ำน้ำมันให้มีรูปเป็นเวตาลเพื่อจะลวงให้สนิทดอกกระมัง ทรง
คิดเช่นนี้แล้ว พระราชาก็ทรงปีนขึ้นไปบนต้นไม้ ตรัสให้พระ
ราชบุตรยืนหลักให้ห่างออกไป แล้วทรงพระแสงดาบฟันกิ่งไม้ซึ่ง
เวตาลห้อยอยู่นั้นขาดตกลงยังดินทั้งเวตาลด้วย

ฝ่ายเวตาลเมื่อตกถึงพื้นดินก็กัดฟันร้องเสียงเหมือนทารกซึ่งได้

รับความเจ็บ พระราชาตรัสว่า "อ้ายตัวนี้มีชีวิต" แล้วเสด็จใจลงจากต้นไม้ ตรัสถามเวตาลว่า "เอ็งนี่อะไร" ตรัสแทบจะยังไม่ทันขาดคำ เวตาลหัวเราะด้วยเสียงอันดัง แล้วกลับขึ้นไปห้อยเกาะกิ่งไม้กิ่งอื่นอยู่บนต้นไม้อย่างเก่า ห้อยพลางหัวเราะจนตัวแกว่งไปมา

ฝ่ายพระราชาทรงคิดว่า เวตาลนี้คงจะเป็นบุตรพ่อค่าน้ำมันเป็นแน่ จำจะต้องปีนขึ้นไปตัดกิ่งไม้ลงมาอีกครั้งหนึ่ง จึงตรัสแก่พระราชบุตรว่า คราวหน้าเมื่อเวตาลตกลงมาถึงพื้นดิน ก็ให้จับไว้ให้จงได้ ตรัสสั่งแล้วพระราชาทรงปีนขึ้นบนต้นไม้ ตัดกิ่งตกลงมาอีกกิ่งหนึ่งพร้อมกับเวตาล พระราชบุตรคอยอยู่ข้างล่างก็ตรงเข้าจับเวตาลไว้แน่น พระราชาเสด็จรีบลงจากต้นไม้เข้าช่วยพระราชบุตรยึดแล้วตรัสถามว่า "เอ็งนี่คือใคร" ทันใดนั้น เวตาลก็หัวเราะด้วยเสียงอันดังแล้วลื่นหลุดลอยขึ้นไปเกาะอยู่บนต้นไม้อย่างเก่า ห้อยพลางหัวเราะเหยียดอยู่บนกิ่งไม้อันสูง

ฝ่ายพระราชาเมื่อเวตาลหลุดไปได้ถึงสองครั้งเช่นนี้ ก็ทรงพิโรธ ตรัสสั่งพระราชบุตรว่า เมื่อเวตาลตกลงมาถึงพื้นดินให้ฟันหัวให้ขาดออกไป แล้วทรงปีนขึ้นต้นไม้จับผมเวตาลกระชากจนหลุดจากกิ่งไม้เกาะแล้วทิ้งลงมาถึงพื้นดิน พระราชบุตรคอยอยู่ข้างล่าง

ก็ฟื้นด้วยพระแสงดาบถูกหัวเวตาลดาบบิ้นไป ปรากฏเหมือนหนึ่ง
พินหิน พอพระราชเสด็จลงจากต้นไม้มาถึงดินตรัสถามว่า "เอ็งคือ
ใคร" แทบจะยังไม่ทันสุดสำเนียง เวตาลก็หัวเราะไปเกาะอยู่บน
ต้นไม้อย่างเก่า พระวิกรมมหาราชเสด็จป็นขึ้นไป แลลงหลายครั้งก็
ไม่ย่อท้อ ปรากฏความเพียรเหมือนหนึ่งว่าจะยอมป็นขึ้นป็นลงอยู่
จนสิ้นยุค แต่ไม่จำเป็นต้องเพียรนานถึงเท่านั้น เพราะเวตาลยอม
ให้จับในครั้งที่เจ็ด แลกกล่าวว่า แม้เทวดาก็ชื่นใจคนหัวดีไม่ได้
ฝ่ายพระราชเมื่อจับเวตาลไว้แล้ว ก็ปลดผ้าผืนหนึ่งออกจาก
พระองค์ผูกเป็นย้อมจะใส่เวตาล เวตาลนั่งดูอยู่ครู่หนึ่งแล้วถามว่า
"ท่านนี่คือใคร ท่านจะทำอะไร" พระราชาตรัสตอบว่า "เอ็งจงรู้ว่า
ข้าคือพระวิกรมมหาราชพระราชกรูณอุชชยนิ ข้าจะจับตัวเอ็งไปให้
คน ๆ หนึ่ง ซึ่งเห็นสนุกในการเคาะกะโหลกหัวผีเป็นเพลงให้ผีฟัง"

เวตาลทูลตอบว่า "พระองค์ผู้เป็นราชา จงจำภาษิตโบราณไว้ว่า
ลึนคนนั้นตัดคอคนเสียมากต่อมากแล้ว ข้าพเจ้าจะยอมตามพระ
หฤทัยพระองค์ แลตามเสด็จไปหาบรูษที่ทำดนตรีด้วยกะโหลกหัว
ผี พระองค์จะผูกข้าพเจ้าสะพายหลังเหมือนย้อมคนขอทานก็ตาม
พระประสงค์ แต่พระองค์จงฟังคำข้าพเจ้าใส่พระหฤทัยไปตลอด
ทาง คือข้าพเจ้าเป็นผู้ช่างพูด แลทางเดินตั้งแต่ที่นี่ไปถึงป่าช้า ซึ่ง
เพื่อนของพระองค์นั่งทำดนตรีอยู่นั้นกินเวลาชั่ววอมงเศษ ในเวลา

เดินทางข้าพเจ้าจะเล่นนิทานเล่น เพราะ ปราชญ์ผู้มีความรู้ยอมให้เวลาของตนในเรื่องหนังสือมิใช่ใช้เวลาในการนอนแลการที่เกียจอย่างคนโง่

ในเวลาเล่นนิทานนั้นข้าพเจ้าจะตั้งปัญหาถามพระองค์ แลพระองค์ต้องสัญญาข้อนี้เสียก่อน ข้าพเจ้าจึงจะยอมไปด้วย คือเมื่อข้าพเจ้าตั้งปัญหาถ้าพระองค์ตอบ จะเป็นด้วยกรรมในปางก่อนบันดาลให้ตอบหรือด้วยแพ้ความฉลาดของข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้าล่อให้ทรงแสดงความเยอหยิ่งว่ามีความรู้ก็ตาม ถ้าตรัสตอบปัญหาข้าพเจ้าเมื่อใด ข้าพเจ้าจะกลับไปที่อยู่ของข้าพเจ้าต่อเมื่อพระองค์ไม่ตอบปัญหาเพราะได้สติหรือด้วยความโง่เขลาของพระองค์ก็ตาม ข้าพเจ้าจึงจะยอมไปด้วย ข้าพเจ้าขอทูลแนะนำเสียแต่บัดนี้ว่า พระองค์จงสงบความหยิ่งในพระหฤทัยว่าเป็นผู้มีความรู้ เมื่อเกิดมาเป็นคนโง่แล้วก็จะยอมโง่เสียเถิด มิฉะนั้นพระองค์จะไม่ได้ประโยชน์ซึ่งนอกจากข้าพเจ้าแล้วไม่มีใครจะอำนวยได้"

พระวิกรมมัททยได้ทรงฟังดังนั้นก็คิดขัดเคืองในพระหฤทัย เพราะ พระราชาไม่เคยฟังใครดูหมิ่นว่าโง่ แต่ครั้งนั้นจะไม่ยอมสัญญาตามคำเวตาลก็จะไม่ได้ตัวไปตั้งประสงค์ ทรงดำริเช่นนี้

แล้วมิได้ตรัสตอบประการใด ทรงจับเวตาลใส่ลงในย่ามยกขึ้น
สะพาย แล้วตรัสให้พระราชบุตรรีบตามให้ทัน พลังเสด็จออกกรีบ
ทรงดำเนินไป ฝ่ายเวตาลครั้งนั้นออกเดินได้สักครู่หนึ่ง ก็ทูลถาม
ปัญหาสั้น ๆ กล่าวด้วยลมแลฝนแลโคลนในถนน พระราชามีได้
ตรัสตอบประการใด เวตาลจึงทูลว่า "ข้าพเจ้าจะเล่นนิทานซึ่งเป็น
เรื่องจริงถวายในบัดนี้ พระองค์จงฟังเถิด"

เรื่องที่ ๑

ในกรุงพาราณสีมีพระราชาทรงศักดิ์ใหญ่ครองราชย์สมบัติ ทรงนามพระประตูปมุกุฏ มีราชบุตร ทรงนามวัชรมุกุฏ มีเรื่องดังต่อไปนี้

เข้าวันหนึ่ง พระวัชรมุกุฏกับสหาย ชื่อพุทธิศิริระ พากันขี่ม้า ออกเที่ยวล่าเนื้อในป่า พุทธิ- ศิริระเป็นบุตรของประธาน คือหัวหน้าอำมาตย์ในพระนครนั้น ชายหนุ่มทั้งสองขี่ม้าไปในป่า พบสระใหญ่สระหนึ่งมีกำแพงล้อมรอบริมสระเป็นที่ร่มรื่นตลบด้วยกลิ่นดอกไม้ ผุ่กนกคือหงส์แลนกจากพราวเป็นต้น ลงลอยอยู่ในสระ ในหมู่ดอกบัวอันชูก้านขึ้นมาพ่นน้ำเป็นที่ชวนชม แมลงภู่ทั้งหลายพากันร่อนอยู่เหนือน้ำ แลकिनรสดอกบัวในสระนั้น พระราชบุตรแลสหาย ไม่เคยไปพบสระนั้นในป่าต่างก็พิศวงจึงลงจากหลังม้า ผูกม้าไว้แทบใต้ต้นไม้ แล้วเดินเข้าไปริมสระชำระพระพักตร์และหัตถ์ แล้วก็เข้าไปในศาลพระมหาเทพซึ่งอยู่ใกล้ฝั่งสระต่างคนกระทำกรนอบน้อมแลสวดมนต์

สักครู่หนึ่งมีหญิงสาวเป็นอันมาก ห้อมล้อมด้วยทาสีพากันมาที่ริมสระพากันนั้น ครั้นมาถึงก็ยืนสนทนาแลสำรวจกันอยู่ที่ขอบสระ

บางนางก็ลงอาบน้ำ แต่นางผู้เป็นหัวหน้าคือพระราชบุตรนั้นมิได้ลงสระน้ำ เสด็จเดินเที่ยวเล่นไต่ร่มไม้กับนางอีกคนหนึ่งห่างนางออกไป

ฝ่ายพระราชบุตรปล่อยให้พุทธิศรีระนั่งสวดมนต์อยู่ในศาลพระมหาเทพคนเดียว พระองค์เสด็จออกจากศาลเดินเดี่ยวไปในหมู่ไม้มิช้าพระราชบุตรแลพระราชธิดาก็สบพระเนตรกัน นางสะดุ้งเหมือนหนึ่งตกพระอุททัย พระราชบุตรทรงไฝฝั้นในทันทีที่ทอดพระเนตรเห็นนาง แลตรัสออกมาว่า "กามเทพเอ๋ย เหตุไรท่านจึงมารบกวนเราเช่นนั้น" พระราชธิดาได้ยิน ทรงยิ้มหยุดยื่นดูกิริยาพระราชบุตร เพราะเธอตกประหม่อมารู้จักกล่าวแลทำประการใดได้ นางนั่งดูอยู่ครู่หนึ่งก็ทำการเหมือนพิโรธตรัสแก่หญิงสหายซึ่งแสวงห็นหลังเก็บดอกมะลิว่า เหตุไรจึงปล่อยให้ชายหนุ่มมายืนจ้องดูนางอยู่เช่นนี้ ฝ่ายหญิงสหายเมื่อได้ยินดังนั้นก็หันมากล่าวคำเกรี้ยวกราดขับไล่ให้พระราชบุตรไปเสียจากที่ แลให้พาความละลาบละล้วงไปเสียด้วย มิฉะนั้นจะเรียกทหารมาจับตัวทิ้งลงไป ในสระให้สมแก่โทษ ฝ่ายพระราชบุตรยืนตกระลึงดูนาง มิได้ยินคำที่หญิงสหายกล่าวขู่ นางทั้งสองเห็นดังนั้นก็พากันเดินห่างออกไป

ครั้นถึงขอบสระฟากข้างโน้น พระราชธิดาก็เหลียวดูว่าชายหนุ่มผู้ตกประหม่ายังนั่งอยู่กับที่หรือทำอะไรต่อไป ครั้นเห็นพระราชบุตรยังยืนจ้องดูอยู่ นางก็ทรงยิ้มแล้วเสด็จลงไปที่ขอบสระ เก็บดอกบัวดอกหนึ่งชูขึ้นไหว้ฟ้าแล้วเอาเสียบเกศาแล้วตัดที่กรรณ แล้วกัดด้วยทนต์ แล้วทิ้งลงเหยียบด้วยบาท แล้วกลับหยิบขึ้นปักที่อุระ ครั้นทำเช่นนั้นแล้วนางก็เสด็จไปขึ้นยานกลับคืนสู่นิเวศน์แห่งนาง

ฝ่ายพระราชบุตร ครั้นนางไปแล้วก็เร่าร้อนในพระหฤทัย เสด็จกลับไปยังศาลพระมหาเทพ พบพุทธิศรिระเดินออกมาจากศาล พระราชบุตรก็รับสั่งว่า "สหายเอ๋ย ข้าได้เห็นนางหนึ่งงามนัก จะเป็นนางดนตรีของพระอินทร์ในสวรรค์ หรือจะเป็นนางมาจากทะเลหรือธิดาแห่งนครราช หรือบุตรีพระราชานในแผ่นดิน ก็หาทราบไม่" พุทธิศริระผู้จะเป็นอำมาตย์มีปัญญาในภายหน้าทูลว่า "พระองค์จงกล่าวโฉมหน้านางให้ข้าพเจ้าฟังเถิด" พระราชบุตรตรัสว่า "พักตร์นางเหมือนพระจันทร์ยามเพ็ญ ผมเหมือนหมู่ผึ้งอันเกาะห้อยอยู่บนช่อดอกไม้ ปลายขนงยาวจรดถึงกรรณ โยษธุมีริศเหมือนจันทร์ยามฤต เอวเหมือนเอวสิงห์ ทรงดำเนินเหมือนราชหงส์ กล่าวเทียบเครื่องแต่งกายนางคือสีข้าว กล่าวเทียบฤดูนางคือวสันตฤดู กล่าวเทียบ ดอกไม้นางคือพุทธรักษา กล่าวสำเนียงนางคือนก

กาเหว่า กล่าวความหอมนางคือชะมดเชียง กล่าวความงามนางคือพระศรี กล่าวความเป็นนางคือความรัก ถ้าข้ามิได้นางมา ข้าจะไม่ทรงชีวิตไปเป็นอันขาด ข้าได้ตกลงใจเช่นนี้แล้ว"

พุทธรักษาได้ฟังพระราชบุตรตรัสดังนั้น ก็มีได้ร้อใจ เกรงจะปลงพระชนม์ลงในกลางป่า เพราะเคยได้ยินพระราชบุตรตรัสอย่างเดียวกันทุกครั้งที่ได้เห็นนางงาม มิได้คิดว่าจะจะไปลักซึ่งยิ่งกว่าคราวก่อนๆ พุทธรักษาจึงทูลว่า ถ้าไม่ขึ้นม้าเดี๋ยวนี้คงจะค้ำอยู่กลางป่าไม่กลับถึงนครได้ในเวลาอันควร พุทธรักษา กล่าวดังนั้นแล้ว เจ้าแลข้าก็ชวนกันขึ้นม้าหันกลับเข้าเมือง

ในเวลาเดินทางอยู่ประมาณ ๓ ชั่วโมงนั้น ชายหนุ่มทั้งสองเกือบจะมีได้สนทนากันเลย พระวัชรมุกฏหนึ่งนึกถึงนางมิได้รับสั่งประการใด เมื่อพุทธรักษาทูลอะไรก็ต้องทูลดั่งๆ ถึงสามสี่ครั้ง จึงจะตรัสตอบคำเดียวหรือสองคำเป็นอย่างมาก ฝ่ายพุทธรักษาเมื่อเห็นพระราชบุตรนั่งอยู่ดังนั้น ก็มีได้ทูลอันใดต่อไป คิดในใจว่าถ้าพระราชบุตรอยากได้ความเห็นแลความแนะนำก็ให้หาเรือมาเกิด

พุทธรักษาคิดดังนี้ เพราะดำเนินความคิดตามวิธีของบิดาผู้เป็นอำมาตย์มีปัญญา ซึ่ง มิได้ให้ปัญญาแก่ผู้ใดที่มีได้ขอนั้นเป็นอันขาด ถึงแม้ผู้ที่ขอปัญญาบางทีก็ได้เห็นสิ่งตรงกันข้าม อันผู้ฉลาด

ไม่เรียกว่าปัญญาเป็นอันขาด

ฝ่ายพุทธิศรณะ เมื่อขี่ม้านิ่งๆ เวลานั้นก็ตรึกตรองข้อความลึกลับอันหนึ่ง ซึ่งขึ้นต้นไว้แต่เวลาเช้าเพราะชายหนุ่มคนนี้มีวิธีฝึกฝนปัญญาให้คมกล้า คือเมื่อตื่นขึ้นเช้านี้ก็คิดถึงปัญหาตามตัวเองข้อหนึ่งซึ่งมีใจความลึกลับ แลตรึกตรองตอบปัญหานั้นทุกขณะ ที่มีเวลาว่าง ข้อความที่ลึกลับแลละเอียด ถ้าเกี่ยวกับปัญหานั้นก็นำเอามาตรึกตรองจนสิ้นเชิง แลเมื่อได้ทำเช่นนี้มาสองสามปีก็ควรเป็นที่เชื่อได้ว่า ชายหนุ่มคนนี้มีปัญญารุ่งโรจน์มาก

ครั้นกลับถึงวังในตอนค่ำ พระราชบุตรก็บรรทมกระสับกระส่าย อยู่ตลอดคืน แลเป็นเช่นนั้นตลอดวันรุ่ง ครั้นวันที่สองถึงแก่ประชวรมีอาการเป็นไข้ การเขียนการอ่านการกินการนอนก็งดหมด ราชการซึ่งพระราชบิดามอบเฉพาะพระองค์ก็งด การอื่นๆ ก็งด เพราะรับสั่งว่าจะสิ้นพระชนม์อยู่แล้ว ครั้นพระชนม์ยังไม่สิ้นก็ทรงเขียนรูปนางงามผู้เก็บดอกบัวมาทำแปลกๆ จนฝังอยู่ในพระหฤทัย กล่าวกันว่าเขียนเหมือนอย่างที่สุด ครั้นเขียนแล้วก็บรรทมพิศดูรูป ด้วยพระเนตรอันอำดด้วยน้ำ อีกครู่หนึ่งลุกทะเล็งขึ้นฉีกรูปนั้นเสีย แล้วชกพระเศียรประหนึ่งว่าพระเศียรได้กระทำ ความผิดเป็นข้อใหญ่ แลแล้วก็เขียนรูปนางอีกรูปหนึ่งงามยิ่งกว่ารูป

ก่อน

อีกวันสองวัน พระราชบุตรตรัสให้เรียกพุทฺธิศริระเข้าไปเฝ้า พุทฺธิศริระทราบอยู่หลายวันแล้วว่าคงจะเรียก ครั้นเข้าไปเฝ้าถึงที่บรรทม เห็นพระราชบุตรพระพักตร์เฝือดแลทรงบ่นว่าปวดพระเศียร พุทฺธิศริระทราบอยู่แล้วว่าจะรับสั่งเรื่องอะไร แต่ยังไม่กล้ารับสั่งเพราะราชบุตรแลสหายนนี้ได้สนทนาเรื่องผู้หญิงหลายครั้งแล้ว พระราชบุตรตรัสครั้งไร พุทฺธิศริระก็ยิ้มแย้มแลกล่าวลบลู่หญิงอย่างเรียวแรงแลยังกล่าวติเตียนชายที่หลงรักหญิงอย่างเรียวแรงยิ่งไปกว่าติเตียนหญิงเสียอีก เหตุดังนี้พระราชบุตรจึงอ้ำอึ้งยังไม่กล้าว่าเรื่องที่อยู่ในพระหฤทัย พุทฺธิศริระรู้ที่แลอยากให้ตรัสออกมาจึงทูลว่า

"โรคชนิดนี้ต้องเสวยยาขมแลอดของแสลงให้จริง มิฉะนั้นโรคไม่บรรเทาได้"

พระราชบุตรได้ฟังพุทฺธิศริระสำแดงความร้อนใจ ดังนั้นก็สิ้นความอ้ำอึ้ง พระหัตถ์จับมือพุทฺธิศริระนำพระเนตรตกตรัสว่า

"ชายใดเข้าเดินในทางแห่งความรักชายนั้นจะรอดชีวิตไปมิได้ หรือถ้ายังไม่สิ้นชีวิต ชีวิตก็มีโชคร้าย คือความทุกข์ที่ยืดยาวออกไป

นั่นเอง" พุทธรักษาว่า "พระองค์รับสั่งถูกเป็นแน่แล้ว กวีโบราณ
ย่อมกล่าวว่า วิถีแห่งความรักนั้นไม่มีต้นแลไม่มีปลาย บุรุษพึง
ตรึกตรองให้ถ่องแท้แล้วจึงวางเท้าลงในวิถีนั้น ผู้มีปัญญาารู้สิ่งทั้ง
สามคือความใคร่ หญิงหนึ่ง กระดานสกาหนึ่ง การดื่มน้ำเมาหนึ่ง
อาจให้ผลแก่คนในทางที่ไม่อาจทำนายได้ เหตุตั้งนั้นวิถีที่จะ
ปฏิบัติทั้งสามสิ่งนี้ดีที่สุดในที่ปฏิบัติเสียเลย กล่าวอีกนัย
หนึ่งก็คือเว้นให้ขาด แต่วิถีของโลกนี้ ถ้าไม่มีวัวตัวเมียก็ต้องรีดนม
ตัวผู้แทน" คำสอนของผู้มีปัญญากล่าวเช่นนั้น จะแปลว่าอะไร
ก็ตาม พระราชบุตรย่อมจะทรงเห็นว่าเป็นคำสอนที่กล่าวเข้าไป
ไม่ทันกาลเสียแล้ว เธอจึงอยู่ครู่หนึ่งจึงตรัสว่า "เข้าได้อย่างเท้าเดิน
ทางนั้นเสียแล้ว ที่สุดแห่งทางจะเป็นความทุกข์หรือความสุข
ก็ตามบุญตามกรรม" ตรัสดังนั้นแล้วก็ทรงถอนใจใหญ่ ฝ่ายพุทธรักษา
เห็นพระราชบุตรมีอาการดังนั้น ก็คิดสงสารจึงทูลถามว่า
"นางนั้นคือนางซึ่งพบที่สระในป่านั้นหรือ" พระราชบุตรพยักพระ
พักตร์ พุทธรักษาทูลถามว่า "เมื่อนางจะไปในนั้นนางได้กล่าวอะไรแก่
พระองค์หรือเปล่า หรือพระองค์ได้กล่าวอะไรแก่นางบ้าง" พระ
ราชบุตรตรัสว่า "ไม่ได้กล่าวอะไรแก่กันเลย" พุทธรักษาว่า
"ถ้าเช่นนั้นก็ยากที่สุดที่จะได้นางมา" พระราชบุตรตรัสว่า "ถ้าเช่น
นั้นข้าก็ใกล้เวลาตาย แลชีวิตเป็นความทุกข์ตั้งแต่บัดนี้ไปจวบ

เวลาขาดลมหายใจ"

พุทฺธิศรียะคิดซัดใจที่พระราชบุตรพุดนอกรื่อง เพราะการกล่าวถึง ความตายไม่ใช่ทางที่จะได้นางมาเป็นอันขาด พุทฺธิศรียะนั่งอยู่ครู่หนึ่งจึงทูลถามว่า "นางไม่ได้ให้สัญญาอะไรบ้างหรือ พระองค์จงเล่าให้ข้าพเจ้าฟังให้ละเอียด คนไข้ที่บอกอาการโรคครึ่ๆ กลางๆ ไม่มีประโยชน์เลย" ครั้นพุทฺธิศรียะทูลดั่งนั้น พระราชบุตรก็ตรัสเล่าตั้งแต่ต้นจนปลาย กล่าวโทษพระองค์เองที่ตกตะลึงแลสะทกสะท้านมิได้กล่าวอันใดแก่นาง ในที่สุดเล่าถึงกิริยาที่นางเก็บดอกบัวมาทำท่าต่างๆ พุทฺธิศรียะได้ยินดั่งนั้น ก็นั่งตรองอยู่สักครู่หนึ่งแล้วทูลพระราชบุตร สำแดงคุณชั่วแห่งแห่งความสะทกสะเทือนในขณะที่อยู่ใกล้หญิง ถ้าพระราชบุตรจะเป็นผู้มีความสุข ต้องสำแดงพระองค์เป็นคนกล้าในคราวหน้าที่พบนางจึงจะสำเร็จประสงค์ พระราชบุตรตรัสสัญญาว่าถ้าได้พบนางก็จะเป็นคนกล้าตามคำสอนนั้น แต่เมื่อไม่พบจะกล้าอย่างไรได้ พุทฺธิศรียะกล่าวว่า "พระองค์จงสงบลงบ้างเถิด ข้าพเจ้ารู้ชื่อนางแลที่อยู่ของนางแล้ว เมื่อนางเก็บดอกบัวขึ้นชูไหวไปในฟ้านั้น คือนางสำแดงความยินดีต่อเทวะที่ได้อำนวยให้นางได้พบพัศตร์อันประเสริฐของพระองค์"

พระราชบุตรได้ทรงฟังก็ยิ้มออกมาได้ แลยิ้มครั้งแรกในเวลาหลายวัน พุทธิศรียะทูลต่อไปว่า "เมื่อนางยกดอกบัวขึ้นทัดหูนั้น เป็นที่หมายให้ทราบว่าเป็นชาวเมืองกรรณาฎกะ แลเมื่อนางกัถดอกบัวด้วยทนต์นั้นนางทำสัญญาอนุญาตให้ทรงทราบว่านางเป็นราชธิดาท้าวทนต์วัต พระองค์ย่อมทราบว่า ท้าวทนต์วัตนี้เป็นอิริใหญ่ของพระราชบิดาแห่งพระองค์ ไม่มีท่าทางจะปรองดองกันได้เป็นอันขาด" พระราชบุตรได้ยินดังนั้น ก็ครางด้วยความเศร้า พระหฤทัย พุทธิศรียะกล่าวต่อไปว่า "เมื่อนางเหยียบดอกบัวนั้นนางให้เครื่องหมายว่านางชื่อปัทมาวดี แลเมื่อนางเอาดอกบัวปักที่อุระนั้นเป็นที่หมายว่า พระองค์สิงอยู่ในหฤทัยแห่งนาง " พระวัชรมุกฎได้ทรงฟังดังนั้นก็ผุดลุกขึ้นด้วยความยินดี อากาไรไขก็เปลื้องปลดไปทันที ทรงกำลังกระปรีกระเปร่าเหมือนแต่ก่อน ตรัสชมความรอบรู้ของพุทธิศรียะ พลากรับสั่งอ่อนวอนให้ช่วยทูลขออนุญาตพระราชบิดาไปยังนครอันเป็นที่อยู่แห่งนางนั้น

ฝ่ายพุทธิศรียะโดยความรักดีต่อราชบุตร ก็เข้าไปทูลพระราชอาธิบตีว่า พระราชบุตรไมใคร่ทรงสบาย ควรเสด็จเที่ยวในประเทศต่างๆ เพราะพระกายต้องการเปลี่ยนน้ำพระหฤทัย ต้องการเปลี่ยนที่อยู่ ครั้นพระราชบิดาประทานอนุญาตแล้ว พระวัชรมุกฎก็หยุดพักอยู่ริมทาง แล้วพุทธิศรียะก็แต่งตัวเป็นคนเดิน

ทางขึ้นม้าไปหลายวัน ถึงนครกรรณาภฏกะก็หยุดพักอยู่ริมทาง แล้วพุทธีศรระก็นำพระราชบุตรออกเที่ยวถามหาหญิงผู้มีปัญญา โดยอธิบายว่าต้องการจะให้ดูเคราะห์ในอนาคต และชี้แจงต่อพระราชบุตรอีกชั้นหนึ่งว่าหญิงเอาใจใส่ต่อกิจการในอนาคตนั้น ย่อมจะเอื้อเพื่อต่อกิจการปัจจุบัน ด้วยเหตุดังนั้นควรสืบหาหญิงหมอดู เป็นผู้ช่วยให้สำเร็จกิจอันประสงค์

พุทธีศรระเที่ยวถามอยู่ครู่หนึ่ง มีผู้ชี้หญิงแก่ผู้หนึ่งซึ่งนั่งปั่นฝ้าย อยู่หน้ากระท่อม พุทธีศรระจึงเข้าไปหาหญิงแก่นั้น กระทำการเคารพเป็นอันดีแล้วพูดว่า "ข้าพเจ้าเป็นพ่อค้ามาจากเมืองไกล สองคนด้วยกัน สินค้าของเราตามมาข้างหลัง เราล่องหน้ามาก่อน เพื่อจะหาที่พัก ถ้ามารดายอมให้เราพักในเรือนนี้ เราคงจะอยู่ เป็นสุขแลให้เงินแก่มารดาโดยอัตราอันสูง" ฝ่ายหญิงแก่นั้น นอกจากเป็นหมอดู ยังเป็นผู้รู้ลักษณะคนอีกด้วย ครั้นเห็นเค้า หน้าชายหนุ่มทั้งสองก็ชอบ เพราะคิ้วกว้างแลปากมีลักษณะว่าไม่ ตระหนี่ จึงตอบพุทธีศรระว่า "กระท่อมนี้เหมือนหนึ่งเรือนของท่าน เชิญมาพักอยู่ให้สบายเถิด" พูดเท่านั้นแล้วก็พาชายหนุ่มทั้งสอง เข้าไปในเรือน กล่าวติเตียนความรุงรังของตนเองแล้วเชิญให้ชาย ทั้งสองพักผ่อนกายอยู่ในเรือนนั้น สักครู่หนึ่งหญิงแก่กลับมายัง ห้องซึ่งชายหนุ่มทั้งสองพัก พุทธีศรระจึงถามว่า "มารดาอยู่ที่นี้มี

ความสุขอยู่หรือ ญาติวงศ์สหายอยู่พร้อมกันหรืออย่างไร แล
มารดาหากินทางไหน" หญิงแก่ตอบว่า "ลูกชายของข้าเป็นคนใช้
สนิทของท้าวทันตวัตผู้เป็นพระราชาของเรา ข้าเป็นนางนมของ
นางปัทมาวดีพระราชธิดาองค์ใหญ่ ครั้นข้าแก่ชราก็มาอยู่ในเรือน
นี้ ไม่ต้องกังวลการหากิน เพราะพระราชาประทานทุกอย่าง ข้าไป
ในวังเฝ้าพระราชบุตรวันละครั้ง นางเป็นหญิงงามอย่างประหลาด
เป็นคนดีมีปัญญาหาเสมอมาได้"

พระวัชรมุกุฏพักอยู่ที่เรือนหญิงแก่ อันเป็นนางนมของพระราช
ธิดาหลายวัน แลกระทำให้นางนมเอื้อเพื่อรักใคร่ด้วยความไม่
ตระหนี่ ด้วยวาจาอ่อนหวานและด้วยรูปสมบัติของพระองค์ ครั้น
คุ่นเคยแลรู้ใจกันมากขึ้น พระวัชรมุกุฏก็ตรัสถึงพระราชธิดา แล
กล่าวแก่หญิงนางนมว่า เมื่อไปเฝ้านางปัทมาวดีคราวหน้าขอให้
ช่วยถือหนังสือไปถวายฉบับหนึ่งจะได้หรือไม่ นางนมมีความยินดี
เพราะเป็นธุระของนางนมที่จะต้องยินดีตามแบบนิทานชนิดนี้ จึง
กล่าวแก่พระวัชรมุกุฏว่า "ลูกเอ๋ย ไม่จำเป็นจะต้องคอยถึงพรุ่งนี้
เจ้าจงเขียนหนังสือเถิด มารดาจะถือไปเดี๋ยวนี้" พระวัชรมุกุฏ
พระองค์สันต์ด้วยความยินดี รีบเสด็จไปหาพุทธิศรระ ซึ่งนั่งอ่าน
หนังสืออยู่นอกเรือน แล้วรับสั่งบอกว่า นางนมรับแล้วที่จะถือ
หนังสือไปถวายพระราชธิดา ปัญหายังมีแต่เพียงว่าจะเขียน

หนังสืออย่างไรจึงจะดี จะผูกประโยคแลใช้ศัพท์ชั้นไหนจึงจะถูก
พระฤทัยนาง จะใช้ศัพท์เรียกนางว่า "แก้วตาแห่งตู" จะเบาไป
แลศัพท์ "โลหิตในดับแห่งข้า" จะหนักไปดอกกระมัง อนึ่งการแต่ง
หนังสือสำคัญเช่นนั้นจะทำให้แล้วเร็วทันในวันนั้นก็ยาก เป็นเรื่อง
ที่หนักพระฤทัยอยู่ ฝ่ายพุทธิศรระเมื่อได้ยินดั่งนั้นก็ทูลว่า อย่า
ให้ทรงเดือดร้อนเลย จะทำถวายให้เสร็จ แล้วพุทธิศรระก็ไปหยิบ
เครื่องเขียนมานั่งเขียนอยู่ครู่หนึ่ง ครั้นสำเร็จแล้วก็พับหนังสือนั้น
ปิดผนึก เขียนรูปดอกบัวลงบนหลังผนึกดอกหนึ่ง แล้วส่งถวาย
พระราชบุตร พระราชบุตรก็นำหนังสือนั้นไปส่งให้หญิงแก่นางนม
ถือไปถวายพระราชบิดา

นางนมได้รับหนังสือแล้วก็รีบเข้าวังไปที่ตำหนักพระราชบุตร
ตามเคย ฝ่ายนางปัทมาวดีครั้นเห็นนางนมเข้าไปเฝ้า ก็ตรัสเรียก
ให้นั่งแลสนทนาด้วย นางนมพูดถึงเรื่องอื่นๆ อยู่สักครู่จึงจึงทูลว่า
"เมื่อนางยังอยู่ในความเป็นเด็กอ่อน ข้าได้เลี้ยงดูนางมาด้วยความ
รักดี บัดนี้เทพดาให้รางวัลแก่ข้าด้วยประทานความงาม ความ
ไม่มีโรค แลความดีแก่นางในเวลาทีทรงจำเจริญเพียงนี้ หัวใจของ
ข้าจะใคร่เห็นความสุขของนางยิ่งๆ ขึ้นไปตราบชีวิตข้าหาไม่ นาง
จงทรงอ่านหนังสือนี้ซึ่งมาจากชายหนุ่มงามที่สุด แลดีที่สุดซึ่งข้า
ได้เคยเห็นเป็นขวัญตา"

พระราชธิดาทรงรับหนังสือไปทอดพระเนตรดอกบัวบนหลัง
ผืนนี้ แล้วทรงเปิดออกอ่านพบอินทวิเชียรฉันท์ดังนี้

○ ได้เห็นพระเพ็ญโฉม

ดุจโสมสว่างน

วาดเร้ากำเดาดล

จิตเดือดบ่เหือดลง

○ ศรทรงอนงค์แผลง

พิชแสร์รังจะเสียบองค์

ปักในเหตุที่ยตรง

อุระแค้นเพราะแสนคม

○ วันพบประสพพัทตร์

ศุภลักษณ์มโนรมย์

อิมใจจะใคร่ชม

บ่มีพริบกระหิบบตา

○ เพ็ญโสมบ่เพ็ญศรี

ดูจนี้ ฦ เวหา

แสงส่องบ่ส่องปรา

กฏอย่างพระนางนวล

○ องนงามอร่ามโรจน์

ฉวิโชติประชันชวน

แข่งขันพระจันทร์บวรณ

ศศิแน่จะแพ้นาง

○ ยามยลพิมลโฉม

อุระโหมพระเพลิงพลาาง

รื้อนรักตระหนกกลาง

จิตข้าศิษยาคุณ

๐ นางกลับและลับเนตร

ก็เทวศทวิคุณ

เรารื้อนบ่ผ่อนภูล

พิชรักประจักษ์แด

๐ คิดไปก็ใจหาย

เพราะกระต่ายจะหมายแห

เวียนหวังระวังแล

ศศิไชรับไยดี

๐ อ้านางสอวางรัตน

วรชิตียนารี

ไปรดด้วยอำนวยชี

วะบ่ตัดสลัดตู่

พระราชธิดาทรงอ่านหนังสือตลอดแล้วก็สำแดงอาการพิโรธ
ตรัสแก่นางนมด้วยสำเนียงอันขุ่นแค้นว่า "นี่แกเป็นอะไรไปจึง
บังอาจนำหนังสือนี้มาให้ คนโง่ที่เขียนหนังสือนี้ แต่งฉันที่ไม่เป็นก็
แค้นจะแต่งกับเขาด้วย คนแต่งฉันทีไรๆ เช่นนี้ยังอาจมาแต่ง
ถวายพระราชธิดา อยากรู้ว่าเรียนหนังสือมาแต่สำนักไหนจึงเลว
ถึงเท่านี้" นางตรัสพลาทรวงฉีกหนังสือตอนที่ว่า "ศศิไชรับไยดี" ส่ง
ให้นางนมแล้วตรัสว่า "แกจงนำเอาคำตอบนี้ไปให้ชายที่แต่งฉันที
ไม่เป็น แลตัวแกเองจงอย่าทำเอื้อมอาจถือหนังสือเข้ามาเช่นนี้อีก

เป็นอันขาด"

หญิงแก่นางนมได้ฟังพระราชธิดากริ้วถึงเพียงนั้นก็เสียใจรีบกลับไปบ้าน พบพระราชบุตรตามทางก็เล่าให้ฟังทุกประการ พระราชบุตรได้ทรงฟังแลอ่านคำตอบแล้วก็เสียพระหฤทัยยิ่งนัก เมื่อทรงดำเนินกลับนั้นทรงคิดถึงวิธีทำลายชีวิตตนเองหลายอย่าง เช่น กระโดดน้ำ ผูกคอตนเองแขวน แทะอกตนเอง เป็นต้น ยังไม่ทนตกลงว่าอย่างไรจะดีก็พอลงที่พัก พบพุทธรักษาหนึ่งอยู่หน้าเรือน ก็ตรัสเล่าให้ฟังแลทรงสั่งแดงความเสียใจยิ่งนัก

พุทธรักษาหนึ่งฟังตลอดแล้วทูลว่า "พระองค์อย่าเพ่อตีตนเองก่อนไข้ จงทรงตรึกตรองใจความที่นางตรัสให้ถ่องแท้ก่อน ต่อไปข้างหน้าเมื่อพระองค์ได้สมาคมกับหญิงมากๆ แล้ว จะทรงทราบว่ามีหญิงกล่าวว่าไม่ไยดีนั้นแปลว่ายินดี เพราะฉะนั้นตามที่เรามาทำมาเพียงนี้นับว่าสำเร็จดังหมาย อนึ่งเมื่อนางทรงถามว่าพระองค์ทรงเรียนหนังสือจากสำนักไหนนั้น ถ้าจะแปลเป็นภาษาผู้ชายแปลว่าท่านคือใคร"

พระวัชรมุกฏได้ทรงฟังดังนั้นก็ยินดี ครั้นวันรุ่งขึ้นก็ทรงบอกนางนมว่า พระองค์เป็นยุพราชกรุงพาราณสีให้นางนมเข้าไปทูลพระราชธิดาเถิด ฝ่ายนางนมได้ทราบดังนั้นก็ดีใจ แต่กล่าวว่าทราบมา

แต่แรกแล้ว เข้าวันนั้นก็เข้าไปในวังเฝ้าพระราชธิดาทูลว่า

"พระยุพราชซึ่งนางได้ทำให้มีใจใฝ่ฝันตั้งแต่วันที่ได้เห็นกันริมสระ เมื่อวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือนก่อนนั้น เสด็จมาที่เรือนข้าพเจ้าแลให้ข้าพเจ้ามาทูลว่าพระองค์เสด็จมาแล้ว นางทำกริยาเป็นสัญญาณที่ริมสระอย่างไร ก็จงทำตามสัญญาณนั้นเถิด พระราชบุตรองค์นี้ทรงศักดิ์สมควรแก่นางแท้ นางจงฟังคำข้าพเจ้าเถิด"

นางปัทมาวดีได้ทรงฟังดังนั้นก็สำแดงความโกรธยิ่งกว่าครั้งก่อน นางเสด็จลุกไปเอากระแจะจันทน์ละเลงบนพระหัตถ์ทั้งสองพระหัตถ์แล้วตบเข้าที่แก้มนางนมทั้งสองแก้ม ตรัสว่า "แกจงรีบไปจากวังนี้โดยเร็ว มิฉะนั้นจะต้องรับโทษยิ่งกว่านี้ แกจำไม่ได้หรือว่าข้าห้ามไม่ให้เอาเรื่องนี้มาพูดต่อไปเป็นอันขาด" นางนมออกจากวังกลับไปทูลพระวชิรมุกฎ ต่างคนเสียใจที่ไปหลงเชื่อพุทธิศรีระ

ครั้นเล่าความให้พุทธิศรีระฟัง พุทธิศรีระก็ทูลพระราชบุตรว่า "พระองค์อย่าทรงตกใจ การที่พระราชธิดาเอากระแจะจันทน์ทาแก้มนางนมด้วยนิ้ว ๑๐ นิ้วนั้น หมายความว่ากลางคืนยังมีแสงพระจันทร์อยู่อีก ๑๐ คืน เมื่อพ้น ๑๐ คืนไปแล้ว นางจะออกมาพบพระองค์ในที่มืด พระองค์จงหักความกระวนกระวายใน

พระหฤทัยคอยไปอีก ๑๐ วันเถิด"

พุทธรักษาจะทูลแปรทูลเปลี่ยนกิจวาทแห่งพระราชธิดาแล้ว ก็ทูลต่อไปว่านางองค์นี้เห็นจะฉลาดเกินที่จะเป็นความสุขแก่สามี เพราะฉะนั้นพระราชบุตรควรหยุดยั้งซึ่งพระหฤทัยดู แต่ในขณะที่ยังมีเวลาจะถอนพระองค์ได้ คำตักเตือนอันนี้ พระวัชรมุกฎไม่ทรงฟังเลย

ครั้นพ้นกำหนด ๑๐ วันไปแล้ว ชายหนุ่มทั้งสองก็ให้นางนมเข้าไปเฝ้าพระราชธิดา คราวนี้นางเอาหญ้าฝรั่นทานิ้วพระหัตถ์ ๓ นิ้วแล้วประไว้บนแก้มนางนม ครั้นนางนมกลับมาเล่า พุทธรักษา ก็อธิบายว่า นางขอผลัดอีก ๓ วัน เพราะยังประชวรพระโรคลำดับเดือน วันที่สี่เป็นวันนัดให้เสด็จ ครั้นวันที่สี่นางนมเข้าไปเฝ้าอีกครั้งหนึ่ง คราวนี้พระราชธิดากริ้วมาก เสด็จทรงจุดตัวนางนมไปที่ประตูด้านตะวันตก ทรงผลักให้ออกประตูนั้น แลตรัสว่าถ้ากลับเข้าไปอีกจะตีด้วยแล

ครั้นนางนมกลับไปเล่าให้พุทธรักษาฟัง พุทธรักษาอธิบายว่าพระราชธิดาเชิญพระราชบุตรให้เสด็จไปพุ่มนี้เวลากลางคืน แลให้เข้าทางประตูด้านตะวันตก ครั้นเวลากลางคืนวันรุ่งขึ้น พุทธรักษาจะทูลเตือนพระวัชรมุกฎให้เตรียมพระองค์ พระวัชรมุกฎไม่ต้องให้มีใครเตือน กำลังแต่งพระองค์อยู่แล้ว แท้จริงแต่งพระองค์อยู่

หลายชั่วโมงจึงเสร็จ ครั้นแล้วก็เสด็จออกมาถามพุทธิศรिระว่า
ใช้ได้หรือยัง พุทธิศริระทูลตอบว่างามมาก แล้วทูลเตือนอีกครั้ง
หนึ่งว่า สังเกตเห็นนางฉลาดเกินไป ถ้าจะได้เป็นเมียเห็นจะไม่มี
สุขอย่างเมียเิงๆ

ครั้นเวลาเที่ยงคืน ชายหนุ่มทั้งสองก็พากันออกเดินไปยังประตู
ด้านตะวันตกแห่งพระราชวัง ครั้นถึงประตูเห็นปิดจับแง พุทธิศริระ
ก็ย่องเข้าไปดูเห็นนายประตูนั่งหลับอยู่ แลเห็นหญิงคนหนึ่งมีผ้า
คลุมหัวยืนคอยอยู่ข้างใน พุทธิศริระก็ย่องกลับไปทูลพระราชบุตร
พระราชบุตรก็เสด็จย่องเข้าประตูไป พุทธิศริระคอยอยู่สักครู่หนึ่งก็
กลับไปที่พัก ฝ่ายพระราชบุตรครั้นเข้าไปในประตูแล้ว หญิงที่ยืน
คอยอยู่ก็จับพระหัตถ์แลทำสัญญาญให้เดินเบาๆ แล้วนำไปตาม
ทางมืด บางแห่งจุดไฟบริหรี สักครู่หนึ่งไปถึงบันไดศิลาก็พากันขึ้น
ไปบนตำหนักพระราชธิดา พระวิชมุขกุฎเสด็จออกจากที่มืดเข้าไป
ที่สว่างก็มัวพระเนตรอยู่ครู่หนึ่ง ประเดี๋ยวทอดพระเนตรดูรอบห้อง
เป็นทีดงามแต่งด้วยเครื่องบำรุงความสำราญต่างๆ กลิ่นวันเผา
เครื่องหอมแลกลิ่นดอกไม้หอมตลบไปทั้งห้อง ตะเกียงเงินซึ่งจุด
ด้วยน้ำมันหอมก็ส่งกลิ่นอันพึงสุดดม ข้างหนึ่งมีดอกไม้กองรอบ
เตียงลาดผ้าขาวปักด้วยเส้นทอง โรยด้วยดอกพุทธรักษาซึ่งเก็บ
ใหม่ๆ อีกข้างหนึ่งมีภาชนะรองหีบหมากแลขวดน้ำดอกไม้เทศ มี

ถาดรองเครื่องหอมต่างๆ แลภาชนะรองเครื่องหวานหลายอย่าง มีนางกำนัลคอยรับใช้ประจำที่ บ้างก็มีหน้าที่อ่านกาพย์กลอน บ้างก็มีหน้าที่ฟ้อนรำแลบรรเลงดนตรี รวมความว่าเครื่องสำราญตา สำราญใจมากอย่างมีอยู่ในห้องนั้น

สักครู่หนึ่งพระราชธิดาเสด็จเข้ามาเปลี่ยนผ้าคลุมพระพักตร์ ออกส้าแดงพระองค์ให้เห็น พระวัชรมุกุฏสะดุ้งด้วยความยินดี นางเชิญพระราชกุมารให้นั่ง ทรงชโลมพระองค์ด้วยกระแจะ จันทน์ แลโปรยน้ำกุหลาบถวาย แล้วทรงโบกพัดอันทำด้วยขนนก ยุงมีด้ามทอง พระวัชรมุกุฏตรัสแก่นางว่า

"พระหัตถ์อันอ่อนของนางนี้ไม่สมควรจะโบกพัด นางจงหยุดเสียเถิด ข้าได้เห็นนางก็มีความเอิบอิมในใจ แม้ไม่ต้องพัดก็เย็นพออยู่แล้ว นางจงประทานพัดให้ข้าเถิด" นางปัทมาวดียิ้มพลาทูลว่า "พระองค์ทรงอุตสาห์เข้ามาถึงที่นี่ เป็นพระเดชพระคุณนักหนา สมควรข้าพเจ้าจะปฏิบัติพระองค์ด้วยความกตัญญู" ขณะนั้นนางกำนัลคนโปรดเข้ามารับพัดไปถวายอยู่งาน ทูลว่า "หน้าที่ปฏิบัติของข้าพเจ้า สองพระองค์จงทรงสำราญเถิด"

เวตาลเล่ามาถึงเพียงนี้ก็หยุดพักครู่หนึ่ง แล้วเล่าต่อไปว่า "ครั้นเวลารุ่งเช้า นางปัทมาวดีก็ชวนพระราชกุมารไว้ในที่ลับ ครั้นกลาง

คืนก็ทรงสำราญอย่างคืนก่อน พระราชากุมารมีความสุขจะหา
เสมอมิได้ โลกใหญ่กว้างก็ทรงลี้มหมด คงเหลืออยู่แต่โลกใน
ตำหนักนางเท่านั้น ฝ่ายนางปัทมาวดีเป็นหญิงเฉลียวฉลาด เมื่อ
ได้สามีที่ปัญญาอ่อนก็ยังผูกรักแน่นขึ้น ดังคำโบราณกล่าวว่า คน
ตรงกันข้ามในเชิงปัญญาย่อมล่อใจกัน ในชั้นต้นนางตั้งแต่งให้
พระสวามีเป็นคนปราดเปรื่องโดยอธิบายว่าน้ำนิ่งไหลลึก เมื่อพระ
ราชากุมารไม่ใคร่ตรัสก็นึกว่าคงจะมีความคิดรุ่งโรจน์หนึ่งไว้ใน
พระหฤทัย คนมีคิ้วกว้างแลโค้งงามเช่นนี้จะไม่ฉลาดอย่างไรได้
คนมีหนวดน่าดูเช่นนั้นคงจะต้องเป็นผู้มีใจโอบเอื้ออยู่เอง คนมีตา
เช่นพระราชากุมารจะไม่เป็นคนกล้านั้นไม่ได้ นางปัทมาวดีหลงคิด
ดังนี้ในชั้นต้น

ครั้นต่อมาก็เห็นพระสามีฉลาดเฉลียวน้อยลง แต่ความเสนาหา
ของนางมิได้ลดหย่อน กลับจะมากขึ้น เป็นต้นมาว่าเมื่อสอนให้
ทรงท่องกาพย์กลอน เธอจำไม่ใคร่ได้ นางก็ทรงพระสรวลเห็นว่า
เอ็นดู เมื่อเธอพูดสันสกฤตผิดไวยากรณ์ก็เห็นน่ารัก เมื่อเธอสบถก็
เห็นไพเราะ

ต่อๆ มานางก็สงสัยว่าจะมีใครอีกคนหนึ่ง ซึ่งล่องรู้กับพระสวามี
ในเรื่องลอบรักกับนางนี้ แต่นางก็มีได้ทูลถามตรงๆ เป็นแต่สิ่งเกต

วาจาที่ตรัสแลทูลไล่เลียงอ้อมค้อม จนในที่สุดวัชรมุกุฏทรงเล่าให้ นางฟังถึงพุทธิศรีระผู้มึปัญญา เริ่มแต่ความเห็นทับถมหญิงทั้งหลายตลอดจนแปลกิริยาต่างๆ ที่นางได้ทำเป็นเครื่องสัญญาณ ในที่สุดความเห็นของพุทธิศรีระว่า นางฉลาดเกินที่จะเป็นเมีย ซึ่งเป็นความสุขแก่ผัวนั้นก็ตรัสเล่าด้วย

นางปัทมาวดีทรงคิดในใจว่า "ถ้าเราไม่แก้แค้นชายคนนั้นได้ ขอให้เราเกิดเป็นลาของคนที่ทำสวนในชาติหน้าเถิด" ทรงคิดดังนี้แล้ว นางก็ตรัสชมความฉลาดของพุทธิศรีระยกขึ้นไปถึงฟ้า ตรัสว่าทรงรู้สึกบุญคุณของชายผู้หนึ่งที่ได้ช่วยให้นางถึงความสุข แล สำนแดงประสงค์จะใคร่พบพุทธิศรีระสักครั้งหนึ่ง

ฝ่ายพระวัชรมุกุฏเสด็จซ่อนอยู่ในนิเวศน์นางประมาณเดือนหนึ่งก็รำลึกถึงโลกภายนอก เธอเสวยมากไป ไม่ได้ออกขี่ม้าล่าเนื้อ บ่อยๆ เหมือนแต่ก่อนก็เกิดไม่สบาย พระพักตร์และพระเนตร เหลือง มีอาการหวัดซึ่งคนตบพิการมักจะเป็น บางเวลาก็ปวด พระเศียรแลเสวยอาหารไม่ได้ จะซ่อนอยู่ก็ไม่เป็นสุข

วันหนึ่งอยู่พระองค์เดียวทรงนึกดังๆ ว่า "เราได้ทิ้งเมืองมาก็นานแล้ว แลสหายซึ่งได้ช่วย ให้เรา ได้รับความสุขเช่นนี้ก็ไม่ได้พบกัน มาตั้งเดือน สหายของเราจะบ่นอย่างไรบ้างแลจะอยู่เป็นสุขหรือไร

เราก็ไม่ทราบได้เลย"

ขณะนั้นนางปัทมาวดีเข้าไปถึง ได้ยินนางเสียงที่ตรัสก็เข้าใจตลอด นางเห็นเป็นช่องอันดีที่จะสำเร็จความคิด จึงตรัสหาความพระสามีว่า พระเหตุที่ยไม่ยั้งยื่นอยากจะเปลี่ยนบ่อยๆ ครั้นเห็นพระสามีตรัสปฏิเสธ นางก็กล่าวซ้ำจนเธอจวนจะกริ้วอยู่แล้ว เธอจึงตรัสอ้างคัมภีร์โบราณว่าภริยาที่ไม่มีลูก สามีควรทิ้งไปหาใหม่ในปีที่แปด ภริยาที่มีลูกเกิดมาตายหมดในปีที่๑๐ ภริยาที่มีแต่ลูกหญิงในปีที่ ๑๑ แลภริยาซึ่งกล่าวดุ้นสามีนั้น สามีควรทิ้งไปหาใหม่ทันที

นางได้ยินพระสามีตรัสดังนั้นก็อธิบายว่าคำที่นางกล่าวนั้น มิใช่กล่าวถึงความรักระหว่างระหว่างสองพระองค์ นางกล่าวถึงข้อที่พระสามีลืมนุชิตศิริระผู้สหายนั้นดอก นางตรัสว่า "พระองค์เสด็จอยู่ที่นี้ พระเหตุที่ยออกไปอยู่กับสหายเช่นนี้จะมีสุขอย่างไรได้ พระองค์ทรงซ่อนความในพระเหตุที่ยไว้ด้วยเหตุใด เกรงว่าถ้าข้าพเจ้าทราบข้าพเจ้าจะเด็อดร้อนฉะนั้นหรือ พระองค์จงเชื่อชยาของพระองค์ว่าคงจะไม่มีประสงค์ให้พระองค์เลิกร้างจากสหายซึ่งมีคุณแก่เราทั้งสองนั้นเป็นอันขาด" นางปัทมาวดีทูลเช่นนั้นแล้วก็แนะนำให้เสด็จออกไปหาพุนุชิตศิริระในคืนวันนั้น เพื่อจะ

ได้สิ้นหวังถึงสหาย หนึ่งนางจะฝากของออกไปแทนคุณพุทธิศรिระ บ้าง พระวัชรมุกุฎทรงยินดีตรงเข้าสวมกอดนาง กลับทำให้นาง โกรธในใจ เพราะเห็นว่าถนัดทรงยินดีที่จะทิ้งนางไปหาสหาย นาง เกรงจะชอนความโกรธไว้ไม่ได้ก็รีบหนีไปจัดของที่ฝากไป ประทานพุทธิศริระ

สักครู่หนึ่งนางเสด็จกลับมาในห้องถือถุงบรรจุของกินมาส่ง ถวายทูลว่า ขอให้ประทานแก่พุทธิศริระว่าเป็นของขวัญนางทำด้วย พระหัตถ์ ถึงแม้คนมีปัญญาก็คงจะชมรสซึ่งมีในขนมนั้น

พระยุพราชเมื่อได้ล้าลางนาง สวมองค์แล้วสอดกรแล้ว คำลาคำ ทำยกลับเป็นคำตันหลายครั้ง แล้วก็เสด็จเล็ดลอดออกจากวัง ครั้นผ่านพ้นประตูซึ่งนายประตูนั่งหลับตามเคย ถึงถนนใหญ่ก็รีบ ทรงดำเนินตรงไปบ้านหญิงนางนม เวลานั้นเป็นเวลาเที่ยงคืนแม้ ฉะนั้นพุทธิศริระยังนั่งอยู่หน้าเรือน ครั้นพระยุพราชเสด็จไปถึงต่าง ก็แสดงความยินดี พระวัชรมุกุฎตรัสแสดงความร้อนพระหฤทัยที่ เห็นพุทธิศริระมีอาการชubber พุทธิศริระทูลว่าไม่ได้ยินข่าวเจ้าช้านานก็ร้อนใจกินไม่ได้ นอนไม่หลับ จึงมีอาการเช่นนั้น

พระวัชรมุกุฎได้ทรงฟังอธิบายถึงความสำราญในวัง ซึ่งทรงคิด ว่าไม่ยิ่งหย่อนกว่าความสุขในสวรรค์ ทั้งยกนางปัทมาวดีเชิดชูขึ้น

ไปถึงฟ้า เทียบกับนางเทพธิดา ซึ่งเป็นหมู่ชนที่ไม่เคยทรงพบเห็นก็
จริงอยู่ แต่คงจะไม่ล้าเลิศเกินนางปัทมาวดีไปได้ ทั้งในความงาม
แลความเฉลียวฉลาดทุกประการ พุทธิศรีระได้ยินรับสั่งยอพระ
เกียรตินางยี่ดยาวเช่นนั้น ก็โคลงศีรษะยิ้มมิได้กล่าวประการใด
พระยุพราชทรงเห็นดังนั้นก็ตรัสว่า "อย่างเก่าอีกแล้ว ความ
สำราญของท่านอยู่ในความลบลู่ปัญญาของผู้อื่น ไม่
เปลี่ยนแปลงบ้างเลย ท่านคงจะคิดอิจฉานางเสียแล้ว อิจฉาว่ามี
ปัญญา แลอิจฉาว่านางรักข้า ท่านจงเชื่อข้าว่านางองค์นี้ดีหาที่
เปรียบมิได้ ถึงแม้ท่านเกลียดผู้หญิง เมื่อได้ทราบคำสรรเสริญที่
นางกล่าวถึงท่านทราบคำสั่งที่นางสั่งมาถึง แลทราบรสแห่ง
ของกินที่นางฝากมาประทานท่านจะเว้นชมนางไม่ได้เป็นแน่ นี่
แน่ที่ท่านจงกินขนมนี้ ซึ่งนางฝากมาให้ท่านโดยเฉพาะ เป็นขนม
ซึ่งนางทำด้วยพระหัตถ์นางเอง"

พุทธิศรีระทูลว่า "นางสั่งมาถึงข้าพเจ้าอย่างไรได้ อย่างไรนาง
จึงฝากของมาประทาน นางไม่ทรงทราบว่าข้าพเจ้าอยู่ในโลกนี้
พระองค์ไปรับสั่งถึงข้าพเจ้าขึ้นแล้วกระมัง" พระวัชรมุกุฏตรัสตอบ
ว่า "คืนหนึ่งข้านี้้งอยู่คนเดียวกำลังคิดถึงท่านก็มีอาการซึมเซาไป
นางเข้ามาพบก็ถามว่าเหตุไรจึงเป็นเช่นนั้น ข้าก็ตอบนางตามจริง
แลเล่าให้ฟังถึงท่านแลความฉลาดของท่าน นางได้ทราบก็

อนุญาตให้ข้าออกมาหาท่าน แลส่งขนมนี้มาให้ท่านกิน ท่านจง
กินให้สมศรัทธาของนางผู้ทำแลข้าผู้ถือมาเถิด"

พุทธรักษาว่า "พระองค์จงประทานอภัยแก่ข้าพเจ้าแลทรงฟัง
คำที่ข้าพเจ้าทูลนี้เถิด การที่รับสั่งบอกชื่อข้าพเจ้าแก่นางนั้นไม่
ดีเลย ผู้ชายไม่ควรทำให้ผู้หญิงรู้ว่าความลับซึ่งนางบอกแก่มือ
ซ้ายแห่งชายนั้นทราบไปถึงมือขวา ถึงยิ่งทราบไปถึงคนอื่นด้วยยิ่ง
ร้ายใหญ่ อีกอย่างหนึ่งการที่ทรงสั่งแดงให้นางทราบว่า ทรงพระ
เมตตาข้าพเจ้านั้นก็ไม่ใช่ทางดี เพราะ ผู้หญิงย่อมจะเกลียด
เพื่อนของชายที่รัก " พระยุพราชตรัสว่า "ข้าจะทำอย่างไรได้ เมื่อ
ข้ารักนางข้าก็ไม่อยากปกปิดข้อความอะไร เมื่อนางถามก็บอก
ตรงๆ ทั้งนั้น" พุทธรักษาว่า "พระหฤทัยเช่นนี้เมื่อพระองค์
จำเริญพระชนมย์ยิ่งขึ้นก็คงจะเปลี่ยน เพราะจะทรงทราบได้ว่า
ความรักระหว่างหญิงกับชายนั้น คือการเล่นซึ่งต้องใช้ปัญญา
ระหว่างคนสองคนที่มีเพศต่างกัน ฝ่ายหนึ่งเพียงจะเอาเปรียบมาก
ที่สุด อีกฝ่ายหนึ่งเพียงจะเสียเปรียบน้อยที่สุดที่จะเป็นได้ คนทั้ง
สองต่อสู้กันบนกระดานสกาเช่นนี้ ฝ่ายที่ปัญญาแหลมกว่าแล
ชำนาญกว่าย่อมชนะเสมอ ความไม่พุดนั้นเป็นสิ่งที่หัดทำได้ ถ้า
พระองค์ทรงข้อมอยู่สักปีหนึ่งจะทรงเห็นว่า การเปิดความลับนั้น
ยากกว่าการปิดไปเสียอีก ถ้าจะกล่าวถึงขนมที่นางประทานมานี้

ข้าพเจ้ายอมเอาชีวิตข้าพเจ้าเป็นสินพนันกับชีวิตหมาว่าขนมนี้
ผสมด้วยยาพิษ" พระวัชรมุกุฏตรัสว่า "เป็นไปไม่ได้เป็นอันขาด
ไม่มีใครในโลกนี้จะทำอย่างที่ท่านว่า ถ้าคนไม่กลัวคนด้วยกันก็
ต้องกลัวพระผู้เป็นเจ้าของบ้าง" พุทธิศรีระกล่าววว่า " ข้าพเจ้าเกิดมายังไม่
เคยรู้เลยว่า ผู้หญิงที่กำลังรักกลัวพระผู้เป็นเจ้าของหรือกลัวอะไร
บ้าง แต่ข้อที่ข้าพเจ้ากลัวนั้นทดลองได้ง่ายๆ (พูดพลางเรียกหมา
ที่นอนอยู่ข้างนั้น แล้วโยนขนมให้หน่อยหนึ่งกล่าวว่า) "เอ้า เอ็งไป
หาญาติสามหัวของเอ็งซึ่งเป็นผู้รับใช้มัจจุราชนั้นเกิด"

หมาได้ยินก็ลุกขึ้นกินขนมที่พุทธิศรีระโยนให้ ประเดี๋ยวก็ล้มลง
ขาดใจตาย พระยุพราชเห็นดังนั้นก็ทรงเสียใจเป็นกำลัง ตรัสว่า
"นางช่างเป็นเช่นนี้ได้ ไม่คิดเลยว่าจะชั่วช้าถึงปานนี้ ข้าหลงรัก
นางนักหนา ไม่รู้เลยว่าใจคอหยาบคายมาก ข้าจะกล้าอยู่กับนาง
ไปอย่างไรได้" พุทธิศรีระทูลว่า "สิ่งใดเกิดแล้วสิ่งนั้นย่อมเกิดแล้ว
จะแก้ให้กลับไม่เกิดนั้นไม่ได้ ข้าพเจ้าคิดเกรงมาแต่แรกแล้วว่า
พระราชกุมารีทรงปัญญาหลักแหลมหนักคงจะทำอะไรชนิดนี้เป็น
แน่ เพราะคนเราไม่มีใครจะทำอะไรผิด จะทำอะไรโง่ๆ จะทำอะไร
นอกคอกเหมือนหญิงสาวมีปัญญา แม้จะทำการที่มีโทษ ก็ทำให้
สนิทสนมไม่ได้ ข้าพเจ้าขออยู่ห่างไกลปัญญาหญิง ขออยู่กับ
ความโง่เขลาจึงจะเป็นสุข" ในตอนนี้ พระราชบุตรมิได้ทรงยกย่อง

ความฉลาดเลย พุทธิศรียะจึงทูลต่อไปว่า "ข้าพเจ้าก็ได้ทูลกำชับแล้วเพราะเกรงจะเป็นเช่นนี้ แต่บัดนี้เมื่อได้เห็นฤทธิ์นางแล้ววิบาใจ นางคิดไม่สำเร็จครั้งนี้ นับว่าสิ้นโอกาสที่จะทำการเช่นเดียวกันอีก หรือถ้าทำก็ไม่ใช่ทำในเร็ววันนี้ ข้าพเจ้าขอทูลถามปัญหาข้อหนึ่ง คือถ้าไม่ได้อยู่กับนางพระองค์จะมีความสุขได้หรือ" พระยุพราชทรงถอนใจใหญ่ตรัสว่า "ไม่ได้เป็นแน่"

พุทธิศรียะทูลว่า "ถ้าไม่ได้ก็ต้องใช้ปัญญาด้วยมีความรู้ว่าไม่ได้ นั้นเป็นบรรทัด เราจะต้องประชันหน้ากับนางในสนามรบ แลเอาชัยในเชิงอาวุธที่นางใช้เอง อาวุธนั้นคือความหลอกล่อ ตามธรรมดาข้าพเจ้าไม่เต็มใจจะทำกลกกับหญิง แต่นางองค์นี้เห็นจะเป็นชายาดีของพระองค์แท้จริง การวางยาพิษนี้นางเพียรจะเอาชีวิตข้าพเจ้า มีชีวิตพระองค์ จะว่านางประทุษร้ายต่อพระองค์ไม่ได้ พระองค์เสด็จออกมาครั้งนี้ นางกำหนดให้เสด็จกลับเมื่อไร" พระยุพราชตรัสว่า "เมื่อข้าสิ้นห่วงท่านแล้วให้กลับเข้าไป" พุทธิศรียะกล่าวว่า "ถ้าอย่างนั้นนางคอยท่าเสด็จกลับพຽ່ງนี้กลางคืน เพราะจะเสด็จกลับเข้าวังก่อนนั้นไม่ได้ ข้าพเจ้าจะขอทูลลาไปเข้าที่นอน เพื่อจะได้ตรึกตรองหาทางที่จะทำการให้สำเร็จประสงค์" พุทธิศรียะทูลดังนั้นแล้วพระราชาบุตรก็เข้าที่บรรทม พุทธิศรียะก็ไปนอน

กลางคืนวันรุ่งขึ้นครั้นถึงเวลาเช้าพระวัชรมุฑฎก็เสด็จเข้าวัง พุทธิศรีระไปส่งเสด็จตามทาง ทูลว่า "ความประสงค์ของเราคือจะพาตัวพระราชากุมารีไป พระองค์จงรับตรีศูล (คือสามง่าม) นี้ไปซ่อนในพระองค์ แลเมื่อพบนางจงสำแดงเส่นหาให้มาก อย่าตรัสเล่าถึงการที่เป็นไปเมื่อคืนนี้ นางคอยฟังไม่เห็นตรัสว่าอะไรก็คงจะถามถึงข้าพเจ้า พระองค์จงตรัสบอกนางว่าข้าพเจ้ากำลังไม่สบาย ยังไม่ได้กินขนมที่นางประทานออกมา ข้าพเจ้าเก็บขนมนั้นไว้ว่าจะกินคืนวันนี้ ในกลางคืนเมื่อนางบรรทมหลับ พระองค์จงลอบถอดเครื่องเพชรพลอยที่ประดับองค์นาง แล้วเอาตรีศูลนี้แทงที่ขงฆ์ข้างซ้ายแห่งนางแล้วรีบเสด็จออกมาหาข้าพเจ้า ถ้านางบรรทมยังไม่หลับจงประทานผนี้ให้นางดม เมื่อดมผนี้แล้วอย่าว่าแต่คน ถึงข้างก็จะหลับเหมือนตายไปจนรุ่งสว่าง แม้แทงด้วยตรีศูลก็ไม่ตื่น ส่วนพระองค์เองนั้น อย่าลองดมยานี้เป็นอันขาด"

พระวัชรมุฑฎทรงรับยาจากพุทธิศรีระแล้ว ก็ทรงเสด็จลอดเข้าไปในวัง ในเวลาซึ่งนายประตุนั่งหลับตามเคย ครั้นถึงต่าหนักพบนางนั่งคอยทำอยู่ สององค์ก็สำแดงยินดีต่อกันตามเยี่ยงอย่างหญิงชาย ฝ่ายนางปัทมาวดี แลดูพระเนตรแลสังเกตุกิริยาพระสามิเห็นยิ้มแย้มแจ่มใสดี นางก็หลอกผู้ซึ่งหญิงฉลาดชอบหลอก (คือตัวเอง) ว่า อุบายที่คิดไปนั้นสำเร็จประสงค์ พระสามิไม่รู้กuld แล

ตั้งแต่บัดนี้นับว่าไม่มีใครอื่น ซึ่งพระสามีจะหวังถึงต่อไป นางทรง
นี้กรึ่นรมย์ในเหตุที่ยเช่นนี้จนบรรทมหลับไป

ฝ่ายพระวัชรมุกุฏ ครั้นนางหลับแล้วเกรงจะหลับยังไม่สนิทก็
เอายาให้ดม แล้วถอดเครื่องเพชรพลอยซึ่งประดับองค์นางจน
หมด เอาตรีศูลแทงที่ซงฆ์ซ้ายแล้วรีบพาเครื่องประดับหนีออก
จากวังไปหาพุทธิศรระ พุทธิศรระตรวจดูของเหล่านั้นแล้ว ก็ฉวย
ยามห้อยบ่าเชิญให้ราชบุตรทรงดำเนินตามไป จนถึงป่าช้าแห่ง
หนึ่ง พุทธิศรระกับพระราชบุตรก็เปลี่ยนเครื่องแต่งกาย พุทธิศรระ
เองแต่งเป็นโยคี พระราชบุตรแต่งเป็นศิษย์ แล้วซ่อนเสื้อผ้าซึ่ง
ผลัดออกนั้นสำเร็จแล้ว พุทธิศรระผู้เป็นครูจึงกล่าวแก่พระราช
กุมารผู้เป็นศิษย์ว่า

"ท่านจงไปในตลาดแลเที่ยวบอกขายเครื่องเพชรพลอยเหล่านี้
สำแดงของให้คนเห็นมากๆ ด้วยกัน แลถ้าใครจับกุมท่านจงพาตัว
มาหาข้าพเจ้า"

ครั้นรุ่งเช้าพระวัชรมุกุฏก็พาเครื่องประดับอันมีราคาเป็นอัน
มากนั้นไปเที่ยวบอกขายในตลาด ครั้นไปถึงร้านข้างทองร้านหนึ่ง
ยื่นของให้ดูแลบอกขายทั้งถามราคาของเหล่านั้นด้วย ข้างทองนั้น
เป็นคนค้าขายโดยสุจริตต่อเมื่อจำเป็นจะสุจริต ครั้นเห็นคนหนุ่ม

ไม่รู้จักราคาของ นำเอาของราคามากไปบอกขายเช่นนั้นก็กล่าว
ว่าเป็นของเหลว และจะรับซื้อเป็นราคาเพียงหนึ่งในพันแห่งราคา
จริง ราคาที่ช่างทองจะรับพระวัชรมุกฎไม่ยอมขาย เพราะต้องการ
จะเที่ยวรอดของเหล่านั้นต่อไปอีก ครั้นจะสเด็ด ออกจากร้าน ช่าง
ทองก็เข้ากันประตูไว้แล้วกล่าวว่า ถ้าไม่ยอมขายจะเรียกตำรวจ
จับ เพราะของเหล่านั้นช่างทองถูกขโมยไปเมื่อ ๒ - ๓ วันนั้นเอง

ฝ่ายพระราชกุมารเมื่อช่างทองกล่าวชู้ดงั้นก็ไม่ทรงหวาดหวั่น
กลับทรงพระสรวล ช่างทองลึงเลในใจไม่กล้าเรียกตำรวจมาจริงๆ
เพราะทราบว่ถ้าเรียกตำรวจมา สิ่งของเหล่านั้นจะเป็นลาภแก่
ตำรวจ ยิ่งกว่าเป็นลาภแก่ช่างทองหลายร้อยเท่า ช่างทองกำลัง
ตรึกตรองยังไม่แน่ใจว่าจะทำอย่างไรดี พอมีคนอีกคนหนึ่งเข้ามา
ในร้าน คนที่มาใหม่นั้นเป็นช่างทองหลวง ครั้นเห็นเครื่องประดับ
เข้าก็จำได้แลกล่าว่า "เครื่องประดับเพชรพลอยเหล่านี้เป็นของ
พระราชธิดา ข้าพเจ้าจำได้ถนัด เพราะได้เป็นผู้ทำเมื่อ ๒ - ๓
เดือนนี้เอง (พูดเท่านั้น แล้วช่างทองหลวงหันไปถามพระราชกุมาร
ว่า) "เจ้าได้ของเหล่านี้มาแต่ไหน"

ในเวลาที่ได้ถามกันอยู่เช่นนี้ มีคนมายืนมุงดูเป็นอันมาก จน
ข่าวทราบไปถึงผู้บังคับการตำรวจ ผู้บังคับการตำรวจจึงให้ตาม

ตัวพระราชกุมารแลช่างทองทั้งสองคนไปไต่สวน ครั้นไปถึงพร้อมกันแลตรวจของกลางแล้ว ผู้บังคับการตำรวจก็ถามพระราชกุมารว่า "เจ้าได้ของเหล่านี้มาแต่ไหน จงให้การไปแต่ความจริง" พระวัชรกุมารแสร้งทำเป็นกลัว ตรัสตอบว่า "ครูของข้าพเจ้ามอบของเหล่านี้ให้ข้าพเจ้าไปเที่ยวขาย ในเวลานี้ ครูของข้าพเจ้ากระทำการบูชาอยู่ที่ป่าช้านอกเมือง จะได้ของเหล่านี้มาจากไหนข้าพเจ้าหาทราบไม่ ข้าพเจ้าเป็นผู้ไม่มีความผิด ท่านจงปล่อยตัวข้าพเจ้าไปเถิด"

ผู้บังคับการตำรวจได้ยินดังนั้น ก็ให้ไปตามพุทธิศรียะมาจากป่าช้า แล้วพาคนทั้งสองไปเฝ้าท้าวทันตวัต ทูลความให้ทรงทราบทุกประการ ท้าวทันตวัตทรงฟังเรื่องตลอดแล้วก็ตรัสถามพุทธิศรียะว่า ได้ของเหล่านั้นมาแต่ไหน พุทธิศรียะได้ยินรับสั่งถาม ก็คลี่หนึ่งโครำออกปูเป็นอาสนะ แล้วนั่งลงซักประจำท่อมนต์อยู่เกือบชั่วโมงหนึ่ง จึงทูลตอบว่า

"ข้าพเจ้ากล่าวคำสัตย์ ด้วยมีพระมหาเทพเป็นพยานว่าของเหล่านี้เป็นสมบัติของข้าพเจ้า คือเมื่อวันแรมสิบสี่ค่ำกลางคืน ข้าพเจ้าไปที่ป่าช้าเผาศพเพื่อจะสวดมนต์เรียกแม่มด ข้าพเจ้าสวดเรียกอยู่ช้านานจึงเรียกมาได้ ครั้นแม่มดมาแล้วก็ทำกิริยา

กำเริบอุกอาจ ข้าพเจ้าจึงต้องลงโทษแหวงด้วยตรีศูลอันนี้ ถูกตรง
ขาซ้าย ถึงกระนั้นแล้วยังดื้อดองอยู่อีก ข้าพเจ้าจึงปลดเอาของ
เหล่านี้ออกไว้เสีย แล้วไล่ให้ไปตามใจ แต่เช่นนั้นแล้วยังทำกริยา
กำเริบอยู่อีกช้านาน ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นแม่มดที่ดื้อดองเช่นนั้นเลย
ของเหล่านี้ข้าพเจ้าได้มาจากแม่มดนั้น โดยประการที่ทูลมาเช่นนั้น"

ทำวทันตวัดได้ทรงฟังดังนั้นก็ทรงเฉลียวใจขึ้นมา จึงตรัสให้โยคี
คอยอยู่ที่ห้องพระโรง แล้วเสด็จขึ้นข้างใน พบพระราชมารดาที่ทูล
ว่า "พระแม่จงเสด็จไปยังที่อยู่แห่งนางบัทมาวดี พระราชธิดาของ
ข้าพเจ้า แลตรวจดูขงษ์ซ้ายแห่งนางว่ามีรอยอันใดบ้าง แลเป็น
รอยชนิดไหน ข้าพเจ้าจะคอยฟังอยู่ที่นี้" พระราชมารดาเสด็จไปครู่
หนึ่ง ก็เสด็จกลับมาตรัสแก่ทำวทันตวัดผู้พระราชบุตรว่า "แม่ได้ไป
ถึงห้องนางบัทมาวดีแล้ว นางนอนอยู่ในที่บรรทม มีแผลสามารถ
อยู่ที่ขงษ์ซ้าย มีอาการเหมือนหนึ่งเจ็บปวดมาก แม่ถามว่าได้แผล
นั้นมาอย่างไร นางตอบว่าตะปูตำ แต่แม่ไม่เคยเห็นตะปูสาม
แหลมเช่นนี้ นางคงจะได้ทุกข์มากเพราะแผลนั้น แม่จะรีบกลับไป
ดูแลรักษามิฉะนั้นอาจเป็นเหตุให้เกิดความเศร้าโศกในวงศ์ญาติ"

พระราชมารดาตรัสดังนั้นแล้ว ก็เสด็จกลับไปยังที่อยู่แห่งพระ
ราชธิดา ฝ่ายทำวทันตวัดได้ทรงฟังดังนั้นก็อึ้งในพระหฤทัย ทรง

คิดว่า " การในเรื่องหนึ่ง ความคิดในใจหนึ่ง ความเสียหายหนึ่ง
ไม่ควรจะบอกให้ใครทราบ เมื่อนางบัทมาวดีเป็นแม่มดเช่นนี้ นาง
ก็มีโช่บุตรของเรา จำเราจะไปหาหรือโยคีดู" ตรัสเท่านั้นแล้วก็เสด็จ
ออกไปที่ห้องพระโรง ตรัสให้ศิษย์ของโยคีถอยออกไป แล้วก็ตรัส
ถามโยคีว่า "ท่านผู้ทรงความรู้จงบอกแก่ข้าว่า หญิงที่เป็นแม่มด
นั้น ธรรมชาติบัญญัติให้ลงโทษอย่างไร" พุทธิศริระผู้เป็นโยคีทูล
ว่า "ข้าแต่พระมหाराชา ธรรมชาติกล่าวว่า ถ้าพราหมณ์หรือว
หรือหญิงหรือเด็ก หรือผู้ที่อยู่ในปกครองของเราทำความผิด
อันนั้นท่านให้ลงโทษไล่เสียจากบ้านเมือง ถึงแม้จะควรอย่างยิ่งที่
จะลงโทษประหารชีวิต ก็ลงโทษถึงปานนั้นไม่ได้เพราะพระลักษมี
ไม่โปรด"

พระราชาก็ทรงฟังดังนั้นก็ประทานรางวัลแก่โยคีเป็นอันมาก
แล้วเสด็จขึ้นจากห้องพระโรง

ครั้นเวลาเที่ยงคืนก็ตรัสให้ราชบุรุษซึ่งเป็นที่ไว้พระหฤทัยจับ
นางบัทมาวดีคุมตัวออกไปนอกเมือง แลปล่อยทิ้งไว้กลางป่าซึ่ง
มากด้วยภูตผีปีศาจแลสิงห์เสือร้ายทั้งปวง

ฝ่ายพุทธิศริระกับพระราชกุมารออกจากที่เฝ้าก็รีบกลับไปป่าช้า
ผลัดเครื่องแต่งกายตามเดิมแล้วก็กลับไปเรือนหญิงนางนม ให้

รางวัลแก่หญิงนั้นมากมายจนแกนั่งร้องไห้ด้วยความยินดี แล้วชายทั้งสองก็ขึ้นม้าออกตามพวกราชาบุรุษที่พานางไปปล่อย ครั้นพบนางกลางป่าก็ชวนไปกรุงพราณสี

เราท่านไม่ต้องสงสัยว่าเมื่อการเป็นเช่นนั้น นางจะยอมเที่ยวเตร็ดเตร่อยู่องค์เดียวในป่าหรือจะยอมไปกับพระราชกุมาร เวตาลเล่ามาถึงเพียงนี้ ก็ทูลพระวิกรมมาทิตย์ว่า "พระองค์ทรงนั่งฟังมาช้านานยังมีได้ตรัสอะไรเลย ที่ทรงนั่งฟังเช่นนี้ ก็คงจะเป็นด้วยเพลिनเรื่องที่ข้าพเจ้าเล่า แต่เมื่อข้าพเจ้าเล่ามาจบเช่นนี้แล้ว ถ้าพระองค์ไม่อธิบายปัญหาที่ข้าพเจ้าจะถามเดี๋ยวนี้ พระองค์คงจะตกนรกเป็นแน่ ปัญหาของข้าพเจ้านั้นคือว่า ชายหนุ่มหนึ่ง สหายของชายหนุ่มหนึ่ง หญิงสาวหนึ่ง บิดาของหญิงสาวหนึ่ง ทั้งสี่นี้ควรจะติโทษใครมากที่สุด"

พระวิกรมมาทิตย์ตรัสว่า "ทำวทันตวัตเป็นผู้ที่ควรได้รับความติเตียนมากกว่าคนอื่น" เวตาลทูลถามว่าเพราะเหตุไร พระวิกรมมาทิตย์ตรัสว่า "พระวัชรมุขุณนั้นอยู่ในเวลาที่ลุ่มหลงหญิง เหตุฉะนั้นเสมอกับคนบ้า จะให้รับผิดชอบความประพฤติของตนเองนั้นไม่ได้ พุทธิศรिระเป็นข้ารับใช้เจ้า เมื่อทำการให้สำเร็จประสงค์เจ้าแล้วก็นับว่ากระทำการดีโดยหน้าที่ ส่วนนางปัทมาวดีนั้นนางเป็น

หญิงสาว เพราะฉะนั้นอาจฆ่าคนได้อยู่เสมอไม่นับว่าทำอะไร
แปลกประหลาด แต่ ทำวาทันตวัตน์นั้นเป็นเจ้าของแผ่นดิน ชนมา
ไม่น้อย ควรจะรอบรู้การงานทั้งปวง ไม่ควรจะหลงเชื่ออุบายตื้นๆ
ยังมีทันได้ตริกรตรองให้ละเอียดก็ให้นำพระราชธิดาไปปล่อยกลาง
ป่าเช่นนี้ ควรติเตียนเป็นอันมาก "

เวตาลได้ยินรับสั่งก็หัวเราะด้วยเสียงอันดัง กล่าวว่า "ข้าพเจ้า
จะกลับไปที่ดินอโศกเดี๋ยวนี้ ข้าพเจ้าเกิดมายังไม่เคยได้ยินพระ
ราชาติเตียนพระราชาง่ายดายถึงเพียงนี้" เวตาลพูดเท่านั้นแล้วก็
ออกจากร่าม หัวเราะก้องฟ้า ลอยกลับไปเกาะห้อยหัวอยู่ยังต้น
อโศกตามเดิม.

เรื่องที่ ๒

ฝ่ายพระวิกรมมัททีย์ ครั้นเวตาลหลุดลอยไปแล้วก็ยืนตะลึงนั่งอยู่ครู่หนึ่ง จึงหันพระพักตร์พาพระราชบุตรดำเนินไปยังต้นอโศก ครั้นถึงก็ปีนขึ้นไปปลดเวตาลลงมาบรรจูลงยามแบกดำเนินกลับมา เวตาลก็เล่าเรื่อง ซึ่งกล่าวว่าเป็นเรื่องจริงอีกเรื่องหนึ่งดังนี้

ในเมืองโกคควดี มีพระราชกุมารองค์หนึ่งซึ่งข้าพเจ้าจะกล่าวได้ว่าทรงเกียรติคุณ แลทรงศักดิ์ประดุจดังพระราชบุตรแห่งพระองค์ ซึ่งตามเสด็จอยู่ ณ บัดนี้ เวตาลทูลดังนั้น ประสงค์จะทูลพระราชาทางอ้อมแต่พระราชามีได้รับสั่งประการใดเพราะไม่โปรดการยอ แต่ถ้าจำเป็นใครจะต้องยอใครแล้ว พระวิกรมมัททีย์โปรดให้ยอพระองค์เอง ไม่ต้องให้ยอผ่านคนอื่น พระหฤทัยในข้อนี้เนาวรัตนกวียอมทราบ แลใช้เป็นหลักในการยอพระเกียรติ แลใช้การยอพระเกียรติเป็นหลักแห่งความมั่งคั่งของเจ้าบาทเจ้ากลอนทั้งเก้านั้น

เวตาลเล่าต่อไปว่า พระราชกุมารองค์นั้นทรงนาม พระรามเสน เป็นพระราชบุตรของพระราชาธิบดี ซึ่งข้าพเจ้าจำต้องกล่าวว่าผิดกับพระองค์มาก เพราะพระราชารองค์นั้นโปรดเข้าป่าล่าเนื้อ โปรด

เล่นสกา โปรดบรมทรมกลางวัน เสว่นน้ำจันท์กลางคืน โปรดความ
สำราญซึ่งเป็นไปในทางกาม ประกอบด้วยคุณชั่วหลายอย่าง คุณ
ดีหายากแต่เป็นที่รักที่นับถือของพระราชบุตรแลธิดา เพราะเธอ
ทรงเอาใจใส่ที่จะให้เป็นเช่นนั้น เธอไม่วางลงเป็นบัญญัติมาแต่
สวรรค์ว่าจะมีเหตุอันควรก็ดี มิมีก็ดี ลูกจำเป็นต้องรักพ่อให้เต็ม
ความรักซึ่งมีในใจ มิฉะนั้นก็ต้องตกนรก ไม่เหมือนพ่อแม่บางคน
ซึ่งถือตัวว่าทรงคุณธรรมอันดี แต่ใช้ลูกวิ่งตามหลังประหนึ่ง...

เวตาลพูดไม่ทันขาดคำ พระวิกรมมาทิตย์ทรงพิโรธเป็นกำลังก็
เอื้อมพระหัตถ์ไปข้างหลัง จับแขนเวตาลเต็มกำกระชากด้วยกำลัง
แรง เวตาลร้องโอยๆ เหมือนหนึ่งเจ็บปวดมาก แต่ถ้าจะสังเกตก็
เหมือนแกล้งร้องเป็นเชิงเยาะเย้ย ไม่ใช่ร้องด้วยเจ็บ เพราะเมื่อ
พระราชชาหุคกระชาก เวตาลก็กล่าวต่อไปด้วยสำเนียงแจ่มใส่ว่า

พ่อทั้งหลายแบ่งเป็นสามประเภท แลถ้าจะกล่าวการจำแนก
ประเภทแห่งแม่ก็ฉันเดียวกัน พ่อประเภทที่หนึ่ง เป็นคนชนิดที่
กล่าวได้โดยอุปมาว่า มีอกกว้างสามศอก มีใจกว้างตามขนาด
แห่งอก พ่อชนิดนี้เป็นคนใจดี ชอบสนุก เอาใจลูก มักจะจน แต่ลูก
รักเหมือนเทวดา พ่อประเภทที่สองออกกว้างเพียงศอกคืบ มีใจแคบ
เข้ามาตามส่วนแห่งอก พ่อชนิดนี้ถ้าได้ยินข้าพเจ้าพูดดังที่

พระองค์ได้ยืนอยู่เดี๋ยวนี้อาจคิดในใจว่าอายตัวนี้มันพุดถูก กูจะ
จำคำของมันเป็นคติ ลองดูว่าจะเป็นผลอย่างไรบ้าง คิดดั่งนั้นแล้ว
ก็กลับไปบ้าน ปฏิบัติการเอาใจลูกเป็นขนานใหญ่ แต่ไม่ซ้าก็กลับ
เป็นอย่างเก่าเพราะความเที่ยงในใจไม่มี พ่อประเภทที่สามเป็นคน
ออกกว้างศอกเดียวไม่มีเศษ สมมุติเป็นที่สุดแห่งความแคบ แลใจ
ก็ได้ขนาดกับอก

พระองค์ผู้เป็นพระราชาธิบดีอันสูงสุด เป็นตัวอย่างพ่ออกศอก
เดียวคือประเภทที่สามนี้ เมื่อยังทรงพระเยาว์ พระองค์ทรงเรียน
วิชาซึ่งมีผู้สั่งสอนถวายเป็นคน อากป็นขึ้นไปได้ถึงสวรรค์เป็นต้น ครั้นพระองค์ทรงชนมาอยู่ถึง
มัชฌิมวัย ก็ทรงใช้ความรู้ที่เรียนมาในเบื้องต้น ทรงปลูกไม้เรียว
สำหรับให้พระราชบุตรปีนขึ้นไปสู่ทิพยโลก พระองค์จะสอนอะไร
ตนเองก็สอนไม่ได้ ก่อนที่หมวดแห่งพระองค์จะออกมาเป็นชื่อ ครั้น
เมืองออกมาแล้วใครจะสอนอะไรพระองค์ก็ไม่ได้เหมือนกัน ถ้า
ใครเพียรจะทำให้พระองค์เปลี่ยนความเห็น พระองค์ก็กล่าวคำที่
กวีโง่ๆ กล่าวไว้ว่า

○ อะไรใหม่มิใช่ความจริงแน่ ความจริงแท้เกิดใหม่เกิดได้หรือ

อะไรใหม่ไม่จริงทุกสิ่งคือ อะไรจริงใช่ชื่อว่าใหม่เอ๋ย ฯ

แต่พระองค์ก็เป็นประโยชน์แก่โลกเหมือนสิ่งอื่นๆ ในแผ่นดิน เมื่อทรงชนมา युก็อยู่เหมือนอัฐิซึ่งรับใช้การ เมื่อสิ้นชนมา युแล้ว ถ้ำแลถ่านอัฐิแห่งพระองค์ก็ประสมธาตุอย่างเดียวกับถ้ำแลถ่านอัฐิแห่งผู้มีปัญญา

พระราชาทรงจับยามกระชาก เวตาลร้องเหมือนเจ็บ ครั้นพระราชาทรงหยุดกระชาก มันก็หัวเราะแล้วทูลต่อไปว่า ข้าพเจ้ากล่าวตรงไปตรงมาได้ อ้อมค้อม เพราะถ้าไม่พูดตรง จะต้องพูดยืดยาว จึงจะได้ความเท่าที่พูดนี้ บัดนี้จะทูลเล่าเรื่องต่อไปว่า

ครั้นพระราชากรุงโกศวัตติเป็นอากาศปนกับอากาศไปแล้ว พระรามเสนาก็ได้รับราชสมบัติเป็นมรดกสืบไป พระรามเสนามีนกแก้วตัวหนึ่ง ซึ่งได้รับเป็นมรดกจากพระราชบิดา นกแก้วตัวนี้เป็นมรดกมีค่ายิ่งทรัพย์สินเงินทองทั้งหลาย มีชื่อว่า จุรามัน พูดสันสกฤตคล่องราวกับบัณฑิต วิทยาศาสตร์ทั้งหลาย แลมีความคิดราวกับเทวดา เว้นแต่ถ้าเทวดาจะไม่มีความคิดแล้วก็จวนใจอยู่ นกจุรามันนี้เป็นที่ปรึกษาของพระราชโอรสใหม่ในกิจส่วนพระองค์ แลราชการบ้านเมืองทั่วไป

วันหนึ่งพระราชโอรสแก่นกจุรามันว่า "เจ้ามีความรู้ทุกอย่าง เจ้าจงบอกแก่ข้าว่า ข้าจะหานางได้ที่ไหนผู้จะเป็นคู่สมควรแก่ข้า

ทุกประการ คัมภีร์ศาสตร์กล่าวว่า ชายจะมีเมียไม่ควรเลือกหญิง
ในสกุลซึ่งกล่าวต่อไปนี้ แม้สกุลจะมั่งคั่งด้วยโค ด้วยแพะ ด้วย
แกะ ด้วยทองแลด้วยธัญญาหารก็ต้องห้าม ถ้าเป็นสกุลซึ่งไม่
กระทำการบูชาตามบัญญัติ ในคัมภีร์ศาสตร์ หรือเป็นสกุลซึ่งไม่มี
ลูกชาย หรือเป็นสกุลซึ่งไม่มีใครเคยเรียนพระเวท หรือเป็นสกุลซึ่ง
คนมีขนขึ้นมากตามกาย หรือเป็นสกุลซึ่งมีโรคติดต่อกันมาแต่ปู่
แลบิดา ชายจะเลือกภริยาควรเลือกนางซึ่งมีกายไม่มีตำหนิ ซึ่งมี
นามไพเราะ ซึ่งเดิogramเหมือนช้างอ่อนอายุ ซึ่งมีพื้นแลผสมพอดี
ทั้งขนาดแลปริมาณ ซึ่งมีกายอันอ่อนนุ่ม คัมภีร์ศาสตร์กล่าวเช่นนี้
เจ้าจะเห็นนางที่ไหนสมควรแก่ข้าบ้าง"

นกจรมันทูลตอบว่า "ข้าแต่พระราชา ในเมืองมคธมีพระราชา
ทรงนาม ทำวมคธเศวร มีพระราชธิดาทรงนาม จันทราวดี นางนี้
จะได้กับพระองค์เป็นแน่ นางประกอบด้วยความรู้แลงดงามนัก มี
ฉวีเหลืองแลนาสิกเหมือนดอกงา ชงฆ์เรียวเหมือนต้นกล้วย เนตร
ใหญ่เหมือนใบบัว คิ้วจตุรกรณทั้งสองข้าง ริมพระโอษฐ์เหมือนใบ
มะม่วงอ่อน พักตร์เหมือนจันทร์เพ็ญ สำเนียงเหมือนนกกากาเหว่า
กร ยาวถึงเข่า ศอเหมือนคอนกเขา เอวเหมือนเอวสิงห์ เกศาห้อย
ยาวถึงเอว ทนต์เหมือนเมล็ดแห่งผลทับทิม ดำเนินเหมือนช้าง
เมามัน"

พระรามเสนอได้ทรงฟังนงคราญมันชมโฉมนางตั้งนั้นก็เป็นที่พอพระราชหฤทัย เราท่านทั้งหลายจะต้องคิดว่าพระรามเสนเป็นแขก อาจเห็นงามในทางซึ่งเราท่านเห็นว่าเกลียดเป็นที่สุด อนึ่งนงคราญมันเป็นนกแขกแล้วมิหนำซ้ำพุดสันสกฤตคล่องด้วย เหตุตั้งนั้น ความเปรียบของนกคงจะผิดกับความเปรียบของท่านแลข้าพเจ้าซึ่งไม่ใช่แขกแลพุดสันสกฤตไม่เป็น

จะอย่างไรก็ตามคำชมโฉมของนกนั้น กระทำให้พระรามเสนคิดใคร่จะได้นางเป็นชายาแต่ยังไม่แนในพระหฤทัยทีเดียว จึงตรัสเรียกพระราชครูไทยะจินตกะเข้าไปเฝ้าตรัสถามว่า "ข้าจะได้ใครเป็นเมีย" พระราชครูตรวจตำราแม่นยำแล้วทูลว่า "นางที่จะเป็นพระราชชายาทรงพระนาม นางจันทราวดี ไม่ช้าคงจะได้มีการวิวาหะพระองค์กับนางองค์นั้น" พระราชาได้ทรงฟังก็ยินดี แม้ไม่เคยทรงเห็นนางก็เกิดรักแลใคร่เป็นกำลัง จึงทรงจัดให้พราหมณ์คนหนึ่งเป็นทูตไปเฝ้าท้าวมคธเศวร ขอพระราชธิดา ทรงสัญญาแก่พราหมณ์นั้นว่า ถ้าจัดการสำเร็จจะประทานรางวัลให้สมกับความชอบ คำที่ทรงสัญญานี้เสมอกับทำให้ปีกงอกบนหลังพราหมณ์ มีคำกล่าววว่าไม่เคยมีใครเดินทางเร็วเท่าพราหมณ์คนนั้น

ฝ่ายพระราชธิดาท้าวมคธศรรมีนกขุนทองตัวหนึ่งพูดสันสกฤต
คล่องไม่หย่อนกว่านกแก้วของพระรามเสน นกขุนทองนั้นเป็นนาง
นกชื่อโสมิกา มีความรู้อยู่ในใจหลายร้อยเล่มสมุด จะหานกไหน
ทรงความรู้เช่นนั้นไม่มี ถ้าจะเว้นก็มีแต่นกแก้วของพระรามเสน
กระมัง พระองค์ทรงทราบว่าเป็นกาลโบราณ คนมีความรู้ทำสัตว์
พูดได้แลเข้าใจภาษามนุษย์ แม้ภาษาสันสกฤตซึ่งใช้ไวยากรณ์
ยากที่สุด นกก็พูดได้ไม่พลาดพลั้ง ดังนกชื่อจรัมมัน แลนางนกชื่อ
โสมิกานี้เป็นตัวอย่าง

การทำให้นักพูดได้นี้ กล่าวกันว่าเป็นความคิดของนักปราชญ์
คนหนึ่งซึ่งผ่าลิ้นนกออกให้เป็นสองภาค แล้วเปลี่ยนรูปสมองด้วย
วิธีผูกมัดหัวกะโหลกเบื้องหลัง จนหัวกะโหลกเบื้องหลังยื่นออกมา
ทำให้เกิดมันสมอง จนถึงรู้คิดแลพูดได้เป็นภาษาคน การที่นัก
ปราชญ์คิดทำให้นักรู้ประสาเช่นนี้ก็มีคุณดีบ้าง แต่มีคุณชั่วมาก
เหมือนความคิดนักปราชญ์ทั้งปวง คือเมื่อนกมีความคิดแลพูดได้
แล้วก็คิดอย่างฉลาดแลพูดอย่างดี คำที่กล่าวล้วนเป็นคำสัตย์
ครั้นมนุษย์พูดเหลวไหล ปราศจากสัตย์ นกก็พูดติเตียนจนมนุษย์
เบื่อความสัตย์เข้าเต็มที ก็ทิ้งวิชาทำให้นักพูดได้นั้นเสีย ความรู้จึง
เสื่อมด้วยประการเช่นนี้ ในปัจจุบันถ้านกแก้วแลนกขุนทองยังพูด
ได้ ก็พูดเหลวๆ เพราะความจำอย่างเดียว ไม่ใช่พูดด้วยรู้คิดอย่าง

แต่ก่อน มนุษย์ไม่ต้องเดือดร้อนด้วยความลัทธิแห่งนกอีกต่อไป

วันหนึ่งนางจันทราวดีพระราชกุมารี ทรงนั่งตรัสกับนางนกในที่
วิหฐาน ข้อความที่ตรัสนั้นไม่เป็นข้อความแปลก เพราะหญิงสาว
ในยุคทั้งหลายเมื่อพูดกับผู้ที่ไว้ใจสนิท จะเป็นเรื่องให้ช่วย
พยากรณ์การภายหน้าก็ตาม ให้ทำนายฝันก็ตาม จะหาข้อความ
ในใจก็ตาม ใจความที่พูดนั้นอย่าง เดียวกันหมด จะพูดเรื่องอื่น
เป็นไม่มี เรื่องที่พูดนั้น เรื่องที่พูดนั้นพระองค์ควรทราบได้ด้วยไม่
ต้องถามว่าอะไร พระวิกรมมาทิตย์ทรงนั่งอยู่ เวตาลก็กล่าวต่อไปว่า

นางจันทราวดีตรัสชวนเวียนสักครู่หนึ่ง ก็ไปถึงปัญหาซึ่งได้ตรัส
ถามแล้วในเดือนนั้นประมาธร้อยครั้งว่า ชายที่สมควรเป็นสามี
แห่งนางมีหรือไม่ นางนกทูลว่า "ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะทูลให้
ทรงทราบได้ในวันนี้ อันที่จริงความมืดมึ้นในใจแห่งเราผู้เป็น
หญิง..." นกทูลยังไม่ทันขาดคำ นางจันทราวดีซึ่งตรัสว่า "เจ้าจง
หยุดแสดงธรรมในทันที มิฉะนั้นเจ้าจะต้องกินข้าวกับเกลือแทน
ข้าวกับไข่"

เวตาลกล่าวต่อไปว่า พระองค์ย่อมทราบว่านกขุนทองชอบกิน
ข้าวกับไข่ ไม่ชอบข้าวกับเกลือ เมื่อนางจันทราวดีตรัสขู่ตั้งนั้นนกก็
งดการสำแดงปัญญา ซึ่งอาจเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ที่ได้สดับ

ต่อๆ กันมา นกทูลว่า "ข้าพเจ้าเห็นการกายหน้าได้ถนัด พระราม
เสนพระราชาธิบตีครองกรุงโกควดี จะเป็นพระราชสามีแห่งนาง
นางจะเป็นความสุขแก่พระรามเสน ดังซึ่งพระรามเสนจะเป็น
ความสุขแก่นาง เธอเป็นชายหนุ่มงาม มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ
มีฤทธิ์เพื่อแม่แก่คนอื่น สนุกง่าย ไม่ฉลาดเกิน แลไม่มีโอกาสจะ
เป็นคนเจ็บได้เลย"

พระราชธิดาได้ฟังดังนั้น แม้ไม่เคยได้เห็นพระรามเสนก็บังเกิด
ความรักใคร่ กล่าวสั้นๆ พระราชาหนุ่มและพระนารีสาวต่างก็เป็น
ปฏิพัทธ์กันอยู่ไกลๆ แต่เพราะเหตุที่พระแลนางอยู่ในตำแหน่ง สูง
สมควรกัน ความรักอยู่ห่างๆ จึงสำเร็จได้ดังประสงค์

เมื่อพราหมณ์ซึ่งพระรามเสนให้เป็นทูตไปกล่าวขอนางนั้น ไป
ถึงกรุงมคธ ทำวรมคธเศวกรก็ทรงรับรองเป็นอันดี แลตรัสอวยพระ
ราชธิดาแก่พระรามเสน ทรงแต่งให้พราหมณ์ในกรุงมคธไปกรุง
โกควดีเป็นทางจำเริญไมตรี แล้วตรัสให้เตรียม การมงคล ฝ่าย
พระรามเสนเมื่อทรงทราบข่าวดี ก็แช่มชื่นในพระหฤทัย ประทาน
รางวัลแก่พราหมณ์กรุงมคธเป็นอันมาก ครั้นถึงวันฤกษ์ดีก็ออก
จากกรุงโกควดี แวดล้อมด้วยพหลแสนยากร รอนแรมไปในป่า
จนถึงกรุงมคธ ก็เข้าเฝ้าทำวรมคธเศวกร กระทำการเคารพแลแสดง

ไมตรีอันดี

ครั้นถึงฤกษ์งามยามบุญ ท้าวมคธศรก็จัดการวิวาหะพระราชธิดา มีการเลี้ยงดูอย่างใหญ่ มีการตกแต่งด้วยโคมไฟแลจุดดอกไม้เพลิง มีการสวดร้องตามซึ่งบัญญัติไว้ในพระเวท มีการแห่แลการดนตรี มีเสียงดังเอ็ดไปทั้งพระนคร ครั้นพิธีวิวาหะสำเร็จแล้ว นางจันทราวดีล้างขมิ้นจากพระหัตถ์แทบจะยังไม่ทันหายเหลือง พระรามเสนก็ทูลลาท้าวมคธศรพานางกลับกรุงโกศวดี

นางจันทราวดีจะจากพระราชบิดาแลบ้านเมืองไปก็มีความสร้อยเศร้าจึงต้องพาไสมิกา คือนางนกขุนทองไปด้วย ไปตามทางนางเล่าถึงนกลความฉลาดของนกถวายพระสามี แลทั้งทูลว่านกเป็นผู้กล่าวพระนามพระราชาให้นางทราบก่อนที่ได้ยินทางอื่น

ฝ่ายพระรามเสนได้ทรงฟังก็เล่าถึงจรัลมันนงแก้วของพระองค์ ทรงชี้แจงความฉลาดแลความรู้ของนกนั้น รวมทั้งข้อที่พูดสันสกฤตคล่องนั้นด้วย

พระราชินีได้ฟังดังนั้นก็ทูลพระราชาว่า "เมื่อนกสองตัวของเราวิเศษถึงปานนี้ก็ควรจะเลี้ยงในกรงเดียวกันแลให้วิวาหะกันโดยคนธรรพ์ลักษณะ นกทั้งสองจะได้เป็นสุข" พระราชินีได้วิวาหะ

ใหม่ๆ ก็ใคร่จะจัดการวิวาหะให้คู่อื่นบ้าง ตามซึ่งมักจะกันไปโดยมากในหมู่หญิงสาวซึ่งได้ตัวใหม่ๆ

พระราชাত্রัสว่า นางตรัสถูกแล้ว ถ้านกทั้งสองไม่มีคู่จะมีสุขอย่างไรได้ การที่ตรัสอย่างนี้เพราะพระองค์กำลังเพลินในการมีคู่ ย่อมจะนึกตามอารมณ์ของผู้มีเมียใหม่ว่านอกจากคนมีเมียแล้ว ไม่มีใครมีความสุขเป็นอันขาด ความทุกข์จะเกิดแก่ผู้มีเมียนั้นไม่อาจมีได้ในโลก

ครั้นสององค์เสด็จถึงกรุงโกศคดีแล้ว ก็ตรัสให้เจ้าพนักงานยกกรงใหญ่มาตั้งจำเพาะพระพักตร์ ทรงจับนกปล่อยเข้าไปในกรงทั้งสองตัว ฝ่ายนกจรัลมันเกาะอยู่บนคอนเอียงคอดูนกขุนทอง นางโสมิกานกขุนทองจับอยู่อีกคอนหนึ่ง ยกหน้าชูปากขึ้นไปบนฟ้า โดยกิริยาดูหมิ่นแล้วกระโดดไปเกาะคอนอื่นที่ห่างออกไป

นกแก้วนั่งดูอยู่ครู่หนึ่งก็พูดภาษาสันสกฤตว่า "นางนกขุนทอง เจ้าคงจะกล่าวดอกกระมังว่า เจ้าไม่อยากได้คู่" นางนกขุนทองตอบในภาษาเดียวกันว่า "ท่านเดาเห็นจะไม่ผิด" นกแก้ว "เพราะเหตุไรเจ้าจึงไม่อยากมีคู่" นกขุนทอง "เพราะใจของข้าเป็นอย่างนั้น" นกแก้ว "นี่พูดอย่างผู้หญิงทีเดียว ข้าจะขอยืมคำพระราชาของข้ามากล่าวว่า ที่อธิบายเช่นนี้เป็นปัญญาหญิง คือไม่ใช่

ปัญญาแลไม่ใช่อธิบายเลย เจ้าจะพูดให้แจ่มแจ้งกว่านี้สักหน่อย
จะได้หรือไม่ หรือรังเกียจที่จะพูดให้ผู้อื่นเข้าใจ"

นกขุนทองโกรธจนแทบจะลืมไวยากรณ์สิ้นสกฤต ตอบว่า "ข้า
ไม่รังเกียจเลย ข้าจะบอกให้แจ่มแจ้งที่สุด บางทีจะแจ่มแจ้งเกิน
ความพอใจของเจ้า พวกเจ้าซึ่งเป็นเพศชายย่อมประกอบขึ้นด้วย
ความบาป ความโกง ความล่อหลอก ความเห็นแก่ตัว ความ
ปราศจากธรรมในใจ คล่องในการทำลายพวกเราซึ่งมีเพศเป็น
หญิง เพื่อความสำราญของพวกเจ้า"

พระราชารัสแก่พระราชินีว่า "นางนกตัวนี้กล้าหาญ พูดจาไม่
เกรงใจใครเลย" นกแก้วทูลพระราชารว่า "พระองค์จงถือว่าคำที่นาง
นกกกล่าวนั้นเหมือนหนึ่งลมซึ่งเข้าภรรณนี้ไปออกภรรณนั้นเกิด
(แล้วเหลียวไปพูดกับนกขุนทองว่า) นางนกขุนทอง พวกเจ้านั้นถ้า
ไม่ได้ประกอบขึ้นด้วยความล่อหลอก แลความคดในใจแลความ
ไม่รู้ ก็ประกอบขึ้นด้วยอันใดเล่า พวกเจ้ามีปรารถนาอยู่อย่าง
เดียวแต่จะไม่ให้มีชีวิตเป็นเครื่องสำราญได้ในโลกนี้เป็นอันขาด"

พระราชินีทูลพระราชารว่า "นกของพระองค์ตัวนี้ พูดจាក้าวร้าว
ไม่ยำเกรงใครเลย" นกขุนทองทูลพระราชินีว่า "คำที่ข้าพเจ้ากล่าว
นั้นอาจนำพยานมาสำแดงได้" นกแก้วทูลพระราชารว่า ข้าพเจ้า

อาจนำนิทานมาแล้วให้ผู้หญิงเห็นจริงได้"

พระราชอาแลพระราชินีได้ทรงฟังดังนั้น ก็ตกลงกันให้หนักทั้งสอง นำหลักฐานมาสำแดง เป็นพยานคำที่กล่าว พระราชินีขอให้นัก ขุนทองแสดงก่อน พระราชชายอมตกลง นางนกขุนทองกล่าวดังนี้

นิทานของนกขุนทอง

เมื่อก่อนที่ข้าพเจ้ามาเป็นข้าพระองค์นั้น ข้าพเจ้าเคยอยู่กับ นางรัตนาวดี ธิดาพ่อค้าผู้มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ นางรัตนาวดีเป็น หญิงน่ารักน่าชมทุกประการ (นกขุนทองกล่าวเท่านั้นก็ร้องให้ พระ ราชินีทรงสงสารก็รับสั่งปลอบโยนเป็นอันดี นกก็เล่าต่อไปว่า)

ใน เมืองอิลาบูรี มีพ่อค้ามั่งมีคนหนึ่ง ได้ความเดือดร้อนเพราะ ไม่มีบุตร พ่อค้าจึงทำโยคะคืออดข้าวเป็นต้น แลทั้งเที่ยวไปใน บุญสถานต่างๆ เพื่อจะขอลูก เมื่ออยู่บ้านก็อ่านปุราณะแลให้ ทานแก่พราหมณ์ ด้วยประสงค์อันนั้น

ต่อมาพระผู้เป็นเจ้าโปรดประทานให้มีบุตรชายมาเกิดคนหนึ่ง พ่อค้ายินดีก็มีงานสมโภชลูกชายใหญ่โต ให้ทานแก่พราหมณ์ผู้ สวดกลอนยอ แลพราหมณ์อื่นๆ เป็นอันมาก ผู้ที่จนก็ได้รับเงิน แจกแลเสื้อผ้า ผู้ที่หิวก็ได้รับแจกอาหารแลของอื่นๆ เป็นอันมาก

พ่อค้าทำนุบำรุงเลี้ยงบุตรชายมาจนอายุได้ห้าขวบก็หาผู้มาสอนให้อ่านหนังสือ ครั้นโตขึ้นอีกก็ส่งให้ไปอยู่กับครูผู้มีชื่อว่ามีความรู้แลสั่งสอนดี บุตรชายโตขึ้นมีรูปสมบัติดูไม่ได้ เค้าน้ำเหมือนลิง ขาเหมือนขานกกระเรียน หลังโกงเหมือนหลังอุฐ พระองค์คงจะทราบภาสิตโบราณว่า ถ้าพบคนขาเขยกให้เชื่อใจ ได้ว่าพบความคด ๓๒ ข้อ ถ้าพบคนตาบอดข้างหนึ่ง พบความคด ๘๐ ข้อ ถ้าพบคนหลังกึ่งให้สวดมนต์อันวอนพระมเหศวรให้คุ้มครองตน

บุตรชายพ่อค้านั้น เมื่อไปเรียนหนังสือกับครูก็มีได้ไปถึงครู ไปเที่ยวแหวะเล่นเบียดกับเพื่อนที่เป็นพาลด้วยกัน ต่างคนมีใจชั่วและประพฤติทุจริตต่างๆ เมื่อพบผู้หญิงก็เข้าเกี่ยวชักชวนในเชิงกาม และกระทำการลามกจนบิดาเสียใจเป็นโรคหนักอยู่หน่อยหนึ่ง ก็ถึงแก่ความตาย

ครั้นบิดาสิ้นชีวิตแล้ว บุตรชายได้รับมรดกก็จ่ายทรัพย์เปลืองไปในการพนันแลบำรุงความชั่ว ไม่ซำทรัพย์มรดกซึ่งได้รับเป็นอันมากนั้นก็สิ้นไปจนไม่มีอะไรเหลือ ครั้นทรัพย์ของตนหมดก็ทำลายทรัพย์เพื่อนบ้านจนในที่สุดเขาจับได้ว่าเป็นขโมย เผอิญหลบหลีกได้ไม่ถูกประหารชีวิตตามอาญาเมือง จนในที่สุดกล่าวลบลบลู

เทวดาว่าให้แต่โชคร้าย แล้วหนีออกจากเมืองไปเดินป่าอยู่พักหนึ่ง ถึงเมืองซึ่งเป็นที่อยู่แห่ง เหมคุปต์ เศรษฐีผู้บิดานางรัตนาวดี ได้ยินชื่อเหมคุปต์ก็นึกขึ้นได้ว่าเมื่อบิดาของตนยังมีชีวิตอยู่นั้น ได้ทำการค้าขายติดต่อ จึงเข้าไปหาเหมคุปต์ แจ้งความว่าตนเป็นบุตรแห่งพ่อค้าที่ได้เคยค้าขายติดต่อกัน บัดนี้บิดาสิ้นชีวิตเสียแล้ว พุดเท่านั้นก็ร้องไห้รำไรไปเป็นอันมาก

ฝ่ายเหมคุปต์ ครั้นได้ยินแลเห็นชายหนุ่มแต่งกายทรุดโทรมดั่งนั้น ก็ประหลาดใจแลคิดสงสัย จึงปลอมโยนซักถามว่าเหตุไฉนจึงเป็นเช่นนี้ ชายหนุ่มหลังโกงเหมือนอูฐตอบว่า ข้าพเจ้าจัดสินค้าบรรทุกเรือไปค้าขายในเมืองอื่น ครั้นขายของหมดแล้ว ข้าพเจ้าซื้อสินค้าเมืองนั้น บรรทุกเรือจะกลับไปขายในเมืองของข้าพเจ้า แล่นไปไปในกลางทะเล ถูกพายุใหญ่เป็นอันตรายในทะเลทั้งเรือแลสินค้า ข้าพเจ้าเกาะกระดานลอยไปคนเดียว เผอิญยังไม่ถึงเวลาสิ้นชีวิต จึงรอดขึ้นฝั่งได้แลเดินทางมา จนถึงเมืองนี้ ข้าพเจ้าไม่มีหน้าจะกลับไปเมืองของตนได้ เพราะสิ้นทรัพย์แล้วก็ไม่มีใครนับถือ ผู้ที่เป็นศัตรูก็มีแต่จะด่าว่าข่มขี้ต่างๆ บิดามารดาของข้าพเจ้าก็สิ้นชีวิตเสียนานแล้ว ข้าพเจ้าไม่รู้จะหันหน้าไปหาใคร ทั้งนี้ก็เป็นผลแห่งกรรมซึ่งกระทำไว้แต่ปางก่อน พุดเท่านั้นแล้วก็ร้องไห้รำไรไป

ฝ่ายหม่อมकुปต์เศรษฐีได้ยื่นขายหลังอุฐรื้องให้เล่าเรื่องให้ฟังดัง
นั้นก็เกิดสงสารเป็นกำลัง จึงต้อนรับเลี้ยงดูให้ชายหลังอุฐอาศัยอยู่
ในบ้านของตน ชายชั่วเห็นทางจะได้ดีด้วยทำดีก็ขึ้นใจปฏิบัติเป็น
คนดี จนหม่อมकुปต์ไว้ใจให้มีส่วนในการค้าขาย ชายหนุ่มก็ยิ่งแสวง
ทำดีจนหม่อมकुปต์ไว้ใจแลเอ็นดูยิ่งขึ้น

วันหนึ่งหม่อมकुปต์ตรึกตรองในใจว่า เรามีความร้อใจมาหลาย
ปีแล้วเพราะบกพร่องในครอบครัว เพื่อนบ้านของเราก็ซุบซิบ
นินทาเรามาช้านาน บ้างก็พูดอ้อมค้อม บ้างก็พูดตรงๆ ว่า
ธรรมดาคนมีลูกสาว เมื่อลูกอายุถึง ๗ ขวบ ๘ ขวบ พ่อก็ต้อง
จัดการให้มีผัว เพราะธรรมเนียมบรรพบุรุษอย่างนั้น แต่บุตรสาว
หม่อมकुปต์เศรษฐีนี้พ้นอายุที่ควรแต่งงานมาหลายปี จนบัดนี้อายุถึง
๑๓ หรือ ๑๔ ปี นางเป็นคนร่างใหญ่รูปอวบ ดูเหมือนหญิงอายุ
๓๐ ปีที่มีผัวแล้ว แต่บิดาก็ยังหาจัดการให้มีผัวไม่ บิดาจะกินแล
นอนเป็นสุขอย่างไร การที่ปล่อยให้เป็นอย่างนี้ย่อมเป็นที่ครหา เป็น
โทษโดยคติโลกแลคติธรรม แม้ญาติวงศ์ที่สิ้นชีวิตไปแล้วยอมได้
ทุกข์เพราะเหตุที่ญาติในมนุษยโลกปล่อยให้ลูกสาวไว้มิให้มีผัวจน
ปานนี้ ข้อดีเตียนข้อนี้ก็ทำให้เราเดือดร้อนมาช้านานแล้วแต่เรามีรู้
จะแก้ไขอย่างไรได้ บัดนี้พระเจ้าเป็นเจ้าโปรดให้เราสิ้นทุกข์ จึง
บันดาลให้ชายหนุ่มนี้มาถึงบ้านเรา เขาก็เป็นคนดี ปฏิบัติอยู่ใน

คลองธรรมเป็นที่ชอบใจเรา จำเราจะยกลูกสาวให้แก่ชายหนุ่มนี้ ตามโอกาสที่พระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าประทานแก่เรา เราจะชักเข้าต่อไปไม่ควร เพราะสิ่งใดที่จะทำได้ในวันนี้ สิ่งนั้นเป็นดีที่สุด พรุ่งนี้จะเป็นอย่างไรเราทราบไม่ได้

หม่อมคุปต์ตรึงตรองตกลงใจดังนี้แล้ว ก็ไปพูดกับภริยาว่า ความเกิด ๑ การวิวาห์ ๑ ความตาย ๑ ทั้ง ๓ อย่างนี้ย่อมเป็นไปอยู่แล้ว แต่เทวดาจะบัญญัติ เราต้องการให้ลูกหญิงของเราได้ผัวที่เกิดในสกุลดี เป็นผู้มั่งมี เป็นผู้มีรูปร่าง เป็นคนฉลาด แลเป็นผู้มีความสัตย์ แต่เราจะหาชายหนุ่มเช่นนั้นไม่ได้ เจ้ากล่าวว่าถ้าเจ้าบ่าวขาดคุณดีเหล่านี้ การวิวาห์ก็จะเป็นผลดังประสงค์ แต่ถ้าจะไม่ให้ลูกมีผัวไซ้ เราจะทำอย่างไร เราจะเอาเชือกผูกคอลูกเราถ่วงลงในคู่นี้ก็ไม่ได้ เหตุดังนั้น ถ้าเจ้าเห็นว่าบุตรพ่อค้าซึ่งเข้าได้รับเข้าไว้เป็นสหายในการค้าขายของข้านี้ เป็นคนดี ควรจะให้ลูกสาวเราได้ เราจะรีบจัดการวิวาห์โดยเร็ว

ภริยาหม่อมคุปต์ได้ยินสามีพูดดังนั้นก็ดีใจ เพราะชายหนุ่มหลังจู่ได้ล่องลงให้ลุ่มหลงอยู่แล้ว นางจึงตอบสามีว่า เมื่อพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าชี้ทางให้เห็นชัดอยู่เช่นนี้ ถ้าเราไม่ทำตามก็คือขึ้นคำเทพยดาเรามีได้ไปเที่ยวแสวงหาที่ไหน เจ้าบ่าวก็มีมาเอง เหตุดังนั้นเราไม่

ควรจะซักร้าไปเลย ท่านจงรีบจัดการเถิด

สามีภริยาปรึกษากันเช่นนี้แล้วก็เรียกบุตรสาวเข้าไปหา นางนั้นงามสมควรเป็นที่รักของคนธรรมดา นางมีเกศายาวอันเป็นสีม่วงอ่อน เพราะแสงแห่งความเป็นสาว เป็นมันเหมือนปีกแมลงภู ขนงบริสุทธิ์แลใสเหมือนโมรา แก้วประพาฬอันเกิดแต่ทะเลนั้น เมื่อเทียบกับริมฝีปากแห่งนาง แก้วประพาฬก็มีสีเผือดไป ทนต์ของนางเสมอกับไข่มุก ภาคต่างๆ ในกายนางล้วนประกอบขึ้นสำหรับเป็นที่รักทั้งนั้น เมื่อใครได้เห็นเนตรแห่งนาง ก็ใคร่จะเห็นอีก แลเห็นอยู่เสมอไป ใครได้ยินเสียงนางก็ใคร่จะได้ยินดนตรีนั้นอยู่เสมอ ความดีของนางเสมอกับความงาม เป็นที่รักของบิดามารดา แลญาติพี่น้องทั่วไป เพื่อนฝูงของนางจะหาที่ตินางก็มีได้ ถ้าข้าพเจ้าจะเล่าคุณความดีของนางก็คงไม่มีเวลาสิ้นสุดได้ นกขุนทองเล่ามาเพียงนี้ก็ร้องให้รำไรอยู่ครู่หนึ่งจึงเล่าต่อไป

เมื่อบิดามารดาเรียกนางรัตนาวดีมาบอกความประสงค์ให้ทราบ นางก็ตอบว่าแล้วแต่บิดามารดา เพราะนางไม่ใช่หญิงชนิดที่เกลียดอะไรไม่เกลียดเท่าชายที่พ่อแม่บัญชาให้รัก อันที่จริงข้าพเจ้าทราบว่านางจะดูชายหนุ่มที่จะเป็นเจ้าบ่าวก็ดูไม่ได้เต็มตา เพราะความซื่อของชายนั้น แต่ไม่ช้าความช่างพูดของเจ้า

บ่าวก็ทำให้นางเกิดความนิยมขึ้นทีละน้อย แลทั้งนางรู้สึกคุณชาย
หนุ่มที่อุตส่าห์เอาใจใส่เอื้อเฟื้อต่อบิดามารดา นับถือความ
ประพฤติของชายหนุ่มซึ่งแสรังทำดี สงสารด้วยตกยาก จนในที่สุด
ก็ลืมความขี้ริ้วของชายนั้น

เมื่อก่อนการวิวาหะ นางได้สัญญาในใจไว้ว่า เมื่อแต่งงานแล้ว
แม้หน้าที่แห่งภริยาจะไม่ใช่ที่พอใจเพียงไร นางก็จะอุตส่าห์
ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหน้าที่ ครั้นแต่งงานแล้ว ความไม่พอใจใน
หน้าที่นั้นหาไม่มี นางกลับรักสามีเสียอีก ส่วนความขี้ริ้วของสามี
นั้นไม่เป็นเหตุให้นางเกลียดชัง อันที่จริงกลับจะรักยิ่งขึ้นเพราะ
ความขี้ริ้วนั้น

ความรักนี้เป็นของน่าพิศวงมาก เป็นแสงฟ้าฉายความสุขลง
มายังแผ่นดินอันมืดแลเต็มไปด้วยความซึมเซา เป็นมนตร์ซึ่ง
ทำให้เรารำลึกถึงความมีชาติที่สูงกว่านี้ เป็นความสุขในขณะนี้แล
เป็นทางพาให้คิดถึงสุขในเบื้องหน้า ทำให้ความขี้ริ้วกลับเป็น
ความงาม ทำให้ความโง่กลายเป็นความฉลาด ทำให้ความแก่เป็น
ความหนุ่ม ทำให้บาปเป็นบุญ ทำให้ความซึมเซาเป็นความชุ่ม
ชื่น ทำให้ใจแคบเป็นใจกว้าง ความรักนี้เป็นไอศถอยอย่างเอก ชักให้
ความตรงกันข้ามมาเดินลงรอยเดียวกัน

นกขุนทองกล่าวดังนี้ พลังแลดูนกแก้ว นกแก้วกล่าวว่า ถ้าเอา
คำโบราณมาพูดน้อยกว่านี้จะเป็นการสำแดงความคิดตนเองมาก
ขึ้น การที่จำเอาคำเก่าๆ มากกล่าวเช่นนี้ ไม่เป็นไปตามทำนองผู้มี
ปัญญาเลย นกขุนทองกล่าวต่อไปว่า คำโบราณกล่าวว่า เสือจะ
กลายเป็นลูกแกะนั้นยังไม่เคยมี เหตุตั้งนั้นถึงชายหนุ่มหลังจู่จะ
ได้สร้างประพจน์เป็นคนดีอยู่คราวหนึ่งก็หาดีได้จริงไม่

อยู่มาวันหนึ่ง ชายหนุ่มรำลึกในใจว่า ผู้มีปัญญาอย่าอมเอาตัว
ออกห่างจากความเหนียวรั้งแห่งครอบครัว แลปลดตัวจากความ
รักลูกรักเมียแลรักบ้าน คิดดังนี้ชายหนุ่มจึงกล่าวแก่ภริยาว่า ข้า
ได้จากเมืองมาอยู่ในเมืองเจ้านี้ก็หลายปีแล้ว ไม่ได้ข่าวคราวญาติ
พี่น้องในเมืองข้าเลย ใจข้าจึงเศร้า เจ้าจงกล่าวแก่แม่ของเจ้า ขอ
อนุญาตให้ข้ากลับไปบ้านเมือง แลถ้าเจ้าจะใคร่ไปด้วยก็ได้ นาง
รัตนาวดีได้ยินสามีว่าดังนั้น ก็รีบไปบอกมารดาตามคำซึ่งสามี
กล่าว มารดาได้ทราบก็ไปแจ้งแก่หม่อมคุปต์ หม่อมคุปต์ตอบอนุญาต
ให้บุตรเขยกลับบ้านเมืองได้ตามใจ แลถ้าบุตรจะยอมไปกับสามีก็
อนุญาต ครั้นตกลงกันดังนี้แล้ว หม่อมคุปต์เศรษฐีก็ให้ทรัพย์สินแก่
บุตรเขยเป็นอันมาก ทั้งให้แก่บุตรสาวอีกส่วนหนึ่ง แลจัดทาสีให้
ไปด้วยคนหนึ่ง บุตรเขยแลบุตรสาวก็ลาออกเดินทางเข้าป่าไป

ฝ่ายชายหนุ่มหลังอุฐุ พากฎิยาเดินทางไประหลายนวัน นิ่งตริกร
ตรองไมใครจะตกลงในใจว่าจะทำวิธีใดจึงจะทิ้งฎิยาเสียได้ การ
ที่จะพาไปยั้งเมืองของตนนั้นไม่ได้เป็นอันขาด เพราะเมื่อไปถึง
เมืองเข้า นางก็จะจับเท็จทั้งปวงได้ อนึ่งชายหลังอุฐุอยากได้นาง
เป็นฎิยาก็เพราะอยากได้ทรัพย์สมบัติ ไม่อยากได้ตัวนางเอง
ครั้นเมื่อพันตาพ่อแม่มาเช่นนี้ก็คิดหาทางจะทิ้งนางเสียแต่ตริกร
ตรองอยู่หลายวัน จนไปถึงป่าเปลี่ยวก็หยุดพักแล้วบอกแก่นางว่า
ตำบลนั้นใจผู้ร้ายชุกชุม นางจงปลดเครื่องประดับกายทั้งปวงซึ่ง
มีค่าเป็นอันมากออกให้สามีซ่อนไว้ในใต้ ครั้นนางทำตามแล้วชาย
สามีก็ล่อทาสีไปห่างที่ซึ่งฎิยานั่งคอยอยู่ แล้วเอามีดเชือดคอทาสี
ทิ้งศพไว้เป็นอาหารสัตว์ในป่า แล้วกลับไปหาฎิยา ล่อให้เดินไป
ไกลแหว แล้วผลัดตกลงไปในแหว เผลอญักันแหวนั้นมีกิ่งไม้แลไปไม้
รองอยู่มากนางจึงไม่สิ้นชีวิต

ฝ่ายชายหลังอุฐุครั้นผลัดฎิยาลงแหวแล้วก็รวบรวมทรัพย์
สมบัติทั้งปวงออกเดินทางไปสู่เมืองของตน ไม่ข้ามีชายอีกคนหนึ่ง
เดินมาในป่าเปลี่ยว ได้ยินเสียงคนร้องไห้ก็หยุดยืนฟังแลนึกในใจ
ว่า ป่านี้เปลี่ยวนักหนา เหตุใดมีคนมาร้องไห้อยู่ในดงชฎุ ครั้นยืน
ฟังอยู่ครู่หนึ่งแล้วก็เดินไปในทางซึ่งได้ยินเสียงร้องไห้ ครั้นไปถึง
แหวกก็หยุดชะงักดูเห็นผู้หญิงร้องไห้อยู่กัันแหว ชายนั้นก็ปลดผ้า

โปกแลสายรัดตัวออกต่อกันเป็นสายยาวหย่อนลงไปในแหว ร้อง
ให้นางเอาปลายผ้าผูกตัวเข้าแล้วจุดขึ้นมาได้ แลถามนางว่าเกิด
เหตุอย่างไรจึงเป็นเช่นนี้

นางรัตนาวดีตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นบุตรีหมคบุตรโพค้ำเศรษฐี
ใหญ่ในกรุงจันทปุระ ข้าพเจ้าเดินทางมากับสามี พบโจรมีกำลัง
ช่วยกันฆ่าทาสีของข้าพเจ้าเสียแล้วมัดสามีข้าพเจ้าพาตัวไป แล
เมื่อได้ปลดเครื่องประดับกายของข้าพเจ้าออกหมดแล้วก็ผลัก
ข้าพเจ้าตกอยู่ในแหวนี้ ข้าพเจ้าไม่ทราบว่สามีจะเป็นตาย
ประการใด แลสามีข้าพเจ้าก็ไม่ทราบว่ ข้าพเจ้ายังอยู่หรือสิ้น
ชีวิตแล้ว

ชายเดินป่าได้ฟังนางเล่าดังนั้นก็เชื่อแลพานางไปเมืองจันทปุระ
ส่งยังบ้านบิดา เมื่อนางไปถึงบ้านบิดาก็เล่าเรื่องอย่างเดียวกับที่
เล่าให้ชายเดินทางฟัง

หมคบุตรเศรษฐีได้ยินเรื่องก็สงสารบุตรี จึงกล่าวพลบโยนว่า
"ลูกเอ๋ย เจ้าอย่าร้อนใจไปเลย ผัวของเจ้ายังคงมีชีวิตอยู่เป็นแน่
ธรรมดาใจระยอมจะแย่งชิงทรัพย์สมบัติของผู้อื่น ไม่แย่งชิงชีวิตผู้
ไม่มีทรัพย์เหลือ เหตุดังนี้เมื่อไรพระผู้เป็นเจ้าโปรด ผัวของเจ้าก็จะ
กลับมาเมื่อนั้น จงตั้งใจคอยไปเถิด"

เหมศุปรตักกล่าวพลอบบุตรี่จะนี่พลาจจัดเครื่องประดับกายอันหาคามีได้ให้แก่บุตรี่เป็นอันมาก ทั้งบอกกล่าวญาติพี่น้องแลมิตรทั้งปวงให้มาเยี่ยม แลพลอบโยนชี้แจงแก่นางรัตนาวดีโดยนัยเดียวกัน แต่นางก็มีได้วายเศร้า เพราะเรื่องในใจผิดกับเรื่องทีเล่าบอกแก่บิดาแลญาติมิตรทั้งนั้น

จะกล่าวถึงชายหลังอุฐ เมื่อผลักริยาตกแหแล้ว ก็รวบรวมของมีราคาทั้งหลายรีบไปยังเมืองของตน เพื่อนฝูงทั้งปวงก็ช่วยกันต้อนรับเป็นอันดี เพราะเหตุทีมีทรัพย์เป็นอันมาก เพื่อนักเลงก็พากันมากลุ่มรุม ชวนเล่นชวนกินอย่างแต่ก่อน การพนันแลการเสพยาเครื่องมีนเมาต่างๆ ก็กลับทำ ตามเดิม โทษทั้งหลายก็กลับเกิด ทรัพย์สินทั้งหลายก็เปลืองไป ในที่สุดก็หมดลงอีกครั้งหนึ่ง ชนทั้งหลายทีเป็นสหายในการทำชั่วแลเป็นมิตรในการช่วยกันกินกันเล่นต่างก็ชักห่างออกไป

ในที่สุดเมื่อชายหลังอุฐสิ้นทรัพย์แน่แล้วก็ไม่มีใครคบค้าสมาคม เมื่อไปถึงบ้านผู้ทีเคยเป็นมิตรเขาก็ปิดประตูเสีย หรือมิฉะนั้นขับไล่ไม่ให้เข้าเรือน ชายหลังอุฐสิ้นปัญญาทีกระทำโจรกรรม จนเขาจับได้ก็ถูกเขียนตีลงโทษเป็นสาหัส ครั้นจะอยู่ในเมืองของตนต่อไปไม่ได้ ก็หนีออกจากเมืองอีกครั้งหนึ่ง เดินไปใน

ป่า พลังคิดในใจว่า เราจะต้องกลับไปหาพ่อตาเล่านิทานให้ฟังว่า บัดนี้นางรัตนาวดีคลอดบุตรเป็นชายคนหนึ่งแล้ว เราจึงไปหาพ่อตาเพื่อจะบอกข่าวอันควรยินดีนี้ให้พ่อตาทราบ เราอาจจะได้ทรัพย์สินสมบัติอีกเพราะการไปบอกข่าวนี้

ชายหลังอุฐคิดดังนั้นแล้ว ก็ตั้งหน้าเดินไปเมืองจันทपुरะ ตรงไปบ้านเหมคุปต์เศรษฐี ครั้นไปถึงประตูบ้านก็ตกใจเป็นกำลัง เพราะเห็นนางรัตนาวดีภริยาลงจากเรือนวิ่งออกมาจับ ในชั้นต้นคิดว่าผี เพราะนึกว่านางคงจะตายอยู่ในเหวนั้นเอง เมื่อคิดดังนี้ก็กลัวจึงหันหลังจะวิ่งหนี ต่อนางตะโกนเรียก จึงหยุดยืนลังเลด้วยเข้าใจว่านางคงจะกลับไปเล่าเรื่องให้บิดาฟังตลอด เมื่อเหมคุปต์มาพบเข้าก็จะคงจับตัวลงโทษเป็นแน่

ฝ่ายรัตนาวดีเห็นสามียืนลังเล มีสีหน้าอันซีดด้วยความกลัวเช่นนั้น ก็กล่าวแก่สามีว่า "ท่านอย่าสะดุ้งตกใจไปเลย ข้าพเจ้ามิได้เล่าความจริงแก่บิดาดอก ข้าพเจ้าได้เล่าว่าเราเดินทางไปกลางป่า พบโจรหมู่หนึ่งมีกำลังมาก โจรฆ่าทาสีของข้าพเจ้าเสีย แย่งเครื่องประดับจากกายข้าพเจ้าหมด แล้วฉลักข้าพเจ้าตกลงในเหวแลทั้งมัดท่านพาตัวไป เมื่อท่านพบกับบิดาข้าพเจ้า ท่านจงเล่าเรื่องให้ตรงกัน เราทั้งสองก็จะกลับได้ความสุขเหมือนเดิม ท่านจง

ระงับความร้อนใจเสียเถิด ข้าพเจ้าดูอาการแห่งท่านเห็นว่าท่าน
จะได้ทุกข์มานักหนา เสื้อผ้าแลร่างกายจึงชะมุกชะมอมเหมือน
เช่นที่เห็นอยู่นี้ ท่านจงตามข้าพเจ้าขึ้นมาบนเรือนแลผลัดเสื้อผ้า
โสมมนี้นี้ สวมเสื้อผ้าที่ดีแลกินอาหารซึ่งประกอบด้วยรสทั้งหก ท่าน
จงถือว่าเหย้าเรือนแลสมบัติเหล่านี้เป็นท่าน แลตัวข้าพเจ้าคือ
ทาสีผู้จะปฏิบัติท่านให้ได้ความสุขทุกประการ"

ชายหลังอุฐได้ฟังภริยากล่าวดังนั้น แม้ตัวจะเป็นผู้มีใจบึกบึน ก็
บังเกิดใจอ่อนแทบจะร้องไห้ จึงตามภริยาขึ้นไปบนเรือน ครั้นถึง
ห้องนางก็ล้างเท้าให้ แลจัดให้อาบน้ำชำระกาย แต่งเครื่องนุ่งห่ม
อย่างดีมีค่าแล้วนำเอาอาหารมาให้กิน

ครั้นหม่อมคุปต์เศรษฐีและภริยากลับมาถึงบ้าน นางรัตนาวดีก็
พาสามีไปหาแลเล่นิทานให้ฟังว่า ผูกใจได้ปล่อยชายสามีกลับ
มาแล้ว หม่อมคุปต์แลภริยาได้ฟังก็ดีใจ จัดการให้บุตรเขยอยู่กินมี
ตำแหน่งในครอบครัวอย่างแต่ก่อน

ชายหนุ่มหลังอุฐได้กินอยู่มีความสุข ก็พักอยู่กับพ่อตา ๒-๓
เดือน ระหว่างนั้นประพาศิตัวเป็นคนดี มีใจโอบอ้อมอารีต่อภริยา
ผู้ที่ไม่รู้เรื่องไม่มีใครสงสัยว่าจะเป็นคนชั่วร้าย แต่การกระทำดีนั้น
เป็นการขึ้นนิสัย จะทำได้อย่างมากก็พักหนึ่งเท่านั้น ไม่ช้าก็คบกับ

โจรในเมืองนั้น นัดหมายกันเข้า ปล้นบ้านเหมคุปต์เศรษฐี ครั้นถึงวันนัดเวลาเที่ยงคืน นางรัตนาวดีกำลังหลับสนิท ชายหลังอุฐก็เอามีดแทงนางตาย แล้วเปิดประตูรับพวกโจรเข้าไปในเรือน ช่วยกันฆ่าเหมคุปต์แลภริยาตาย แล้วช่วยกันขนทรัพย์สมบัติล้นแ้วแต่ที่มีราคาออกจากเรือนไป

นางนกขุนทองเล่ามาเพียงนี้ ก็ร้องไห้สะอึกสะอื้นอยู่ครู่หนึ่งจึงกล่าวต่อไปว่า

เมื่อชายหลังอุฐเดินผ่านกรงข้าพเจ้า เวลาจะออกจากบ้านหนีไปนั้น มันแลดูข้าพเจ้าแลหยุดยืนจับประตูกรง จะเปิดจับข้าพเจ้าออกมาหักคอ เผอิญหมาเห่าขึ้นมันตกใจก็รีบหนีไป ข้าพเจ้าจึงรอดชีวิตอยู่ได้ นางนกขุนทองร้องไห้สะอึกสะอื้นอยู่อีกครู่หนึ่งจึงทูลพระมเหสีว่า เรื่องนี้ข้าพเจ้ายินด้วยหู รู้ด้วยตามาเอง แลเป็นเรื่องที่ทำให้ข้าพเจ้าได้ความทุกข์ ในเวลาที่ยังอ่อนอายุ จึงเป็นเหตุให้ข้าพเจ้ารังเกียจชายทั้งหลาย จะขออยู่ไม่มีคู่ไปจนสิ้นชีวิต พระองค์จงทรงดำริว่า นางรัตนาวดีไม่ได้ทำความผิดอะไรเลย ยังเป็นได้ถึงเพียงนั้นเพราะผู้ชายยอมมีน้ำใจเป็นโจรทั้งหมด แลผู้หญิงซึ่งยอมเป็นมิตรกับชายนั้นเสมอกับนางูเห่ามาเลี้ยงไว้บนอก

นางนกขุนทองทูลพระมเหสีเช่นนี้แล้วก็หันไปพูดกับนกแก้วว่า
นี่แน่ะเจ้านกแก้ว ข้าได้เล่าเรื่องเป็นพยานคำของข้าแล้ว ข้าไม่มี
อะไรจะพูดอีก นอกจากจะกล่าวว่าผู้ชายทั้งปวงเป็นจำพวก
คดโกงล่อลวงผู้อื่น เห็นแก่ตัวแลมีใจบาปหยาบร้ายหาที่สุดมิได้

นกแก้วทูลพระราชารว่า พระองค์จงฟังเถิด เมื่อหญิงกล่าวว่า
ไม่มีอะไรจะพูดที่เป็นข้อสำคัญจะอยู่ในคำแถมทั้งนั้น แลคำแถม
ย่อมจะยาวกว่าคำพูดที่พูดมาแล้วหลายสิบเท่า นางนกตัวนี้ก็ได้
พูดมาจนน่าจะเปื้อนเต็มที่อยู่แล้ว แต่อย่างนั้นยังนับว่าฟังจะขึ้นต้น
เท่านั้น พระราชาตรัสว่าเจ้ามีเรื่องอะไรจะนำมากล่าวเป็นพยาน
คำติเตียนหญิง เจ้าก็จงเล่าไปเถิด นกแก้วกล่าวว่า ข้าพเจ้าจะเล่า
เรื่องซึ่งเกิดแต่เมื่อข้าพเจ้ายังอ่อนอายุ แลทำให้ข้าพเจ้าทำความ
ตกลงในใจว่าจะอยู่ไม่มีคู่ไปตราบนานวันตาย

นิทานของนกแก้ว

เมื่อข้าพเจ้าเป็นลูกนก ยังไม่ทันได้รำเรียนอันใดก็ติดกรงหับ
แล้วมีผู้นำไปขายพ่อค้าเศรษฐีชื่อ สาครทัต ซึ่งเป็นพ่อหม้าย มี
ลูกสาวคนหนึ่งชื่อ นางชัชศิริ สาครทัตกระทำการค้าขายกว้าง
ขวาง มีฐานะอยู่ที่ร้านตลอดวันแลครั้งคืน ใช้เวลาในการก้มมองดู
ตัวเลขในบัญชี แลดูค่าเสมียนรับใช้ ไม่มีเวลาดูแลบุตรสาว นาง

ชัยศิริประพฤตินตามอำเภอใจแลอำเภอใจของนางนั้นไม่มี
อำเภออันดีเลย

ชายทั้งปวงที่มีลูกสาว อาจกระทำผิดเป็นข้อใหญ่ได้สองทางคือ
ระมัดระวังน้อยไปทางหนึ่ง ระมัดระวังมากไปทางหนึ่ง พ่อแม่บาง
จำพวกคอยจ้องมองดูลูกสาวมิให้คลาดตาไปเลย คอยสงสัยว่า
ลูกสาวมีความคิดชั่วร้ายในใจอยู่เป็นนิตย์ พ่อแม่ชนิดนี้มักจะ
เขลา แลเพราะเขลาจึงแสดงความสงสัยให้ลูกเห็น เมื่อลูกเห็นว่า
สงสัยว่าคิดชั่วก็เสมอกับยุ เพราะหญิงสาวย่อมมีมานะโดยความ
คิด ตื่นๆ ว่า เราจะทำชั่วโดยเร็วให้สมกับโทษที่เราได้รับอยู่แล้ว
ในเวลานี้เรายังไม่ได้ทำชั่วอะไรเลย แต่ก็ได้รับโทษเสมอกับว่าได้
ทำชั่วมาช้านาน ความสำราญแห่งการทำชื่อนั้นเรายังไม่ได้รับ ได้
รับแต่ทุกข์แห่งความทำชั่ว ไหนๆ ก็ได้รับทุกข์แล้ว เราจะทิ้งความ
สำราญเสียทำไมเล่า เราต้องรีบทำชั่วทันที เพราะเราได้ทุกข์มา
นานแล้ว เมื่อคิดดังนี้แล้วก็ประพฤติกการเป็นโทษต่างๆ ที่พ่อแม่ไม่
อาจรู้เห็น เพราะพ่อแม่ นั้นถึงจะระมัดระวังอย่างไร ลูกสาวก็คง
หลบหลีกได้เสมอ พ่อแม่จะนั่งจ้องอยู่วันยังค่ำคืนยังรุ่งไม่ได้ ต้อง
มีเวลาหลับตาลงบ้าง

พ่อแม่อีกประเภทหนึ่ง ทำผิดในทางที่ระมัดระวังลูกสาวน้อยไป

คือไม่ระมัดระวังเสียเลย ปล่อยให้ลูกนั่งเล่นอยู่เปล่าๆ ไม่มีอะไร
ทำเสมอกับฝึกหัดให้ชี้แจง แลเพาะพืชความชั่ว ปล่อยให้คบกับ
คนซึ่งมีความคิดบาป คือให้โอกาสให้ปฏิบัติเป็นโทษ หญิงสาวซึ่ง
บิดามารดาปล่อยตามอำเภอใจเช่นนี้ มักจะเดินเข้าสู่บ่วงซึ่งผู้มี
เจตนาชั่ววางดักไว้แลประพฤติดัวเป็นโทษด้วยประการต่างๆ
เพราะความไม่ระมัดระวังตัวแล เพราะความล่อลวงของพวกมี
เจตนาชั่ว อันเป็นชนจำพวกซึ่งมีความเพียวยิ่งกว่าผู้มีเจตนาดี ก็
บิดามารดาซึ่งมีปัญญานั้นควรทำอะไรเล่าจึงจะหลีกเลี่ยงทั้ง
สองนี้ได้

ธรรมดาบิดามารดาผู้มีปัญญาย่อมเอาใจใส่สังเกตนิสัยบุตร
ของตน แลดำเนินการระมัดระวังตามนิสัยซึ่งมีในตัวบุตร ถ้า
ลูกสาวมีนิสัยดีอยู่ในตัว บิดามารดาที่ฉลาดก็คงจะวางใจปล่อยให้
ดำเนินความประพฤติตามใจในเขตอันควร ถ้าบุตรสาวมีนิสัย
กล้าแข็ง บิดามารดาก็คงจะแสดงกิริยาประหนึ่งว่าไว้วางใจใน
บุตร แต่คงจะลอบระมัดระวังอยู่เสมอ

นกแก้วแสดงวิธีเลี้ยงลูกสาวถวายพระราชารามเสนเช่นนี้ต่อไป
อีกครู่หนึ่งจึงเล่าถึงนางศิริชัยว่า นางนั้นเป็นคนสูง ค่อนข้างจะ
อ้วน รูปทรงดี ครอบงำน้ำใจตนเองไม่มีใครได้ นางมีเนตรใหญ่แล

หลังตากว้าง มีมือรูปอันดีแต่ไม่เล็ก ฝ่ามือมีไอร้อนแลเป็นเห้งืออยู่
เสมอๆ เสียงค่อนข้างแหลมแลบางที่ฟังเหมือนเสียงผู้ชาย ผมดำ
เป็นมันเหมือนขนนกกาเหว่า ผิวเหมือนดอกพุทธรักษา ลักษณะ
เหล่านี้เป็นลักษณะซึ่งคนโดยมากมักจะแลดู แต่นางจะเป็นคน
งามก็ไม่เชิง งามาก็ไม่เชิง กล่าวได้ว่าอยู่ ในระหว่างคนสวยแล
คนชั่วร้ายอันเป็นความดีแก่ตัวหญิง เพราะความอยู่กลางๆ นี้สำคัญ
อยู่ หญิงที่งามนักอย่าว่าแต่ใครแม้นางสีดายังถูกทศกัณฐ์ลักพา
ไป

นกแก้วกล่าวต่อไปว่า แต่ถึงกระนั้นข้าพเจ้าก็จำต้องกล่าวว่า
หญิงงามมักจะมีธรรมในใจมากกว่าหญิงชั่ว หญิงงามได้รับ
ชักชวนจงใจไปในทางชั่วแต่มีความหยิ่งเป็นเครื่องต่อสู้ป้องกันตัว
ได้ เพราะความหยิ่งนั้นทำให้หญิงงามสัญญาในใจตัวเองว่า จะ
ได้รับชักโยงไปในทางเดียวกันบ่อยๆ เพราะฉะนั้นถึงจะไม่ยอมไป
ในคราวนี้ก็ไม่สิ้นโอกาสที่จะได้รับเชื่อเชิญต่อไป

กล่าวอีกนัยหนึ่งหญิงงามไม่เดินทางชั่วเพราะมีความหยิ่งในใจ
ว่า จะเดินเมื่อไหร่ก็เดินได้ ส่วนหญิงชื่อนั้นจำเป็นต้องชักโยงคนอื่น
ไม่ใช่มีคนอื่นมาชักโยง เมื่อตนโยงแล้วตนก็ต้องตามและเมื่อ
ความโยงสำเร็จด้วยความตาม ฉะนั้น ความหยิ่งแลความมุ่งหมาย

ของหญิงชู้ริ้ว ก็ยอมสมหวังด้วยความตาม ไม่ใช่ด้วยต่อสู้อุบัติ
ชักโยง

เราท่านอ่านถ้อยคำของนกรัจรมันมาเพียงนี้ก็ต้งพิศวง ว่านก
แก้วพูดดั่งนั้นหมายความว่าอย่างไร ถ้าตริกรตรองดูสัก ๕ นาที ก็
คงจะเห็นพร้อมกันหมดว่า นกแก้วหมายความว่าอย่างไรเหลือที่
จะรู้ได้ ที่เป็นดั่งนี้เห็นจะเป็นเพราะเวลาผิดกันประมาณ ๒๐๐ ปี
อย่างหนึ่ง เพราะจรัมมันเป็นนกท่านแลข้าพเจ้าเป็นคนอย่างหนึ่ง
อีกอย่างหนึ่งเพราะนกรัจรมันเป็นนกพูดสันสกฤตจึงเหลือที่ท่าน
แลข้าพเจ้าจะเข้าใจได้

นกรัจรมันกล่าวต่อไปว่า ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วว่า หญิงชู้ริ้วมัก
มีใจเหี้ยมโหดกว่าหญิงงาม เหตุดั่งนั้นเมื่อหมายอย่างไรก็ยอมจะ
สมหมายบ่ยกกว่ากัน ผู้มีปัญญาในโลกธรรมกล่าวภาษิตที่เป็น
ความจริงไว้ว่า "ชายรักหญิงงาม บุษาหญิงชู้ริ้ว" แลเมื่อถามว่าเหตุ
ใดจึงบุษาหญิงชู้ริ้ว ก็มีคำตอบว่า เพราะหญิงชู้ริ้วไม่ช่วยแสดง
ท่าทางว่าคิดถึงตัวเองยิ่งกว่าคิดถึงเรา

ส่วนนางศิริชยันนั้น ก็ใช้ความงามซึ่งมีส่วนน้อยนั้นเป็นเครื่องล่อ
ให้ชายตามตอมได้มาก แต่ใช้ความไม่สงบเสงี่ยมเป็นเครื่องล่อได้
มากกว่า แลใช้ความมีทรัพย์ของบิดาเป็นเครื่องล่อได้มากที่สุด

นางชัยศิริไม่มีความเงินขวัญเสียเลย ไม่ยอมให้มีชายตามน้อย
กว่าคราวละครึ่งโหลเป็นอันขาด นางรื่นรมย์ในการรับแขกชาย
หนุ่มๆ เหล่านั้นติดต่อกันไปตามเวลานัด บางคราวกำหนดเวลา
ให้สั้น สำหรับจะได้ไล่คนเก่า ให้มีที่ว่างสำหรับคนใหม่ ถ้าชายคน
ไหนบังอาจแสดงกิริยาวาจาหวงหึงหรือติเตียนวิธีของนางก็ตาม
ชายนั้นจะถูกเชิญให้ทราบประตูทางออกโดยเร็ว

ครั้นนางชัยศิริมีอายุ ๑๓ ปี มีชายหนุ่มคนหนึ่งกลับจากเมือง
ไกล ชายหนุ่มคนนี้เป็นลูกพ่อค้าซึ่งมีเคหสถานอยู่ในที่ใกล้ แล
บิดาเป็นเพื่อนกับสาครทัตบิดานางชัยศิริ ชายหนุ่มนั้นชื่อ ศรีทัต
ไปค้าขายเมืองไกลหลายปี แลได้เคยรักนางชัยศิริมาแต่นางยัง
เป็นเด็ก ครั้นกลับมาถึงเมืองของตนก็เห็นสิ่งทั้งปวงเป็นที่แซมขึ้น
ไปหมด ตั้งแต่ลูขี้เหนียวโทโสร้ายไปจนหมาแก่ที่เห่าอยู่ในลาน
บ้านก็เห็นน่ารัก คนที่จากบ้านเมืองไปช้านาน เมื่อแรกกลับมาถึง
ใจคอมักเป็นเช่นนี้

ส่วนนางชัยศิรินั้น ศรีทัตแลไม่เห็นว่าได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอัน
มาก แลมิได้เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นเลย จมูกนางโตออกไปก็ไม่
เห็น หลังตากว้างออกไปแลหนาขึ้นก็ไม่เห็น กิริยากระด้างขึ้นก็ไม่
เห็น เสียงแข็งขึ้นกว่าแต่ก่อนก็ไม่ได้ยิน ไม่ได้สังเกตว่านาง

ชำนาญการติแลชมเครื่องแต่งตัวชาย ไม่สังเกตว่านางชอบคน
ชำนาญเพลงดาบ แลชอบคนรบบเก่งบนหลังม้าแลช้าง

ข้อความเหล่านี้ศรีทนต์ไม่เห็น จึงไปกล่าวแก่บิดาของตน ใน
เรื่องที่จะใคร่ได้นางชัชศิริเป็นภริยา ครั้นบิดาอนุญาตแล้วไม่ทัน
ได้กล่าวแก่สาครทนต์ ก็ตรงไปกล่าวแก่ตัวนางที่เดียว แต่นางชัชศิริ
เป็นหญิงชนิดใหม่ ที่ไม่ต้องการความเห็นบิดาในเรื่องที่จะเลือก
ผัว ครั้นศรีทนต์ไปกล่าวดังนั้น นางก็ทำทีเหมือนหนึ่งตกลง ทำให้
ชายหนุ่มคนนั้นยินดีโลดโผนอยู่หน่อยหนึ่งแล้วก็บอกให้รู้ว่า นาง
ชอบใจศรีทนต์ในทางเป็นเพื่อน แต่ถ้าเป็นผัวจะเกลียดที่สุด

นกจรัมมนักกล่าวต่อไปว่า ความรู้สึกซึ่งหญิงมีต่อชายนั้นมีสาม
อย่าง อย่างที่ ๑ คือความรัก อย่างที่ ๒ คือความเกลียด อย่างที่ ๓
คือความเฉยๆ ไม่รักไม่เกลียด ความรู้สึกประเภทที่ ๑ คือ ความ
รักนั้นอ่อนที่สุดแลเคลื่อนไหวง่ายที่สุด หญิงอาจจะตกสู่ความรักง่าย
เท่าตกจากรัก อธิบายว่าประเดี๋ยวอย่างนั้น ประเดี๋ยวอย่างนี้
จะเอาแน้มไม่ได้ ส่วนความเกลียดนั้นเป็นของคู่กันกับความรัก
ชายมีปัญหาอาจเปลี่ยนความเกลียดให้เป็นความรักได้เสมอ แล
ความรักซึ่งเกิดแต่ความเกลียดนั้นมักจะอยู่ทนกว่าความรักล้วน
ส่วนความเฉยๆ คือความไม่เกลียดไม่รักนั้น ชายผู้ชำนาญในลีลา

ศาสตร์ยอมเปลี่ยนความเฉยๆ ให้เป็นความเกลียดได้เสมอ แล
เมื่อเปลี่ยนเป็นความเกลียดแล้ว ก็อาจเปลี่ยนเป็นความรักได้อีก
ชั้นหนึ่ง ดังนี้ประเภทความรู้สึกทั้ง ๓ ก็ลงรอยเดียวกัน

เวตาลเล่ามาเพียงนี้ ก็ทูลถามพระวิกรมมหาราชว่า ตามที่
ข้าพเจ้าเล่าถึงนกขุนทองแลนกแก้วมาเช่นนี้ พระองค์ทรงเห็นว่า
นกตัวไหนกล่าวความจริงในสันดานมนุษย์ลึกซึ้งกว่ากัน

แต่อุบายของเวตาลที่จะทำให้พระราชชาติรสตอบปัญหานั้นไม่
สำเร็จ พระวิกรมมหาราชทรงรู้ที่ก็หนึ่ง รีบทรงดำเนินไป เวตาลเห็นไม่
สมประสงค์ก็เล่านิทานต่อไปว่า

ฝ่ายศรีทนต์เมื่อได้ทราบว่านางชัชศิริไม่ยอมเป็นภริยาก็ดื้อด
ร้อนในใจเป็นกำลัง กำหนดใจจะกระโดดน้ำตาย จะกระโดดจาก
ยอดเขาแลทำอะไรต่างๆ ที่แปลกแลโง่ รวมทั้งการออกป่าเป็น
โยคีด้วย ครั้นตรึกตรองอยู่ช้านานว่าจะทำอย่างไรจึงจะดีที่สุดก็
เห็นว่าจะทำสิ่งโง่ๆ เหล่านั้นก็ล้วนแต่ไม่ดีทั้งนั้น เพราะการกระ
โดดน้ำตายก็ดี การกระโดดจากยอดเขาก็ดี การออกป่าเป็นฤๅษีก็
ดี ไม่เป็นวิธีที่จะได้นางชัชศิริมาเป็นภริยาทั้งนั้น ครั้นมีเวลาตรึก
ตรองมากๆ เข้าก็ได้ความคิดซึ่งใครๆ เขารู้กันมาช้านานแล้วว่า
ขันติเป็นธรรมะประเสริฐ จึงบังคับตัวเองให้ตั้งอยู่ในขันติ ไม่ช้า

นานก็สำเร็จประสงค์ แต่ความสำเร็จประสงค์นั้นเป็นโทษแก่ศรี
ทัตเป็นอันมาก ดังจะเห็นได้ภายหลัง

ฝ่ายนางชัชศิริเมื่อตกลงใจแน่อนแล้วว่า จะไม่รับศรีทัตเป็น
สามี ก็ยังยืนในใจอยู่พักหนึ่งไม่สู้ซ้าก็เปลี่ยนใจใหม่ตามเคย ศรี
ทัตได้ทราบว่านางยินยอมก็ดีใจโลดโผน เรียกตัวเองว่าบุรุษผู้ม
ความสุขที่สุดในโลก แลทั้งกระทำบูชาแก้สินบนเทวดาที่โปรด
บันดาลให้นางเปลี่ยนใจมายอมเป็นภริยาตน แลทั้งทำอะไรที่
แปลกอีกหลายอย่าง ซึ่งคนที่ไม่บ้าหรือไม่ดีใจเหลือเกินคงไม่ทำ
เป็นอันขาด ต่อมาไม่ซ้าศรีทัตแลนางชัชศิริก็แต่งงานกันตาม
ธรรมเนียม

ฝ่ายนางชัชศิริเมื่อได้ทำงานมงคลกับศรีทัตแล้วไม่ซ้าก็เบื่อจน
เกลียดสามีเพราะเป็นนิสัยของนางที่จะเป็นเช่นนั้น ครั้นเกลียด
สามีเช่นนี้แล้วก็หันไปใคร่ครวญหาชายหนุ่มเสเพลคนหนึ่งซึ่งไม่
เคยรักนางเลย ศรีทัตผู้สามียังสำแดงเสน่หาต่อนาง นางก็ยัง
สำแดงความซึ้งโกรธ เมื่อสามีหยอกเย้าก็ทำให้เกิดหมั่นไส้ เมื่อ
พูดล้อก็เห็นไม่ขัน ครั้นหญิงสหายช่วยกันว่ากล่าวทัดทานมิให้
นางสำแดงกิริยาเป็นอริต่อสามี นางก็กลับแสดงกิริยาซุ่นเคือง
เมื่อสามีนำเครื่องประดับกายมาให้เป็นของกำนัลนางก็ปัดเสีย

หันหน้าพลางกล่าวว่าบ้า นางออกจากเรือนไปเที่ยวอยู่ที่อื่นวันยัง
ค่ำ แล้วพูดแก่เพื่อนหญิงซึ่งอายุรุ่นราวคราวกันว่า ความเป็นสาว
ของข้านี้ผ่านพ้นไปทุกๆ วัน ข้าไม่ได้รับความสำราญอันควรจะได้
รับตามวัยของข้านี้เลย ความสนุกในโลกนี้มีอย่างไรข้าก็หาไม่รู้ไม่

ครั้นกลับไปถึงบ้าน นางก็ขึ้นไปแอบมองอยู่บนช่องหน้าต่าง
เมื่อเห็นชายเสเพลซึ่งเป็นพี่ใฝ่ฝันเดินมาตามถนน นางก็เรียกหญิง
สหายให้ไปเชื้อเชิญขึ้นมาบนเรือน ครั้นหญิงสหายไม่ทำตามด้วย
ความกลัวภัยจากศรีทนต์ผู้สามี่ นางก็โกรธแลมีอาการกระสับ
กระส่าย บอกตัวเองว่าไม่รู้จะพูดว่าอะไร ไม่รู้จะทำอะไร ไม่รู้จะ
ไปไหนจึงจะถูกใจตัว จะกินก็ไม่ได้ จะนอนก็ไม่หลับ จะร้อนก็ไม่
สบาย จะหนาวก็ไม่สบาย อะไรๆ ก็ไม่ถูกใจทั้งนั้น

นางช้อยศิริกระสับกระส่ายอยู่เช่นนี้หลายวันจึงตกลงในใจว่าถ้า
ขึ้นอยู่ห่างชายเสเพลซึ่งเป็นพี่รัก ก็ไม่มีความสุขได้เป็นอันขาด คึน
หนึ่งครั้นสามี่หลับสนิท นางก็ลุกจากที่นอนย่องออกจากเรือนเดิน
ไปตามถนนมุ่งหน้าไปยังเรือนชายเสเพล ขณะนั้นมีโจรคนหนึ่ง
เดินมาตามทางเห็นนางช้อยศิริเดินไปก็นึกในใจว่า หญิงคนนี้
ประดับกายด้วยเครื่องทองคำแลเพชรพลอย จะเดินไปไหนใน
เวลาเที่ยงคึน จำเราจะสะกดรอยไป เมื่อได้ที่จะได้แย่งเอาของ

เหล่านั้น คิดดังนี้ใจก็เดินตามมิให้นางรู้ตัว

ฝ่ายนางชัชศิริครั้นไปถึงเรือนชายเสเพลก็ขึ้นบันไดไปพบชาย
เจ้าของเรือนนอนอยู่หน้าประตู นางคิดว่าชายคนนั้นนอนหลับ
ด้วยความเมา แต่อันที่จริงชายคนนั้นสิ้นชีวิตเสียแล้ว เพราะได้ถูก
ขโมยแทงก่อนที่นางไปถึงไม่สู้ช้านัก

ฝ่ายนางชัชศิริเมื่อเห็นชายหนุ่มนอนอยู่ดั่งนั้น นางก็นั่งลงข้าง
ตัว จับส้นจะให้ตื่นก็ไม่ตื่น นางเชื่อแน่ว่าเป็นโดยพิษความเมา
นางก็เอามือข้อนศิระชะขึ้นกอดรัดสำแดงเสน่ห์ต่างๆ

ขณะนั้น ปิตาจตนหนึ่งนั่งอยู่บนต้นไม้หน้าบันไดเรือนชายหนุ่ม
ครั้นเห็นนางไปนั่งกอดรัดสำแดงเสน่ห์ต่อศพดั่งนั้น ปิตาจก็เห็น
สนุก จึงโดดลงจากต้นไม้ตรงเข้าสิงในศพชายหนุ่ม ศพนั้นก็ตื่นขึ้น
จากความตายเหมือนคนตื่นจากความหลับ แล้วกระหวัดรัดกาย
นางเหมือนหนึ่งเสนาหา นางชัชศิริยินดีในความเล้าโลมของปิตาจ
ก็ก้มหน้าเข้าไปหาหน้าศพ ปิตาจได้ที่ก็กักจมูกนางแหงไปทั้งขึ้น
แล้วออกจากศพกลับขึ้นไปนั่งหัวเราะอยู่บนต้นไม้ตามเดิม

ฝ่ายนางชัชศิริเมื่อจมูกแหงไปเช่นนั้น ก็ตกใจเป็นกำลัง แต่ไม่
สิ้นสติ นางจึงนั่งตรึกตรองอยู่กับที่ครู่หนึ่ง แล้วรีบออกเดินกลับไป

บ้าน ครั้นถึงบ้านก็ตรงเข้าไปในห้องซึ่งสามีนอนอยู่ ปิดประตูห้อง แล้วก็เอามือกุมจุมุกร้องครวญคราง ได้ยินไปตลอดจนถึงเพื่อนบ้าน

ญาติพี่น้อง แลเพื่อนบ้านได้ยินเสียงไว้วาย คิดว่าเกิดเหตุใหญ่โตก็พากันมาช่วยเป็นอันมาก ครั้นไปถึงเรือนศรีทัดแลภริยาก็ตกเข้าไปถึงประตูห้อง เสียงนางร้องอยู่ในห้อง แต่ประตูห้องนั้นปิด คนทั้งหลายก็ฟังประตูเข้าไปเห็นนางชัชศิริเอามือกุมจุมูกเลือดไหล ศรีทัดทำกิจอย่างงุ่มง่ามไม่ปรากฏว่าจะทำอะไรแน่

ครั้นญาติแลเพื่อนบ้านไปถึงพร้อมกัน แลเห็นนางชัชศิริจุมูกแหงงดั่งนั้นก็กล่าวแก่ศรีทัดว่า เจ้านี้เป็นคนชั่วร้ายนักหนา ไม่มีที่ยางอาย ไม่มีกฤษณาแลไม่ยำเกรงกฎหมายบ้านเมืองเลย เจ้ากัดจุมูกนางเสียเช่นนี้ด้วยเหตุไร

ฝ่ายศรีทัดเมื่อได้ยินดังนั้น ก็รู้สึกวาทุกกลภริยาจึงกล่าวแก่ตนเองว่า บุรุษไม่ควรวางความเชื่อในคนซึ่งเปลี่ยนใจหนึ่ง งูดำหนึ่ง ศัตรูซึ่งถืออาวุธหนึ่ง แลควรระวังภัยอันเกิดแต่ความประพฤติแห่งหญิง ในโลกนี้ไม่มีอะไรซึ่งกวีปริยายไม่ได้ ไม่มีอะไรซึ่งโยคีไม่รู้ ไม่มีคำพาลคำใดซึ่งคนเมาไม่พูด ไม่มีเขตตรงไหนซึ่งเป็นที่สุดแห่งมารยาหญิง เทวดานั้นมีความรู้มากก็จริงอยู่ แต่ไม่รู้

ลักษณะชั่วแห่งม้า ไม่รู้ลักษณะแห่งอัสนีในหมู่เมฆ ไม่รู้ความ
ประพฤติแห่งหญิง ไม่รู้โชคของชายในภายหน้า ก็เมื่อเทวดายัง
ไม่รู้เช่นนี้ เราผู้เป็นคนจะรู้ได้อย่างไรเล่า

ศรียัตถกล่าวเช่นนี้แล้วก็ร้องไห้แลสบานต่อหน้าต้นแมงลัก
(ตุลล) แลสิ่งซึ่งเป็นที่นับถือทั้งปวง ว่ามิได้ทำผิดเช่นที่ถูกกล่าวหา
นั้นเลย ถ้าพูดไม่จริงขอให้เสียโค แลข้าวสาลีแลทองจนสิ้นไปเกิด
คำที่ศรียัตถกล่าวเช่นนี้หาใครเชื่อไม่

ฝ่ายพ่อค้าผู้เป็นบิดานางชัชศิริ ครั้นเห็นเหตุเกิดแก่ลูกสาวดัง
นั้น ก็รีบไปฟ้องต่อผู้บังคับการตำรวจ ผู้บังคับการตำรวจก็ใช้คน
ไปจับศรียัตถ ส่งไปให้ตุลาการชำระ ตุลาการก็ชำระไต่สวนเสร็จ
แล้วก็พาตัวโจทก์จำเลยไปยังที่เฝ้าพระราชา เฝิญเป็นเวลาที่
พระราชามีพระราชประสงค์จะลงโทษแก่ใครสักคนหนึ่งให้เป็น
ตัวอย่างแก่คนทำผิดซึ่งเฝิญมีมากในเวลานั้น พระราชาทรง
ทราบเรื่อง จึงตรัสให้นางชัชศิริทูลให้การตามที่เกิดโดยสัตย์จริง
นางก็ชี้ที่จุมูกแหงแล้วทูลว่า ข้าแต่พระมหाराชา เรื่องสัตย์จริง
ปรากฏอยู่ในที่ซึ่งควรมีจุมูกติดอยู่นี้

พระราชาได้ฟังคำให้การซึ่งทรงเห็นแจ่มแจ้งดังนั้น ก็ตรัสให้
จำเลยให้การ จำเลยทูลว่า จมูกนางจะขาดไปด้วยเหตุอันใด

ข้าพเจ้าไม่ทราบเลย ข้าพเจ้านอนหลับอยู่ ตื่นขึ้นในเวลาเที่ยงคืน ก็เห็นนางเป็นอยู่เช่นนี้ พระราชาได้ทรงฟังก็ตรัสว่า ถ้าจำเลยไม่รับเป็นสัจจะตัดแขนขวาเสีย ครั้นยังไม่รับก็ตรัสว่าจะตัดแขนซ้ายด้วย ครั้นศรีทนต์ไม่รับทั้งไม่ขอประทานโทษ ก็ทรงพิโรธเป็นกำลัง ตรัสถามศรีทนต์ว่า คนใจเหี้ยมโหดอย่างเจ้านี้จะทำอย่างไร จึงจะสมแก่โทษ ศรีทนต์ทูลว่า พระองค์ทรงดำริอย่างไร ก็โปรดอย่างนั้นเถิด พระราชายังทรงกริ้ว ก็ตรัสให้พาศรีทนต์ไปเสียบไว้ทั้งเป็น ราชบุรุษได้ฟังก็เข้าจับตัวศรีทนต์จะพาไปลงโทษตามรับสั่ง

ฝ่ายขโมยซึ่งทราบเหตุแต่ต้นจนปลายนั้น ตามเข้าไปฟังชำระอยู่ด้วย ครั้นได้ยินคำตัดสินลงโทษคนไม่มีความผิด ก็เกิดยุติธรรมขึ้นในใจ จึงวิ่งแหวกคนเข้าไปร้องทูลพระราชาว่า พระมหากษัตริย์จงทรงฟังข้าพเจ้าก่อน พระองค์เป็นพระราชาธิบติ มีหน้าที่ยกย่องคนดี แลลงโทษคนชั่ว อย่าเพ็งประหารชีวิตชายคนนี้ พระราชาได้ทรงฟังดังนั้น ก็ตรัสให้ขโมยเล่าเรื่องถวายเป็นแต่ตามสัจจะจริง ขโมยทูลว่า ข้าพเจ้าเป็นขโมย แลชายคนนี้ไม่มีความผิด พระองค์จะลงโทษคนผิดตัวอยู่แล้ว ขโมยก็เล่าเรื่องถวายเป็นแต่ต้นจนปลาย เว้นแต่ข้อที่ตนไปแทงชายเสเพลตายนั้นหาได้ทูลไม่

พระราชาได้ทรงฟังตลอด ก็ตรัสสั่งราชบุรุษว่า เจ้าจงไปตรวจ

ศพชายซึ่งเป็นที่รักของหญิงนี้ ถ้าพบจุมุกหญิงในปากคนตาย คำ
ของขโมยผู้มาเป็นพยานนี้ก็จริง แลชายผู้ผู้นี้ก็เป็นคน
ไม่มีโทษ ราชบุรุษได้ฟังรับสั่งดังนั้นก็ไปตรวจศพชายหนุ่มตาม
รับสั่ง ไม่ช้าได้จุมุกนางกลับมาทูลว่า ได้ค้นจุมุกพบในปากแห่ง
ศพสมดังคำซึ่งขโมยทูล พระราชาทรงทราบดังนั้นก็ตรัสให้ศรีทนต์
พ้นโทษ แลรับสั่งให้เอาดินหม้อประสมน้ำมันทาหน้านางชยศิริ
ทั้งโกนผมแลคิ้วจนเกลี้ยงแล้วให้เอาตัวขึ้นชี้ลาหันหน้าไปข้างทาง
ให้จุลาเที่ยวประจานรอบพระนครแล้วให้ขับนางไปสู่ป่า เมื่อทรง
ตัดสินลงโทษดังนี้แล้ว ก็ประทานหมากพลูแลสิ่งอื่นๆ แก่ศรีทนต์
แลขโมย รวมทั้งพระราชาชวาทยืดยาว ซึ่งคนทั้งสองไม่ต้องการนั้น
ด้วย

นกจรมันกล่าวต่อไปว่า หญิงประกอบขึ้นด้วยคุณชนิดที่
ข้าพเจ้าเล่านิทานเป็นตัวอย่างมานี้ คำโบราณกล่าวว่า ฟ้าเปียก
ย่อมจะดับไฟ อาหารช่วยย่อมจะทำลายกำลัง ลูกชายช่วยย่อมจะ
ทำลายสกุล แลเพื่อนที่โกรธย่อมจะทำลายชีวิต แต่หญิงนั้นยอม
จะทำทุกขให้แก่อื่นทั้งในคราวรักแลคราวเกลียด จะทำอะไรๆ ก็
คงจะเป็นไปในทางที่ทำความเดือดร้อนให้แก่เราทั้งนั้น อนึ่ง
ความงามของนกปรอดอยู่ในสำเนียง ความงามของชายชั้วอยู่ใน
วิชา ความงามของโยคีอยู่ในความไม่โกรธ ความงามของหญิงอยู่ใน

ในสัตว์ แต่หญิงมีความงามจะหาที่ไหนจึงจะพบได้แล้ว อนึ่งพระนารทเป็นผู้ฉลาดโดยมาภายในหมู่ฤษี หมาจึงจอกในหมู่สัตว์ กา ในหมู่นก ช่างตัดผมในหมู่คน หญิงในโลก นกแก้วกล่าวต่อไปว่า เรื่องที่ข้าพเจ้าทูลมานี้เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้ายินด้วยหูรู้ด้วยตาตนเอง ในเวลานั้นข้าพเจ้ายังเป็นนกอ่อน แม้กระนั้นยังทำให้ข้าพเจ้า กำหนดใจมาจนบัดนี้ว่า หญิงทั้งหลายเกิดมาสำหรับทำลายความสุขแห่งเราเท่านั้น

เวตาลเล่าต่อไปว่า เมื่อนกขุนทองแลนกแก้วเล่านิทานมาแล้ว เช่นนี้ ก็เกิดทู่มเถียงกันเป็นชานานใหญ่ นกขุนทองก็กล่าวติเตียนชายแลยกยอหญิง นกแก้วก็กล่าวยกยอชายแลติเตียนหญิงอย่างร้ายแรงจนนางจันทราวดีพระมเหสีทรงพิโรธนกแก้วตรัสว่า ผู้ที่ดูหมิ่นหญิงมีแต่พวกที่สมาคมกับพวกต่ำช้า หากความเที่ยงธรรมในใจมิได้ อนึ่งนกจรัลมันควรละอายคำตนเองที่กล่าวติเตียนหญิง เพราะแม่ของนกจรัลมันก็เป็นนกตัวเมียเหมือนกัน

ฝ่ายพระราชารามเสน เมื่อได้ยินนกขุนทองก็กริ้ว แลตรัสสั่งแดงพิโรธจนนกขุนทองเกาะคอนร้องให้ ประกาศว่าชีวิตไม่พึงสงวนเสียแล้ว เวตาลกล่าวต่อไปว่า พุดสั้นๆ เจ้าสององค์แลนกสองตัวก็ทู่มเถียงคัดค้านขัดคอกัน หญิงจะชั่วกว่าชาย หรือชายจะ

ช้ากว่าหญิงก็ไม่ตกลงกันได้ ถ้าหากพระองค์เสด็จอยู่ในที่นั้นด้วย ปัญหาก็คงจะได้รับความตัดสินที่ถูกต้อง เพราะพระองค์ทรงปัญญา รอบรู้ อาจชี้แจงข้อความชนิดนี้ให้แจ่มแจ้งได้ อันที่จริงตามเรื่องที่ ข้าพเจ้าเล่าถวายเป็นปัญหาเช่นนี้ พระองค์คงจะได้ทรงดำริ แน่นอนในพระหฤทัยแล้วว่า ใครจะช้ากว่าใคร ข้าพเจ้าเองตรึก ตรองในใจมาช้านาน ก็ยังไม่ทราบได้แน่นอนจนบัดนี้

พระวิกรมมัททยัตริย์ตรัสตอบว่า หญิงย่อมจะช้ากว่าชายอยู่เอง ชายนั้นถึงจะช้าปานใดก็ยิ่งรู้ผิดรู้ถูกอยู่บ้าง หญิงนั้นไม่รู้เสียเลยทีเดียว

เวตาลหัวเราะด้วยเสียงอันดังแล้วตอบว่า พระองค์ทรงเห็นเช่นนั้นเพราะเป็นชายดอกกระมัง ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้ฟังดำริ แห่งพระองค์ เพราะพระดำรินั้นเป็นเหตุให้ข้าพเจ้าจะได้กลับไป อยู่ต้นอโคกเดี๋ยวนี้ เวตาลพูดเท่านั้น แล้วก็ลอยออกจากยาม หัวเราะก้องฟ้ากลับไปห้อยหัวอยู่ยังต้นอโคกตามเดิม

เรื่องที่ ๓

พระวิกรมมัททีย์ ครั้นเวตาลหลุดลอยไปแล้ว ได้สติก็เสด็จหันกลับพาพระราชบุตรทรงดำเนินกลับไปยังต้นอโศก ครั้นถึงก็เสด็จป็นขึ้นไปปลดเวตาลลงมาใส่ลงในยามอย่างเก่า เสด็จออกทรงดำเนินไปได้หน่อยหนึ่ง เวตาลก็เล่าเรื่องซึ่งกล่าวว่าเป็นเรื่องจริงอีกเรื่องหนึ่งดังนี้

ในกาลก่อนมีเมืองงามชื่อ โศภาวดี พระราชาทรงนาม รูปเสน มีข้าใช้ใกล้ชิดชื่อ สุรเสน เป็นผู้กำลังแลปัญญา ว่องไวชำนาญในการรบยี่งนัก สุรเสนคนนี้แต่เดิมก็เป็นทหารธรรมดาแต่ด้วยความกล้าแลความฉลาด ปฏิบัติการในหน้าที่หาผู้เสมอมิได้ จึงได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นไปโดยลำดับ ในที่สุดเป็นแม่ทัพในกรุงโศภาวดี บ้านใกล้เมืองเคียงพากันกล่าวเลื่องชื่อลือฤทธิ์ทั่วไป

ฝ่ายสุรเสนเมื่อได้รับตำแหน่งแม่ทัพแล้ว ก็มีได้เว้นว่างการงานในหน้าที่เหมือนอย่างข้าราชการบางจำพวก ซึ่งเมื่อพระราชาทรงแต่งตั้งให้เป็นใหญ่แล้วก็ละเว้นราชการ เพื่อจะได้มีเวลาทำพิธีกรรม สมองคุณเทพยดาที่บันดาลให้ตนได้เป็นใหญ่

สุรเสนเห็นว่าการบินดาลให้ตนเป็นใหญ่ขึ้น ถ้าจะจำแนกออกเป็นหุ่น พระราชาคงจะถือหุ่นมากกว่าผู้อื่น แลการทำพิธีกรรมถวายพระราชา ก็คือการปฏิบัติราชการที่ทรงมอบหมายให้เป็นไปดังพระราชประสงค์ ส่วนเทพยดานั้นหากจะมีหุ่นอยู่บ้างก็เปรียบเหมือนหุ่นที่ไม่ได้จดทะเบียน แต่การบวงสรวงอาจมีได้บ้างในเวลาที่ย่างราชการ

กล่าวการปฏิบัติหน้าที่ สุรเสนเป็นผู้กล้าใช้ความเห็นของตนแลแบบฉบับการสงครามซึ่งบัณฑิตแลพราหมณ์ผู้มีได้เป็นนักรบบ้างอาจแต่งขึ้นไว้เป็นตำราใช้สืบกันมาแต่โบราณนั้น สุรเสนแม่ทัพนำมาใช้เป็นหลักแต่ที่เห็นใช้ได้ แลใช้ความคิดแลความชำนาญของตนเป็นบรรทัดทางเดิน รู้จักเลือกที่รบ รู้จักใช้ทหาร รู้จักรักษาลำเลียงของตนในขณะที่ตัดลำเลียงข้าศึก เมื่อเห็นธนูที่ทหารใช้อยู่นั้นใช้ได้ไม่ว่องไวก็คิดเปลี่ยนเสียใหม่ก่อนที่จะต้องเปลี่ยนเพราะแพ้ เมื่อเห็นด้ามดาบจับไม่ถนัด แมื่อด้ามจะได้เคยใช้กันมาแล้วตั้งพันปี แลคนทั้งหลายคิดว่าเป็นด้ามดีที่สุดเพราะอายุสุรเสนแม่ทัพก็กล้าเปลี่ยนเสียไม่เกรงพวกไม่ใช่ นักรบคือบัณฑิตแลพราหมณ์ติเตียนว่าไม่ถูกต้องตามคัมภีร์ศาสตร์หนึ่ง สุรเสนได้จัดทหารถือศรไฟขึ้นหมู่หนึ่งซึ่งเมื่อใช้ต่อสู้ทัพข้างของข้าศึกก็มีชัยรอบข้าง แม้พระอังคารผู้เป็นเจ้าของการรบก็ต้องชมว่าดี

วันหนึ่งสุรเสนแม่ทัพนั่งว่าราชการอยู่หน้าจวน มีทนายเข้าไป
บอกว่า มีชายถืออาวุธคนหนึ่งมาจะขอเข้ารับราชการ แม่ทัพได้
ทราบจึงพาตัวเข้าไปซักถามตามธรรมเนียม

ชายผู้นั้นแสดงตัวว่า ชื่อ วีรพล เป็นคนชำนาญอาวุธ มีชื่อเสียง
ว่ากล้าแลชื่อสัตย์ปรากฏทั่วไปในภาวตวรรษ (คืออินเดีย) สุรเสน
แม่ทัพเคยได้ยินคนชมตัวเองดั่งนี้นับครั้งไม่ถ้วน มิได้เชื่อคำที่
กล่าว แต่อยากจะแสดงให้ชายถืออาวุธนั้นรู้ตัวละเอียดใจว่าตน
ไม่รู้จักใช้อาวุธเลย จึงบอกว่าให้ซักดาบออกสำแดงความสามารถ
ให้ปรากฏเถิด

ฝ่ายวีรพลได้ยินดั่งนั้นก็นึกไว้ในใจแม่ทัพ แต่มิได้หวาดหวั่น เขา
มือขวาซักดาบออกกว้างเหนือศีรษะเหมือนจักรยนต์ซึ่งหมุน
๑,๒๐๐ รอบต่อนาที มือซ้ายยื่นเหยียดออกไป มือขวาหวดด้วย
ดาบเต็มกำลัง ตัดเล็บนิ้วก้อยแห่งมือซ้ายขาดตกอยู่กับพื้น การ
ตัดเล็บให้ขาดไปด้วยดาบซึ่งฟาดเต็มแรงนั้น ถ้านิ้วพลอยติดไป
ด้วยก็นับว่าง่ายแลนับว่าตัดเล็บสำเร็จเหมือนกัน ถ้าตัดไปทั้งมือ
ยิ่งง่ายหนักเข้า แลการตัดเล็บก็เป็นอันได้ตัด แต่วีรพลตัดเล็บครั้ง
นั้น มิได้ถูกนิ้วแลเนื้อเป็นเหตุให้เลือดตกแม้แต่หยดหนึ่งเลย

สุรเสนแม่ทัพเห็นดั่งนั้นก็ชอบใจ จึงสนทนากับวีรพลถึงวิธียุทธ์

วีรพลชี้แจงแสดงความเห็นมีหลักฐานมั่นคง ปรากฏว่ามีใช่แต่
รอบรู้ตำราซึ่งบัณฑิตแลพราหมณ์ผู้ไม่เคยรบแต่งไว้เป็นแบบฉบับ
การรบ ถึงแม้ข้อบกพร่องในตำราโบราณเหล่านั้นก็รู้ด้วย เมื่อเป็น
ดังนั้นสุรเสนแม่ทัพก็เห็นได้ว่า วีรพลนั้นมิใช่คนสามัญเลยจึงพา
เข้าเฝ้าทำารูปเสน ทูลให้ทราบทุกประการ

ทำารูปเสนเป็นพระราชาก็คิดมากตรัสน้อย ครั้นได้ยินแม่ทัพ
ทูลตลอดแล้ว ก็ตรัสถามวีรพลว่า "ข้าควรให้เบี้ยเลี้ยงแก่เจ้าวันละ
เท่าไร" วีรพลทูลว่า "ถ้าประทานเบี้ยเลี้ยงแก่ข้าพเจ้าเป็นทองคำ
วันละ ๑,๐๐๐ ที่นาระ จึงจะพอเป็นค่าใช้จ่ายของข้าพเจ้า" ทำาร
รูปเสนตรัสถามว่า "เจ้ามีทหารมาด้วยกี่กองทัพ จึงต้องใช้ทองคำ
มากถึงวันละเท่านั้น" วีรพลทูลว่า ข้าพเจ้าไม่มีกองทัพมาด้วย มี
แต่ครอบครัวของข้าพเจ้า ซึ่งมีจำนวนคือ ที่หนึ่งตัวข้าพเจ้า ที่สอง
ภริยาของข้าพเจ้าคนหนึ่ง ที่สามบุตรชายคนหนึ่ง ที่สี่บุตรหญิงคน
หนึ่ง ที่ห้าไม่มี"

คนทั้งหลายที่อยู่ในที่เฝ้าได้ยินดังนั้น ต่างคนก็ยิ้มแลหัวเราะ
พระราชาทรงนั่งอยู่ครู่หนึ่ง แล้วตรัสให้วีรพลออกไปจากที่เฝ้า

เวตาลกล่าวแก่พระวิกรมมาติศย์ต่อไปว่า "พระองค์คงได้ทรง
สังเกตแล้วว่า ในหมู่มนุษย์พวกพระองค์นั้น คนมากมักจะเชื่อรา

คาคนๆ เดียว ตามประมาณที่คนนั้นกำหนด ถ้าใครตั้งราคา
ตนเองสูง คนอื่นๆ คงจะพูดกันว่า "คนนี่คงจะมีคุณสมบัติอะไรสัก
อย่างหนึ่งซึ่งยังไม่ปรากฏแก่เรา เพราะเราเป็นผู้ไม่มีความรู้" ดังนี้
ถ้าพระองค์ทรงบอกแก่คนทั้งหลายว่า พระองค์มีความกล้า มี
ความฉลาด พระหฤทัยดี แลแม้จะตรัสว่าพระองค์รูปร่างไม่ซ้าก
จะมีผู้เชื่อว่าจริง แลเมื่อมีคนเชื่อเสียแล้ว พระองค์จะกลับทำ
อย่างไรให้ปวงชนทราบได้ว่า พระองค์ไม่กล้า ไม่ฉลาด ไม่มี
พระหฤทัยดี แลไม่ทรงรูปร่างนั้น จะทรงทำได้ด้วยยากที่สุด
หนึ่ง..."

พระราชาเหลียวไปตรัสแก่พระราชาบุตรว่า "อย่าฟังมัน อย่าฟัง
มัน (แล้วตรัสแก่เวตาล) นี่แน่ะ เจ้าตัวช่างพูด ถ้าคนพากันนับถือ
ธรรมเลอะเทอะอย่างที่เราว่านี่ไปด้วยกันหมด ความสงบเสงี่ยม
ความปราศจากโอ้อวด ปราศจากความเห็นแก่ตัวฝ่ายเดียวแล
คุณความดีอื่นๆ อีกมากมาย จะมีสูญสิ้นไปหรือ"

เวตาลตอบว่า "ข้าพเจ้าไม่ทราบ แลไม่ใส่ใจที่จะให้คุณเหล่านั้น
คงมีไปในโลก แต่ข้าพเจ้าอาจกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าได้เคยสิง
ซากศพมนุษย์มาช้านาน ได้เปลี่ยนจากศพนี้ไปอยู่ศพโน้นบ่อยๆ
จนได้ความรู้สำคัญข้อหนึ่ง คือ ผู้มีปัญญาย่อมจะรู้จักตนเอง ไม่

ชุ่นช้องในใจเกินไปในเวลาที่ถูกจับ หรือรื่นรมย์เกินไปในเวลาที่จะตาขึ้น เพราะรู้ว่าตัวเองไม่ได้ประดิษฐ์ตัวขึ้นเองยิ่งกว่าได้ประดิษฐ์เสื้อผ้าที่ไปจ้างเขาทำมาให้ ส่วนคนโง่นั้น เมื่อเอาตัวไปเทียบกับคนโง่กว่าก็ยินดีเบิกบานจนเกินเหตุ หรือเมื่อเทียบตัวเองกับคนที่โง่หย่อนกว่า ก็กระดากเดือดร้อนในใจ เพราะรู้ว่าเขาโง่น้อยกว่าตัว ความกระดากนี้ เรียกว่าความปราศจากโอ้อวด ความสงบเสงี่ยม หรือจะเรียกว่าว่ากระไรอีกก็ยิ่งจะได้

ส่วนตัวข้าพเจ้านั้น เมื่อได้เข้าสิงซากศพไม่ว่าจะเป็นศพชาย ศพหญิงหรือศพเด็ก ข้าพเจ้าคงจะรู้สึกได้ว่าข้าพเจ้าควรก้มตัวเป็นอันยิ่ง เพราะรู้ว่าเหย้าที่อาศัยของข้าพเจ้านั้นเป็นที่สำนักของสัตว์ชาติที่จงหองที่สุด แลเจ้าของเดิมเพิ่งทิ้งเหย้าไปยังไม่ทันซ้ำเลยอึ้ง..."

พระราชาทรงพิโรธรับสั่งว่า "เอ็งอยากจะให้ข้าเอาตัวเอ็งฟาดลงกับพื้นดินหรือ" เวตาลบ่นอุบอุบ เป็นทำนองว่าการแสดงปัญญาให้คนโง่ฟังไม่มีประโยชน์แล้วเล่านิทานต่อไปว่า

ทำวรูปเสนได้ทรงฟังคำวิรพหลดั่งนั้น ก็ทรงนั่งตรึกตรอง ตั้งปัญหาถามพระองค์เองว่า เหตุใดชายคนนี้จะตีราคาความรับใช้ของตนแพงเช่นที่กล่าว แล้วทรงพระดำริว่า การตีราคาสูงเช่นนี้

คงจะเป็นด้วยมีคุณวิเศษความดีอย่างเอก ซึ่งอาจจะเห็นได้ภายหลัง เมื่อทรงนึกดังนั้นแล้วก็นึกต่อไปว่า ถ้าประทานค่าจ้างมากมายตามที่วีรพลทูลไซ้ ความมีใจใหญ่ของพระองค์คงจะให้ผลประโยชน์แก่พระองค์ในวันหน้า

เมื่อทรงตรึกตรองเห็นเช่นนี้ จึงรับสั่งเรียกวีรพลกลับเข้าไปหน้าพระที่นั่งแล้วรับสั่งเรียกชาวคลังมาสั่งว่า จงจ่ายทองคำให้แก่วีรพลวันละ ๑,๐๐๐ ทีนาระ แล้วตรัสให้วีรพลอยู่รับราชการต่อไป

ฝ่ายวีรพลนั้นมีค่าเล่ากันว่า เมื่อได้รับพระราชทานสินจ้างมากถึงเพียงนั้นก็ทำให้ทรัพย์ของตนในทางที่ดีที่สุด ในเวลาเช้าทุกวันได้เอาทรัพย์ที่ได้ในวันก่อนมาแบ่งออกเป็นสองส่วน

ส่วนหนึ่งแจกจ่ายให้แก่พราหมณ์แลปุโรหิต ส่วนที่เหลือนั้นแบ่งออกอีกเป็นสองภาค ภาคหนึ่งแจกแก่ไวราคี คือคนขอทานซึ่งประกาศตัวว่านับถือพระวิษณุเป็นเจ้า แลสันยาสี (ผู้นับถือพระศิวะเป็นเจ้า) ซึ่งเป็นผู้มีกายอันขลิบด้วยเถาถ่าน แลปกปิดกายด้วยท่อนผ้าซึ่งจะมัดชิดก็ไม่ได้ แลพากันยืนศีรษะซึ่งมุ่นเหมือนเชือกแน่นกันเข้าไปรับแจกที่ประตู ส่วนทรัพย์ที่ยังเหลืออยู่จากที่แจกแล้วนั้น วีรพลให้มีผู้จัดประกอบอาหารอันมีรส แลเมื่อได้เลี้ยงคนขัดสนอาหารทั้งหลายจนอิ่มหน้าสำราญทั่วกันแล้ว วีร

พลแลบุตรภริยาจึงกินแล้วแต่จะมีเหลือ

การจำหน่ายทรัพย์ทุกๆ วันเช่นนี้มีคำกล่าวสืบทอดกันมาว่าเป็นวิธีดีนัก แต่พวกที่กล่าวว่าดีนั้น พรหมณ์แลบุโรหิตคงจะเป็นผู้กล่าว นำหน้า ไวราศีแลสันยาสีเป็นพวกที่รองลงมา แลพวกยากที่ได้รับเลี้ยงทุกๆ วันก็คงจะกล่าวชมวิธีจำหน่ายทรัพย์ชนิดนั้นด้วย คนพวกอื่นๆ ที่พลอยชมว่าดีไปด้วยก็จะมีบ้างดอกกระมัง แต่ที่จะเป็นวิธีดีจริงหรือไม่นั้นเป็นข้อที่น่าพิศวง

ในเวลาคำนีรวรพลถืออาวุธเข้าไปยืนอยู่ใกล้แท่นที่บรรทมทุกคืน เมื่อใดพระราชชาติบรรทมขึ้น ตรัสถามว่าใครอยู่ที่นั่น วรพลก็ทูลตอบทันทีว่า "ข้าพเจ้าวีรพลอยู่ที่นี่ ถ้ามีโองการตรัสสั่งประการใด ข้าพเจ้าพร้อมที่จะปฏิบัติตามพระราชประสงค์"

ท้าวรูปเสน่สนั้นบรรทมขึ้นแลตรัสถามครั้งใด ก็ได้ทรงยินวีรพลทูลตอบเช่นนั้นเสมอจนแทบจะเบื่อ บางคราวถึงทรงอยากให้มีเหตุอันใด ที่จะได้ทรงใช้วีรพลให้เห็นความสามารถ บางคืนท้าวรูปเสน่สนี้รับสั่งให้ทำอะไรที่แปลกที่สุดเพื่อทดลองใจ เพราะ คำโบราณย่อมกล่าวว่าจะลองใจข้าให้ใช้ทั้งในทางที่ควรแก่เวลา แลไม่ควรแก่เวลา ถ้าทำตามโดยเต็มใจ จงทราบว่าเป็นข้าที่ดี ถ้าโต้ตอบ จงไล่เสียโดยเร็ว การทดลองใจข้าด้วยประการที่กล่าวนี้

คงจะได้รู้จักจริงเสมอกับการทดลองใจเมื่ยด้วยความยากจนของตัว หรือทดลองญาติแลเพื่อนด้วยขอให้ช่วยธุระ

โดยประการที่กล่าวมานี้ วีรพลอยู่ยามรักษาพระราชาคืนยังรุ่ง แลที่ทำเช่นนั้นก็เพื่อสินจ้างที่ได้พระราชทาน แลนอกจากเวลาอยู่ ยามนั้น จะดื่มแลกินก็ดี นั่งนอนเดินยืนก็ดี จะได้ลืมหน้าที่เป็นผู้ เฝ้ารักษาพระราชานั้นหามิได้ การที่ทำเช่นนั้นก็ชอบด้วย ธรรมเนียม เพราะถ้าชายคนหนึ่งชายชายอีกคนหนึ่ง ชายคนที่ สองเป็นผู้ถูกขาย แต่ถ้าข้าเข้าไปปรับใช้นายก็คือข้าชายตัวเอง แล เมื่อชายใดเป็นข้าต้องอาศัยผู้อื่นแล้วความสุขจะมีอะไรได้ ธรรมดาคนจะมีปัญญาฉลาดเฉลียวแลมีความรู้ปานใดก็ตาม ถ้า มีนายแลอยู่ต่อหน้านาย ก็ยอมจะนั่งเหมือนคนใบ้ แลมีความสุข สะทกสะท้านอยู่เป็นปกติ ต่อเมื่ออยู่พ้นหน้านายไปจึงจะค่อย ผ่อนกายได้บ้าง เหตุตั้งนั้นปราชญ์ผู้มีปัญญายอมกล่าวว่า การรับ ใช้ให้ถูกต้องทุกประการนั้น ยากยิ่งกว่าฝึกฝนความรู้ในทางธรรม

คืนหนึ่งพระราชาคืนบรรทมขึ้น ได้ยินเสียงหญิงโหยให้ คร่ำครวญอยู่ในป่าช้าที่ใกล้พระราชวัง พระราชาตรัสถามว่าใคร อยู่ยาม วีรพลทูลตอบตามเคย จึงรับสั่งว่า "เจ้าจงไปดูว่ามีหญิง มาร้องไห้คร่ำครวญอยู่ทำไม เมื่อได้ความแล้วจงรีบกลับมาโดย

เร็ว" วีรพลได้ฟังรับสั่งดังนั้นก็รีบไปทำตาม

ฝ่ายพระราชา ครั้นวีรพลไปแล้ว ก็ทรงเครื่องดำคลุมพระองค์ รับตามวีรพลไป เพื่อจะทอดพระเนตรความกล้าของชายผู้นั้น อีกครู่หนึ่ง วีรพลไปถึงป่าช้าได้เห็นหญิงงามผู้หนึ่งฉวีเหลืองอ่อน ประดับกายด้วยเพชรพลอยตั้งแต่ศีรษะถึงเท้า มือหนึ่งถือเขา มือหนึ่งถือสร้อยคอ ประเดี๋ยวก็ย่างเท้าเดินไปมา ประเดี๋ยวก็โดด ประเดี๋ยวก็วิ่งไปรอบๆ ประเดี๋ยวก็ทอดตัวลงพาดบนดิน เอามือตีศีรษะตนเอง ร้องให้คร่ำครวญ แต่จะหาน้ำตามิได้

วีรพลเห็นดังนั้น ไม่ทราบว่าเป็นนางคือนางฟ้าผู้เกิดจากเกษียรสมุทรแลเป็นที่รักของชาวฟ้าทั่วไป จึงถามว่า "นางคือใคร มาตีตัวร้องให้คร่ำครวญเช่นนี้เพราะทุกข์อันใด" นางตอบว่า "ข้าคือราชลักษณ์" วีรพลถามว่าเหตุใดนางจึงโศกเช่นนี้เล่า

นางจึงกล่าวชี้แจงให้วีรพลฟังว่า ในพระราชวังแห่งพระรชาชา นั้น มีผู้กระทำการลามกอย่างทีกระทำกันเป็นปกติในหมู่ชนซึ่งเป็นศูทรมีวรรณะต่ำ เหตุฉะนั้นความเสื่อมจะมีมาสู่พระราชฐานอันเป็นที่ซึ่งนางเคยอยู่มา แลจะต้องละทิ้งไปในบัดนี้ อีกประมาณเดือนหนึ่งพระราชาจะประหารหนักถึงสิ้นพระชนม์ นางมีความเสียใจจึงร้องให้ นางอยู่มาในราชสำนักได้นำความสุขมาให้มาก

เหตุดังนั้นจึงเสียใจหนัก ที่ทราบว่าคำทำนายของนางจะไม่ใช่ไป
จริงมิได้เลย

วีรพลถามว่า "ภัยที่นางกล่าวนี้ จะหาทางป้องกันเพื่อรักษาชีวิต
พระราชินีให้ยั่งยืนร้อยปีไม่ได้หรือ" นางตอบว่า "ทางป้องกันมี
อยู่ที่อาจทำได้ คือ ตั้งแต่นี้ไป ทางตะวันออกไกลประมาณ ๓
โกศ มีศาลพระเทวีศาลหนึ่ง ถ้าท่านตัดศีรษะบุตรของท่านด้วย
มือท่านเอง นำถวายเป็นเครื่องบูชาพระเทวี พระราชาจะทรงพระ
ชนมายุยืนยาวไปชั่วกาลนาน จะมีภัยอันใดมาพ้องพานนั้นหาไม่"

นางราชลักษมีกล่าวเช่นนั้นแล้วก็อันตรธานหายไป ฝ่ายวีรพล
เมื่อได้รับความรู้เช่นนี้แล้ว ก็มีได้กล่าวประการใด หันกลับรีบเดิน
ไปสู่บ้านแห่งตน พระราชาก็ทรงพระดำเนินลอบตามไปมิให้วีรพล
รู้ตัว ได้ทอดพระเนตรกิริยาแลทรงฟังคำพูด ทราบแจ้งใน
พระเหตุทุกประการ

ฝ่ายวีรพลเมื่อออกจากป่าช้าแล้วก็รีบเดินไปปลุกภริยาขึ้นเล่า
ความให้ฟังทุกประการ กล่าวความประพุดระหว่างสามีกับภริยา
ปราชญ์ผู้เป็นกวีโบราณแสดงไว้ว่า

๐ นางใดฟังสามี เชื้อถือดีด้วยวาจา

อีกทั้งกิริยา

โอนอ่อนรับเพราะนับถือ

๐ นางนั้นได้ชื่อว่า

ภริยาที่ดีคือ

เกียรติเฟื่องเลื่องบรรลือ ได้ชื่อว่าชายจริงฯ

ดังนี้เมื่อนางได้ฟังถ้อยคำสามีแล้วก็รีบปลุกลูกชายขึ้น ฝ่ายลูกหญิงเมื่อได้ยินปลุกพี่ชายก็พลอยตื่นขึ้นด้วย วีรพลก็พาเมียแลลูกเดินไปสูศาลพระเทวี

เมื่อเดินไปตามทางวีรพลกล่าวแก่เมียว่า "ถ้าเจ้ายินยอมให้ลูกชายของเจ้าโดยเต็มใจ ข้าผู้เป็นสามีจะทำลายชีวิตเด็กนั้นถวายเป็นเครื่องบูชาพระเทวี เพื่อความเย็นพระชนม์แห่งพระราชผู้เป็นเจ้าของเรา"

นางตอบว่า "พ่อแลแม่ บุตรแลธิดา พี่น้องแลวงศ์ญาติทั้งปวงในเวลานี้นับว่าข้าพเจ้าไม่มีเสียแล้ว ข้าพเจ้ามีท่านผู้เดียวเป็นผู้แทนพ่อแม่ลูกแลพี่น้อง คัมภีร์ศาสตร์ย่อมกล่าวว่า ภริยานั้นจะบริสุทธิ์ด้วยทำทานแก่นักบวช หรือด้วยกระทำการบูชาัญญ์ก็หาไม่ นางใดปฏิบัติสามีด้วยดี นางนั้นได้ชื่อว่าเป็นผู้ครองธรรม แม้สามีจะเป็นผู้ขี้ขลาดเสียขา เป็นผู้เสียมือ หรือเฒ่า หุนนวก ตาบอดตาเดียว เป็นกุดถึงหรือหลังค่อม ภริยาก็จำต้องปฏิบัติด้วยดีทั้งนั้น

คำโบราณกล่าวความจริงไว้ว่า

○ ใครมีบุตรว่าง่ายกายปราศจากไข้มีหทัยเสาะหาวิชาขลัง
ทั้งมีเพื่อนฉลาดเฉลียวช่วยเหนี่ยวรั้ง มีเมียฟังถ้อยคำประจำใจ
ผู้นั้นดีมีบุญอาจจุนค้ำ โลกให้จำเริญสุขปลดทุกข์ได้

ชนทั้งหลายคลายร้อนหย่อนแรงแงกภัย เพราะเขาให้ความสุข
ปราศจากทุกข์เจียว

○ หนึ่งบ่าวเกี้ยวจรร้านการรับใช้ พระราชาเป็นใหญ่ใจชี้เหนี่ยว
อีกเพื่อนใจไม่จริงฟังข้างเดียว เมียเด็ดเดี่ยวไม่ฟังคำบังคับ
ทั้งสี่นี้ปลดสุขพาทุกข์สู่ เหมือนศัตรูเข้ามาเวลาหลับ
จักป้องกันฉันใดไม่ระงับ เหลือจักรับจักรบจักหลบลิ้น"

นางกล่าวแก่สามีดังนี้แล้ว ก็หันไปกล่าวแก่บุตรว่า "ลูกเอ๋ย ถ้า
เรายอมสละหัวของเจ้าเป็นเครื่องบูชาพระเทวี ชีวิตแห่งพระราชา
จะรอดได้ แลบ้านเมืองจะดำรงสุขสืบไป"

ลูกชายได้ฟังแม่กล่าวดังนั้น แม้ยังอ่อนอายุ ยังกล่าวตอบตั้งซึ่ง
เราท่านไม่น่าจะเชื่อว่าเด็กพูดได้ แต่ฟังระลึกว่าในสมัยนั้น

แม้แต่นกแก้วนกขุนทองยังพูดสั้นสกฤตได้คล้องติกว่าท่านแล
ข้าพเจ้าเหลือจะพรรณนา เด็กคนนั้นเป็นคนแล้วมีหน้าซำก่ลาว
กันว่าเป็นเด็กฉลาดนักด้วย เหตุตั้งนั้นการที่พูดเพียงเท่านี้ไม่
ประหลาดอะไร ถ้าประหลาดก็ประหลาดด้วยพูดน้อยไปเสียอีก

ลูกชายกล่าวว่า "ข้าแต่นางผู้เป็นมารดา ข้าพเจ้าเห็นว่าเราจะ
รีบเร่งให้การอันนี้เป็นไปโดยเร็ว เพราะเหตุว่า ประการที่ ๑
ข้าพเจ้าผู้บุตรจำต้องเชื่อฟังคำสั่งของมารดา ประการที่ ๒
ข้าพเจ้าจำต้องยังความเจริญให้มีแก่พระราชาผู้เป็นเจ้าของ
ข้าพเจ้า ประการที่ ๓ ถ้าชีวิตแลร่างกายของข้าพเจ้าเป็น
ประโยชน์แก่พระเทวี ก็ไม่มีทางใดที่ข้าพเจ้าจะใช้ชีวิตแลร่างกาย
ของข้าพเจ้าให้ดียิ่งไปได้"

เวตาลเล่ามาถึงเพียงนี้ จึงกล่าวแก่พระราชาวิกรมมาทิตย์ว่า
พระองค์จงประทานอภัยแก่ข้าพเจ้า ที่ได้นำเอาคำพูดคนเหล่านั้น
มากล่าวยียดยาว เด็กเล็กๆ ซึ่งกำลังจะถูกเชือดคอ นั้น พูดจา
ราวกับอาจารย์ธรรมศาสตร์ ฟังอยู่ค่อนข้างจะแปลกสักหน่อย

เวตาลเล่าเรื่องต่อไปว่า เมื่อเด็กได้กล่าวแก่มารดาแล้วก็เหยีย
วไปกล่าวแก่บิดาว่า "ข้าแต่ท่านบิดา ผู้ใดได้กระทำการเป็นคุณ
ประโยชน์แก่นายของตน ชีวิตของผู้นั้นนับว่าไม่เปลืองไปเปล่า แล

เพราะเหตุที่ได้ใช้ชีวิตในทางที่เกิดประโยชน์ ผู้นั้นก็คงจะได้รับรางวัลในโลกหน้าๆ ต่อไป"

ฝ่ายลูกหญิง เมื่อได้ยินบิดามารดาแลพี่ชายพูดกันมาเพียงนี้ก็กล่าวสอดขึ้นบ้างว่า " ถ้ามารดาวางยาพิษให้ลูกหญิงกลืน ถ้าบิดาขายลูกชายของตน ถ้าพระราชายึดถือเอาหลักทรัพย์สมบัติทั้งปวงของพระราชาราษฎร์ไปเป็นประโยชน์แก่พระองค์เอง ดังนี้ใครจะได้อะไรเป็นที่พึงพำนักเล่า "

ลูกหญิงพูดดังนี้ไม่มีใครฟัง คนทั้งสี่ก็พากันเดินไปจนถึงศาลพระเทวี พระราชาก็เสด็จด้อมตามไปจนตลอดทาง อีกครู่หนึ่งไปถึงศาลพระเทวี เป็นเรือนห้องเดียวมีชாலารอบ ข้างหน้ามีเรือนหลังใหญ่ซึ่งคนอาจเข้าไปนั่งได้หลายร้อยคน หน้าเทวรูปมองไปด้วยเลือดอันไหลจากสัตว์มีชีวิต ซึ่งมีผู้ได้ฆ่าเพื่อการบูชาในศาลนี้ เทวรูปนั้นดำใหญ่ มีกร ๑๐ กร หัตถ์ขวาหัตถ์หนึ่งถือหอกแทงอสุรีชื่อมหิษ หัตถ์ซ้ายหัตถ์หนึ่งถือหางงูแลมมแห่งมหิษ แลงูนั้นกัดหน้าอกอสุรี กรอื่นๆ ถืออาวุธต่างๆ เจื่อง่าอยู่เหนือพระเศียร แลที่ข้างบาทนั้นมีสิงห์ยืนฟังอยู่ตัวหนึ่ง

ฝ่ายวีรพลเมื่อไปถึงศาล ก็พนมมือนมัสการแลกล่าวคำวิงวอนพระเทวีว่า "ข้าแต่พระเทวีเป็นเจ้า ข้าพเจ้าจะประหารชีวิตลูกชาย

ถวายเป็นเครื่องบูชาพระองค์ ขอพระองค์จงอำนาจให้พระราชา
ทรงชนมายุยืนยาวไปจวบพันปีเถิด โอ้พระมารดา พระองค์จง
ทำลายศัตรูของพระราชาเสียเถิด จงทรงฆ่าแลทำให้ศัตรูเหล่านั้น
เป็นถ้ำถ่านไปให้สิ้น หรือไล่มันไปเสียให้สิ้น พระองค์จงตัดมันทิ้ง
หลายให้เป็นท่อนแลเสวยเลือดมัน พระองค์จงล้างแลทำลายมัน
เสียด้วยวัชระ ด้วยโตมร ด้วยขรรค์ ด้วยจักร ด้วยบาศอันเป็น
อาวุธของพระองค์"

วีรพลกล่าวดังนั้นแล้ว ก็บอกให้ลูกชายคุกเข่าลงตรงหน้า
เทวรูปแล้วพันด้วยดาบถูกคอขาด หัวกระเด็นไปกลิ้งอยู่บนพื้น
ซาลาแล้วโยนดาบขว้างไปไกลตัว ฝ่ายลูกหญิงเมื่อเห็นพี่ชายคอ
ขาดกระเด็นไปดังนั้น ก็วิ่งเข้าไปฉวยเอาดาบเชือดคอตนเองสิ้นไป
ชีวิตลงไปอีกคนหนึ่ง นางผู้เป็นมารดาเห็นลูกชายแลลูกหญิงสิ้น
ชีวิตลงไปดังนั้น เหลือที่จะสะกดใจไว้ได้ ก็วิ่งไปหยิบดาบฟันคอ
ตนเองตายลงไปอีกเป็น ๓ ศพด้วยกัน

ฝ่ายวีรพลเมื่อเห็นดังนั้น จึงกล่าวแก่ตนว่า "ลูกเราก็ตายหมด
แล้ว กูจะอยู่รับใช้พระราชาไปทำไมเล่า เมื่อได้ทองคำเป็นรางวัล
จากพระราชา ก็ไม่มีลูกจะรับช่วงต่อไปอีกแล้ว" คิดดังนี้ วีรพลก็
เอาดาบฟันคอตนเองล้มลงขาดใจตาย

ฝ่ายทำวรูปเสนพระราชาทรงแอบดู ทอดพระเนตรเห็นหัว ๔ หัว ขาดจากตัว ๔ ตัว กำลังอยู่บนศาลดั่งนั้น ก็ทรงสลดพระหฤทัย ทรงคำนึงว่า "พ่อแม่ลูกทั้ง ๔ นี้ได้สละชีวิตไปแล้วเพื่อประโยชน์แก่เรา โลกนี้กว้างใหญ่ก็จริง แต่หาคนที่ซื่อสัตย์กล้าหาญถึงเพียงนี้หาไม่ได้ ใครบ้างจะสละชีวิตเช่นนี้เพื่อสนองคุณพระราชา แต่มิได้บอกกล่าวไฉ้อวดให้ใครทราบเลย อำนาจแลความเป็นพระราชาของเรา ถ้าจะยังยืนอยู่ได้ด้วยต้องทำลายชีวิตคนถึงปานนี้ก็สิ้นความสำราญแลเป็นบาป มิได้ผิดอะไรกับถูกช่าง เราคงจะครองราชย์ไปก็หายุติธรรมมิได้"

พระราชาทรงดำริเช่นนี้แล้ว ก็ทรงหยิบดาบขึ้นจะประหารชีวิตพระองค์เอง แต่เทวรูปพระเทวีทรงยึดพระหัตถ์ไว้ รับสั่งห้ามมิให้พระราชาประหารพระองค์เอง แลให้ทรงขอพรแล้วแต่พระประสงค์ ฝ่ายทำวรูปเสนเมื่อพระเทวีตรัสให้ขอพรดั่งนั้น ก็ทูลขอให้ประทานคืนชีวิตวีรพลแลลูกเมีย ในพริบตาเดียว พระเทวีก็ทรงได้น้ำอมฤตจากบาดล ทรงพรหมศพทั้งสี่ศพนั้น หัวกับตัวก็กลับมาติดกัน คืนชีวิตขึ้นมาทั้งสี่คน

ทำวรูปเสนก็ตรัสให้คนทั้งสี่เดินตามเสด็จกลับพระราชวัง อยู่มาไม่ช้า ทำวรูปเสนก็แบ่งราชสมบัติประทานให้วีรพลครอบครอง

ตามสมควร

เวตาลเล่ามาเพียงนี้ก็หยุดอยู่ครู่หนึ่ง แล้วทูลพระวิกรมมาติตย์ ว่า "ข้าซึ่งไม่เสียดายชีวิตตนเอง ในการรักษาชีวิตเจ้านั้นเป็นข้าที่มีความสุข แลเจ้าซึ่งอาจตัดรกรากแห่งความใคร่เป็นใคร่อยู่ แลความจำเริญในราชสมบัติได้นั้นเป็นเจ้าซึ่งมีความสุข ๓ เท่า

ดูกรพระราชา ข้าพเจ้าขอทูลถามพระองค์สักข้อหนึ่งว่า บรรดาคนทั้งห้า นั้น คนไหนจะโง่ที่สุด"

พระวิกรมมาติตย์ได้ทรงฟังก็แสดงอาการพิโรธ เพราะความถูกพระหฤทัยในเรื่องความซื่อต่อหน้าที่ ในเรื่องความรักกันในเหล่าบุตรแลสามีภรรยา ในเรื่องผู้น้อยฟังคำผู้ใหญ่ ในเรื่องคนมีใจใหญ่แลใจมั่นคงเหล่านั้นกลับกระจัดกระจายไปหมดเพราะเวตาลกลับกล่าวว่าเป็นความโง่เสียแล้ว แลเพราะเหตุที่กริ้วดังนั้น จึงรับสั่งด้วยสำเนียงโกรธว่า

"อ้ายผี ถ้าคำที่เอ็งกล่าวว่าคนไหนโง่ที่สุดนั้นหมายความว่า คนไหนมีน้ำใจควรเป็นที่นับถือที่สุด กูจะตอบได้ทันทีว่าคือทำารูปเสนผู้เป็นพระราชา"

เวตาลถามว่า "เหตุไรจึงทรงเห็นอย่างนั้น" พระวิกรมมาติตย์ตรัส

ว่า "เอ็งเป็นผีปัญญาตัน ไม่อาจเข้าใจได้ วีรพลนั้นมีหน้าที่จะสละชีวิตของตนให้แก่เจ้า ซึ่งมีกรุณาให้ลากถึงเพียงนั้น บุตรชายของวีรพลจะขึ้นคำบิดานั้นไม่ได้เป็นอันขาด แลส่วนหญิงเมื่อใครฆ่ากันที่ไหนให้เห็นเป็นตัวอย่างก็ต้องฆ่าตัวเองเป็นธรรมดาตามนิสัยผู้หญิง แต่ทำารูปลงนั้นทรงสละราชย์ของพระองค์เพื่อประโยชน์แก่วีรพลผู้เป็นข้า แลไม่ตีราคาชีวิตของพระองค์ แลราชสมบัติซึ่งเป็นของชนวนให้อยากมีชีวิต ยิ่งกว่าราคาทองฟางทองหนึ่งเลย เหตุตั้งนั้นจึงเห็นว่าการที่พระราชาทรงกระทำนั้น เป็นบุญแลควรสรรเสริญยิ่งกว่าผู้อื่น"

เวตาลหัวเราะตอบว่า "ดูกรพระราชา แม้พระองค์มีแขนแลขาอย่างหนุมาน พระองค์ก็ต้องเปื้อนปิ่นต้นไม้สูงโน้นบ้างดอกกระมัง" พูดเท่านั้นแล้ว เวตาลก็ออกจากยามลอยหัวเราะก้องฟ้า คืบไปห้อยอยู่ยังต้นอโศกตามเดิม พระวิกรมมหาราชก็กับพระราชบุตร ก็หันพระพักตร์ทรงดำเนินกลับไปต้นอโศกอีกครั้งหนึ่ง

เรื่องที่ ๔

พระวิกรมมัททัยเสด็จไปถึงต้นอโศก ทรงป็นขึ้นไปปลดเวตาลลงมาบรรจุกายแล้วทรงดำเนินพาพระราชบุตรไปได้หน่อยหนึ่งเวตาลก็เล่านิทานซึ่งกล่าวว่าเป็นเรื่องจริงเรื่องที่ ๔ ดังนี้

มีพ่อค้าไม่สำคัญคนหนึ่งชื่อ หิรัณยทัตต์ มีบุตรงามชื่อ นางมัทนเสนา มีหน้าเหมือนพระจันทร์เพ็ญ ผมเหมือนเมฆ ตาเหมือนตาชะมด คิ้วเหมือนธนูที่ขึ้นสายแล้ว จมูกเหมือนปากนกแก้ว คอเหมือนคอนกเขา ฟันเหมือนเมล็ดแห่งผลทับทิม ริมฝีปากสีแดงเหมือนผลน้ำเต้า เอวอ่อนเหมือนเอวเสือ มือแลเท้าเหมือนดอกไม้อ่อน ผิวเหมือนมะลิ มีลักษณะเป็นนางงามตามเคยมิให้ขาดได้โดยประเพณี ใช่แต่เพียงนั้น ยังงามขึ้นทุกวันๆ จนพระจันทร์แลเมฆ แลตาชะมด แลธนูที่ขึ้นสายพานแล้ว ฯลฯ จะแพ้วหมด

ครั้นนางมีอายุสมควรจะมีเรือน บิดามารดาหารือกันแลตรึกตรองถึงการวิวาห์บุตรี ชนทั้งหลายในแคว้นแคว้นแห่งพระราชาทรงนาม วีรวรกษัตริย์ ครอง กรุงมัทนบุรี ต่างเลื่องลือกันไปว่า หิรัณยทัตต์มีลูกสาวงามจับใจเทวดา บุรุษ แลมนูนี้ทั้งปวง ชายทั้ง

หลายที่ใคร่ได้ภริยางาม ต่างก็ไปหาช่างเขียนมาวาดรูปตน แล้วส่งรูปนั้นไปยังบ้านหิรัญยทัตต์ หิรัญยทัตต์ก็ส่งรูปทั้งหมดให้บุตรตรวจ ดูว่าจะชอบเจ้าของรูปคนไหน แต่นางมัทนเสนาเป็นคนเลือกโน่นเลือกนี่แลเปลี่ยนใจง่าย ๆ เหมือนกับนางงามอื่นๆ มากด้วยกัน ครั้นบิดาบอกให้เลือกสามีในหมู่คนที่ส่งรูปมานั้น นางก็ตอบว่าไม่ชอบใจใครเลย แลขอให้บิดาเลือกคนอื่นที่มีรูปดีมีคุณดีแล้วมิหนำซ้ำให้มีความคิดดีอีกด้วย

เวตาลกล่าวว่า พระองค์ทรงปัญญาสามารถย่ออมจะทรงทราบ ว่าชายรูปงามนั้นก็หายากอยู่แต่ก็พอหาได้ ชายทรงคุณดีก็หาไม่ง่าย แต่ก็คงจะพอหาได้ ส่วนชายรูปงามที่ทรงคุณดีนั้น ถ้าจะมีในโลกก็คงจะนับให้ถ้วนได้ด้วยนิ้วมือสิบนิ้ว แต่ที่จะหาเอาความคิดดีเข้ามาประสมอีกอย่างหนึ่งนั้นถ้าจะหาเข็มในมหาสมุทร ก็เห็นจะยากง่ายปานกัน

วันหนึ่งเมื่อเวลาล่วงไปแล้วช้านาน มีชายสี่คนมาจากสี่เมืองไปที่เรือนหิรัญยทัตต์ เพื่อจะขอบุตรเป็นภริยา หิรัญยทัตต์กล่าวว่า ถ้าคนทั้งสี่มีคุณดีอย่างไรก็จงแสดงให้ปรากฏเถิด ในส่วนรูปนั้นก็เห็นได้อยู่แล้วว่าไม่เลวทราม แต่จะต้องการรู้ว่ามีวิชาอะไรบ้าง

ชายคนที่ ๑ ตอบว่า "ข้าพเจ้ามีความรู้ในพระศาสตร์หาผู้เสมอ

มิได้ ส่วนรูปกายของข้าพเจ้านั้น ท่านเห็นอยู่แล้วว่าย่อมเป็นที่
พึงใจสตรี"

ชายคนที่ ๒ กล่าวว่า "ข้าพเจ้ามีความรู้ในการยิงธนูไม่มีที่
เปรียบ ข้าพเจ้าอาจแผลงศรไปฆ่าสัตว์ที่ข้าพเจ้าไม่เห็น แลหมาย
ยิงได้ด้วยเสียงที่ได้ยินเท่านั้น ความมีรูปงามของข้าพเจ้าท่านก็
เห็นอยู่แล้ว"

ชายคนที่ ๓ กล่าวว่า "ข้าพเจ้ารู้ภาษาสัตว์น้ำแลสัตว์บก ภาษา
นกแลภาษามฤค จะหาคนมีกำลังเสมอข้าพเจ้าหาไม่ได้ ความงาม
ของข้าพเจ้าย่อมประจักษ์แก่ตาท่านอยู่แล้วชายคนที่ ๔ กล่าวว่า
"ข้าพเจ้ามีวิธีทอผ้าชนิดหนึ่ง ซึ่งจะแลกทับทิมได้ ๕ เม็ด แลเมื่อได้
ชายผ้าผืนหนึ่งได้ทับทิมมาแล้ว ข้าพเจ้าแบ่งทับทิมเม็ดหนึ่งให้แก่
พราหมณ์เป็นทาน เม็ดที่ ๒ ถวายเป็นเครื่องบูชาเทวดา เม็ดที่ ๓
ข้าพเจ้าเก็บไว้ประดับตัวเอง เม็ดที่ ๔ ให้ภริยาประดับกาย เม็ดที่
๕ ข้าพเจ้าขายได้เงินตรามาแล้วจำหน่ายในการเลี้ยงแขก ความรู้
ข้าพเจ้ามีเช่นกล่าวนี้ แลไม่มีผู้อื่นมีวิชาเช่นข้าพเจ้าเลย ความมี
รูปงามของข้าพเจ้าย่อมแจ้งแก่ตาท่านอยู่แล้ว"

ฝ่ายหิรัณยทัตต์ เมื่อได้ฟังคำชายทั้งสี่คน ก็นั่งตรึกตรองว่า
"ปราชญ์ย่อมกล่าวว่สิ่งใดๆ ก็ดี ถ้ามากเกินไปก็ไม่ดีเลย นางสีดา

มีความงามมากจนราวฉันทลักพาหนี ทำวมหาพลีให้ทานมากเกินไปจนกลับเป็นท้าวแทตย์ที่จน ปราศจากความมั่งคั่ง ลูกสาวของเรางามเกินไป จะปล่อยให้ไม่มีสามีอยู่นั้นไม่ได้ คนสี่คนนี้จะยกนางให้แก่คนไหนดี"

หิรัณยทัตต์คิดยังไม่ตกลงในใจ จึงไปหาลูกสาวเล่าความให้ฟัง แล้วถามว่า นางจะเห็นควรให้บิดายกนางให้แก่ชายคนไหน นางมีรูปร่างจะกล่าวประการใด ก็ก้มหน้านิ่งอยู่

หิรัณยทัตต์จึงตรึกตรองต่อไปว่า "ชายที่รู้ศาสตร์นั้นเป็นพราหมณ์ ชายที่แผลงศรไปถูกสัตว์ที่ได้ยินแต่เสียงนั้นเป็นกษัตริย์ แลชายที่รู้วิชาทอผ้านั้นเป็นศูทร แต่ชายที่เข้าใจภาษาสัตว์นั้นเป็นคณวรรณะเดียวกับเรา ผู้นั้นเราจะยกลูกสาวให้"

หิรัณยทัตต์ตริตrongในใจดังนี้แล้ว ก็จัดการเตรียมวิวาห်บุตรี

ระหว่างนั้นเป็นฤดูวสันต์ นางมัทนเสนาออกไปเดินชมดอกไม้ อยู่ในสวน เผอิญเมื่อนางออกไปนั้นมีชายคนหนึ่งชื่อโสมทัตต์ เป็นบุตรของธรรมทัตต์ไปเที่ยวเดินเล่นในป่าจะกลับบ้าน ก็ผ่านสวนที่นางมัทนเสนาเดินลงไปเดินเที่ยวอยู่

โสมทัตต์เห็นนางก็งวยงหลงใหลในรูปร่าง จึงกล่าวแก่เพื่อน

ว่า "เพื่อนเอ๋ย ถ้าเข้าไ้นางคนนี้ ข้าจะมีความจำเริญในชีวิตนี้ ถ้าไม่ได้ ความเกิดมาแลอยู่ในโลกก็จะเปลืองเวลาเปล่า" เมื่อพูดดังนี้แล้ว โสมทัตต์เกรงนางจะพันไปเสีย จึงเดินเข้าไปใกล้นางโดยมิได้ตั้งใจจะละลาบละล้ง

แต่เมื่อเข้าไปใกล้ตัวนางแล้วไซ้ โสมทัตต์กุมสติไว้ไม่มั่นเหลือที่จะอดกลั้นได้ ก็ตรงเข้าไปจับมือนางแล้วกล่าวว่า "ข้ามีความรักนางเหลือที่จะทรงสติไว้ได้ ถ้านางไม่รักข้า ข้าจะต้องทอดทิ้งชีวิตเสียในบัดนี้"

นางมีทนเสนาตอบว่า "ขอท่านอย่าสละชีวิตเสียเลย เพราะการฆ่าตัวตายเป็นอกุศล ข้าพเจ้าจะพลอยได้บาปบุญลงโทษเพราะช่วยทำให้เลือดตก จะไ้ความเดือดร้อนทั้งโลกนี้แลโลกหน้า"

โสมทัตต์ตอบว่า "คำกล่าวอ่อนหวานของนางแทงหัวใจข้าทะลุเสียแล้ว แลความรู้สึกว่าจะต้องพันไปจากนางเผากายข้าให้ไหม้เป็นจุนไป ความทรงจำแลปัญญาเครื่องรู้ก็สลายไปด้วยทุกข์อันนี้ แลความรักเกินประมาณทำให้ข้าไม่รู้สึกผิดแลชอบ แต่ถ้านางจะให้สัญญาแก่ข้าสักข้อหนึ่ง ข้าคงจะมีชีวิตต่อไปได้"

นางตอบว่า "กสิย์คุณมาถึงเป็นแน่เสียแล้ว แลตั้งแต้ขึ้นต้นกสิย์คุณ

มา ความเท็จเกิดในโลกมากขึ้น แลความจริงลดน้อยลงไป คนใช้
ลึนกล้าวาจาที่เกลี้ยกล่อมแต่เข้าใจเป็นที่เลี้ยงมายา ศาสนา
สลายไป ความชั่วช้าทารุณเกิดมากขึ้น แลแผ่นดินก็ให้พืชผลน้อย
พระราชาทรงเรียกค่าปรับจากราษฎร พราหมณ์ประพฤติไปใน
ทางละโมบ บุตรไม่ฟังคำแห่งบิดา พี่น้องไม่ไว้ใจกันเอง ไมตรีลึน
ไปในหมู่มิตร ความจริงไม่มีในใจผู้เป็นนาย บ่าวเล็กการรับใช้
ชายทิ้งเสียซึ่งคุณแห่งชาย แลหญิงก็ลึนความอาย อีก ๕ วันตั้งแต่
นี้ไปจะถึงวันวิวาร์ของข้าพเจ้า ถ้าท่านไม่ฆ่าตัวตาย ข้าพเจ้า
สัญญาว่า ในวันนั้นข้าพเจ้าจะไปหาท่านก่อนแล้วจึงจะกลับไป
อยู่กับสามี"

เราท่านในสมัยนี้ เมื่อได้ยินค่านางมีทนเสนา กล่าวยียดยาวถึง
เหตุการณ์ที่เป็นไปในกลียุค ก็น่าจะพิศวงว่าเหตุใดจึงต้องจระไน
มากมายถึงเพียงนั้น อันที่จริงนางต้องการจะกล่าวนิตเดียวว่า
นางต้องสละความอายด้วยกลัวจะพลอยได้บาปเพราะเป็นเหตุให้
โสमतตต์ฆ่าตัวตาย

ส่วนนางมีทนเสนาเมื่อได้กล่าวคำมั่นดังนั้น แลได้สบถเชิญ
พระคงคาเป็นพยานแล้วก็กลับบ้าน โสमतตต์ก็แยกทางไป

ครั้นถึงกำหนดการวิวาร์ หิรัณยทัตต์พ่อค้าก็จ่ายเงินตราเป็น

อันมากในการเลี้ยงแลหาของให้เจ้าบ่าว หนุ่มสาวทั้งคู่ถูกทาขมิ้น
ทั่วตัว แลในคืนก่อนวิวาห์นั้นถูกฟังดนตรีที่ใช้เสียงมาก ทั้งถูก
ชโลมด้วยน้ำมันทั้งตัว ยังเจ้าบ่าวจะถูกโกนผมอีกเล่า แห่ซึ่งพา
เจ้าบ่าวไปส่งบ้านเจ้าสาวนั้นครึกครื้นมากมาย ถนนสว่างไปด้วย
คบเพลิงซึ่งคนถือชูไป แลดอกไม้เพลิงก็จุดตลอดทาง ช้าง อูฐ แล
ม้าซึ่งแต่งเครื่องอย่างงามก็เดินไปตามระยะ แลกว่าจะแห่ไปถึง
บ้านเจ้าสาว ก็มีเด็กชนและชายหนุ่มชัวตายเป็นเพราะถูกดอกไม้
เพลิงหรือถูกช้างเหยียบ หรือเพราะเหตุอื่น ๆ ตั้ง ๕ คน ๖ คน
เพราะแห่กลางคืนเช่นนั้นย่อมจะมีเหตุเสมอ

ครั้งเจ้าบ่าวไปถึงบ้านเจ้าสาว ก็กระทำการวิวาห์ตามที่บัญญัติ
ไว้ในคัมภีร์แล้วก็มีการเล่นอย่างฟุ่มเฟือย จนแขกที่นั่งลงกิน
เลี้ยงนั้นไม่มีใครบ่นว่าอะไรสักคนเดียว

ครั้งเสร็จพิธีวิวาห์แล้ว สามีก็นางามัทนเสนาผู้ภริยาไปสู่เรือน
แห่งตน เมื่อวันล่วงไปหลายวันแล้วภริยาแห่งน้องสุดท้อง แล
ภริยาแห่งพี่หัวปีของเจ้าบ่าวก็ช่วยกันจุดคร่าพาเจ้าสาวไปส่งตัว
แลให้นั่งอยู่บนที่นอนของเจ้าบ่าวซึ่งแต่งด้วยดอกไม้สด

ครั้งผู้ส่งตัวออกจากห้องไปแล้ว สามีก็นั่งเข้าโลมภริยา นางใช้
มือทั้งสองผลักตัวสามีไว้ให้ห่าง แล้วเล่าเรื่องที่ได้สัญญาแก่โสม

ทัดตีไว้ตามจริงทุกประการ

เจ้าบ่าวได้ฟังดังนั้นก็ตอบว่า "สิ่งทั้งหลายคนอาจรู้ได้ด้วยคำพูด คำพูดนั้นเป็นฐานที่ตั้งแห่งสิ่งทั้งหลาย แลสิ่งทั้งหลายย่อมออกจากคำพูด เหตุดังนั้นผู้ทำคำพูดให้เป็นเท็จ ก็ทำให้สิ่งทั้งหลายเป็นเท็จไปหมด ถ้าเจ้าอยากจะไปหาเขาก่อน ก็จงไปเถิด"

เราท่านอ่านคำพูดของเจ้าบ่าวนี้ ก็น่าจะเห็นแปลก แต่ไม่จำเป็นจะต้องเพียรเข้าใจคำของเขาเลย

ฝ่ายนางมัทนเสนา เมื่อได้รับอนุญาตจากสามีแล้วก็ลุกขึ้นรีบเดินไปสู่วีณโสมทัดตี ทั้งที่ยังแต่งกายเต็มยศอยู่ ครั้นเดินไปตามถนน กลางทางพบโจรคนหนึ่ง โจรเห็นนางแต่งกายด้วยเครื่องประดับอันมีค่าเดินมาคนเดียวดังนั้นก็ยินดี จึงตรงเข้าไปถามว่า "นางเดินถนนมีดเช่นนี้ในเวลาเที่ยงคืน แลแต่งกายด้วยผ้างดงาม แลเครื่องเพชรพลอยมีค่าเช่นนี้เพื่อจะไปไหน"

นางตอบว่า "ข้าจะไปเรือนแห่งชายที่รัก" โจรถามว่า "ตามทางที่เดินมานี้ใครเป็นผู้คุ้มครองรักษานาง" นางตอบว่า "ผู้ปกครองของข้าคือกามเทพ คือเด็กหนุ่มงามซึ่งแผลงศรเพลิง ทำให้เกิดผลคือความรักขึ้นในใจแห่งชนทั้งหลายในสามโลก คือรติบดี ผู้มีนก

กาเหว่าแลแมลงภู์แลลมโฉบไปเป็นเพื่อน"

นางกล่าวเช่นนั้นแล้วก็เล่าเรื่องตามจริงตลอด แล้วกล่าวสัญญาแก่โจรว่า "ท่านอย่าทำลายเพชรพลอยเครื่องประดับของข้าเลย ข้าให้สัญญาแก่ท่านว่า เมื่อข้ากลับมา ข้าจะให้สิ่งของเหล่านี้แก่ท่านหมด"

โจรได้ฟังดังนั้นก็นึกในใจว่า การที่จะทำลายเครื่องประดับของนางเสียในทันทีหาประโยชน์มิได้ เพราะนางได้สัญญาแล้วว่า จะให้ด้วยความเต็มใจ เหตุดังนั้นโจรจึงยอมให้นางไปตามอัชฌาศัย แล้วนั่งลงคอยแลค้ำิ่งในใจตาม ความคิดซึ่งดูราวกับฉลาด แต่เข้าใจยากว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องอย่างไร

แต่คนผู้นั้นเป็นโจร เราเท่าที่เป็นสาธุชนจะเห็นแนวความคิดของเขาอย่างไรได้

โจรนั่งค้ำิ่งว่า "กูเห็นประหลาดนักที่ท่านผู้เลี้ยงกูมาแต่เมื่อกูยังอยู่ในครรภ์มารดานั้น เมื่อกูมีกำเนิดแล้วแลได้รับความสำราญเพราะของดีทั้งปวงอันมีอยู่ในโลก บัดนี้ ท่านผู้นั้นก็หาตามมาดูแลรักษากูไม่ กูไม่รู้ว่าผู้นั้นยังจะหลับหรือตายเสียแล้ว แลกูจะยอมกลืนยาพิษยิ่งกว่าที่จะยอมขอเงิน หรือขอความกรุณาอย่าง

อื่นจากชายผู้ใด เพราะ ของ ๖ อย่างนี้เป็นเครื่องชักจูงให้ชายเป็น
คนต่ำช้าคือ ไมตรีกับคนไม่มีสัจย์ ๑ หัวเราะไม่มีเหตุ ๑ ทะเลาะ
กับผู้หญิง ๑ รับใช้นายที่ไม่มีคุณดีพอควรเป็นนาย ๑ ขี้ลา ๑ พุด
ภาษาซึ่งไม่ใช่สันสกฤต ๑ หนึ่งสิ่งทั้ง ๕ นี้ เทวดาจารย์กลงไว้ใน
โลกของเราในเวลาที่เราเกิด คือ อายุ ๑ กรรม ๑ ทรัพย์ ๑ วิชา
ศาสตร์ ๑ เกียรติ ๑ ภูในเวลานี้ก็ประกอบการดีแล้ว แลธรรมดา
คน ตราบใดมีธรรมอันดีอยู่เบื้องบน ตราบนั้นคนทั้งหลายยอม
เป็นข้าปฏิบัติตามใจทุกประการ ต่อเมื่อความประพฤติธรรม
หย่อนลงไป ชนทั้งปวงแม้แต่มิตรก็ยอมจะคิดประทุษร้าย"

ในขณะที่โจรนั่งตรึกตรองเช่นนี้อยูริมทางเดิน นางมัทนเสนารีบ
ไปถึงเรือนโสมทนต์พ้อคำหนุ่ม โสมทนต์หลับอยู่ นางก็ปลุกให้ตื่น
ขึ้น โสมทนต์รู้สึกตัวเห็นนางก็ตกใจโจนจากที่นอนมีอาการสั่นกลัว
แลถามว่า "นางเป็นเทพธิดา เป็นนางสีธา หรือเป็นนางนาค ขอ
นางจงแจ้งแก่ข้าโดยตรงว่านางเป็นอะไร แลมาโดยประสงค์อัน
ใด ข้าจะปฏิบัติตามใจนางทุกประการ"

นางมัทนเสนาตอบว่า "ข้าพเจ้าเป็นมนุษย์ ชื่อมัทนเสนา ธิดา
หิรัณยทนต์ผู้เป็นพ้อคำ ท่านจำไม่ได้หรือว่าเมื่อก่อนขึ้นเมื่อพบกัน
ในสวน ท่านได้ถือมือข้าพเจ้าไว้แล้วกล่าวว่า ถ้าข้าพเจ้าไม่ให้

คำมั่นแก่ท่านว่า จะมาหาท่านก่อนจึงกลับไปอยู่กับสามีของข้าพเจ้า ท่านก็จะทำตัวท่านเองให้ตายไป"

โสมทตต์ถามว่า "นางได้บอกให้สามีทราบเรื่องนี้หรือเปล่า" นางตอบว่า "ข้าพเจ้าได้เล่าให้ฟังจนตลอด สามีของข้าพเจ้ารอบรู้เหตุการณ์เป็นอย่างดี ยอมให้ข้าพเจ้ามา"

โสมทตต์ได้ยินดั่งนั้น ก็กล่าวด้วยเสียงซึ่งสอนน้ำใจอันเหี่ยวแห้งว่า "การเรื่องนี้จะเปรียบก็ เหมือนมุกดา ซึ่งไม่มีเรือนอันงาม เหมือนอาหารขาดซี่ (สมต์ สมฤต เปรียง คือเนยที่ได้ละลายไฟแล้ว) เหมือนขบกลอนไม่มีเพลง ล้วนแต่แปลกกรรมดาทั้งนั้น อนึ่ง เสื้อผ้าที่ไม่สะอาด ย่อมทำให้ความงามของผู้แต่งเสื่อมไป อาหารชั่วทำให้หย่อนกำลัง เมียทุศีลเป็นเครื่องกวณธุ์ให้ตายจาก ลูกชายที่มีนิสัยต่ำช้าเป็นเครื่องทำความฉิบหายให้เกิดแก่สกุล อสุภที่โกรธย่อมจะฆ่าชีวิตผู้อื่น แลหญิงไม่ว่าเพราะรักหรือเกลียด ย่อมจะเป็นเหตุแห่งความทุกข์เสมอ เพราะหญิงไม่พาความคิดที่ อยู่ในใจมาสู่ลิ้น แม้สิ่งที่อยู่ที่ลิ้นแล้วก็ไม่พูดออกมา แลเมื่อทำอะไรคงจะไม่บอกใครเป็นอันขาด พระผู้เป็นเจ้าของทรงสร้างหญิงมาเป็นสัตว์ประหลาดในโลก "

โสมทตต์กล่าวดั่งนั้นแล้ว ก็กล่าวแก่นางต่อไปว่า "นางจงกลับ

ไปบ้านเสียเถิด นางเป็นภริยาชายอื่น ข้าไม่มีจิตผูกพันกับนาง" ฝ่ายนางมัทนเสนาเมื่อโสมทัดตักกล่าวดังนั้น ก็รีบออกจากเรือน โสมทัดตักเดินทางคืนไปสู่เรือนสามี เมื่อพบโจรตามทางนางก็เล่าเรื่องให้ฟัง แลยอมจะให้เครื่องแต่งกายแก่โจรตามสัญญาแต่โจรไม่รับ กลับชมใหญ่ แล้วเชิญให้นางกลับบ้าน

ครั้งไปถึงบ้านนางก็เล่าให้สามีฟังทุกประการ แต่เขาสิ้นรักนางเสียแล้ว แลกล่าวว่า " พระราชาก็ดี ผู้เป็นนายก็ดี ผู้เป็นภริยาก็ดี ผมของคนก็ดี เล็บก็ดี เมื่ออยู่ผิดที่ไปแล้วก็ไม่น่าดูเลย อนึ่งนกกาเหว่างามเพราะเสียง คนขี้วังงามเพราะความรู้ โยคี้งามเพราะไม่ถือโทษผู้อื่น แลหญิงงามเพราะความบริสุทธิ์ "

เวตาลเล่ามาเพียงนี้ ก็เปลี่ยนเสียงกลับทูลถามพระราชาในขณะที่ทรงฟังเพลินอยู่ว่า " แลชายทั้ง ๓ คนนั้น คนไหนมีธรรมดีกว่าคนอื่น "

พระราชาไม่ทันยังพระโอษฐ์ ตรัสตอบว่า " โจรดีกว่าคนอื่น " เวตาลถามว่า " เพราะเหตุไรจึงทรงเห็นอย่างนั้น " พระราชาตรัสว่า " เพราะเหตุว่าชายผู้เป็นผู้นั้นเมื่อเห็นเมียรักคนอื่นเสียแล้ว ถึงแม้ความรักนั้นไม่เป็นเหตุให้เสียความบริสุทธิ์ก็ยอมจะสิ้นเสน่ห์หาอยู่เอง โสมทัดตักนั้นไม่กล้าทำร้ายนาง เพราะกลัวพระราชาจะลงโทษ "

ภายหลัง หาใช่เป็นด้วยเหตุอื่นไม่ ส่วนใจนั้นใจกรรมเป็นเครื่อง
หากิน เป็นผู้ไม่กลัวกฎหมายอยู่แล้ว การที่ใจยอมให้นางไปโดย
ดีนั้น หาใช่เป็นด้วยกลัวภัยอันใดไม่ เหตุดังนั้นใจจึงดีกว่าคนอื่น
"

เวตาลหัวเราะแล้วกล่าวว่า "นิทานจบเพียงนี้" แล้วก็ออกจาก
ยามลอยหัวเราะไปในป่ามืด พระราชาแลพระราชบุตรก็ยืนตะลึง
จ้องพระเนตรกันอยู่ พระราชาตรัสแก่พระราชบุตรว่า "คราวหน้า
ถ้าอ้ายตัวนั้นมันตั้งปัญหาถามข้า ข้าอนุญาตให้เจ้าทำละลาบ
ละล้วงต่อข้า คือให้จับแขนขาบีบให้รู้ตัวก่อนที่ข้ามีเวลาตอบมัน
ได้ ถ้าไม่เช่นนั้นเราทั้ง ๒ จะไม่มีเวลากระทำกิจอันนี้ให้สำเร็จได้"

พระราชบุตรรับคำพระราชบิดา แต่ไม่นึกว่าวิธีป้องกันอย่าง
ใหม่นั้นจะได้ผลดังหวัง ครั้นสององค์ทรงดำเนินกลับไปจนถึงต้น
อโศก ได้ยินเสียงเวตาลหัวเราะก้องอยู่บนต้นไม้ พระราชบิดาก็
ทรงปีนขึ้นไปปลดลงมาตามเคย และมันก็เล่านิทานอีกเรื่องหนึ่ง
ซึ่งกล่าวว่าเป็นเรื่องจริงตามเคยเหมือนกัน

เรื่องที่ ๕

เวตาลเริ่มด้วยสำเนียงโอนอ่อนว่า ข้าแต่พระราชชาผู้ประเสริฐ พระองค์ทรงปัญญายิ่งค้นหาผู้เสมอมิได้ในสามภพก็จริง แต่หา ซึ่งเป็นสัตว์สี่เท้ายังรู้พลาดแลล้มในเวลาเหยียบที่ลื่นฉันใด ผู้เป็นปราชญ์แม้ปัญญาจะทึบเพียงไร พระราชาทรงจับยามกระชากเวตาลแก้งร่องครวญครางเหมือนหนึ่งได้ความเจ็บปวด ครั้นหยุดร้องก็เล่าต่อไปด้วยสำเนียงแจ่มใส่ว่า

ในเมืองชื่อ มัลละ ตั้งอยู่แถบฝั่งเหนือแห่ง ภารตะวรรษ (คืออินเดีย) มีกรุงชื่อ จันทรอุทัย พระราชาทรงนาม รัชนีระ เป็นกษัตริย์คล้ายกับกษัตริย์อื่นอีกหลายองค์ซึ่งเป็นคนครึ่งเทวดา

เมื่อยังหนุ่ม พระองค์เป็นชายชนิดที่เรียกสรรพรสิก เป็นผู้ยินดีในรสทั้งปวง โปรดเสวยของมีไอชะแปลกๆ ทั้งชนิดที่ต้องเคี้ยวแลไม่ต้องเคี้ยว ทั้งที่เป็นอาหารแลไม่เป็นอาหาร ทั้งที่มีเยื่อและไม่มีเยื่อ ส่วนของเสวยที่ไม่ต้องเคี้ยว นั้น โปรดเสวยคราวหนึ่งมีปริมาณมากๆ แลซ้าถึด้วย อนึ่งเธอโปรดฟังดนตรีแลทอดพระเนตรนางระบำ ทรงหมกไหม้ไผ่ฝืนในกามคุณยิ่งกว่าทรงแสวงความรู้หรือทำบุญต่อเทวดาหรือสนทนากับคนฉลาด ครั้นพระชนมายุพ้น

๓๐ ปีไปแล้ว ก็กลับพระองค์เป็นคนละคน ทรงละเว้นการคะนอง
ยินดีในรูปรสกลิ่นเสียง ทรงประกอบราชกิจเป็นอย่างดี ไม่ช้านัก
ก็ได้พระนามว่าเป็นพระราชผู้เลิศ จะหาพระมหากษัตริย์ดีเสมอ
นั้นยาก

การที่เป็นดังนี้ก็เป็นที่น่าสรรเสริญเพราะพระราชซึ่งเป็นผู้แทน
พระ พรหมอยู่ในโลกนี้ โดยมากมักจะทรงยินดีในการกินแลดื่ม
ทั้งทรงรื่นเริงในการระบำรำเรอ บุษากามเทพตลอดชีวิต

ในหมู่ข้าราชการของพระวันธีระ มีบุรุษผู้หนึ่งชื่อ คุณคังกร รับ
ราชการในตำแหน่งธรรมาธิการของพระนคร

คุณคังกรนี้เป็นคนแปลกเหล่า เพราะเป็นคนฉลาดด้วย ชื่อแลมี
ยุติธรรมด้วย การตัดสินใจดีเยี่ยมทำโดยระมัดระวัง ในเวลาที่กิน
ข้าวเย็นแล้วเสมอกับที่ยังไม่ได้กิน ถ้ามีผู้มาติดสินบน แม้สินบน
นั้นจะทำให้ความเจริญเกิดในครอบครัวก็ยังไม่รับ ถ้าคนจนมา
ต้องคดี ก็มักจะได้รับสิ่งซึ่งคนจนไม่ใคร่ได้รับ คือความกรุณา ถ้า
คนมั่งมีมาเป็นความก็ไม่จำเป็นจะถูกลงโทษเพราะมั่งมี เพื่อให้
ปรากฏว่าธรรมาธิการแลธรรมศาสตร์มิได้นับถือบุคคลผู้ใดเลย
เมื่อนั่งบนบัลลังก์ว่าความ ก็มีได้ใช้วาจาทารุณดุคำลูกความที่
กล่าวตอบไม่ได้ แลไม่ถือว่าผู้ใดออกอาจล่วงเกินในเวลาที่หาใคร

ทำเช่นนั้นไม่

ชนทั้งหลายในกรุงจันทรอุทัย พากันรักแลนับถือคุณคังกร แต่ความรักแลความนับถือ นั้น จะได้เป็นเครื่องป้องกันมิให้โจรกรรมเกิดแทบทุกวันก็หามิได้ จนประชาชนในกรุงจันทรอุทัยไม่รู้จะป้องกันรักษาทรัพย์ของตนอย่างไร ในที่สุดพวกพ่อค้าซึ่งถูกโจรภัยยิ่งกว่าคนพวกอื่น พากันไปร้องทุกข์ต่อคุณคังกร กล่าวว่า

"ข้าแต่ท่านผู้เป็นเสนาแห่งกฎหมาย พวกเราถูกพวกโจรกระทำ การข่มเหงจนสินทรัพย์ไปเป็นอันมาก เราจะอยู่ในกรุงนี้ต่อไป ก็ไม่อาจอยู่ได้เสียแล้ว" คุณคังกรตอบว่า

"สิ่งใดเกิดแล้ว สิ่งนั้นย่อมเกิดแล้ว เราจะแก้สิ่งที่เกิดแล้วให้ กลับไม่เกิดนั้นแก้ไม่ได้ แต่ในภายหน้าเราจะมิให้ท่านต้องรับ ความเดือดร้อนอันนี้จะจัดการแก้ไขมิให้ พวกโจรเป็นภัยแก่ท่าน อีกได้"

เมื่อได้กล่าวเช่นนี้แล้ว คุณคังกรก็เรียกเจ้าหน้าที่ผู้อยู่ใต้บังคับ มาสั่งให้เพิ่มจำนวนกันขึ้น แลให้ช่วยกันระวางรักษาการณ์ ซึ่งแจ้งวิธีการให้แยกกันเฝ้ารักษายามกลางคืน ให้เปิดทะเลเบียนจดชื่อแล ตำแหน่งที่พำนักของคนเข้าออกในกรุงนอกกรุง ให้จัดหาผู้

ชำนาญการสะกดรอยเท้า จัดเป็นหมู่เป็นกอง แม้โจรจะสวมเกือก
โจร (ซึ่งมักจะทำด้วยด้วยท่อนแลเศษหนึ่ง มีนิ้วอยู่ข้างสั้นหรือมีวิธี
ล่อลวงอย่างอื่น) ก็อาจสะกดรอยตามไปจนจับตัวได้

อนึ่งคุณคังกรสั่งอนุญาตต่อกองตระเวนว่า ถ้าพบขโมยกำลัง
กระทำโจรกรรมก็ให้ประหารชีวิตได้ด้วย ไม่ต้องตั้งปัญหาสักคำ
เดียว

ตั้งนี้คนเป็นอันมาก ก็ช่วยกันตระเวนรักษาถนนในพระนครเพื่อ
ป้องกันโจรผู้ร้ายมิให้กำเริบ แต่โจรกรรมก็มีได้สงบไปเลย ชาวกรุง
จันทรอุทัยยังเสียทรัพย์เพราะขโมยอยู่เนืองๆ แทบไม่เว้นคืน อยู่
มาไม่ช้าพวกพ่อค้าก็นัดกันไปประชุมเฉพาะหน้าคุณคังกร แล้ว
กล่าวว่า

"ข้าแต่ท่านผู้เป็นอวตารแห่งยุคธรรม ท่านได้เปลี่ยนเจ้า
พนักงานเป็นอันมากแล้ว ท่านได้จ้างคนยามเพิ่มขึ้นมากแล้ว แล
ท่านได้จัดการตระเวนมากขึ้นแล้ว แต่จำนวนโจรจะลดลงไปก็
หาไม่ได้ โจรกรรมยังเกิดอยู่อย่างเก่านั้นเอง"

คุณคังกรได้ฟังดังนั้น ก็พาพวกพ่อค้าเข้าไปเฝ้าพระราชาใน
พระราชวัง แลบอกให้ถวายเรื่องราวบังคมทูลแทบฝ่าพระบาท

พระมหากษัตริย์ ฝ่ายพระราชามาเมื่อได้ทราบดังนั้น ก็ตรัส
ปลอบโยนพวกพ่อค้าเป็นอันดี แล้วรับสั่งว่า

"พวกเจ้าจงวางใจเถิด คืบวันนี้เราจะจัดการอย่างใหม่ แลถ้า
เทพเจ้าทรงกรุณาให้การเป็นไปดังหมาย พวกเจ้าก็คงจะสิ้นเดือด
ร้อนในครั้งนี่" ตรัสดังนั้นแล้วก็รับสั่งให้พ่อค้าทั้งหลายทูลลาจากที่
เฝ้า

เวตาลกล่าวต่อไปแก่พระกรมาทิตย์ว่า พระองค์คงจะได้เคยฟัง
คำกวีโบราณกล่าวไว้ว่า

ธรรมดาคนเขลาเบาจิตคิดมิชอบ

ย่อมเกิดกอบปรด้วยความรู้บังคับยับยั้งใจ

ออกเล่นไปตั้งแต่สุดทางข้างที่เป็นต้น

วิ่งตะบันไปจนสุดหนปลายข้างโน้น

ครั้นถึงที่สุดแห่งปลายโพ้นแล้วไชร้

จะเล่นต่อไปก็มิรอด เพราะเป็นทางบอดอยู่เพียงนั้น

ทั้งใจก็เต้นแลเส้นก็สั่นเพราะเหน็ดเหนื่อย

ปัญญาก็เฉื่อยเพราะล้าแลช้า เพราะเล่นนั่นเอง

ปราชญ์ในเพลงท่านจึงไม่สรรเสริญ

ผู้ที่แล่นเร็วเพลินตั้งแต่ต้นจนปลาย

ปราศความหมายว่าจะทำฉันใดในเมื่อสุดทางแล้ว

ผิยงคลาดแคล้วความประสงค์มุ่งมาด

จะเหาะเหินเดินอากาศก็เหาะไม่เป็น

ดังฤจะมียากล้ำล้ำเค็ญเข็ญขร

ประหนึ่งว่าต้องพิษครแหลมเสี้ยม

เหยียมทุกซัที่อัดอั้นตันหนุทัย

เยยไตจะเสรีจหวังดังปรารธนาฟอเออยฯ

พระวันธีระเป็นพระราชาซึ่งประชาชนนับถือว่าเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ธำรง ธรรมทุกประการแล้ว ยังไม่พอพระหฤทัย ยังอยาก จะกระทำให้เลิศกว่านั้นไปอีก ถึงทอดพระองค์ลงประกอบกิจซึ่ง

ไม่ฟังทรงกระทำเองเลย

ในคืนนั้น พระราชาทรงปลอมพระองค์โดยวิธีมัดพระพัศตร์ด้วย ผงสีที่ทำให้พระฉวีมืดไป บั้นหนดเหนือพระโอบุฐ์ตั้งขึ้นไปเกือบ ถึงพระเนตร แลแสกหนดที่คางเอาปลายมัดไปทางพระกรรณทั้งสองข้าง ทั้งเอาขนหางม้าผูกพระนาสิกรั้งไปข้างหลังให้แน่นจน เปลียนรูปไปเหมือนจมูก คนอื่น เมื่อแต่งพระพัศตร์ดังนี้แล้วก็ คลุมพระองค์ด้วยเสื้อผ้าเนื้อหยาบ รัดสะเอวแลขัดกระบี่ พระกร สอดโล่พร้อมแล้ว ก็เสด็จออกจากพระราชวังพระองค์เดียว มิได้ ตรัสให้ใครทราบ

ทรงดำเนินไปตามถนนในพระนคร คืนวันนั้นมีคนัก พระรันธึระ ทรงเดินไปในพระนครอันเจียบจนเกือบชั่วโมงหนึ่งก็ได้พบปะ ใคร ครั้นทรงเดินเข้าไปในตรอกแห่งหนึ่ง หลังหมู่บ้านซึ่งเป็นที่อยู่ แห่งพ่อค้า ได้ทอดพระเนตรเห็นหมาตัวหนึ่งซึ่งปรากฏเหมือนหมา ไม่มีที่อาศัย หมานั้นนอนอยู่ข้างฝาเรือนแห่งหนึ่ง พระราชาทรง เดินเข้าไป พอใกล้เข้าไปก็มีชายคนหนึ่งลุกทะเล็งขึ้นจากที่มืด ซึ่ง ได้นั่งเป็นที่กำบังอยู่ แล้วถามว่า

"นั่นใคร" พระรันธึระตอบตรัสตอบว่า

"ข้าเป็นขโมย เจ้าเป็นอะไร" ชายผู้นั้นตอบว่า

"ข้าก็เป็นขโมยเหมือนกัน มาเราจึงไปด้วยกันเถิด แต่เจ้าเป็นอะไร เป็นขโมยผู้ดีหรือขโมยไพร่" พระราชาตรัสตอบว่า "คนหากินอย่างเดียวกันต้องตั้งพิธีเอาใจกันสักหน่อยจึงจะต้องตำราโจรเวลานี้พระจันทร์ก็จะขึ้นอยู่แล้ว ถ้าระวังไม่ดีตุลาการได้ตัวเราไปชำระ เวลาถูกจับกับเวลาแขวนคอของเราจะไม่ห่างกันก็มากนัก" โจรกล่าวว่

"เจ้าจงสงบลิ้นของเจ้าเสียบ้างเถิด เราจะได้ลงมือทำการด้วยกัน"

ดังนั้นพระราชาแลโจรก็พากันไปตามทาง พบพวกโจรแอบชุมนุมมอมองอยู่ตามถนนเป็นอันมาก แต่ด้วยเหตุที่กำบังดี ผู้ที่ไม่รู้ร่องรอยก็หาพบปะพวกเหล่านั้นไม่ โจรบางคนก็ชุมนุมเลี้ยงสุรากัน บางพวกก็ทำร้ายชีวิตเจ้าของทรัพย์ บางพวกก็ทำตัวด้วยน้ำมันแลทาขอบตาด้วยเขม่า แล้วท่อมนตร์ที่จะทำให้ตาสว่างเห็นได้ไกลในเวลามืด บางพวกก็ฝึกซ้อมวิชาซึ่งได้เรียนรู้เื่องมาจากเทวดาผู้ถือหอกทองคือ พระกรรติเกยะ (สกันทะ) ผู้เป็นเจ้าของโจรกรรม แลเป็นผู้ที่ได้แสดงตำราชื่อเจาริยวิทยาแก่ชายผู้หนึ่งชื่อ ยุคอาจารย์ เป็นแบบฉบับสำหรับสั่งสอนศิษย์สืบมา

โจรบางพวกฝึกฝนวิชาซึ่งกล่าวในตำราทั้ง ๔ อย่าง สำหรับการ
ทำทางเข้าไปในเรือนคือ (๑) เจาะผนังเอาอิฐดินสุกออกทีละ
แผ่นๆ (๒) เจาะผนังตึกซึ่งก่อด้วยอิฐดินดิบ เมื่อกำแพงนั้นอ่อน
ด้วยความชื้น หรือแห้งกราะด้วยแสงแดด หรือด้วยใช้น้ำเกลือ
(๓) เทลลสาดน้ำรดผนังดิน (๔) เจาะฝาไม้

หนึ่งลูกแห่งพระสกันทะเล่านั้นเจาะฝาเป็นรูปดอกบัว รูป
พระอาทิตย์ รูปพระจันทร์ข้างขึ้น รูปทะเลสาบ แลรูปหม้อน้ำ ตาม
วิธีที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์ แลทาน้ำม้วนยานยาเป็นเครื่องกำบังตัวมิ
ให้ใครเห็น แลป้องกันอาวูรมิให้ถูกกาย

ครั้นพระราชालโลจเรผู้เป็นสหาย กระทำโจรกรรมได้ทรัพย์มี
ราคาจนเต็มยามแล้ว โจรจึงกล่าวแก่พระราชาลว่า "นี่แน่สหาย
เราได้ทรัพย์มากแล้ว บัดนี้เราจะกลับไปที่พักของเรา อันเป็นที่ซึ่ง
พวกเราคอยการเลี้ยงเหล้าอยู่แล้ว"

พระราชาทรงได้ยินก็ยินดีในพระหฤทัย ทรงตั้งจำนงจะตามไป
ดูความลับของช่องโจรให้ได้ พระราชาลโลจเรก็พากันไปตามทางที่
จะกลับไปช่อง ได้พบรูลูหนึ่งตามทาง พระราชาทรงแสดงความ
ยินดีทั้งในวาจาอาการ (เพราะการพบรูลูถือกันว่าเป็นเครื่องส่ง
โชคดี) โจรเห็นดังนั้นก็เป็นทีพอใจ และเชื่อว่าพระราชาลเป็นโจรอีก

คนหนึ่งจริง จึงสอนให้ผิวพระโอบอ้อมแล้วกล่าวคำอ้อนวอนสัญญาตามวิถีใจในช่องของตน แลตั้งสัญญาว่าจะยอมให้รับส่วนแบ่งแห่งทรัพย์ที่หาได้ในคืนนั้นด้วย

ครั้นไปถึงประตูกรุง ใจก็เคาะตึกๆ กันสองหน มีผู้เปิดประตูให้ทันที ใจก็พาสหายใหม่เดินไปจนใกล้จะถึงเขาเตี้ยแห่งหนึ่งห่างกำแพงเมืองประมาณ ๒ โกรศ ครั้นไปถึงป่ามืดก่อนถึงเขา ใจก็ยืนนิ่งอยู่ครู่หนึ่ง แล้วเอานิ้วใส่ปากผิวตึกๆ กันสองครั้ง ดังก้องไปในป่าเงียบ คอยอยู่ครู่หนึ่งได้ยินเสียงตอบสัญญาเหมือนนกเค้าแมวร้อง ใจก็ตอบสัญญาอีกครั้งหนึ่งด้วยเสียงร้องเหมือนหมาใน

ในทันใดนั้น คนถืออาวุธประมาณ ๖ คนก็ทะลึ่งขึ้นจากที่กำบัง แลหลัวร์กเพื่อจะรับสัญญาอีกครั้งหนึ่ง ใจก็ให้สัญญา แลพระราชาก็ทำตามที่ใจสอนไว้แล้วพากันผ่านเลยไป คนถืออาวุธซึ่งเป็นกองรักษาของใจก็กลับหายไปในที่ที่นั่นเอง

ฝ่ายพระราชานั้นทรงสังเกตจำสัญญาเหล่านี้ไว้หมด ทั้งทรงสังเกตทางเดินแลจำที่หมายไว้ทุกประการ แลเมื่อเข้าป่าแล้วยังได้ทรงถากต้นไม้ให้รู้ทางไว้อีกชั้นหนึ่ง ครั้นเดินไปได้ครู่ใหญ่ๆ ถึงเชิงหน้าผา ใจก็เดินเข้าไปทำกิริยาเคารพต่อหน้าผานั้น แล้วเดิน

ไปถึงที่ว่างแห่งหนึ่งในที่ใกล้ เลิกหญ้าขึ้นแห่งหนึ่งก็เห็นฝา
ปิดปากหลุม โจรแลพระราชาก็ช่วยกันเปิดฝานั้นขึ้น เห็นแสง
สว่างข้างใน แลได้ยินเสียงคนเป็นอันมากพูดกันอยู่ข้างล่าง โจร
กล่าวแก่พระราชาก็ให้ตามลงไป ในหลุม แลแล้วก็ถอยามลงไปก่อน
ตามบันไดไม้ไผ่ พระราชาก็เสด็จตามลงไป ครั้นถึงพื้นล่างเห็น
เป็นห้องใหญ่มีคบบไฟจุดปักอยู่เป็นควันตลบไปทั้งนั้น

เมื่อลงไปในที่สว่างใต้ดินเช่นนี้ ภายหลังที่เดินไปในปามีดก็
ทำให้พระราชาทรงนึกถึงกรุงบาดาล ซึ่งทรงได้ยินพระราชมารดา
กล่าวถึงแต่พระองค์ยังเยาว์พระชนม์ ส่วนบนพื้นถ้ำนั้นไปด้วยพรหม
ตั้งแต่อย่างดีที่สุดจนอย่างเลวที่สุดปะปนกัน มีถุงยามอาวุธแล
ทรัพย์ที่กระทำโจรกรรมมาได้แลเครื่องดื่มเครื่องกินต่างๆ วางเรียง
รายไป

โจรพาพระราชาดูผ่านห้องนี้ไปเข้าอีกห้องหนึ่ง พบโจรเป็น
อันมากเตรียมตัวสำหรับความสำราญ แลการเลี้ยงในเวลากลาง
คืน บางคนก็เปลี่ยนเสื้อซึ่งเปื้อนเปรอะเพราะเที่ยวชอกซอน บาง
คนก็ล้างเลือดจากมือแลเท้าของตน บางคนก็หิวผมซึ่งมากไปด้วย
ฝุ่น บางคนก็ทาตัวด้วยน้ำมันมะพร้าวอันอบแล้วให้หอม ล้วนเป็น
คนจำพวกหยาบช้าทารุณแสนสาหัสทั้งนั้น บางคนชำนาญการ

แทงคนด้วยอาวุธแหลมซึ่งห้อยอยู่กับเอว บางคนเป็นผู้วางยาพิษ
ฆ่าคนด้วยยาซึ่งใส่ถุงเล็กแขวนอยู่ที่แขนซ้าย บางคนก็ชำนาญ
การอย่างอื่นซึ่งมีที่หมายให้เห็นได้บ้าง ไม่มีบ้าง

พระราชเสด็จไปในที่ประชุมคนเหล่านี้ ให้คิดยিনดีที่ได้ปลอม
พระองค์อย่างสนิท ไม่มีใครในหมู่โจรที่จำพระองค์ได้ แม้
ข้าราชการแลพวกที่รับจ้างเป็นผู้ตรวจการรักษาพระนคร ซึ่งที่จริง
เป็นโจรแลมาอยู่ในชุมชนโจรคิณนั้น ก็จำพระราชไม่ได้ พระราชา
ได้ทอดพระเนตรเห็นข้าราชการผู้เป็นกองตระเวนป้องกันโจรกลับ
เป็นโจร อยู่ในสำนักโจรคิณนั้น ถ้าไม่ทรงสงสัยอยู่ก่อนก็ทรงทราบ
ได้ในเวลานั้นว่าเหตุใดโจรกรรมจึงไม่สงบไป เลยในพระนคร

ฝ่ายโจรซึ่งเป็นสหายพาพระราชเข้าไปในช่องโจรคิณนั้น
ปรากฏจากอาการที่หมู่โจรต้อนรับว่าเป็นนายช่อง นายโจรบอก
ให้คนทั้งหลายคำนับเพื่อนโจรที่มาใหม่ แล้วไต่ถามแลตอบกันถึง
ความสำเร็จหรือไม่สำเร็จของคนทั้งหลายซึ่งออกทำการใน คิณนั้น

ไม่ช้าก็พากันไปในห้องเลี้ยง ต่างคนต่างนั่งลงตามที่ของตน กิน
อาหารดื่มสุราแลบริโภคสิ่งอื่นๆ ตามสมควรแลสบาย ครั้นเมื่อได้
เลี้ยงแลรื่นเริงกันแล้วสองสามชั่วโมง คบไฟตามที่อยู่นั้นก็หมดไป
แลความง่วงก็เกิดแก่คนพวกนั้น จนถึงคนที่ง่วงยากที่สุดก็ง่วง

ต่างคนต่างเอนตัวลงนอนเกะกะกันไป บ้างก็ห่มผ้าแลเอาผ้าคลุมศีรษะหลับ บางคนนั่งฟังโงกนไปข้างหนึ่ง มีอาการแฉ่ง ด้วยพิษผื่นแลกัญญาเหมือนหนึ่งไม่รู้สึ้กอะไรเลย

อีกสักครู่หนึ่งมีหญิงคนหนึ่งเดินเข้ามาในห้อง เป็นบ่าวรับใช้ของพวกโจรเหล่านั้น แลพระราชาก็ได้ทอดพระเนตรเห็นหญิงนั้นก่อนเวลาที่กล่าวนี้ไม่ ครั้นเข้ามาเห็นพระราชาก็จำได้ก็กล่าวว่า

"นี่เหตุไรพระองค์จึงเสด็จเข้ามาอยู่ในหมู่คนทำบาปเช่นนี้ พระองค์จึงรีบเสด็จหนีไปเสียโดยเร็วเถิด ถ้าไม่เช่นนั้นคนเหล่านี้ตื่นขึ้นก็คงจะประหารชีวิตพระองค์เสียเป็นแน่" พระราชาตรัสตอบว่า

"เราไม่รู้จักทาง เจ้าจงนำเราไปเถิด" หญิงนั้นก็ออกนำพระราชาก็ให้เสด็จหนี พระองค์ทรงก้าวหลีกไปในเหล่าคนที่นอนกรนเกะกะกันไปรอบข้าง ทรงย่อ่งด้วยพระบาทอันเบาเหมือนตีนเสือปลา จนถึงบันไดที่ทรงปีนขึ้นไปเปิดฝา หลุม ด้วยกำลังทั้งหมดที่มีในพระองค์ แล้วเสด็จขึ้นจากปากหลุม แลกระทำที่สังเกตไว้ แล้วปิดฝาหลุมแลเอาแผ่นหญ้าคลุมเสียตามเดิม

ครั้นพระราชเสด็จกลับถึงวัง พอเปลื้องเครื่องปลอมพระองค์ ทรงเครื่องราชาภรณ์ตามเคยเสร็จยังมีทันไร พวกพ่อค้าในพระนครก็ประชุมกันเข้าไปเฝ้าอีกครั้งหนึ่ง พวกพ่อค้าเหล่านั้น กราบทูลว่า ในกลางคืนมีโจรกรรมใหญ่ๆ มากrayไปกว่าที่เคย แลเล่าเรื่องความเสียหายภัยวาย แล้วทูลว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุกดาแห่งยุติธรรม เมื่อก่อนนี้เอง พระองค์ ทรงปลอมโยนพวกเรา โดยสัญญาว่าจะทรงใช้วิธีใหม่ป้องกัน เรือน แลที่เก็บสมบัติของเรามีให้โจรเข้ามารบกวนได้ แต่ที่จริงเมื่อคืนนี้เราเสียหายไปเพราะโจร ยิ่งกว่าที่ได้เป็นมาแล้วในคืนใดๆ เสียอีก"

พระราชารับสั่งว่า ให้พวกพ่อค้าออกจากที่เฝ้าไปเถิด ทรงสาบานว่าครั้งนี้ ถ้าทรงทำลายพวกโจรที่กระทำบาปหยาบเข้า ทารุณเหล่านั้นไม่ได้ ก็จะสละชีวิตพระองค์เอง

พระราชตรัสสัญญาแก่พวกพ่อค้าดังนั้นแล้ว ก็ทรงกำหนดการในพระหฤทัยมิได้แพร่พรายให้ใครรู้ แต่ตรัสสั่งทหาร ธนูพวกหนึ่งให้เตรียมตัวไว้สำหรับราชการลับ ครั้นข้าราชการที่ได้ทรงพบในช่องโจรมาเข้าเฝ้า หรือได้ทอดพระเนตรเห็นในที่ใด ก็ตรัสให้ลอบจับเอาตัวไปประหารชีวิตเสียในที่ลับ เพราะเหตุว่าคน

ที่ตายแล้วนั้นผิดกับเวตาลในข้อที่นำเอาอะไรไปเที่ยวเล่าไม่ได้

ครั้นเวลากลางคืน พระราชาทรงประมาณว่าถึงเวลาที่พวกโจรเที่ยวกระทำลักชิงปล้นสะดมเสร็จแล้ว คงจะคืนไปยังช่องของตนเพื่อการเลี้ยงแลการสำราญอย่างแต่ก่อนๆ จึงทรงถืออาวุธออกนำหน้าพลออกจากพระนครไปยังหน้าผา ซึ่งอยู่ในป่ารกที่เป็นทางเข้าไปสู่ช่องแห่งโจร แต่พวกโจรนั้นเมื่อโจรคนใหม่หลบหนีไปแต่ตอนกลางคืน ก็เกิดความสงสัยจึงเที่ยวสืบรู้ว่าอาจมีภัยมาในคืนนั้น ครั้นจะแยกกันหลบหนีไปในตอนกลางวันก็กลัวว่า ทหารของพระราชาจะเที่ยวตามพบเป็นหมู่เล็กหมุ่น้อย จะรวบรวมกันต่อสู้ไม่ได้ ครั้นถึงกลางคืนจะแยกกันหนีก็ยิ่งกลัว เพราะรู้ว่ารุ่งเช้าคงจะถูกจับ

ฝ่ายนายโจรเป็นผู้มีความคิดในทางที่จะสู้ทางเดียว ครั้นภัยจะมาถึงดังนี้ ก็ชักชวนพวกพ้องให้ประชุมกันต่อสู้ แลสัญญาว่าถ้าพวกโจรทำตาม ก็คงจะสู้ทหารพระราชาได้ดังหวัง

พวกโจรรู้ว่านายเป็นคนกล้าก็มีความนับถือ ครั้นกล่าวชักนำดังนั้นก็เชื่อแลสัญญาว่าจะกระทำตามทุกประการ ครั้นเวลาค่ำ นายโจรก็ประชุมตรวจตราพลโจร ตรวจจณูแลศรแลอาวุธอื่นๆ แล้วพูดเอาใจแลนำออกเดินไปจากถ้ำ จัดให้พลเข้าชุมนุมอยู่ริมทาง ตนเอง

ปีนขึ้นไปบนแผ่นผาที่สูงเพื่อจะได้เห็นศัตรูมาแต่ไกล คนอื่นๆ ก็
ก้มหูลงฟังที่แผ่นดิน เพื่อจะได้รู้ตัวเมื่อมีอริเข้ามาใกล้

ครั้นพระจันทร์ขึ้น พวกโจรที่ชุมนุมคอยดูอยู่ ก็เห็นพระราชาทรงนำ
ทหารรีบเดินไปโดยมิได้ระมัดระวัง เพราะพระราชาทรงประมาท
ว่าพวกโจรกำลังหลับเพราะเลี้ยงดูกันตามเคย แลคงจะทรงจับโจร
ได้ในถ้ำใต้ดิน เพราะความประมาทของคนพาลพวกนั้น ดังนั้น
พระราชาก็กลับเป็นผู้ประมาทเสียที่แก่โจร เพราะเมื่อพระองค์
ทรงนำพลไปถึงที่โจรชุมนุม นายโจรก็ปล่อยให้เดินถล่ำเข้าไปจนพอดี
จึงให้สัญญาณให้พวกที่ชุมนุมอยู่โชนขึ้นจากที่ซ่อนพร้อมกัน เข้าตี
พลพระราชโดยที่มิทันรู้กัน ทหารหลวงก็พากันแตกตื่น
กระจัดกระจาย พากันหนีไม่เป็นกระบวน ฝ่ายพระราชาก็เมื่อเห็น
เสียทีก็เสด็จหนีกับเขาด้วย แต่นายโจรวิ่งตามไปร้องว่า

"โหเห่า ท่านผู้มีชาติเป็นนักรบก็หนีการรบด้วยหรือ"

พระราชาทรงได้ยินดังนี้ ก็เสด็จหยุดยืนประจันหน้านายโจร ทั้ง
สองชกดาบออกต่อสู้กันเป็นสามารภ พระราชาเป็นผู้ชำนาญเพลง
ดาบยิ่งนัก แต่นายโจรก็ชำนาญเสมอด้วยพระองค์ ต่างคนต่าง
เริ่มการต่อสู้ด้วยวิธีที่คนชำนาญเพลงดาบย่อมกระทำ คือก้มตัว
ลงจนเกือบจะเป็นก้อนกลมๆ โชนไปเป็นวงรอบๆ ต่างคนต่างจ้อง

ดูตากัน คิ้วขมวดแลริมฝีปากทำอาการแสดงความดูหมิ่นปฏิบัติ
แลทั้งใจไปมาโดยระยะที่คำนวณว่าจะได้เปรียบเข้าศึก กระโดด
เข้าไปราวกับกบกระโดด กระโดดกลับออกราวกับลิง แลเคาะโล่
ด้วยดาบเป็นจังหวะเร็ว แลตั้งประหนึ่งเสียงกลอง

พระราชารู้อยู่ที่ ทรงใจเข้าไปเอาดาบฟาดหานายโจร พร้อม
กับที่ทรงวาดด้วยเสียงอันดัง นายโจรโดดขึ้นสูงจากดิน พระแสง
ดาบก็หวดไปได้ขาโจรเปล่าๆ ไม่เป็นอันตรายแก่โจรเลย ในทันใด
นั้น นายโจรแกว่งดาบเหนือศีรษะสามารถแล้วฟาดลงมารวดเร็ว
ดังหนึ่งสายฟ้า หมายถึงพระเจ้าพระราช พระราชาทรงรับด้วยโล่
อาวุธโจรไม่ถูกต้องพระองค์ แต่ถึงกระนั้นก็ชวนเซไปด้วยกำลังโจร
พระราชารู้อยู่ต่อสู้ซึ่งกันและกัน ต่างรุกแลรับ ต่างก็โจมตีฟันแล
ป้องปิดจนเหนื่อยอ่อนแลแขนขาไปทั้งสองฝ่าย ฝีมืออาวุธแล
กำลังกายแลความกล้าก็เสมอกัน ไม่มีได้เปรียบเสียเปรียบกันอยู่
ช้านาน จนนายโจรเหยียบหินซึ่งกลิ้งได้พลาดล้มลง พระราชาก็
ทรงใจเข้าจับนายโจรมัดมือไขว้หลัง ทรงผลักโล่ให้โจรเดินเข้าสู่
พระนคร โดยที่ใช้ปลายพระแสงดาบเป็นเครื่องบังคับ ส่วนพลโจร
นั้นครั้นนายล้มลงก็พากันวิ่งหนีไปสิ้น

ครั้นรุ่งเช้า พระราชาเสด็จไปทอดพระเนตรนายโจรที่คุมขังไว้

รับสั่งให้คุณตัวออกมาอาบน้ำชำระร่างกายหมดแล้วให้แต่งเสื้อผ้า
อย่างดี แล้วให้ขึ้นนั่งบนหลังอุฐมีผู้จูงไปตระเวนรอบพระนคร มีผู้
ร้องปาวนำหน้าไปดังนี้

"ชนทั้งหลายจงฟังพระราชโองการซึ่งโปรดให้เรามาปาวร้อง
คนๆ นี้คือโจรซึ่งลอบลักปล้นสะดมชาวกรุงจันทร์อุทัย ให้ชนทั้ง
หลายชวนกันมาประชุมเย็นวันนี้ในที่ว่างหน้าประตูนครด้านทะเล
เพื่อจะได้รู้โทษแห่งการประกอบกรรมเป็นบาป แลดูตัวอย่างซึ่งจะ
ทำให้คนทั้งหลายระวังตัวกลัวผิด" พระราชาได้ตรัสสั่ง แล้วให้
ประหารชีวิตโจรด้วยวิธีเอาตัวขึ้นตีตะปุมือแลเท้าให้กางอยู่ทั้งสี่
แลตัวตรง สิ่งใดโจรอยากกินให้ป้อนให้กินเพื่อชีวิตจะได้ยาวแล
ทนทุกข์อยู่ได้นาน เมื่อใกล้จะตายให้หลอมทองคำเทลงไปในคอ
จนกว่าทองคำจะล้นแลแตกออกมาตามคอแลภาคอื่นๆ ในตัวโจร

ครั้นเวลาเย็น ผู้คุมก็พาตัวโจรไปประหารชีวิตโดยวิธีที่กล่าวนั้น
เมื่อญกระบวนแห่งนักโทษผ่านไปทางเรือนแห่งเศรษฐีผู้หนึ่ง ซึ่งมี
ทรัพย์มากล้นพันประมาณ เศรษฐีผู้นั้นมีลูกสาวเป็นที่รักชื่อ นาง
โคภินี นางเป็นผู้อยู่ในวัยเยาว์คือดอกไม้ไม่ประกอบด้วยความงาม
ทุกประการ แลงามขึ้นทุกเวลาทุกขณะ นางนี้บิดาได้สงวนไว้มิให้
ชายเห็น จะออกนอกกำแพงสวนก็ไม่ได้ เพราะนางนมซึ่งเป็นผู้ที่

ชาวบ้านใกล้เคียงพากันนับถือว่า เป็นผู้ฉลาดรู้การล่วงหน้านั้น ได้ทำนายไว้ในขณะที่นางนมจะตายว่า นางโศภณีนี้อจะเป็นนางงาม ซึ่งคนชมทั่วพระนคร จะไม่ได้สามีโดยวิวาหะแต่จะเป็นหม้ายสติ (คือแม่หม้ายซึ่งฆ่าตัวตายในกองเพลิงเผาศพแล้ว)

ตั้งแต่นั้นมาเศรษฐีผู้บิดาก็ระวังรักษาบุตรเหมือนหนึ่งเก็บมุกดาไว้ใน หีบ แลกำหนดทางแห่งชีวิตของลูกสาวไว้โดยหวังว่าจะให้เป็นไปตลอดอายุ คือไม่ให้เกี่ยวข้องกับชายเป็นอันขาด แต่การกำหนดทางแห่งชีวิตล่วงหน้าช้านานเช่นนั้น ปราชญ์ผู้เป็นกวีโบราณกล่าวกลอนไว้เป็นเครื่องจูงปัญญาว่า

○ อันวินิจฉัยชีวิตเดินผิดง่าย แม้นผิดหมายอาจถลำนำสู่ถิ่น

ใครกำหนดล่วงหน้าช้าเหลือเกิน ถึงคราวเดินอาจผิดที่คิดไว้

ปัญญาเราแค่คืบสปีไม่ออก เหลือจะบอกล่วงหน้าช้า ๆ ได้

อันวินิจฉัยชีวิตคิดอย่างไร จักแจ้งใจข้างหน้าอนาคตฯ

คำกลอนที่มีคติเป็นเช่นนี้ เศรษฐีผู้เป็นบิดานางโศภณีคงจะไม่

เคยรู้ มิฉะนั้นก็ผู้กล่าววกกลอนนั้นกล่าวที่หลัง หรือกล่าวเพื่อ
ประโยชน์แก่ตัวตัวเอง มิได้เกี่ยวแก่ผู้อื่นนอกจากผู้ที่ได้ฟังกลอน
โดยเฉพาะก็เป็นได้

ความจริงจะอย่างไรก็ตาม แต่เศรษฐกิจบิดาได้กำหนดการไว้จะ
ให้เป็นไปตลอดชีวิตลูกสาว แลตัวเศรษฐกิจเองก็กล่าวให้คนทั้ง
หลายทราบแน่นอนว่า ถ้าบุตรสืบชีวิตบิดาจะมีชีวิตอยู่ต่อไปไม่ได้
เป็นอันขาด ความคิดอันนี้มั่นใจในใจเศรษฐกิจจนได้กำหนดตำแหน่ง
แลวิธีฆ่าตัวตายไว้เสร็จ แต่ ศรีคือผลแห่งกรรมปางก่อน อาจตาม
ขึ้นไปถูกแร้งซึ่งร่อนอยู่เหนือเมฆ อาจตามลงไปถูกตัวหนอนซึ่ง
ซ่อนอยู่ในดิน แลอาจแทรกน้ำลงไปถูกปลาในท้องมหาสมุทร
ฉันใดเล่ามนุษย์จะหนีพ้นได้

ในเย็นวันที่จะประหารชีวิตนักโทษนั้น เผอิญเกิดไฟไหม้ขึ้นใน
บ้านเศรษฐกิจภาคที่เป็นที่อยู่แห่งหญิง หญิงทั้งหลายรวมทั้งนางโคภ
นี้ก็ต้องหนีออกจากห้องที่อยู่ภาคในบ้าน มาพักอยู่ที่ห้องริมถนน
แลในถนนมีคนแน่นไปทั้งนั้น เสียงคนแจจันพูดกันไปตามทางใน
พระนคร มีคำกล่าวบอกกันว่าโน่นแน่โจรซึ่งได้ลอบลักปล้นสะดม
คนทั้งหลายในพระนคร โจรจงสะทกสะท้านลาญใจเกิด พระราชา
มีรับสั่งจะให้ประหารชีวิตอยู่แล้ว ในเชิงรูปงามก็ดี มีทรงโอ้อาก็ดี

มีกำลังความกล้าก็ดี จะหาใครในกรุงจันทร์อุทัยยิ่งนายโจรไปนั้น
หาไม่ได้

เมื่อนายโจรได้แต่งกายด้วยเครื่องแต่งงดงามดั่งนั้น แม้กระบวน
แห่เป็นเครื่องอุจาดก็จริง แต่นายโจรก็ยังมีทรวดทรงอาการ
ประหนึ่งพระราชบุตรที่อุฐูไปด้วยท่าทางงดงาม ผิวหน้ามิได้เสีย
แลด้วยความไวตัว จะได้ยินคำเยาะเย้ยของประชาราษฎร์ก็แทบ
ไม่ได้ยิน แม้ชาวพระนครทั้งหมดจะพากันแตกตื่นกระสับกระส่าย
แลคลั่งเพราะจับโจรได้จะประหารชีวิต นายโจรมีกิริยาเพิกเฉย
มิได้พลอยกระสับกระส่ายไปด้วย แต่ครั้นเมื่อได้ยินคนกล่าวให้
สะทกสะท้านริมฝีปากโจรก็ขยับ ตามีแสงเหมือนแสงไฟด้วย
ความโกรธ หวังก้าวก็มุ่น

ขณะนั้นนางโศภณีร้องกรีดขึ้นที่หน้าต่าที่แอบดูอยู่ นายโจร
ผ่านหน้าต่าไปหน้าเสมอกับหน้านาง แลอยู่ห่างกับแก้มอันชิดไม่
ก็คืบ นางได้เห็นลักษณะงามของนายโจร แลในขณะที่นายโจร
แสดงเค้าหน้าโกรธนั้น นางรู้สึกสะดุ้งเหมือนหนึ่งรู้สึกถูกสายฟ้า
ในทันใดนั้นนางโศภณีก็วิ่งไปหาบิดา บอกว่า

"บิดาจงรีบไปโดยเร็วแลขอโทษให้พระราชอาปล่อยโจรนั้นเถิด"

เศรษฐีบิดาตกใจเพราะคำที่บุตรีกล่าว ตอบว่า

"โจรคนนั้นได้เป็นหัวหน้าทำการขโมยทุกประเภททั่วพระนคร แลบัดนี้ทหารศรของพระราชามีชัยจับตัวมาได้ก็โปรดให้ลงอาญาตามควรแก่โทษ พ่อเป็นอะไรจะเข้าไปทูลขอให้ทรงปล่อยโจรนี้ได้"

นางโศภณีแสดงอาการทุกข์ ซึ่งดูประหนึ่งจะทำให้คลั่งไคล้ตอบบิดาว่า

"ถ้าบิดาจะทูลขอโทษให้พระราชาปล่อยโจรนั้นได้ด้วยยอมถวายสมบัติทั้งหลายของเรา บิดาจงสละทรัพย์ทั้งหมดถวายเสียเถิด ถ้าข้าพเจ้าไม่ได้นายโจรนั้นมา ข้าพเจ้าจำต้องสละชีวิต"

นางกล่าวแก่บิดาฉะนี้แล้ว ก็ชักผ้าคลุมศีรษะร้องไห้ลั่นไปทั้งตัวราวกับหัวใจจะแตกลงไปกับที่

ฝ่ายเศรษฐีผู้บิดาเมื่อได้เห็นลูกสาวมีอาการดั่งนั้น แลรู้ใจว่าถ้าไม่สมประสงค์ นางก็จะสละชีวิตลงไปจริงดังกล่าวแลทั้งทราบในตัวเศรษฐีเอง เมื่อสิ้นบุตรแล้วก็จะทนรักษาชีวิตต่อไปไม่ได้เพราะเหตุความโศกเดือดร้อน ด้วยประการฉะนี้ เศรษฐีจึงรีบเข้าเฝ้าพระราชาทูลด้วยสำเนียงอันสั้นเพราะเศร้าว่า

"ข้าแต่พระราชามหาราชผู้ประเสริฐ ข้าพเจ้าขอถวายทรัพย์เป็นเงินตรา

สี่แสน แลขอประทานโทษนายโจรให้หลุดพ้นพระราชอาชญาเสียเถิด"

พระราชอาแปดพระหฤทัย ทรงคิดว่าคนบ้าหลุดเข้าไปในพระราชวัง ทรงตริตรองว่าจะลงพระราชอาชญานายประตุ ด้วยวิธีตัดศีรษะเสียหรือผ่าอก หรือจะทำอย่างไหนดี ยังไม่ทันตกลงในพระราชหฤทัย แต่ครั้นทรงสังเกตกิริยาอาการต่อไป ก็ไม่ทรงเห็นได้ว่าเศรษฐีเป็นบ้า ครั้นทูลวิงวอนอีก ก็รับสั่งตอบว่า

"โจรคนนี้ได้ทำการปล้นสะดมย่องเบาฉกชิงวิ่งราวทุกประเภทโจรกรรม แลได้ทำท้าวพระนคร ผู้มีทรัพย์ได้รับทุกข์เพราะโจรนี้ทั่วหน้า อนึ่งโจรนี้ได้ทำร้ายทหารของเราจนย่อยยับ การที่จะขอให้ปล่อยไปให้พ้นโทษนั้น ปล่อยมิได้เป็นอันขาด"

เศรษฐีได้ฟังรับสั่งดังนั้น ควรจะเห็นได้แล้วว่า จะทูลขอต่อไปก็ไม่มีประโยชน์แต่ยังไม่หยุดรำพันวิงวอน ทั้งน้ำตา ด้วยทรัพย์สินบนด้วยเรื่องลูกสาวจะสละชีวิต แลด้วยข้อที่ตัวเองจะต้องตายไปตามกันแต่ก็ไม่มีประโยชน์ทั้งนั้น ครั้นเห็นได้แน่ว่าถึงจะอย่างไร พระราชาก็ไม่โปรด เศรษฐีจึงออกจากที่เฝ้าร่ำไห้ไปสู่เรือนของตนเล่าความให้บุตรฟังว่า

"ลูกเอ๋ย พ่อได้พยายามทุกหนทางแล้ว พระราชาก็ไม่โปรดตามที่
เราประสงค์ มาเราจงตายไปด้วยกันเถิด"

ฝ่ายเจ้าพนักงานผู้คุมเมื่อได้พานายโจรตระเวนรอบกรุงแล้ว ก็
พาไปนอกประตูพระนคร แล้วจัดการลงโทษตามพระราชกำหนด
นายโจรทนเจ็บปวดด้วยความมั่นคง ในใจปราศจากอาการแสดง
ทุกข์ แต่เมื่อมีผู้เล่าให้ฟังถึงนางโศภณี นายโจรอดใจไว้ไม่ได้ก็
ร้องให้ขึ้นด้วยเสียงอันดัง แสดงความเศร้าสงสารประหนึ่งหัวใจ
จะแตกออกไป อีกครู่หนึ่งก็หยุดร้องให้กลับหัวเราะด้วยสำเนียง
อันดัง ประหนึ่งอยู่ในที่รื่นเริงด้วยการเลี้ยง คนทั้งหลายที่ประชุมดู
การประหารชีวิตอยู่นั้นพากันแปลกใจที่นายโจรหัวเราะ เหมือน
หนึ่งเห็นอะไรสนุก แลเมื่อหัวเราะในเวลาที่เหล็กแหลมกำลังแทง
เข้าไปในเนื้อจนคนดูพากันเสียวไส้ เช่นนั้น ใครเลยจะเห็นเหตุที่
ควรร่ำรรมย์

ฝ่ายนางโศภณีผู้ได้มีคู่แล้วโดยเจ้านิก ครั้นนายโจรผู้สามีโดย
วิวาหะอันมิได้กระทำนั้นสิ้นชีวิตไปแล้ว นางก็กล่าวแก่ตัวเองตาม
คติโบราณ ซึ่งกวีแต่งไว้ดังนี้

○ ผมขนคนในกาย

มีประมาณหมายประมวลงเป็น

สามสิบห้าล้านเส้น	อาจจะนับถ้วนจำนวนมี
○ หญิงใดได้เผาตัว	เมื่อ ณ เผาผิวจะได้ดี
สามสิบห้าล้านปี	นับจนำซึ่งจะถึงฟ้า
○ ฉันทใครคนคลั่งงู	ตั้งประจากรุกข์ขึ้นมา
ฉันทนั้นนางเหนียวสา	มีมิให้ตกนรกแรง
○ แม้นเขาเนาชุมทุกข์	เพลิงก็ร้อนรुकแลลูกแดง
ถูกมัดรัดตรึงแทง	พิษจะเปรียบแหล่นก็แสนอัน
○ เตือดร้อนเหลือผอนพัก	โทษจะหนักนักสำนักทัณฑ์
เหตุหยาบบาปในบรรพ์	ทุกขะเหลือร้อนก็อ่อนเปลี้ย
○ ผัวเป็นเช่นนี้ไซ้	อาจจะคืนได้เพราะคุณเมีย
เผาตัวเพลิงผิวเลีย	ตายจะเป็นบุญยะจนผิว
○ หน้าทีแห่งหญิงหม้าย	กาละผิวตายก็เผาตัว
ในใจไปคิดกลัว	ธรรมะจารีบมีเียง
○ ตราบใดหญิงยังขาด	ใจบ่อาจค้ำนึ่งเกรง

กริ่งกลัวเผาตัวเอง พร้อมกะศพผิวเพราะมีวมน

๐ ตราบนั้นแม่น้เกิดใหม่ คงจะไม่ใช้มนุษย์ชน

จักมีสี่ตีนตน ย่อมจะต่ำต้อยมีน้อยเลยฯ

นางโศภณีกล่าวแก่ตัวเองดังนี้แล้ว ก็กำหนดใจจะเผาตนในกองเพลิงเผาศพสามีผู้มีไช้ผิว เพื่อจะให้นายโจรได้ความสุขในโลกหน้า นางกำหนดใจดังนั้นแล้วก็แสดงความกล้าด้วยวิธีเผาหน้าด้วยคบเพลิง จนนิ้วนั้นไหม้เป็นถ่านไปทันที แล้วนางก็ลงล้างกายชำระมลทินในแม่น้ำ การเตรียมทำพิธีเผาตัวนั้น

นางจัดให้มีผู้ชุดหลุมๆ หนึ่ง แล้วเอากิ่งไม้สดเรียงเป็นตารางบนตารางวางพื้นแลเชื้อเพลิง คือ ปอ ชันแลซีเป็นต้น เมื่อจัดตารางเผาศพแล้ว ก็เอาศพนายโจรมาชโลมน้ำมันให้สะอาด แต่งเครื่องเสื้อผ้าใหม่ เอาวางบนกองเชื้อเพลิง นางโศภณีกล่าววิงวอนเทพเจ้า ขอให้นางกับสามีได้อยู่เป็นสุขด้วยกันในสวรรค์ มีนางระบำเป็นผู้ปฏิบัติด้วยดี โดยจำนวนปีเท่ากับรัชกาลแห่งพระอินทร์ ๑๔ องค์ หรือเท่ากับจำนวนผมในเศียรแห่งนาง ครั้นเสร็จวิงวอนแล้วนางก็ให้เครื่องประดับกาย แลข้าวปลากระยา

หารแจกจ่ายในหมู่มิตร แล้วเอาดาบฟันข้อมือทั้งสองข้าง เอาหัวใหม่ปักในผม แลทาหน้าผากด้วยแป้งสี แล้วเอาข้าวสารแลเบียร์ ผูกที่ปลายผ้าอันเป็นเครื่องปกคลุมกาย ครั้นเสร็จแล้วนางเดินประทักษิณศพเจ็ดรอบ แลยื่นข้าวสารแลเบียร์ให้แก่ผู้ที่ยืนอยู่ในที่ใกล้ในเวลาประทักษิณนั้น ครั้นเสร็จประทักษิณแล้ว นางก็ขึ้นนั่งบนกองฟืนที่พร้อมด้วยเชื้อไฟ เอาศีรษะแห่งนายโจรวางหนุนคางนางแล้วสั่งให้จุดไฟขึ้น คนที่อยู่ใกล้ๆ ก็ช่วยกันจุดไฟขึ้นหลายแห่ง แล้วตีกลองแลเป่าสังข์เสียงสนั่นไป มีผู้เอาฟางโยนเติมเข้าไปในกองเพลิงทั้งเทศน์และน้ำมันเนยลงไป ในกองไฟอีก เป็นอันมาก แต่ความตายของนางโสภณีนั้นเป็นสหมรณะย่อมจะตายเป็นสุขเสมอแลเมื่อได้จุดไฟ ขึ้นแล้วผู้ใดจะได้เห็นกายนางเขี่ยอน ก็ไม่มีแท้จริงดูเหมือนจะตายไปก่อนที่ เปลวไฟจะถึงตัว

ฝ่ายเศรษฐีผู้เป็นบิดานั้น เมื่อบุตรถึงแก่ความตายแล้ว ก็จัดให้ช่างเหล็กทำเหล็กคมขึ้นอันหนึ่งรูปเหมือนพระจันทร์ครึ่งซีก คมเหมือนมิดโกนแลพอดีกับคอของตน ปลายสองข้างมีโซ่ร้อยยาวพอทำยันได้ ตัวเศรษฐีนั่งลงหลับตา แล้วให้มีผู้เอาดินจากแม่น้ำไวตรณีนีมาถูตัวให้บริสุทธิ์แลร่ายมนตร์อันควรแก่ พิธีแล้ว ก็เอาทำยันปลายโซ่หงายคอกระแทกไปด้วยกำลังแรงศีรษะก็ขาดตกกลิ้งอยู่กับ ฟืน

เวตาลเล่ามาจนถึงเพียงนี้ก็หยุดนิ่งอยู่ครู่หนึ่ง มีอาการเหมือนดังตริกตรองถึงความสุขซึ่งเศรษฐีย่อมจะได้รับ เพราะการสละชีวิตตนโดยประการซึ่งเล่ามานี้ ตรงนี้พระธรรมธวัชพระราชบุตร ทูลถามพระราชราชาว่า นายโจรหัวเราะด้วยเหตุใด พระราชาไม่ทันคิด ทรงตอบพระราชบุตรว่า

"หัวเราะเยาะหญิงสาวที่บ้าเหลือเกินนั้นแหละ" เวตาลกล่าวว่

"ข้าพเจ้าขอบพระคุณพระองค์ที่ทรงปล่อยข้าพเจ้าจากข่ามอันเป็นที่ไม่มี สุขนี้อีกครั้งหนึ่ง แต่ความเข้าใจของพระองค์ว่านายโจรหัวเราะเยาะนางโสภณีนั้นผิดเสียอีกแล้ว ถ้าข้าพเจ้าไม่ทูลอธิบายเสียก่อนจึงกลับคืนไปยังต้นอโศก พระราชบุตรก็จะทรงเข้าใจผิดว่าเหตุใดนายโจรผู้กล้าจึงร้องไห้ และเหตุใดจึงหัวเราะในขณะที่บุคคลไม่พึงหัวเราะเลยเป็นอันขาด เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะทูลชี้แจงเสียก่อนจึงจะทูลลาไป

"เหตุที่นายโจรร้องไห้นั้น เพราะไม่เห็นทางอันใดที่จะสนองคุณนาง ในข้อที่นางเต็มใจสละสิ่งซึ่งพึงสงวนทั้งหลายเพื่อจะช่วยชีวิตนายโจร แลการตันความคิดเช่นนี้เป็นเหตุให้เศร้าโศก"

"แล้วนายโจรกลับคิดเห็นแปลกที่สุดที่นางมาเริ่มรักในเวลาที

ชีวิตของนาย โจรจวนจะสั้นอยู่แล้ว อนึ่งเทพยดาอำนาจการบางอย่างในการที่แปลกเหลือมนุษย์จะเข้าใจได้ เป็นต้นอำนาจทรัพย์มากมายแก่คนตระหนี่ซึ่งไม่รู้จักใช้ทรัพย์ให้เป็น ประโยชน์ได้ หรืออำนาจปัญญาแก่คนมีสันดานชั่ว ซึ่งเมื่อมีปัญญาแล้วก็ใช้ในทางที่ผิด หรืออำนาจเมียงามให้แก่คนโง่ซึ่งไม่รู้จักปกป้องรักษาได้ หรืออำนาจฝนในที่ซึ่งตาดด้วยหินคือเขาเป็นต้น อันไม่เป็นทำเลซึ่งพืชพันธุ์จะงอกได้เลย นายโจรคิดถึงความแปลกๆ เช่นนี้ จึงหัวเราะในเวลาที่ไม่น่าจะหัวเราะ"

"พระองค์ได้ทรงตอบปัญหาเนื่องในเรื่องที่ข้าพเจ้าเล่าถวายนี้แล้ว แม้ทรงตอบอย่างเขลาๆ ก็เป็นเหตุให้ข้าพเจ้าจะได้กลับคิดไปยังต้นอศอกตามคำสัญญาที่มีไว้ต่อกัน แต่ก่อนที่ข้าพเจ้าจะไปนั้น ข้าพเจ้าขอกล่าวว่า มนุษย์อาจหัวเราะแสร้งให้ อาจร้องให้ แลหัวเราะได้ด้วยเหตุทุกอย่างในโลก ตั้งแต่ความตายแห่งเพื่อนบ้านซึ่งมักจะไม่เกี่ยวอะไรกับตัวเลย จนถึงความตายของตนเองซึ่งเกี่ยวกับตัวเป็นอันมาก ส่วนข้าพเจ้านั้นมีกรรมดาเป็นผู้หัวเราะเห็นขันทุกอย่างทุกเวลา เพราะการหัวเราะย่อมช่วยให้มันสมองมีอากาศขับไว ช่วยให้ปอดมีกำลังขึ้น ช่วยให้ค้ำหน้าองดงามทวีขึ้น แลทูลลาที่"

ครั้งนี้พระราชาทรงรู้แล้วว่าเวตาลจะหนี จึงทรงปลดข่ามจาก
พระอังก์สาเออลงไว้ได้พระกร ทรงหนีบไว้แน่นแต่ก็ไม่มีประโยชน์
อะไร เวตาลหลุดจากข่ามโดยง่ายตามเคย แลลอยหัวเราะก้องฟ้า
กลับไปยังต้นอโศกตามเดิม

เรื่องที่ ๖

ครั้งพระวิกรมมัททิตยเสด็จกลับถึงต้นอโศก ทรงป็นขึ้นไปปลดเวตาลลงมามัดลงยามตามเคย แลทรงพาพระราชบุตรออกเดินไปหน่อยหนึ่ง เวตาลก็เล่าเรื่องที่กล่าวว่าเป็นเรื่องจริงอีกเรื่องหนึ่งดังนี้

เหนือฝั่งอ้งามแห่งแม่น้ำมุนา มีกรุงชื่อ ธรรมสถล ในกรุง ธรรมสถลมีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อ เกศวะ เป็นคนมีบุญ ปกติเป็นผู้ทำตบะแลบูชาสัตถุ ณ ฝั่งแม่น้ำ เทวรูปที่ใช้บูชาที่บ้านเองด้วยดินเหนียว หาเที่ยวซื้อจากผู้ทำขายไม่

พราหมณ์ผู้นี้เป็นผู้มีความรู้เมื่ออายุมาก เมื่อยังเด็กเป็นผู้ไม่มีเพียรในทางเล่าเรียน ใช้เวลาเมื่อยังเป็นหนุ่มในการบูชากามเทพ แลนางรตี มิใคร่สร้างกรรมไว้ในกาม เป็นเหตุบิดามารดา มีเรื่องร้อนใจบ่อยๆ

วันหนึ่งเกศวะกระทำผิดให้เป็นเครื่องขุ่นใจบิดามารดาเป็นข้อใหญ่ บิดามารดาจึงติเตียนกล่าวแสดงโทษแห่งความประพฤติของบุตรอย่างรุนแรง เกศวะแค้นใจก็หลบหนีออกจากหมู่บ้านของ

ตนไปจนเข้าละแวกอื่น พบต้นไม้ใหญ่ก็ขึ้นไปชอนตัวอยู่บนต้นไม้ใหญ่ แลได้ต้นไม้นั้นมีเทวรูป ปัญจานน คือ รูปพระอิศวร ๕ พักตร์ คนทั้งหลายในละแวกนั้นนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนัก เทวรูปนั้นมีผู้เฝ้าระวังรักษาเพื่อการหากินของเขา แต่เวลานั้นผจญผู้เฝ้าไม่อยู่ เกศวะอยู่บนต้นไม้เห็นเทวรูปตั้งอยู่ข้างล่างก็เกิดความคิดลามก จึงถ่ายปัสสาวะรดลงมาบนเทวรูป แล้วลงจากต้นไม้ ผลักเทวรูปกลิ้งตกลงในสระซึ่งอยู่ข้างหน้านั้น

รุ่งเช้าผู้เฝ้าเทวรูปไปถึงที่ต้นไม้ ไม่พบเทวรูปซึ่งเคยเป็นเครื่องหากินของตนก็เดือดร้อน ตีโพยตีพายกลับไปบ้าน แลประกาศให้ฝูงชนทราบ ไม่ช้าชาวบ้านก็ออกเกรียวกราวช่วยกันออกตามเทวรูปที่หายแลโจษจันแซ่ไปใน หมู่บ้าน ในขณะที่นั้นบิดามารดาของเกศวะเที่ยวตามหาบุตรที่หลบหายไป ครั้นไปถามหาคนหนุ่มซึ่งมีลักษณะอย่างนั้น ๆ ก็มีคนกล่าวว่ามีคนหนุ่มเช่นที่ว่าไปนั่งอยู่บนต้นไม้อันเป็นที่สำนักของ เทวรูปปัญจานน รุ่งขึ้นก็ทราบกันว่าเทวรูปหายไป

ต่อมาไม่นานเกศวะกลับเข้ามาในหมู่บ้าน ชาวบ้านทั้งหลายพากันชี้เป็นนิ้วเดียวกันว่า คนนี้คงจะขโมยเทวรูป เกศวะเห็นจะปฏิเสธไม่ไหวก็รับเป็นสัตย์แลชี้ให้คั่นในสระซึ่งทิ้งเทวรูปลงไว้ ทั้ง

บอกคนเหล่านั้นว่าได้ถ่ายปัสสาวะรดเสียแล้ว คนทั้งหลายได้ฟัง
ดังนั้นก็กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า เกศวะกระทำบาปมีโทษใหญ่
หลวง มนุษย์ไม่จำเป็นต้องลงโทษ เพราะพระปัญจानนคงจะลงโทษ
ถึงสิ้นชีวิตทันทีไม่ต้องสงสัยเลย

เกศวะได้ทราบว่าเป็นเจ้าจะลงโทษถึงดังนั้นก็ตกใจกลัว
เป็นกำลัง กลับเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย เชื่อถ้อยมารดาตั้งแต่นั้น
มา แลพากเพียรเรียนรู้จนได้ชื่อว่าเป็นผู้มีวิชายิ่งยวดในชนบท มี
คำกล่าวว่ชะรอยจะเป็นเพราะเกศวะกลับตัวได้ในทันที พระ
ปัญจानนจึงไม่ประหารชีวิต เพราะกรรมที่กระทำบนต้นไม้ครั้งนั้น

ตั้งแต่เกศวะกลับตัวได้แล้ว ก็จำเริญในวิชาสามารถทุกประการ
จนมีเหย้าเรือนเป็นหลักแหล่ง ภายหลังมีบุตรชื่อ มธุมาลตี เป็น
หญิงงามนัก มีคำถามว่าเทวดาได้สิ่งใดมาจากไหน จึงปั้นหน้าคน
ได้งามถึงเท่านั้น ได้แบ่งเอาภาคอันงามที่สุดในพระจันทร์มาหรือ
จึงทำให้มีรอยแหว่งซึ่งคนอาจเห็นได้ในดวงเดือน นางมธุมาลตีมี
ตาเหมือนนิโลตบลงซึ่งบานเต็มที่มีแขนเหมือนก้านบัว มีผมยาว
ห้อยเหมือนความมืดแห่งกลางคืน

ครั้งนางงามผู้มีอายุสมควรวิวาหะ มารดาบิดาแลพี่ชายก็ช่วย
กันเป็นทุกข์ด้วยการหาคู่ เพราะปราชญ์ย่อมกล่าวว่

"ลูกหญิงซึ่งมีอายุควรมีคู่ไม่มีคู่ ย่อมเป็นเช่นก้อนอุบาทว์ห้อย
อยู่เหนือหลังคาเรือน" แล "พระราชชา ๑ หญิง ๑ ไม่เลื้อย ๑ ย่อมรัก
ที่จะดูแลสิ่งที่อยู่ใกล้" แล "ใครบ้างไม่เคยได้ทุกข์เพราะหญิง เหตุ
ว่าหญิงนั้น ผู้ใดจะบังคับให้อยู่ในถ้อยคำก็บังคับไม่ได้ แม้จะ
บังคับด้วยใจของที่ชอบใจ หรือบังคับด้วยความกรุณาหรือบังคับ
ด้วยนิติธรรม หรือบังคับด้วยการลงโทษ ก็บังคับไม่ได้ทั้งนั้น
เพราะหญิงไม่รู้จักผิดแลชอบ"

วันหนึ่งพราหมณ์เกศวะไปจากบ้าน เพื่อช่วยการแต่งงานบุตร
ของพราหมณ์ไปบ้านอุปัชฌาย์เพื่อการศึกษา

แลในระหว่างที่บิดาแลบุตรไม่อยู่บ้านนั้น มีชายคนหนึ่งมาที่
บ้านของพราหมณ์ นางพราหมณ์ภริยาเกศวะเข้าใจว่าชายคนนั้น
เป็นคนมีคุณดี เพราะเหตุมีรูปร่างดีจึงบอกยกลูกสาวให้ ฝ่าย
พราหมณ์เกศวะนั้นไปพบพราหมณ์หนุ่มคนหนึ่งเป็นที่ชอบใจ ก็
บอกยกลูกสาวให้ แลส่วนบุตรชายนั้นไปพบชายเพื่อนเรียนคน
หนึ่งที่บ้านอุปัชฌาย์ ก็ยกน้องสาวให้เหมือนกัน

ต่อนั้นมาบิดาแลบุตรก็พาชายหนุ่มคนละคนมายังบ้านตน
ครั้นถึงบ้านพบชายหนุ่มอีกคนหนึ่งที่นางพราหมณ์ยกลูกสาวให้
ชายหนุ่มทั้ง ๓ คน นั้นเสมอกันในวิชา ในคุณดี ในรูป แลในอายุ

จึงเกิดปัญหายุ่งยากขึ้นในทันที

ชายทั้งสามต่างคนร้องทุกข์ คนหนึ่งว่ามาถึงเรือนก่อน คนหนึ่งว่าบิดานางเป็นผู้ยกให้ แลบิดาย่อมเป็นใหญ่ในครอบครัว อีกคนหนึ่งร้องทุกข์ว่ากระไรไม่มีใครจำได้ ปรากฏแต่ว่าตัวเป็นคนที่ดีควรได้นางเท่านั้น คนทั้งสามร้องขอความเป็นธรรม แลความเป็นธรรมตามความเห็นของชายหนุ่มคนหนึ่งๆ ก็คือให้นางแก่ตัวจึงเป็นอันกล่าวได้ว่าธรรมะในเวลานั้นแยกได้เป็นสามแพ่ง เพราะชายหนุ่มสามคน

ฝ่ายพราหมณ์เกศวะผู้บิดาครั้นเกิดเหตุเช่นนี้ ก็รำพึงว่า "เจ้าสาวคนเดียว เจ้าหนุ่มสามคนเช่นนี้จะทำอย่างไรหนอ จะยกให้คนไหน จะไม่ยกให้สองคนสองคนไหนจึงจะถูกต้องตามธรรมเนียม เราผู้บิดามารดาแลพี่ชายก็ให้คำตกลงแก่เขาทั้งสามแล้วคนละคน เหตุประหลาดผจญเป็นไปเช่นนี้ จะทำอย่างไรดี"

พราหมณ์เกศวะอ้างอิงอยู่ช้านาน ไม่ตกลงในใจว่ากระไร หรือกับภริยาแลบุตรก็ไม่ได้ประโยชน์เพราะคนทั้ง ๒ ก็ไม่รู้จะว่ากระไรเหมือนกัน

ส่วนชายหนุ่มทั้ง ๓ คนนั้น เมื่อบิดานางยังไม่ตัดสินใจว่ากระไรก็

พากันนั่งนิ่งดูเดือนเพ็ญ คือหน้าแห่งนางจนไม่กระพริบตา ดู
ประหนึ่งจะประพฤติตัวเป็น จโกระ คือนกซึ่งกล่าวกันว่ากิน
แสงจันทร์เป็นอาหาร

พราหมณ์เกศวะตริกตรองอยู่ช้านาน นึกว่าเห็นช่องที่พอจะแก้
ปัญหาได้จึงกล่าวแก่ชายทั้งสามว่า จะต้องตัดสินใจด้วยวิธีให้
สำแดงความรู้ประชันกัน ใครยกเอาภษิตซึ่งกวีผู้มีเกียรติแต่งไว้
แต่โบราณมากกล่าวให้ดีกว่าคนอื่น คนนั้นจะได้รับรางวัลคือ
ลูกสาวพราหมณ์

ชายหนุ่มคนที่ ๑ ได้ยินดังนั้นกล่าวภษิตของกวีโบราณโดยที่
ไม่ต้องตรีกตรองว่า

○ ชายหาญเห็นได้เมื่อ

สงคราม นั้นเนอ

ความซื่อสัตย์ดงาม

สงหนี

เห็นมิตรคิดเห็นความ

จริงเมื่อ

ทุกข์แล เมียสัตย์ซัดซื่อซี้

เมื่อไขไร้สินฯ

ชายหนุ่มคนที่ ๒ ยกภาชนะขึ้นกล่าวว่า

○ หญิงใด

(๑) อยู่ในเหย้าแห่งพอกก็จริงอยู่แหละ แต่มีฟังบังคับ

(๒) มีกำชับใจตัวมัวแต่เที่ยวรื่นเริงเชิงสนุกทุกเบื่อง

(๓) ปลดเปลื้องผ้าคลุมหน้าต่อหน้าชาย

(๔) หลับราวตายมิวายง่วง

(๕) ดื่มเหล้าล่องลำคอ

(๖) พอใจอยู่หากจากสามี

สตรีนั้นปราศจากกรรมนำจิตชอบประกอบด้วยใจบาปหยาบยิ่ง
จริงแลฯ

ชายหนุ่มคนที่ ๓ กล่าวภาชนะซึ่งอ้างว่าเป็นของโบราณว่า

○ ใครจะไว้ใจอะไรตามใจเถิด

แต่อย่าเกิดไว้ในสิ่งห้า

หนึ่งอย่าไว้ใจทะเลทุกเวลา

สองสัตว์เขี้ยวเล็บงาย่างใจ

สามผู้ถืออาวุธสุดจักร้าย

สี่ผู้หญิงทั้งหลายอย่ากรายใกล้

ห้ามหากษัตริย์ทรงฉัตรชัย

ถ้าแม้ใครประมาทอาจตายเอย ฯ

พราหมณ์เกศวะได้ฟังดังชายหนุ่มสามคนท่องภาษิตซึ่งกล่าวว่า เป็นของโบราณ ก็จับใจแก่ทั้งหมด ไม่รู้ว่าชอบภาษิตไหน มากกว่าอีกสองภาษิต ก็ทำให้อ้าอึ้งไปอีก คราวนี้ไม่ใช่ตริกรตรง ว่าควรรยกลูกสาวให้ชายคนไหน ตริกรตรงว่าควรรยกให้ภาษิตบทไหน เป็นเรื่องนึกถึงคำพูด ไม่ใช่นึกถึงคน จึงลี้ลับไปอีกทางหนึ่ง

ขณะนั้นมีภูพิชิตัวหนึ่งมาตัดปัญหาที่มีในใจพราหมณ์เกศวะ พราหมณ์ยังตริกรตรงรวนเรในใจ พองูเลื้อยเข้ามากัดลูกสาวตาย คนทั้งหกก็ร้องให้ตีโพยตีพายเพราะทุกข์สามัญ

ครั้นได้สติก็วิ่งตามหมอแลแม่มดรวมทั้งคนฉลาดทั้งปวง ที่ประกาศตัวว่าเรียกพิษงูออกจากกายผู้ถูกกัดได้ คนเหล่านั้นเมื่อได้มาพบศพนางมธุมาลตี แล้วต่างคนก็สิ้นศรัทธา คนหนึ่งกล่าวว่า คนที่ถูกงูกัด ๕ คำ ๖ คำ ๘ คำ ๙ คำ แล ๑๔ คำ นั้นไม่มีรอด อีกคนหนึ่งกล่าวว่า คนที่ถูกงูกัดวันเสาร์แล้ววันอังคารต้องตายเสมอ คนที่ ๓ กล่าวว่า คนที่ถูกงูกัดจะตายหรือไม่ก็แล้วแต่ว่าพระจันทร์สถิตราศีไหนในเวลาที่ถูกกัด คนที่ ๔ กล่าวว่าผู้ใดถูกงูกัดที่ตา หูลิ้น จมูก ริมฝีปากกลาง แก้ม คอ แลท้อง คนนั้นต้องตาย คนที่ ๕ กล่าวว่า แม้พระพรหมก็ไม่อาจแก้นางนี้ให้คืนชีวิตได้

ครั้นหมอทั้งหลายกลับไปหมดแล้ว พราหมณ์เกศวะก็จัดการเผาศพลูกสาวแล้วกลับบ้าน ฝ่ายชายหนุ่มสามคนนั้นกล่าวแก่กันว่า

"เราทั้ง ๓ คนหิวอกอันเดียวกัน ได้ทุกข์อย่างเดียวกัน ซึ่งเกิดเพราะเหตุเดียวกัน เราจะต้องเที่ยวไปหาความสุขที่อื่น แลในการหาความสุขไม่มีทางใดดีกว่าทางที่พระอินทร์ผู้เป็นเจ้าแห่งสวรรค์กล่าวไว้คือ

๐ ชายใดไม่เที่ยว เที่ยวไป

ทุกแคว้นแดนไพร	มีอาจประสบพบสุข
○ ชายใดอยู่เหี่ยว	นาทุกข์
ไม้ต้นชนชุก	ก็ชื่อว่าชั่วมัวเมา
○ จงจรเที่ยว	เที่ยวบทไป
พงพนไพร	ไศลละล้าเนา
○ ดั้นบถเดิน	เพลินจิตเรา
แบ่งทุกเบา	เซวณะไวฯ
○ ชายหาญชาญเชี่ยวชาญ	เที่ยวไพร
สองขาพาไป	บ่มัวบ่เมาเขลาขลาด
○ ขาเขาคือกิ่ง	พฤษชาติ
ช่อชูดุดาษ	และดกด้วยดอกออกกระดะ
○ ไปเข้าเป็นผล ปนคละ	
โต ๆ ไอชะ	รสากิรสมดมวล

○ โทษหลายกหลายแก้	แปรปรวน
จ้อจุนคุณควร	เพราะเหตุที่เกี่ยวเกี่ยวเดิน
○ จงจรเที่ยว	เที่ยวบทไป
พงพนไพร	ไศละดำเนิน
○ ดุ่มบถด่วน	ชวนจิตเพลิน
โดปมิเกิน	เชิญบทจร ๙
○ เชิญคะนึ่ง	พระทินกร
ถุหลับถุนอน	ธเดินและดันบนสวรรค
○ เธอมีความสุข ทุกวัน	
หมื่นกับแสนกลับ	บ่ออนบ่เปลี่ยเปลี่ยองค์
○ จงจรเที่ยว	เที่ยวบทไป
ตั้งจิตใน	ไพรพนพง
○ คูทินกร	จรจรรย์ง
แสนสุขทรง	ทุกชะบ่มี ๙

ชายหนุ่มทั้งสามตกลงใจว่าจะออกเที่ยวเดินดั้นไปตามบุญตามกรรม ดังนี้แล้วชายคนที่ ๑ ก็เก็บกระดุกแห่งนางรวมเข้าเป็นห่อขึ้นห้อยบ่า แล้วประพฤติตัว เป็นไวเศษิก ถือศีลเว้นบาปใหญ่ทั้ง ๘ อย่าง คือ กินกลางคืน ๑ ฆ่าชีวิต ๑ กินผลไม้เกิดบนต้นยาง หรือกินผักทอง หรือหน่อไม้ไผ่ ๑ กินน้ำผึ้งหรือเนื้อสัตว์ ๑ ลักทรัพย์ของผู้อื่น ๑ ข่มขืนหญิงมีสามี ๑ กินดอกไม้หรือเนยเหลว หรือเนยแข็ง ๑ บูชาเทวดาในศาสนาอื่น ๑ ส่วนการปฏิบัติด้วยดี

ชายผู้เป็นไวเศษิกยอมตั้งใจมั่นว่าการไม่ทำร้ายคนแลสัตว์อื่นเป็นทาง เว้นที่ชอบ แม้ผู้ทำความผิดก็ไม่ควรเอาชีวิต อนึ่งศีลทั้ง ๕ คือไม่กล่าวเท็จ ไม่กินเนื้อสัตว์ ไม่ขโมย ไม่ดื่มน้ำเมา ไม่มีภริยานั้นต้องถือมั่นเป็นนิตย ทรัพย์ทั้งหลายจะมีไม่ได้ เว้นแต่ผ้าพันกาย ผ้าเช็ดปาก ภาชนะสำหรับรับทานคืออาหาร แลแล้สำหรับกวาดดิน ด้วยเกรงจะเหยียบสิ่งมีชีวิตเท่านั้น

อนึ่งอาจารย์ไวเศษิกสอนให้ศิษย์ไม่ไว้ใจในทางที่นอกหลักทฤษฎีของตน ให้กลัวความทุกข์ในภพหน้า ให้รับทานจากผู้อื่นไม่เกินที่จะพอเป็นอาหารชั่ววันเดียว ไม่กินอาหารที่เกี่ยวกับชีวิตสัตว์แลให้ทำคุณต่อคนทั้งหลาย

ชายหนุ่มคนที่ ๑ เมื่อเป็นไวเซอิกแล้วจะนี้ก็เพียรจะลืมนความรักที่เคยมี เพียรจะลืมนางที่หนีตายไป กล่าวแก่ตัวเองว่า

"ที่เราได้เคยนึกว่า หญิงอาจให้ความสุขได้นั้นไม่ใช่เหตุอื่น เป็นด้วยความทะนงแลความนึกถึงตัวเองฝ่ายเดียว เราได้เคยคิดว่าริมฝีปากของนางเหมือนผลไม้สุก ออกเหมือนบัวตูม พระจันทร์ยอมจะซีดเพราะเพียรจะเอาอย่างแสงหน้าแห่งนาง ฯลฯ เช่นนี้ก็เพราะหลง บัดนี้ใจเราออกหากจากโลกไปแล้ว ถ้าเราได้เห็นนางอีก เราก็คงจะกล่าวว่านี้หรือรูปที่ชายหลงไหล สิ่งนี้ไม่ใช่อื่นไกลคือตะกร้าซึ่งมีหนังหุ้มภายนอก ข้างในคือกระดูกเลือดเนื้อแลสิ่งโสโครกทั้งหลายเท่านั้น ธรรมดาคนหลงเมื่อเห็นสิ่งประกอบขึ้นด้วยของสกปรกก็เรียกว่าหน้า แลพิศชมดูดีมรวกับคนขี้เมากินเหล้า เราไม่ควรยินดียินร้าย ในร่างกายอันเต็มไปด้วยเลือดแลเนื้อ หน้าที่เราคือเข้าหาพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของผู้เป็นต้นเหตุแห่งสังขาร เลิกเอาใจใส่ในสิ่งทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความสำราญหรือเร่าร้อน"

ชายหนุ่มคนที่ ๒ นั้น กวาดเอาเถ้าถ่านที่เผาศพนางรวมกันเป็นห่อแล้วก็ออกพาเข้าป่า ทำตัวเป็น วานปรัสต์ ตามบัญญัติของพระมนู แม้อายุยังไม่สมควรก็ทำจนได้

พระมณูบัญญัติไว้ในธรรมศาสตร์ว่า เมื่อชายผู้เป็นพ่อบ้าน รู้สึกว่ากล้ำเนื้อของตนอ่อนเทิบเทา ผมงก็หงอก แลทั้งได้เห็นลูกแห่งลูกของตนก็ถึงเวลาที่ควรออกป่า ให้พาเอาไฟสำหรับบูชา (อัคนีโหดร) ของตนกับเครื่องใช้ในการบูชาไฟไปด้วยกับตน แลเมื่อถึงป่าที่สงัดแล้วก็ให้อยู่สำรวจมอินทรีย์ในที่นั้น ให้กินของสะอาดซึ่งเป็นอาหารฤๅษี คือมูลผลาหารต่างๆ แลให้กระทำการบูชาทั้ง ๕ คือ (๑) สอนพระเวท (บูชาพระเวท) (๒) เช่นด้วยขนมแลน้ำ (บูชาบิตร) (๓) เผาของในไฟ (บูชาเทวดา) (๔) ให้อาหารเป็นทาน (บูชาสัตว์ทั้งหลาย) (๕) ต้อนรับแขก (บูชาคน) แลให้นุ่งหนังหรือเปลือกไม้ ให้อาบน้ำเข้าเย็น ให้ผมแลหนวดเล็บอกไม่มีกำหนด ให้นอนกลิ้งเกลือกไปมาบนแผ่นดิน หรือยืนเขย่งบนนิ้วหัวแม่เท้าตลอดวัน หน้าร้อนให้ผิงไฟ ๕ กอง คือไฟล้อมตัว ๔ กอง ไฟบนหัวคือพระอาทิตย์กองหนึ่ง หน้าฝนให้ตากฝน หน้าหนาวให้ใช้ผ้าเปียก แลทรมานตัวอย่างอื่นๆ อีกมาก

ชายหนุ่มคนที่ ๓ นั้นบวชเป็นโยคีเที่ยวเร่ร่อนไปในที่ต่างๆ แลปฏิบัติตนตามควรแก่โยคีทุกประการ

วันหนึ่งโยคีไปถึงบ้านแห่งหนึ่ง ก็แวะเข้าไปเพื่อจะขออาหาร ชายเจ้าของบ้าน ครั้นเห็นโยคีก็ต้อนรับเป็นอันดี แลเชิญให้รับ

เลี้ยงอาหารในบ้าน ครั้นเตรียมอาหารพร้อมเสร็จ เจ้าของบ้านก็เชิญโยคีไปยังที่กินอาหาร แลเมื่อได้ล้างมือล้างเท้าแล้ว ก็กล่าวแก่โยคีว่า

"ธรรมดาเจ้าของบ้านจะขับให้แขกที่มาถึงในตอนเย็นไปพ้นบ้านนั้นทำไม่ได้ แขกมาถึงเพราะพระอาทิตย์ที่กลับจากทางเดินนั้นเป็นผู้ให้มา และแม้จะมาตามควรแก่ฤดูหรือมิควรก็ดี เจ้าของบ้านจะให้เข้าพักอยู่ในบ้านโดยที่มีเลี้ยงดูนั้นมีได้ ข้าพเจ้าไม่อาจกินอาหารอันร่อยได้ก่อนที่ได้เชิญแขกให้กิน เพราะการเลี้ยงแขกให้อิ่มหน้าสำราญนั้นย่อมนำทรัพย์ นำเกียรติ นำความมีอายุยืนมาสู่เจ้าของบ้าน แลทั้งเตรียมที่ในสวรรค์ไว้ให้ด้วย"

เจ้าของบ้านกล่าวดังนี้แล้ว ภริยาก็นำอาหารมาเลี้ยง คือข้าว แลถั่วกับน้ำมันแลเครื่องเทศต่างๆ ซึ่งผสมกันหุงในหม้อเหนียวไฟ ซึ่งใช้พื้นอันสะอาด

ครั้นเลี้ยงอาหารได้ครึ่งหนึ่งยังไม่สำเร็จการกิน ภริยาเจ้าของบ้านจะยกอาหารมาเพิ่มเติม ทารกผู้เป็นบุตรร้องให้ด้วยเสียงอันดังแล้วเข้ายึดผ้ามารดาไว้ ไม่ให้ยกอาหารไปตั้ง มารดาจะห้ามก็ไม่หยุดยั้งร้องแลยังยึดผ้าตั้งไว้ มารดาขัดใจก็วางเครื่องเลี้ยงลง แล้วจับตัวลูกโยนเข้าไปในกองไฟ ทารกก็ไหม้เป็นจุนไป

ฝ่ายโยคีเมื่อเห็นดังนั้นก็ลุกขึ้นจากที่นั่ง เจ้าของบ้านจึงถามว่า

"เหตุใดอาจารย์จึงไม่กินเล่า" โยคีตอบว่า "ข้าพเจ้าเป็นแขกมา
รับเลี้ยงของท่าน แต่ข้าพเจ้าไม่อาจกินอาหารได้ในที่เลี้ยงของคน
ที่ประพฤติดรากับรากษส คำโบราณย่อมกล่าววว่า คนที่สำรวจ
ความยินดียินร้ายไม่ได้ นั่น มีชีวิตป่วยการเปล่า"

"แลพระราชโอง ๑ ผู้เยอหยิ่งเพราะมีทรัพย์มาก ๑ เด็กอ่อนแอ
๑ ทั้งสามนี้ประสงค์สิ่งใดไม่อาจได้มาดังประสงค์"

แล พระราชโองมทำลายศัตรูแม่เมื่อกำลังหนี ช้างแม่เพียง
กระทบ แลงูแม่เพียงหายใจรด ก็ยอมนำมาซึ่งความตาย คนใจ
บาปแม่กำลังหัวเราะก็อาจทำลายผู้อื่นได้"

ฝ่ายเจ้าของบ้านเมื่อได้ยินดังนี้ก็ยิ้ม แล้วลุกไปหยิบสมุดเล่ม
หนึ่งมาจากที่ซึ่งซ่อนไว้คือบนชื่อ สมุดนั้นคือตำราสังขีวินีวิทยา
คือวิชาชุบคนตายให้คืนชีวิต

ครั้นหยิบหนังสือลงมาแล้ว ชายเจ้าของหนังสือก็ทางตำราออก
ทำพิธีชุบลูกให้คืนเป็น ไม่ช้าเด็กก็กลับมาร้องไห้เสียงดังอยู่อย่าง
เก่า

ชายผู้เป็นบิดาจึงกล่าวว่า "บรรดาของมีค่าทั้งหลายจะหาสิ่งใด

มีค่าเกินวิชาอันนั้นหาได้ไม่ ทรัพย์อื่น ๆ อาจถูกขโมยลัก หรือลดน้อยลงไปด้วยการจับจ่าย แต่วิชาอันนั้นไม่มีความตายแล ยิ่งจ่ายมากก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น วิชานี้จะแบ่งให้แก่ใครให้เปลืองไปก็ไม่ได้ แลขโมยจะลักก็ลักไม่ได้"

โยคีเมื่อได้เห็นอัศจรรย์ดังนั้น ก็นึกในใจว่า "ถ้าเราได้สมุดเล่มนี้ เราก็อาจชุบนางผู้เป็นที่รักของเราให้คืนชีวิตมาดังเก่า แล้วเราจะเลิกประพุดอย่างไม่สบายต่างๆ ดังซึ่งเราทำอยู่เดี๋ยวนี้"

โยคีตรึกตรองดังนี้แล้วก็กลับนั่งลงกินอาหารแลค้างอยู่ในเรือนนั้น ครั้นเวลากลางคืนเมื่อได้เลี้ยงกันอีกมื้อหนึ่งแล้ว ต่างคนก็ไปยังที่นอนของตน โยคินอนแล้วระวางตัวไม่ยอมให้หลับ จนเวลาเที่ยงคืน เห็นว่าคนทั้งหลายคงจะหลับสนิทแน่แล้ว โยคีก็ลุกขึ้น ย่องเข้าไปในห้องนอนเจ้าของบ้าน ลักหยิบเอาสมุดตำราสังชีวิตนี้ลงมาจากข้อได้แล้วก็ลอบออกจากบ้านหนีไปในเวลา กลางคืนรีบเดินตรงไปยังป่าช้าที่เผาศพนางผู้เป็นที่รัก เผอิญพบชายหนุ่มอีกสองคนกลับมาอยู่ในที่เดียวกัน ต่างคนต่างเล่าความเป็นไปแห่งตนแลตนสู่กันฟังอยู่ ครั้นชายทั้งสองนั้นเห็นโยคีก็จำได้จึงร้องทักขึ้นว่า

"ท่านเอ๋ย ท่านได้ไปเที่ยวในโลกแล้วได้ความรู้อันใดซึ่งจะเป็น

ประโยชน์แก่เราทั้งสามบ้างหรือเปล่า" ชายผู้เป็นโยคีตอบว่า

"ข้าพเจ้าได้เรียนวิชาชุบคนตายให้คืนชีวิตได้" ชายสองคนตอบว่า

"ถ้าท่านมีวิชาเช่นนั้น ท่านจงชุบนางผู้เป็นที่รักของเราให้คืนชีวิตมาเถิด"

ชายผู้เป็นโยคีก็จัดการตั้งพิธีชุบนาง เริ่มการร่ายมนตร์ ซึ่งทำให้ฟ้าแลอากาศเต็มไปด้วยสิ่งซึ่งน่าหวาดเสียว คือภูตผีมีร่างกายเป็นที่พึงแสง สัมแดงอาการให้เห็นปรากฏต่างๆ ทั้งตลบไปด้วยเสียงไม่พึงฟัง คือเสียงหมาหอน เสียงนกฮูกแลสัตว์อื่นๆ ชายทั้งสามก็แทงตัวเองให้เลือดตกเป็นเครื่องบูชานางจันท์ แล้วกล่าวสรรเสริญว่า

"ข้าแต่พระแม่ผู้เป็นเจ้าแห่งสากลโลก พระองค์เป็นผู้กระทำความสำเร็จให้เกิดตามความประสงค์ของชนทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอถวายเลือดจากกายของข้าพเจ้าเป็นเครื่องบูชาพระองค์ ขอพระองค์จงโปรดอนุเคราะห์ข้าพเจ้า"

ชายทั้งสามกล่าวอย่างข้างบนแล้วก็เชือดเนื้อเผาไฟบูชาอีกชั้นหนึ่ง แล้วกล่าวว่า

"ข้าแต่พระเทวี ขอพระองค์จงโปรดให้นางผู้เป็นที่รักของข้าพเจ้าคืนชีวิตมาเถิด ขอพระองค์จงโปรดกรุณาข้าพเจ้าตามส่วนแห่งความจงรัก ซึ่งเป็นเหตุให้ข้าพเจ้าถวายนเนื้อของตนเป็นเครื่องบูชานั้นเถิด ข้าพเจ้าขอถวายนมัสการพระองค์ด้วยความนับถือแท้จริง โอม"

เมื่อได้กล่าวสรรเสริญแลบูชานางจันที่ด้วยเลือดแลเนื้อของตนตั้งนั้นแล้ว ชายทั้งสามก็ช่วยกันรวมเกล้าแลอัฐิแห่งนางซึ่งชายคนที่ ๑ แลคนที่ ๒ ได้เก็บรักษาไว้นั้นให้เป็นกองเดียวกัน ชายคนที่ ๓ ผู้เป็นเจ้าของตำรากร่ำยมนตร์จนเกิดไอสีขาวขึ้นมาจากดินแล้วเกิดเป็นรูปลอยอยู่ แล้วเกิดความดุจดุดเอาเกล้าแลอัฐิซึ่งกองอยู่นั้นเข้าไปในรูป อีกครู่หนึ่งก็เกิดเป็นนางมธุมาลตีชีวิตคืนมาอย่างเดิม แลนางขอให้ชายทั้งสามพาไปส่งยังเรือนบิดา

ฝ่ายชายทั้งสามเมื่อนางคืนชีวิตแล้ว ก็วิวาทแย่งชิงนาง ต่างคนกล่าววาทนครจะได้นางเป็นภรรยาโดยความชอบธรรม

ชายคนที่ ๑ กล่าวว่านางคืนชีวิตมาได้ก็เพราะกระดุกที่เขาได้รักษาไว้ ชายคนที่ ๒ กล่าวว่าเพราะเกล้าถ่านต่างหาก ชายคนที่ ๓ หัวเราะเยาะคนทั้งสองว่ากระดุกแลเกล้าถ่าน ถ้าไม่ได้ตั้งพิธีแลร่ำยมนตร์ตามตำราจะมีชีวิตมาอย่างไรได้

ชายทั้งสามทุ่มเถียงกัน ไม่มีใครยอมใคร จึงพากันไปหาบัณฑิตผู้ปราดเปรื่องให้ตัดสินก็ไม่มีใครตัดสินได้ ส่วนพระรชานันนั้น ใครบ้างนึกว่าจะได้ปัญญาจากพระรชานัน ใครบ้างไปหาพระรชานันในขณะที่ต้องการพบผู้เฉลียวฉลาด ส่วนตัวข้าพเจ้า (เวตาล) นี้ พิศวงว่า พระองค์ผู้ทรงนามวิกรมาทิพย์เป็นพระรชาผู้ประกอบด้วยปัญญายิ่งใหญ่หาคษัตริย์ ทั้งปวง พระองค์จะตัดสินได้ บ้างกระมังว่า นางนั้นควรเป็นของชายคนไหนโดยทางที่ชอบ

พระวิกรมาทิพย์กำลังขุ่นพระหฤทัยในข้อที่เวตาลกล่าวดูหมิ่นปัญญาพระรชานันทั้งปวง ครั้นเวตาลทูลให้ตัดสินก็ตรัสออกมาว่า

"เอ็งมันโง่ ไม่รู้จักอะไร ชายคนที่ ๒ สิควรได้นางเป็นภริยา"

เวตาลถามว่า "เพราะเหตุใดจึงทรงตัดสินอย่างนั้น"

ตรัสตอบว่า "เพราะเขาเป็นผู้เก็บเก้าถ่านไว้"

เวตาลกล่าวว่า "ถ้าชายคนที่ ๑ ไม่ได้เก็บกระดูกไว้บริบูรณ์ นางจะคืนชีวิตมาอย่างไรได้ และชายคนที่ ๓ ไม่ได้เรียนวิชาสังขีวินัยรู้ร่ายมนตร์ แลตั้งพิธีถูกต้องตามตำรา การชুবนางก็ไม่อาจทำได้ ชายคนที่ ๒ เก็บไว้แต่เก้าถ่าน จะได้เปรียบชาย ๒ คนอย่างไรไม่เห็นเหตุ แต่พระรชานันปัญญาลึกล้ำเห็นจะทรงอธิบายได้ดอก

กระมัง"

พระราชาทรงตวาดว่า "เอ็งโง่แล้วยังดี้อด้วย ชายคนที่ ๑ นั้น เก็บกระดูกของนางรักษาไว้ จึงอยู่ในตำแหน่งเสมอลูก ไม่ควรได้นางเป็นภรรยา ชายคนที่ ๓ ได้ชุบนางให้คืนชีวิตคือให้ชีวิตแก่นาง จึงอยู่ในตำแหน่งบิดา ไม่ควรได้นางเป็นภรรยา ส่วนชายคนที่ ๒ นั้นเป็นแต่เพียงเก็บเก้าอี้ไว้ จึงควรได้เป็นผัวนาง คำอธิบาย เช่นนี้จะทะลุความโง่ของเอ็งเข้าไป ทำให้เอ็งเข้าใจได้หรือยัง"

เวตาลตอบว่า "ความโง่ของข้าพเจ้าทะลุแล้ว แต่ของพระองค์ นั้นยัง จึงเป็นเหตุให้ข้าพเจ้าได้กลับไปแขวนตัวอยู่ยังต้นอโศกใน บัดนี้"

ครั้นเวตาลหัวเราะก๊องฟ้าลอยไปแล้ว พระวิกรมมาทิตย์กับพระราชาบุตรก็เสด็จกลับไปยังต้นอโศก พระราชาทรงป็นขึ้นไปปลดเวตาลมาใส่ย่ามก็ทรงรำพึงว่า

"ถ้าเรานั่งลงวางอ้ายตัวนี้ไว้กับดินให้มันหลุดไปจนสิ้นฤทธิ์ของมัน บางทีจะสำเร็จได้ เมื่อเราเดินพลาถ คิดพลาถนั้นคงจะเหนื่อยเกินไปจนทำให้เสียที่มันรำไป"

ทรงคิดดังนี้ก็เอาย่ามวางลงยังพื้นดิน ทรงนั่งลงข้างๆ แล้วเอา

เชื่อกฎกยามล่ำมกับฝำรัดสะเแวนหนา รับสั่งให้พระราชาบุตร
ทำอย่างเดียวกัน เวตาลู้ตั้งนั้นก็ร้องทุกข์ว่า ผิดระเบียบบัญญัติ
พระราชาทรงตอบว่า สัตว์ญาไม่ได้กล่าวว่เดินหรือนั่ง เวตาล
สาบานว่าจะไม่อ้ำปากพูดอะไรอีกจนคำเดียว แต่ไม่ซำก็อดไม่ได้
เอ่ยเล่าเรื่องขึ้นอีกเรื่องหนึ่งซึ่งกล่าวว่เป็นเรื่องจริงตามเคย

เรื่องที่ ๗

เวตาลเล่าว่า ยังมีเมืองชื่อ กุสุมาวดี พระราชาคือท้าว สุพิจาร มีพระราชธิดาทรงนามนาง จันทร์ประภา เป็นนางงามยิ่งหญิงทั้งหลายและทรงชนมายุควรรแก่การวิวาหะ

วันหนึ่งในวสันตฤดู พระราชธิดาแวดล้อมด้วยบริวาร เทียวชมพระราชอุทยาน ฤดูนั้นเป็นฤดูไม้เปลี่ยนใบแลผลดองงามไปทั้งสวน พระราชธิดาทรงเพลิดเพลินชมพรรณไม้ แลสนุกในการเข้าหยอกของหมู่ช่างที่ตามเสด็จ บ้างก็เก็บดอกไม้ไล่ช้ดกันเป็นพวกๆ บ้างก็วิ่งแข่งกันตามทางอันราบรื่น บ้างก็ปีนต้นไม้เก็บดอกแลผล บางพวกก็เพียรจับเพื่อนกันผลัดลงสระ เป็นเวลาที่รื่นรมย์ทั้งพวก ส่วนพระราชธิดานั้นทรงสนุกในการเล่นของนางทั้งหลาย แลทรงเข้าช่วยเก็บดอกไม้ช้ด แลผลัดคนลงสระมากกว่าคนอื่นกล้าทำ เพราะนางเป็นราชกุมารีไม่มีใครช้ดดอกไม้ตอบหรือผลัดลงสระได้

ในวันก่อนเจ้าหน้าที่เทียวไล่คนให้ออกไปพ้นราชอุทยาน เพราะข้างในจะเสด็จออกนั้น เผอญมีชายหนุ่มคนหนึ่งชื่อ มนัสวี เป็นบุตรพราหมณ์ แลเป็นผู้มีรูปร่างงดงามนัก เทียวเล่นในสวนแลมานอนหลับอยู่ในที่กำบังใต้ร่มไม้ เจ้าหน้าที่ไม่เห็นจึงมิได้ปลุกให้

ตื่นแล้ไปให้พ้นก่อนที่พระราชธิดาเสด็จออกชมราชอุทยาน แม้ในเวลาที่น่างจันทร์ประภาแลบริวารมาเล่นอยู่แล้วนั้น มนัสวีพรหมณ์หนุ่มก็ยังหลับเป็นสุขอยู่

ฝ่ายนางจันทร์ประภาพระราชธิดาทรงวิ่งแลขว้างดอกไม้จนเหนื่อยแล้วก็หยุดเล่น เสด็จทรงดำเนินไปองค์เดียวห่างนางตามเสด็จทั้งหลาย โดยหวังจะเสด็จไปพักที่ตำหนักในสวน ขณะนั้น มนัสวีนอนอยู่ใกล้ทางดำเนิน แลได้นอนหลับมานานจนใกล้จะตื่นอยู่แล้ว ครั้นได้ยินเสียงนางทรงดำเนินร้องเพลงผ่านไปใกล้ๆ มนัสวีก็ตื่นแลลุกขึ้นนั่ง ตาสบพระเนตรพระราชธิดาต่างก็เกิดเสนาหาขึ้นในทันใด

พระวิกรมมิตยัตร์สแก่เวตาลว่า

"ไม่จริง หญิงกับชายจะรักกันในนาที่แรกที่สบตากันนั้นไม่มีในโลก ข้าไม่เชื่อเลยว่าจะทรงทำอย่างที่เอ็งว่า" พระราชาตรัสเช่นนี้ เพราะข้อที่ไม่ทรงเชื่อนั้นได้เกิดแก่พระองค์เองหลายครั้งแล้ว แลไม่เป็นผลดีเลยจนครั้งเดียว เวตาลตอบว่า

"เสนาหาที่เกิดในทันทีที่หญิงกับชายได้เห็นกันเป็นครั้งแรกนั้น เป็นของมีแน่นอน จะปฏิเสธเสียอย่างไรได้" พระวิกรมมิตยัตร์ส

ว่า

"ถ้าเช่นนั้นเอ็งจะอ้างหลักฐานได้ดอกกระมัง" เวตาลตอบว่า

"ข้าพเจ้าไม่จำเป็นต้องอ้างหลักฐาน เพราะมนุษย์ชายหญิง ย่อมเป็นกันอย่างนั้นอยู่มากด้วยกันแล้ว ความโง่ของมนุษย์ทั้งหลาย รวมทั้งของพระราชา...."

พระวิกรมมัททิตยตรัสว่า "เอ็งจะเล่นนิทานก็เล่าไป หรือไม่เล่าก็นิ่งเสีย"

เวตาลเล่าต่อไปว่า เมื่อพระราชธิดาแลมนัสวีพรหมณ์หนุ่มได้ สบตากันเป็นครั้งแรก ดังนั้นก็ผลแปลกที่สุด คือ มนัสวีทนความรักมริ่งในใจที่เกิดในทันทีไม่ได้ ก็ล้มลงสลบไปกับที่ ฝ่ายพระราชธิดาทรงเห็นดังนั้น พระชงฆ์ก็อ่อนแลพระกายก็สั่น ทรงล้มสลบไปเหมือนกัน มิช้าพวกสาวใช้ตามไปพบพระราชบุตรเป็นดังนั้น ก็ตกใจช่วยกันเชิญพระองค์ไปทรงวอกกลับคืนเข้าพระราชวัง

ฝ่ายมนัสวีสลบแน่นิ่งไม่รู้สีกตัวอยู่ช้านานจนมีพรหมณ์ผู้มีวิชา ๒ คน ชื่อ ศศิ คนหนึ่ง มูลทเวะ คนหนึ่ง เดินเข้าไปในสวนหลวงพบพรหมณ์หนุ่มนอนสลบอยู่ พรหมณ์มูลทเวะจึงกล่าวแก่เพื่อนว่า

"ชายหนุ่มมานอนสลบอยู่กับพื้นดินเช่นนี้ เพราะเหตุใด"
พราหมณ์ศศิกล่าว่า

"คงจะเป็นด้วยมีนางงามยิ่งศรีคือตาจากธนูคือคิ้วถูกชายหนุ่ม
คนนี้ล้มลงสลบไป" พราหมณ์มูลเทวะกล่าวว่า

"เราควรจะแก้ไขให้ฟื้นขึ้น" พราหมณ์ศศิถามว่า

"ประโยชน์อะไร" พราหมณ์มูลเทวะไม่ฟังเพื่อนทัดทาน วิ่งไปที่
สระน้ำเอาปลายผ้าชุบน้ำมารดพราหมณ์หนุ่ม แลเช็ดหน้าให้
แล้วพุงตัวให้แห้งขึ้น สักครู่หนึ่งพราหมณ์ก็ได้สติคืนมา พราหมณ์
ทั้ง ๒ สังเกตเห็นได้ว่าเป็นโรคใจยิ่งกว่าโรคกาย จึงถามว่าเหตุใด
จึงมานอนสลบอยู่ในราชอุทยาน มนัสวีกล่าว่า

"บุรุษพึงเล้าความทุกข์ให้ฟังแต่เฉพาะผู้ที่จะช่วยแก้ทุกข์ได้ การ
กล่าวทุกข์ให้ผู้ซึ่งเมื่อได้ฟังแล้วช่วยระงับทุกข์ไม่ได้นั้นหา
ประโยชน์มิได้ ผู้มีทุกข์ไม่ได้ดีอะไรจากคำกล่าวว่าสงสาร หรือ
วาจาเช่นกัน"

พราหมณ์ทั้งสองได้ฟังมนัสวีกล่าวดังนั้น ก็พูดจาประเล้า
ประโลมเอาใจจนเห็นว่าภรรยาจริง มนัสวีจึงเล่าว่า

"พระราชธิดาเสด็จมาในสวนนี้เมื่อตอนบ่ายวันนี้ ข้าพเจ้าได้

เห็นนางก็เกิดความรักรุ่มร้อนขึ้นในใจทันที มิอาจทรงกายอยู่ได้ ก็ล้มสลบลงอยู่ดังที่ท่านมาพบนั้น ถ้าข้าพเจ้าไม่ได้นางผู้เป็นพระราชธิดา ข้าพเจ้าก็คงตาย ถ้าได้จึงจะคงชีวิตต่อไปได้" พราหมณ์มูลทวะกล่าวว่

"เจ้าจงมากับเราเถิด ข้าจะพยายามด้วยอุบายที่ข้าสามารถจะทำได้ทุกประการให้เจ้าได้นางดังประสงค์ แลถ้าข้าทำไม่สำเร็จ ข้าสัญญาจะให้เจ้าเป็นผู้มีทรัพย์มากมาย ไม่ต้องพึ่งใครในโลกอีกต่อไป" มนัสวีกล่าวว่

"พระผู้เป็นเจ้าได้ทรงสร้างมณีขึ้นในโลกนี้เป็นอันมาก โดยพระประสงค์จะทรงอุปการะเหล่าชน แต่มุกดา คือ สตรีนั้นเลิศยิ่งมณีทั้งหลาย บุรุษมีความใคร่ทรัพย์ก็เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่สตรี แลชายที่สละภริยาเสียแล้วแม้จะมีสมบัติก็ใช้อะไรไม่ได้ ชายที่ไม่มีเมียสวयนั้นดีกว่าดิรัจฉานที่ตรงไหน จะต่ำช้าไปกว่าสัตว์เลวทรามเสียอีก ทรัพย์นั้นเป็นผลของความอยู่ในธรรม ความสุขเป็นผลของความมีทรัพย์ แลภริยาเป็นผลของความมีสุข ชายไม่มีเมียจะมีความสุขอย่างไรได้" มนัสวีพูดเพื่อพรวดไปในการทำงานนี้ช้านาน เพราะความหลงรัก เราท่านฟังดูก็น่าจะเห็นแปลก แต่อาจเป็นอาการธรรมดาของโรครักก็เป็นได้

พราหมณ์มูลเทวะกล่าวว่า "สิ่งใดที่เจ้าประสงค์ สิ่งนั้นข้าจะทำให้สำเร็จได้ด้วยความสามารถของพระเจ้า" มนัสวีกล่าวว่

"ข้าแต่ท่านผู้เป็นบัณฑิต ขอท่านจงโปรดให้ข้าพเจ้าได้นางสมประสงค์เถิด"

พราหมณ์มูลเทวะรับสัญญาจะจัดการให้สมหมาย แล้วพามนัสวีกลับไปบ้านของมูลเทวะ เมื่อไปถึงบ้านแล้วก็รับรองเป็นอันดี เชิญให้นั่งในที่อันควรแล้วมูลเทวะก็ไปหยิบลูกอมมาสองลูก แล้วอธิบายที่ใช้แห่งลูกอมนั้นให้มนัสวีฟังว่า

"ในเรือนของเรานี้ มีวิชาลับซึ่งได้ส่งต่อเป็นมรดกกันมาหลายชั่วคน แลข้าใช้วิชานี้กระทำประโยชน์ให้เกิดแก่มนุษย์ แต่การใช้ความรู้ของข้านี้จะสำเร็จประโยชน์ก็ต่อเมื่อผู้ซึ่งมาขอให้ช่วยนั้นมีใจบริสุทธิ์แลตั้งใจจริงที่จะรับประโยชน์ ลูกอมลูกนี้ถ้าเจ้าอมเข้าไปในปาก เจ้าจะกลายเป็นหญิงอายุ ๑๒ ปี ถ้าเอาออกจากปากจึงจะคืนรูปเดิม ถ้าข้าให้ลูกอมนี้แก่เจ้า เจ้าต้องตั้งใจแน่อนว่าจะเอาไปใช้แต่ทางที่ดี มิฉะนั้นจะเกิดเหตุเป็นทุกข์แก่เจ้าอย่างใหญ่ เหตุฉะนั้นเจ้าจงตรึกตรองในใจให้ดีเสียก่อนจึงรับลูกอมนี้ไปใช้ ถ้าไม่แน่ใจก็อย่ารับไปเลย"

เวตาลเล่าต่อไปว่า เมื่อพราหมณ์มูลเทวะกล่าวเช่นนั้น ชายหนุ่มซึ่งกำลังรักหญิงอย่างรุนแรงย่อมจะนึกแน่ใจแลกล่าวรับรองทันทีว่า ตนเป็นผู้มีใจบริสุทธิ์แลตั้งใจจริงที่สุดในโลก แลมนัสวีก็ได้กล่าวยืนยันเช่นนั้นทันที มูลเทวะจึงส่งลูกอมลูกหนึ่งให้มนัสวีอมไว้ในปาก แต่กำชับให้ระวังมิให้กลืนล่องลำคอเข้าไปเป็นอันขาด ส่วนลูกอมอีกลูกหนึ่งนั้นมูลเทวะอมเอง คนทั้งสองก็มีรูปเปลี่ยนไป มนัสวีเป็นหญิงสาวสวย มูลเทวะเป็นพราหมณ์แก่อายุไม่ต่ำกว่า ๘๐ ปี

เมื่อแปลงตัวดังนี้แล้ว คนทั้งสองก็เดินไปสู่พระราชวัง เข้าเฝ้าท้าวสุพิจารณาพระราชา ตรงเข้าไปยังที่เสด็จออกโดยที่มิต้องมีผู้ทูลเบิกเพราะพราหมณ์ผู้ใหญ่มิเกียรติที่จะทำเช่นนั้นได้

ฝ่ายพระราชามือทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์ผู้เฒ่าอายุมาก เข้าไปในท้องพระโรง ก็เสด็จลุกขึ้นต้อนรับเป็นอันดี เชื้อเชิญให้พราหมณ์แลนางซึ่งปรากฏเหมือนหนึ่งลูกสาวนั่งในที่อันควร พราหมณ์มูลเทวะก็ท่อมন্ত্র์แลถวายพระพรพระราชาวา

"พระผู้เป็นเจ้าของคิโด เมื่อทรงรูปเป็นคนค่อมได้ล่องลงท้าวพลีผู้เป็นราชาทรงศักดิ์ใหญ่ เมื่อเป็นนักรบผู้แก่กล้าได้นำกองทัพถึงจงถนนข้ามสมุทร เมื่อเป็นโคบาลได้ยกเขาโควรรณชูไว้ในฝ่า

พระหัตถ์ เป็นเครื่องป้องกันคนเลี้ยงโคทั้งชายแลหญิงให้พ้นภัย คือสายฟ้าอันมาแต่สวรรค์ ขอพระผู้เป็นเจ้าของคั้นนั้น จงคุ้มครอง พระองค์ผู้เป็นพระราชาให้ทรงสวัสดิ์มีสุขทุกทิวาราตรี"

ท้าวสุพิจารทรงฟังเพลิน จนพราหมณ์หยุดพูดแล้วจึงรับสั่งถามว่า

"ท่านผู้เป็นอาจารย์มาจากสำนักใด" มูลเทวะทูลว่า

"เมืองของข้าพเจ้าอยู่ปากเหนือแห่งแม่น้ำพระคงคา ข้าพเจ้าได้เที่ยวไปจากบ้านถึงประเทศที่ไกล แลได้พบนางคนนี้สมควรเป็นภริยาแห่งบุตรข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงพานางกลับบ้าน แต่ในเวลาที่ข้าพเจ้าไม่อยู่นั้น ข้าวปลาอาหารไม่มีพอคนกิน คนในละแวกบ้านของข้าพเจ้าอดอาหาร จะอยู่ไปในที่นั้นไม่ได้ ภริยาแลบุตรข้าพเจ้าก็อพยพไปอยู่ที่อื่น ข้าพเจ้าไม่รู้ว่าที่ไหน แต่ข้าพเจ้ามีนางรุ่นสาวคนนี้เป็นเครื่องหวังอยู่ จะออกเที่ยวตามบุตรแลภริยาก็มิได้ แต่ข้าพเจ้าได้ยินชนเลื่องลือเกียรติพระองค์ผู้ทรงธรรม มีพระหฤทัยประกอบด้วยกรุณา ข้าพเจ้าจึงกล่าวแก่ตัวเองว่าจะพานางมาถวายฝากไว้ เพื่อได้ทรงดูแลมิให้ภัยต่างๆ มีมาถึงนาง จนกว่าข้าพเจ้าจะกลับ ขอพระองค์จงโปรดรับนางไว้ตามปรารถนาของข้าพเจ้าเถิด"

ทำวสุพิจารณาได้ทรงฟังดังนั้น ก็ทรงนั่งนิ่งตรึกตรองอยู่ครู่หนึ่ง เพราะคำที่พราหมณ์กล่าวนั้นแม้เป็นการยกยอถูกต้องตามพระราชหฤทัยก็จริง แต่ทรงเห็นภัยมีอยู่ทั้งสองทาง ทางหนึ่งถ้าทรงรับตามปรารถนาแห่งพราหมณ์ ก็คือรับฝากนางสาวซึ่งรูปแลเค้าหน้างดงาม พุดจาสำเนียงไพเราะ แลทั้งมีตากระเดียดจะเป็นนักเลงอยู่ด้วย การรับฝากนางชนิดนี้ไว้ในเรือนนั้น เป็นภัยอยู่ในตัวไม่ต้องอธิบาย แต่ถ้าไม่รับฝากก็มีภัยอีกทางหนึ่ง คือจะถูกพราหมณ์สาปให้พระองค์แลบ้านเมืองย่อยยับไปด้วยอำนาจความโกรธของพราหมณ์ พระราชาทรงเทียบภัยทั้ง ๒ ข้าง เห็นว่าภัยข้างถูกสาปนั้นหนักกว่า จึงรับสั่งแก่พราหมณ์ว่า

"ข้าแต่ท่านผู้เกิดจากเศียรแห่งพระพรหม ข้าพเจ้าจะรับฝากนางรૂณสาวนี้ไว้ตามปรารถนาของท่าน"

พราหมณ์มูลทวะได้ฟังดังนั้น ก็ถวายพระพรพระราชาด้วยถ้อยคำอันดีแล้วรับพระราชทานพลูแลออกจากที่เฝ้าไป (เป็นธรรมเนียมเจ้าของบ้านต้องให้ใบพลูแลเครื่องเทศให้แขกเคี้ยวเมื่อเวลาจะเเนะให้ลากลับ)

ครั้นพราหมณ์แก่ออกจากที่เฝ้าไปแล้ว พระราชารับสั่งเรียกนางจันทร์ประภาพระราชบุตรีเข้ามาเฝ้า ตรัสว่า

"นางนี้เป็นคู่หมั้นกับพราหมณ์หนุ่มคนหนึ่งแลพราหมณ์แก่ผู้เป็นพ่อผัวพามาฝาก ให้บิดาคุ้มครองรักษาไว้จนถึงเวลาที่พราหมณ์จะกลับมารับ เจ้าจงพานางเข้าไปข้างในให้อยู่ด้วยกันกับเจ้า เจ้าจงเอาใจใส่ดูแลด้วยดี ไม่ให้ไปพ้นจากตัวเจ้าทั้งกลางวันแลกลางคืน ทั้งเวลาหลับเวลาตื่นเวลากิน ทั้งเมื่ออยู่ในแลไปนอกพระราชวัง"

นางจันทร์ประภาพระราชธิดาได้ฟังรับสั่งดังนั้นก็พานางซึ่งเป็นสะใภ้พราหมณ์ไปยังตำหนักแห่งนาง ตำหนักนั้นเดิมเป็นที่สำราญแลที่สนุก แต่บัดนี้เป็นที่ซึ่งมีอาการเหี่ยวแห้งทำให้เกิดหงอยเหงาในใจ หน้าตาก็ซีกม่านให้มืด แลสาวใช้ที่เดินไปมาก็ระวังผีทำมิให้ดังประหนึ่งว่า ความเดินดังจะทำให้เกิดความปวดศีรษะแก่ใครผู้อยู่

ฝ่ายพระราชธิดา เมื่อพาสะใภ้พราหมณ์ไปถึงตำหนักแล้ว ก็ทรงเอาใจใส่เป็นอันดีแลตรัสกับนางมากกว่าที่เคยตรัสเป็นปกติในหมู่นั้น จะเป็นด้วยนางสะใภ้พราหมณ์เป็นคนมีตาเป็นนักเลงหรือจะเป็นด้วยพระราชธิดาทรงรู้สึกด้วยไม่มีเหตุอะไรที่จะทราบได้ ว่าการจะเป็นไปดังซึ่งจะเป็นไปก็ตาม พระองค์ (พระวิกรมมัททิต) ย่อมจะทรงทราบว่าจะอาจเป็นได้ด้วยเหตุทั้ง ๒ อย่าง

แต่ข้อที่จะเป็นด้วยเหตุใดนั้นไม่สำคัญนัก เพราะนางสะใภ้พราหมณ์สังเกตเห็นได้ว่า พระราชธิดามีความเศร้าหฤทัยปรากฏอยู่ที่พระนลาฏ ครั้นเมื่อเข้าที่บรรทมด้วยกันแล้ว นางสะใภ้พราหมณ์จึงทูลถามว่า เพราะเหตุใดพระราชธิดาจึงมีทุกข์ นางจันทรประภาจึงตรัสเล่าเรื่องน่าสงสารให้นางสะใภ้พราหมณ์ฟังว่า

"วันหนึ่งในฤดูวสันต์ ข้ากับบริวารพากันไปเดินเล่นในอุทยาน เข้าได้พบพราหมณ์หนุ่มคนหนึ่งรูปร่างงดงามยิ่งนัก ครั้นตาเราทั้งสองสบกันเข้าก็ล้มลงสลบไป แลเข้าก็ล้มแนบกันไปเหมือนกัน ฝ่ายนางทั้งหลายซึ่งเป็นบริวารของข้า เมื่อเห็นข้าเป็นดังนั้นก็พาข้าคืนเข้าพระราชวัง ทั้งที่ข้ายังไม่รู้สึกตัว เหตุตั้งนั้นข้าไม่รู้ว่าพราหมณ์หนุ่มคนนั้นชื่อไร บ้านอยู่ที่ไหน แต่ความงามของเขาพิมพ์ไว้ในความทรงจำของข้า แลข้าไม่มีปรารถนาจะดื่มแลกินเลย เหตุฉะนี้ผิวพรรณแห่งข้าจึงเผือดซีดแลกายชুবวมไป"

พระราชธิดาตรัสดังนี้แล้วก็ทรงถอนใจใหญ่ มีสำเนียงซึ่งมันส์วิผู้แปลงเป็นสะใภ้พราหมณ์ได้ยินไพละที่สุด แลพระราชธิดาทรงพยากรณ์ตามซึ่งหญิงผู้อยู่ในความอันปัญญาในเรื่องรัก มักจะพยากรณ์ว่าคงจะสิ้นพระชนม์ด้วยอาการจับพลัดในตอนต้นเดือนหน้านั้นเอง นางสะใภ้พราหมณ์ได้ฟังดังนั้นก็แสวงก้มหน้าทูลถาม

ด้วยกิริยาเอียงอายว่า

"ข้าพเจ้าทำให้พราหมณ์หนุ่มผู้เป็นที่รักของนางเข้ามาเฝ้าได้ในบัดนี้ นางจะประทานอะไรแก่ข้าพเจ้าเป็นรางวัล" พระราชธิดาตรัสตอบว่า

"ข้าจะยอมเป็นทาสของนางรับใช้การอย่างต่ำที่สุด แลจะยื่นพนมมือคอยปฏิบัตินางผู้มีคุณ"

นางสะใภ้พราหมณ์ได้ยินรับสั่งดังนั้น ก็คายลูกอมออกจากปากกลายเป็นมนัสวีพราหมณ์หนุ่มเข้าโลมพระราชธิดา นางจันทร์ประภาภัก์ทรงละอายหฤทัยยิ่งนัก

"ข้าพเจ้าจะเล่าถวายพิสดารว่า..." พระวิกรมาทิตย์ตรัสตอบว่า

"เอ็งไม่ต้องเล่าเรื่องตรงนั้นพิสดาร ข้าไม่อยากฟังของเอ็ง"

เวตาลเล่าต่อไปว่า ฝ่ายมนัสวีพราหมณ์หนุ่ม เมื่อได้เข้าถึงพระองค์พระราชธิดาสมปรารถนา ดังนั้น ก็คำนึงถึงลักษณะแห่งวิวาหะทั้งแปดอย่าง คือ

(๑) วิวาหะลักษณะพราหมณ์ คือบิดายกลูกสาวให้แก่พราหมณ์ (๒) วิวาหะโดยลักษณะเทวดา คือบิดายกลูกสาวให้แก่

พราหมณ์ผู้กระทำพิธีบูชาญ เป็นค่าจ้างในการกระทำพิธีนั้น (๓) วิวาหะโดยลักษณะฤๅษี คือบิดายกลูกสาวให้แก่ชายซึ่งให้โคกระบือแก่บิดาคู่หนึ่งหรือสองคู่ (๔) วิวาหะโดยลักษณะประชาบดี คือเมื่อบิดาแห่งหญิงยกบุตรให้แก่ชายแลกล่าวแก่คนทั้งสองว่า "เจ้าจงร่วมกันประพฤติธรรม" (๕) วิวาหะโดยลักษณะอสุร คือเมื่อชายได้ให้ทรัพย์แก่ญาติแห่งหญิงจนเต็มทีซึ่งจะให้ได้แล้ว บิดาหญิงยกบุตรให้เป็นภริยา (๖) วิวาหะโดยลักษณะราชา คือชายแย่งหญิงได้ในการรบสู้กับผู้ปกครองของหญิง (๗) วิวาหะโดยลักษณะคนธรรพ์ คือเมื่อหญิงกับชายได้กันเองด้วยความเต็มใจทั้งสองฝ่าย (๘) วิวาหะโดยลักษณะปีศาจ คือชายลอบรักหญิงเมื่อเวลาหลับหรือเมา หรือสลบไม่มีสติ (มนูธรรมศาสตร์ ๓:๒๐ แลต่อไป)

มนัสวีคำนี้ถึงลักษณะวิวาหะทั้งแปดนี้ เห็นว่าลักษณะคนธรรพ์เป็นลักษณะที่เหมาะสมกว่าอย่างอื่น เพราะพระราชธิดาเป็นนางสูงศักดิ์ มีพระชนมายุสมควรแก่การวิวาหะแล้ว และมีอำนาจโดยธรรมเนียมที่จะร้องขอให้พระราชบิดาอำนาจการสยุมพร เมื่อพระราชธิดาได้เลือกพระสามีตามแบบอย่างซึ่งพระราม พระอรชุน พระนลเป็นต้น ได้พระราชธิดาแห่งกษัตริย์ทรงนามเลื่องลือมาเป็นชายา การที่มนัสวีพราหมณ์หนุ่มนี้กเอา

พระนามกษัตริย์ทรงมีเกียรติในโบราณกาลมาเข้าแถวกับตนเอง
เช่นนี้ ก็แสดงความกำเริบใจมิใช่น้อย แต่ความฮึกเหิมเช่นนั้น
เป็นอาการของผู้ที่กำลังจะได้ลูกสาวของพระราชินีเป็นภรรยา

เมื่อมนัสวีได้พระราชธิดาสมประสงค์แล้ว ก็อยู่ภายใน
พระราชวังประมาณห้าเดือนเศษ เปลี่ยนแปลงกายเป็นชายแล
หญิงทุกวันทุกคืน จนทราบได้ว่าไม่ช้าก็จะได้เป็นพ่อ...

เวตาลกล่าวต่อไปว่า ข้าพเจ้าก็รู้นิสัยคนมากอยู่ แต่นิสัยของ
มนัสวีนั้นแปลกกับนิสัยคนอื่นในความรู้ของข้าพเจ้า คนอื่นๆ เมื่อ
ได้เปลี่ยนจากเพศชายเป็นเพศหญิง แลเปลี่ยนจากเพศหญิงเป็น
เพศชายทุก ๒๔ ชั่วโมงแล้ว ก็คงจะเป็นความเปลี่ยนที่มากพอใน
วันหนึ่งๆ แต่มนัสวียังต้องการเปลี่ยนอิริยาบถให้ยิ่งกว่านั้นอีก ไม่
พอใจในการที่ต้องแอบซ่อนอยู่ในตำหนักทุกวันทุกคืน ต้องการจะ
เที่ยวเปลี่ยนที่ไปบ้าง จนถึงแก่กล่าวโทษพระราชธิดาว่าไม่พา
ออกเที่ยวเปลี่ยนอากาศ

ส่วนพระราชธิดานั้น เราทำนายจะคิดเห็นว่าเมื่อได้ล้มสลบอยู่
กับที่ เพราะความเส่นหาซึ่งเกิดในนาที่แรกที่ได้พบชาย แลเมื่อฟื้น
จากสลบแล้วยังได้บำเพ็ญพระองค์จะไปสู่ยมโลก เพราะรักยังไม่
สำเร็จดังได้กล่าวมาแล้วเช่นนี้ ครั้นเมื่อได้ชายที่รักมาสมหมาย ก็

น่าจะยังไม่เบื่อ ไม่นั่งหาว แลไม่แสดงพิโรธเล็กๆ น้อยๆ ก่อนปี
หนึ่งจากวันที่ได้ชายนั้นมาเป็นสามปี แต่การหาเป็นเช่นนั้นไม่ นาง
จันทร์ประภาพรพระราชธิดาทรงเปื้อมนัสนิว แลเปื้อมความไม่เห็นคน
อื่นนอกจากมนัสนิว เสมอกับมนัสนิวเปื้อมพระราชธิดา แลความไม่
เห็นคนอื่นนอกจากพระราชธิดา จนนางใกล้จะชวณสามีออกเที่ยว
อยู่แล้วหลายครั้ง

แต่ครั้งเมื่อสามีกล่าวชวณนางไปเที่ยวให้พ้นความอยู่ด้วยกัน
โดยจำเพาะไปบ้าง นางก็กลับทรงคิดขุ่นเคืองว่า มนัสนิวเปื้อมความ
อยู่ด้วยกันสองต่อสอง จึงตรัสประชดว่าคนมีคู่แล้ว ถ้าแม้
หมักหมมคลุกคลีกันอยู่สองต่อสองแลทะเลาะกันวันยังค่ำๆ ก็เป็น
คู่ที่โง่งที่สุด มนัสนิวแก้ว่า เขาไม่ได้คิดเปื้อมนาง เขาไม่ต้องการอะไร
ยิ่งกว่าที่จะพานางออกแสดงให้รู้กันทั่วโลกว่าเป็นภริยาของเขา
แต่นางก็ยังไม่เป็นที่พอเหตุทัย ต้องการโต้ตอบกันอยู่อีกช้านาน ใน
ที่สุดเป็นอันตกลงว่าจะเลิกขังตัวเองและออกเที่ยวในที่ต่างๆ นาง
จึงไปเฝ้าทูลท้าวสุพิจารพระราชบิดาว่านางแลหญิงสะใภ้
พราหมณ์ต้องการออกเที่ยวกินลม แลไปในที่สำราญต่างๆ เพื่อ
ผาสุก

ท้าวสุพิจารทรงยินดีที่ได้เห็นพระราชธิดามีอาการน่านวลขึ้น

จึงตรัสอำนวยการว่า เสด็จเที่ยวเตร่ไปในที่ใดที่สมควรแก่เกียรติยศ ก็
แล้วแต่นางจะประสงค์ ดังนี้พระราชธิดาแลมณัสวีผู้สามี (ในรูป
หญิงสะใภ้พราหมณ์) ก็ออกเที่ยวในที่ต่างๆ ตามสำราญ

วันหนึ่ง ท้าวสุพิจารเสด็จไปเป็นเกียรติยศแก่การแต่งงานที่
บ้านมหาอำมาตย์ ผู้อยู่ในตำแหน่งโกษาธิบดี พระราชธิดาแล
หญิงสะใภ้พราหมณ์ก็ตามเสด็จด้วย

ฝ่ายชายหนุ่มผู้เป็นบุตรโกษาธิบดี เมื่อได้เห็นหญิงสะใภ้
พราหมณ์มีรูปร่างแลหน้าตางดงาม ก็หลงรักในทันใด เป็นครั้งที่
สองในเรื่องนี้ ที่ชายรักหญิงในนาที่แรกที่เห็นหน้า ชายหนุ่มจึง
กล่าวแก่เพื่อนสนิทของตนตามเคยว่า

"ถ้าข้าได้นางนั้น ข้าจะมีสำราญในโลก ถ้าไม่ได้ข้าจะต้องสละ
ชีวิตเสีย"

ฝ่ายพระราชานั้นเมื่อได้ทรงสำราญในการเลี้ยงแล้ว ก็เสด็จคืน
เข้าพระราชวังพร้อมด้วยพระราชธิดาแลผู้อื่นๆ ซึ่งตามเสด็จ

ส่วนบุตรโกษาธิบดีนั้น ครั้นนางสะใภ้พราหมณ์ตามเสด็จกลับ
เข้าพระราชวังแล้วก็เดือดร้อนกระวนกระวายเป็นกำลัง ตั้งแต่นั้น
มาก็มีอาการชู้ชืดเพราะทิ้งข้าวทิ้งน้ำแลหลับนอนไม่เป็นปกติ

เพื่อนสนิทรู้ความในใจเป็นการลับไม่บอกให้ใครทราบ แต่ไม่
อยู่ได้นาน เพราะอดไม่ได้นั่นอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งอธิบายว่า
บุตรโกษาธิบตีป่วยอาการหนัก ถ้าขึ้นนั่งเสี้ยก็คงจะถึงชีวิต ดังนี้
ความลับนั้นก็ทราบถึงโกษาธิบตีในสองสามวันนั่นเอง โกษาธิบตี
นึกหนักใจในการที่บุตรชายป่วยนั้นอยู่แล้ว ครั้นได้ทราบสมุฏฐาน
แห่งโรคก็รีบเข้าเฝ้าพระราชา ทูลว่า

"ข้าแต่พระมหาราชชา บุตรชายของข้าพเจ้ารักหญิงสะใภ้
พราหมณ์ คลั่งไคล้มีอาการป่วยปางตาย ไม่กินไม่นอน เฝ้าแต่
พร่ำเพื่อละเมอฝัน ขอพระองค์จงโปรดกรุณาประทานนางแก่บุตร
ข้าพเจ้าเพื่อให้คงชีวิตไปเถิด"

ท้าวสุพิจารได้ทรงฟังดังนั้น ก็ทรงแสดงกิริยาพิโรธตรัสว่า

"เจ้าเป็นบ้าไปเสียแล้วหรือจึงมากล่าวเช่นนี้ ข้าเป็นพระราชา
จะกระทำยุติธรรมเช่นนั้นด้วยประการใด เจ้าเป็นผู้ใหญ่ย่อมจะ
ทราบว่าเมื่อมีผู้พาผู้อยู่ในความปกครองมาฝากให้อยู่ในอารักขา
แห่งผู้มีอำนาจให้อารักขาได้ ผู้รับฝากจะยกผู้อยู่ในความฝากนั้นไป
ให้ผู้อื่นไม่ได้เป็นอันขาด เจ้าก็เป็นอำมาตย์ผู้ใหญ่มีสติปัญญา
เหตุไฉนจึงมาขอเช่นนี้"

โกษาธิบตีทราบแจ้งอยู่ในใจว่า พระราชาทรงปกครองบ้านเมืองได้ด้วยเขาเป็นผู้อุดหนุน ถ้าเขาไม่ได้อยู่รับราชการเมื่อใด การบ้านเมืองก็จะทรุดโทรมไป แลพระราชาที่จะต้องทรงรับความเดือดร้อน อนึ่งโกษาธิบตีรู้จักพระเหตุทัยพระราชาอยู่ว่า มักจะโอนเอนไปได้เพื่อความสะดวกอันควรแก่รูปการณ จึงนึกในใจว่า "พระเหตุทัยดั่งนี้อีกหน่อยก็คงเปลี่ยน" แต่มิได้กล่าวอะไร นั่งก้มหน้านิ่งแสดงกิริยาเหมือนผู้ที่สิ้นหวัง

ฝ่ายทำวสุพิจารณ์นั้น ประเด็ยวก็ตรัสกริ้ว ประเด็ยวก็ตรัสปลอบติโทษบ้าง ยกยอบ้าง เพื่อจะให้โกษาธิบตีเปิดปากทูลขอคำอันใดที่จะทำให้ทรงเห็นความเป็นไปในใจของเขาได้ แต่เขาก็นิ่งอึ้ง ไม่พูดจาอะไรเลย จนในที่สุดกราบถวายบังคมลาออกจากที่เฝ้า เดินนำตาคลอออกไป ปจนถึงประตูวัง จึงกล่าวแก่ตนเอง แต่มีผู้อื่นได้ยินว่า "ตัวกู้นี้อดข้าวเสียสัก ๑๐ วัน ก็คงได้ไปโลกหน้าสมหวัง"

ครั้นเมื่อโกษาธิบตีกลับไปถึงบ้านแล้ว ก็เรียกบ่าวไพร่มาพร้อมกันเข้าไปเยี่ยมลูกชายในห้อง พบลูกชายนอนอยู่บนเสื่อ หน้าตาซูบซีดเพราะอดอาหาร บิดาจึงจับมือบุตรไว้ แล้วกระซิบดังพอให้ได้ยินกันทั่วว่า

"ลูกเอ๋ย พ่อจะแก้ไขอะไรก็ไม่ได้แล้ว จำเป็นจะต้องตายไปตาม

กัน"

ฝ่ายพวกบ่าวไพร่เมื่อได้ยินนายพูดดังนั้น ต่างคนก็หลีกออกไปจากห้องแล้วเล่าสู่เพื่อนกันฟัง แลเพื่อนก็เล่าต่อๆ กันไปว่า โภษาธิบดีมีจางจะสละชีวิตเสียแล้ว แลต่างคนต่างก็เข้าไปด้อมมองคอยดูว่านายจะทำจริงตามพูดหรือไม่ แลถ้ายอมตายจะตายอย่างไร ตายที่ไหน แลตายเมื่อไร การที่บ่าวไพร่ได้ทราบความตั้งใจแห่งนายเช่นนี้ ถ้าจะกล่าวว่พากันเศร้าโศกเสียใจก็ไม่เชิง จะว่าไม่รักนายก็ว่าได้ เพราะนายเป็นผู้ใจดีมีกรุณาต่อบ่าวแต่ถึงกระนั้นบ่าวก็ใคร่รู้ใคร่เห็นลัษณะเครื่องๆ กลางๆ ในใจไม่แน่ว่าอยากให้เกิดหรือไม่ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะความตื่นเต็นในใจตามธรรมชาติมนุษย์ซึ่งหาความยังยืนมิได้

ตรงนี้พระวิกรมมัททิตย์ทรงแค้นเคืองในพระหฤทัย เพราะเหตุเวตาลกล่าวติเตียนธรรมชาติแห่งมนุษย์ ทรงแสดงพิโรธให้เวตาลรู้สึกแต่มันทำเป็นไม่รู้สึกล่าต่อไปว่า

เมื่อโภษาธิบดีได้อัดข้าวอดน้ำอยู่แล้วถึงสามวัน อำมาตย์ผู้ใหญ่ก็ประชุมปรึกษากันว่า ถ้าพระราชาไม่ยินยอมตามคำร้องขอ ก็จักพากันไปถวายบังคมลาออกจากราชการไปบวชเป็นโยคีหรือไปทำอะไรมิแปลกๆ ต่างๆ การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะโภษาธิบดี

เป็นหัวหน้าจูงราชการให้ดำเนินไปนั้นข้อหนึ่ง อีกข้อหนึ่งอำมาตย์เหล่านั้นเห็นว่า ก็เมื่อผู้ใหญ่อยู่ในตำแหน่งสูงถึงโกษาธิบดีแล้วทูลขอเท่านั้นยังไม่ได้ ต่อไปข้างหน้าใครจะทูลอะไรได้เล่า เมื่อเป็นเช่นนี้จะทำราชการไปทำไม

เช้าวันรุ่งขึ้นข้าราชการทั้งหลายก็พร้อมกันเข้าไปเฝ้าท้าวสุพิจาร ทูลว่าบุตรของโกษาธิบดีใกล้จะถึงตายอยู่แล้ว เพราะเหตุหัวใจเต็มแลท้องว่าง ถ้าบุตรตาย บิดาซึ่งไม่ได้กินแลดื่มมาถึงสามวันแล้ว ก็จะมีผลตายด้วย ถ้าโกษาธิบดีตาย ราชการบ้านเมืองก็จะเกิดยุ่งเหยิงเพราะเขาเป็นนายคลังใหญ่รู้บัญชีทั้งปวงแลมีคำกล่าวว่าในเวลาขึ้นบัญชีของบ้านเมืองนั้นปลวกกินเสียครึ่งหนึ่งแล้ว ที่ยังเหลืออีกครึ่งหนึ่งก็ไม่เป็นประโยชน์ เพราะกรดหมึกกัดกระดาษขาดไปมาก บัญชีหาติดต่อกันได้ความประการใดไม่ เหตุดังนั้นข้าราชการทั้งหลายจึงประชุมพร้อมกัน ทูลขอให้พระราชอาชานางสะใภ้พราหมณ์แก่บุตรโกษาธิบดีดังประสงค์ ความตั้งมั่นในพระหฤทัยของพระราชานั้นทนข่าวปลวกแลกรดหมึกไม่ได้ จึงทรงคิดโอนเอนไปข้างจะยอม แต่ยังมีพระประสงค์จะแสดงความมั่นคงในพระหฤทัยให้คนทั้งหลายเห็น จึงตรัสว่าโกษาธิบดีแลบุตรชายเป็นคนมีคุณดี เป็นประโยชน์แก่ราชการเพียงไรก็ทรงทราบอยู่แล้ว แลมีพระราชประสงค์จะช่วยบิดาแล

บุตรนั้นทุกทางที่จะทรงช่วยได้ปราศจากอสังค์ แต่ในเรื่องนี้ได้ทรงรับสัญญาเสียแล้วว่าจะคุ้มครองนางที่พราหมณ์เฒ่านำมาฝากไว้ พระองค์จะยอมสวรรคตเสียสิบสองครั้ง ยิ่งกว่าที่จะกระทำการเป็นที่เสียสัญญาหรือปฏิบัติหน้าที่ปราศจากความสัตย์ ทั้งทรงแสดงธรรมะต่างๆ ซึ่งไม่สู้เกี่ยวข้องแก่การขอแลกเปลี่ยนให้หญิงสะใภ้พราหมณ์อันเป็นปัญหาอยู่ในเวลานั้น แต่ข้าราชการที่เฝ้าอยู่ก็พากันตั้งใจฟังคำตรัส เพราะไม่มีใครรู้พระเหตุที่พระราชาเท่าที่โกษาธิบดีรู้ จึงพากันเห็นจริงแลชมธรรมะที่ทรงแสดงให้ฟัง แลต่างคนก็นั่งนิ่งอยู่

ฝ่ายพระราชาทรงคอยอยู่ครู่หนึ่งให้ธรรมะซึมซาบเข้าไปในใจผู้ฟังแล้ว ก็ตรัสเสียใหม่ให้ผลแห่งคำสอนที่มีในใจข้าราชการเหล่านั้นค่อยเบาบางลงไป โดยที่ตรัสว่าธรรมะซึ่งทรงแสดงนั้น ได้ทรงรับเป็นคำสั่งสอนของพระราชบิดาแลพระราชมารดาซึ่งทรงธรรมอย่างสูงทั้งสองพระองค์ แลเป็นธรรมะซึ่งบุรุษพึงประพฤติแลเคารพโดยปกติ แต่ถ้าเกิดปัญหาแปลกธรรมดาแลผิดปกติ การดำเนินทางธรรมจะแปรเปลี่ยนไปจากรอยเดิมบ้าง ถ้ายังเป็นธรรมอยู่ ก็อาจแปรเปลี่ยนไปได้ เพราะการดำเนินตามรอยแค่นั้น ย่อมแสดงน้ำใจแคบ พระองค์มีพระราชประสงค์ให้ชนทั้งหลายเห็นว่าพระองค์มิใช่พระราชาที่มีพระเหตุที่แคบ จึงพระราชทานอนุญาต

ให้ข้าราชการทั้งหลายกลัวชี้แจงให้ทรงเห็นชอบว่าในการเรื่องนี้ เป็นหน้าที่ของพระองค์ที่จะต้องเสียสัญญาที่ประทานไว้แก่ พราหมณ์เฒ่า แลเป็นหน้าที่ของพระองค์ที่จะต้องประทานเม็ย ของคนอื่นให้แก่บุตรชายโกษาธิบดี

ฝ่ายเหล่าอำมาตย์ที่เฝ้าอยู่นั้น เมื่อได้ยินพระราชารับสั่งข้าง ทำยนี้ก็ดีใจ จึงช่วยกันทูลชี้แจงด้วยคำต่างๆ กันซึ่งรวมอยู่ในชื่อ ว่าน้ำท่วมทุ่ง รวมความว่าพราหมณ์เฒ่านั้นก็สูญหายไปช้านาน บัดนี้คงจะตายแลมีผู้เผาเสียแล้ว อนึ่งหญิงสะใภ้แห่งพราหมณ์ นั้นก็เป็นแต่ได้หมั้นคู่กันไว้กับบุตรพราหมณ์ หาได้มีวิวาหะไม่ เขาทั้งหลายจึงเห็นสมควรที่จะประทานนางซึ่งผู้นำมาฝากคงจะ ตายแล้วแก่บุตรโกษาธิบดี เพื่อให้ราชการบ้านเมืองยืนยงต่อไป ส่วนพราหมณ์เฒ่า นั้นหากยังไม่ตายจะกลับมา ก็ควรประทาน ทรัพย์ให้มากมายจนเป็นที่พอใจ หรือถ้ายังไม่พอใจ ก็ประทาน นางอื่นซึ่งงามกว่านี้ให้พราหมณ์เฒ่าพาไปเป็นภริยาบุตร กล่าว การสละ คนควรสละบุคคลเพื่อประโยชน์แก่ครอบครัว สละ ครอบครัวเพื่อประโยชน์แก่กรุง สละกรุงเพื่อประโยชน์แก่พระ ราชา

ท้าวสุพิจารเมื่อได้ฟังอำมาตย์ทั้งหลายกราบทูลดังนั้น ก็ตรัสว่า

ปัญหานี้มีข้อที่ควรคำนึงทั้งสองฝ่าย จะทรงตรึกตรองดูให้รอบคอบในคืนนั้น รุ่งขึ้นจึงจะตรัสให้อำมาตย์ทั้งปวงทราบกระแสพระดำริ ตรัสดังนี้แล้วก็รับสั่งให้อำมาตย์ทั้งปวงออกจากที่เฝ้า

ฝ่ายพวกอำมาตย์เมื่อได้ยินรับสั่งดังนั้น ก็นึกแน่ใจว่าพระราชาคงจะเสด็จเข้าไปปรึกษาพระมเหสี แลนางข้างใน เขาทั้งหลายก็มีความยินดี เพราะหวังได้ว่านางทั้งปวงคงจะต้องการให้มีวิวาหะเป็นการใหญ่ แลส่วนนางสาวผู้เป็นสะใภ้พราหมณ์นั้น เมื่อจะได้แต่งงานดีเช่นนี้ก็คงไม่ทิ้งโอกาสปัจจุบัน คอยหาโอกาสอนาคต

อำมาตย์ทั้งปวงออกจากเฝ้าแล้วก็รีบไปเล่าความให้โกษาธิบดีทราบ แลโกษาธิบดีกับบุตรก็กินข้าวด้วยกันในคืนนั้นเป็นครั้งแรกในเวลาหลายวัน

ฝ่ายท้าวสุพิจารเมื่อเสด็จคืนเข้าข้างในแล้ว ก็เสด็จตรงไปยังตำหนักพระราชธิดา ตรัสแก่หญิงสะใภ้พราหมณ์ว่า

"เจ้าจงไปอยู่กับบุตรชายโกษาธิบดี"

เวตาลกล่าวต่อไปว่า นางจันทร์ประภาภิรมณ์ในเวลากลางคืนทะเลาะกันแทบไม่เว้นคืน เพราะฉะนั้นในเวลากลางวัน นางจันทร์ประภาแลนางสะใภ้ พราหมณ์เกือบจะไม่พูดกันซึ่งๆ หน้า

ครั้นเมื่อคนทั้งสองได้ยินพระราชารับสั่งให้พรากกันตั้งนั้นต่างคนก็...

พระธรรมวัชพระราชบุตรทรงฟังเวตาลเพลिन ครั้นได้ยินเวตาลพูดถึงเพียงนี้ ยังไม่ทันขาดคำก็ทรงสอดถามขึ้นว่า

"ดีใจใช่หรือไม่" เวตาลตอบว่า

"หามิได้ ไม่ใช่ดีใจ เสียใจมาก พระราชบุตรยังอ่อนปัญญานัก"

พระวิกรมมัทยัตร์สกริวพระราชบุตร แลห้ามไม่ให้ตรัสถึงเรื่องที่ไม่รู้ แล้วเวตาลก็เล่าต่อไปว่า นางจันทร์ประภา หญิงสะใภ้พราหมณ์

เมื่อได้ฟังท้าวสุพิจารตรัสตั้งนั้นก็หน้าซีดแลกันแสงวิงวอนพระราชาด้วยถ้อยคำต่างๆ ให้ทรงถอนคำสั่ง แต่พระราชายอมตามไม่ นางสะใภ้พราหมณ์กล่าวว่า

"ความทรงธรรมอันงามของหญิง ย่อมจะสลายไปด้วยรูปงามเหลือเกินนัก พราหมณ์รับใช้พระราชา ย่อมทำความเสื่อมให้แก่ศาสนาของตน นางโคถ้ำไปกินหญ้าไกลถิ่นนั้นก็เกิดความเสื่อมเสีย ทร์พย็ย่อมจะสูญเพราะเจ้าของไม่ประพฤติธรรม แลความเจริญย่อมจะสิ้นไปในเรื่องซึ่งเจ้าของไม่ทำตามคำมั่นสัญญา"

นางสะใภ้พราหมณ์กล่าวเช่นนี้ ท้าวสุพิจารก็ทรงเห็นชอบทุกประการ มิได้ตรัสคัดค้านข้อความที่กล่าวนั้นประการใด แต่ก็ยังทรงยื่นคำที่จะให้หญิงสะใภ้ พราหมณ์ไปเป็นภริยาแห่งบุตรโกษาธิบดีให้จงได้

นางจันทร์ประภา กล่าวว่ พระราชบิดาเป็นพระราชาซึ่งทรงประพฤติเพียงธรรมอยู่เป็นปกติ มาบัดนี้มีพระประสงค์แผกเพี้ยนไปจากคลองธรรม คงจะเป็นด้วยหวังประโยชน์แก่พระองค์อย่างเดียว แลเมื่อใดความเห็นแก่ประโยชน์ตนเข้าครอบงำตน เมื่อนั้นชวาก็กลับเป็นช้าย ช้ายก็กลายเป็นชวา เหมือนเงาในกระจกผันฉ่อง

ท้าวสุพิจารตรัสว่า ความเปรียบของนางนั้นถูกต้องหาตำหนิมิได้ แต่ก็ยังมีพระประสงค์จะให้หญิงสะใภ้พราหมณ์ไปเป็นภริยาแห่งบุตรโกษาธิบดีอยู่นั่นเอง ฝ่ายนางสะใภ้พราหมณ์ เมื่อเห็นพระราชามีได้ลดหย่อนพระราชประสงค์เช่นนั้น ก็เพียรจะชักเวลาให้เย็นออกไป จึงทูลว่า

"ข้าแต่พระมหाराชา ถ้าพระองค์ทรงกำหนดในพระหฤทัยแน่อนแล้วว่าจะให้ข้าพเจ้าเป็นภริยาแห่งบุตรโกษาธิบดี พระองค์จงโปรดให้ชายหนุ่มนั้นสัญญาว่า จะทำการสิ่งหนึ่งตาม

ความประสงค์ของข้าพเจ้า ถ้าเขาไม่ยอมทำ ข้าพเจ้าก็ไม่ยอมไป
อยู่กับเขาเป็นอันขาด" พระราชาตรัสว่า

"เจ้าจะให้เขาทำอะไรก็จงว่าไปเถิด" นางทูลว่า

"ข้าพเจ้าอยู่ในตระกูลพราหมณ์ เขาอยู่ในตระกูลนักรบ
ธรรมศาสตร์บัญญัติว่าเราทั้งสองจะวิวาหะกันไม่ได้ เว้นแต่เขาจะ
ได้เที่ยวยatraแล้วตามบุญสถานทุกตำบล" พระราชาตรัสว่า

"เจ้าพูดถูกต้อง เป็นความจริงดังหนึ่งพระเวท" แลทรงคิดยินดีที่
มีช่องทางจะยืดเวลาออกไปอีก แลในระหว่างเวลาที่ยืดออกไปนั้น
พระองค์ยังจะสำแดงความมั่นคงในสัญญาให้ยาวไปได้อีกหน่อย
หนึ่ง

คืนวันนั้น นางจันทร์ประภาแลมณีสวีระงับการทะเลาะประจำ
คืน ต่างคนต่างแสดงความยินดีต่อกันที่ได้ทำอุบายให้ภัยออกห่าง
ไปได้โดยความนึก แต่มิได้ห่างออกไปโดยความจริงเลย

รุ่งขึ้นเข้าทำวสุพิจารณาเสด็จออกรับสั่งให้อำมาตย์ทั้งปวงเข้าไป
ในที่เฝ้า รวมทั้งโกษาธิบดีแลบุตรชายด้วย แล้วรับสั่งบอกว่าหญิง
สะใภ้พราหมณ์ได้กล่าวถูกต้องเป็นการสมควรยิ่งนัก คนทั้งหลาย
ได้ทราบก็เห็นชอบพร้อมกัน

แต่บุตรโกษาธิบตีทูลขอว่าระหว่างที่ตัวเขาไปเที่ยวยตราอยู่
นั้น ให้นางไปอยู่คอยทำ ณ เรือนแห่งบิดาของเขา จนกว่าเขาจะ
กลับมา คำที่ทูลขอนี้พระราชินีจะไม่สู้จะโปรด เพราะไม่พอ
พระหฤทัยที่จะพราหมณ์สะใภ้พราหมณ์ไปจากพระราชธิดา แต่
โกษาธิบตีแลบุตรชายทำที่เหมือนจะกลับไปอดข้าวน้ำใหม่ พระ
ราชาจึงจำเป็นจำต้องตรัสอำนวยการตามประสงค์ หญิงสะใภ้
พราหมณ์ก็ถูกขูดคร่าพาไปยังบ้านโกษาธิบตี โกษาธิบตีพานางไป
มอบไว้กับภริยาของตนคนที่สาวแลสวยที่สุด แลกำชับว่าให้อยู่
ด้วยกันจงดีต่างคนต่างเอาใจกัน อย่าให้เกิดชุนชองหมองใจขึ้นได้

ฝ่ายบุตรชายโกษาธิบตีนั้นก็ออกเที่ยวไปตามบุญสถานต่างๆ
ตามกำหนด ฝ่ายหญิงสะใภ้พราหมณ์ได้อยู่ร่วมห้องกับภริยาสาว
ของโกษาธิบตี ทนเป็นหญิงอยู่ไม่ได้ตลอดยี่สิบสี่ชั่วโมง ก็กลายเป็น
มนัสวีในกลางคืน แต่ก็ไม่ได้ดังนั้นไปได้นาน เพราะ
บาปกรรมมาตามทันดังคำซึ่งมูลทเวะกล่าวไว้ คืนหนึ่งเมื่อได้เป็น
มนัสวีพราหมณ์หนุ่มอยู่ตลอดคืนแล้ว จะแปลงตัวเป็นหญิงสะใภ้
พราหมณ์ เอาลูกอมใส่ปากโดยความเลินเล่อ ลูกอมเลื่อนเลย
เข้าคอไป มนัสวีจะแปลงตัวเป็นหญิงก็แปลงไม่ได้ จึงต้องรีบหนี
ใจนจากหน้าต่างห้องภริยาสาวของโกษาธิบตี ในเวลาที่ยังไม่
สว่าง แลเหตุด้วยความมืด มนัสวีใจนพลาดขาแพลงล้มอยู่กับที่

ลูกไปไม่ได้

ฝ่ายพราหมณ์มูลเทวะนั้น เมื่อได้แปลงเป็นพราหมณ์เตมา พามันส์วีซึ่งปลอมเป็นหญิงสะใภ้ไปฝากพระราชินีแล้ว ออกจากที่เฝ้าก็คืนรูปเป็นพราหมณ์มูล เทวะกลับไปหาพราหมณ์ศศี เล่าความให้ฟังทุกประการ พราหมณ์ศศีได้ยินดังนั้นก็ทำหน้าที่ชุบให้ คำแข็งกล่าวแก่พราหมณ์มูลเทวะว่า ความมีใจดีแลใจอ่อนพาให้ มูลเทวะประกอบการเป็นบาปอย่างยิ่ง มูลเทวะเถียงว่า

"ข้าได้กำชับชายหนุ่มนั้นแล้วว่าจะทำการเป็นที่เรียบร้อยไปได้ ก็ด้วยความบริสุทธิ์ เพราะฉะนั้นอันตรายอะไรจะมีเล่า" พราหมณ์ ศศีกล่าวว่า

"ท่านได้ให้อาวุธอันคมไปแก่คนโง่ มันคงจะไปทำอะไรเกิดเหตุ ขึ้นจริงได้ แลข้าพเจ้าจะขอพนันกับท่านว่า ภายในหกเดือนนี้ ถ้า ชายหนุ่มนั้นไม่ไปทำเลอะเทอะให้เกิดเหตุขึ้นแล้ว ข้าพเจ้าจะยอม ยกคัมภีร์ทั้งหลายของข้าพเจ้าให้เป็นทรัพย์ของท่าน แต่ถ้าชายหนุ่มนั้นไปทำให้เกิดความเป็นเหตุเสื่อมเสีย ท่านต้องใช้วิชาของท่านให้ข้าพเจ้าได้พระราชธิดาของท้าวสุพิจารมาเป็นภรรยา"

พราหมณ์ทั้งสองสัญญากันมั่นคงแล้ว ต่างคนก็กล่าวตกลงแก่

กันว่า จะไม่พูดถึงเรื่องนี้ไปอีกจนใกล้กำหนดหกเดือน ครั้นใกล้กำหนดพราหมณ์ทั้งสองก็เที่ยวสืบข่าวในที่ใกล้พระราชวัง แลสืบต่อไปจนถึงบ้านโกษาธิบดี ได้ทราบว่ามีสนธิสัญญาคือสะใภ้พราหมณ์ เฒ่าหายไประหว่างโกษาธิบดีในเวลากลางคืน ไม่มีใครทราบร่องรอยว่าไปทางไหน พราหมณ์มูลเทวะสืบข่าวได้ความต่อออกไปอีกบ้าง ตรึกตรองเห็นแน่ชัดว่าแพ้นั้นเสียแล้ว จึงจัดการใช้หนี้ให้แก่พราหมณ์ศศิผู้เป็นเพื่อนคือส่งลูกอมอีกลูกหนึ่งให้แก่พราหมณ์ศศิอม เขาก็กลายเป็นพราหมณ์หนุ่มอ้วน รูปร่างสะสวย พราหมณ์มูลเทวะก็อมลูกอมอีกลูกหนึ่ง กลายเป็นพราหมณ์เฒ่า ถือไม้เท้า พาพราหมณ์หนุ่มเข้าเฝ้าพระราชอา

ฝ่ายท้าวสุพิจารเสด็จออกอยู่ในท้องพระโรง ทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์เฒ่าเข้าไปก็จำได้ ให้เกิดกระวนกระวายในพระหฤทัย แต่ก็ทรงนบนอบรับสั่งให้พราหมณ์นั่งเป็นอันดี แลเมื่อทรงได้รับพรจากพราหมณ์แล้วก็รับสั่งถามทุกข์สุขตามธรรมเนียม ในที่สุดเมื่อได้รับสั่งวกเวียนอยู่ครู่ใหญ่แล้ว จึงตรัสถามพราหมณ์ว่า ไปไหนมาจึงหายไปช้านาน พราหมณ์เฒ่าทูลว่า

"ข้าพเจ้าเที่ยวไปหลายแห่งเพื่อจะตามให้พบบุตร ครั้นเมื่อพบแล้วก็พากลับมาเฝ้าในบัดนี้ ขอพระองค์จงโปรดประทานภริยา

ของเขาแก่เขา แลข้าพเจ้าจะทูลลาพานบุตรแลสะใภ้คืนไปสำนัก
ของข้าพเจ้าตามเดิม"

ท้าวสุพิการรับสั่งอ้อมแอ้มอยู่ช้านาน ตาจะปกปิดไว้ก็ไม่ได้ จึง
รับสั่งเล่าเรื่องให้พราหมณ์เฒ่าทราบทุกประการ พราหมณ์เฒ่า
แสดงอาการโกรธกล่าวว่า

"พระองค์ทำอะไรอย่างนี้ พระองค์ไม่อยู่ในคำสัตย์สัญญาเอา
ภริยาแห่งบุตรของข้าพเจ้าไปยกให้วิวหะกับชายอื่น พระองค์
กระทำแล้วตามพระหฤทัยประสงค์ แลบัดนี้จึงฟังคำสาปของ
ข้าพเจ้าเถิด"

ท้าวสุพิการทรงตกประหม่าเดือดร้อน เกรงคำสาปเป็นกำลัง จึง
ตรัสแก่พราหมณ์ว่า

"ท่านจงกรุณาแก่ข้าพเจ้า อย่าโกรธ แลอย่าสาปเลย ท่านจะ
ประสงค์อะไร ข้าพเจ้าจะยอมตามทุกประการ" พราหมณ์เฒ่า
กล่าวว่า

"ถ้าพระองค์เกรงคำสาปของข้าพเจ้าแลเต็มพระหฤทัยจะ
ประทานสิ่งใดไม่ว่าที่ข้าพเจ้าทูลขอ ก็จงประทานนางจันทร์
ประภาพระราชนิตาให้เป็นภริยาบุตรข้าพเจ้า ถ้าทรงยอมดังนี้

ข้าพเจ้าจะยกโทษถวาย ส่วนตัวข้าพเจ้าเองนั้น ตั้งแต่บัดนี้ต่อไป
สร้อยมุกดาหรืองูเห่ามีพิษก็ตาม ฟูกอ่อนนุ่มหรือหินแข็งที่สุด
ก็ตาม ใบหญ้าใบหนึ่งหรือหญิงงามที่สุดก็ตาม ข้าพเจ้าเห็น
เหมือนกันทั้งนั้น ความประสงค์ของข้าพเจ้ามีอยู่แต่ว่าจะหาบุญ
สถานสักแห่งหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าจะไปอยู่ภาวนาออกนามพระผู้เป็น
เจ้าไปตราบเท่าเวลาตาย"

ท้าวสุพิจารทรงฟังดังนั้น เห็นพราหมณ์เป็นคนอยู่ในศีลในสัตย์
ยิ่งขึ้น ก็ยิ่งกลัวคำสาปทวิชี่ขึ้นกว่าเก่า จึงรับสั่งเรียกโหรเข้ามา
คำนวณถวายฤกษ์วิวาหะพระราชธิดากับพราหมณ์อ้วนบุตร
พราหมณ์เฒ่า แล้วรับสั่งให้จัดการไปตามประเพณี แต่หาได้
ประทานโอกาสให้พระราชธิดายินยอมหรือโต้แย้งการอันนี้ไม่ อัน
ที่จริงถ้ารับสั่งถามพระราชธิดา พระราชธิดาก็คงจะไม่ขัด เพราะ
นางทรงทราบข่าวว่านางสะใภ้พราหมณ์หายไปจากเรือนโกษาธิ
บดี แลความในจะเป็นอย่างไร พระราชธิดาก็คงจะทรงเดาได้

อนึ่งนางจันทร์ประภาหฤตประจวรพระโรคลำดับเดือนมาหลาย
เดือนแล้ว แลนางสงสัยว่าพระราชบิดาคงจะไม่โปรดการวิวาหะ
แบบคนธรรมดา กล่าวคือไม่โปรดให้พระราชบุตรมีวิวาหะโดยวิธีนั้น
ส่วนพระองค์พระราชธิดาเองนั้นอีกอย่างหนึ่ง

ดังนั้นพราหมณ์อ้วน ก็ได้รับพระราชธิดาไปเป็นภรรยา พร้อมด้วยทรัพย์ซึ่งพระราชทานเป็นสินสมรสเป็นอันมาก ฝ่ายมนัสวีนั้นเมื่อลูกขึ้นได้จากที่ซึ่งล้มอยู่ในเวลาที่โจนจากหน้าต่างนั้นแล้ว ก็เที่ยวเร่ร่อนต่อไป จนได้ทราบว่าพราหมณ์ศศิได้วิวาหะกับพระราชธิดา พาไปบ้านแล้ว มนัสวีก็ตามไปที่บ้านพราหมณ์ศศิ กล่าวแก่เจ้าของบ้านว่า

"ท่านจงส่งภรรยาของข้าพเจ้าคืนให้ข้าพเจ้า" พราหมณ์ศศิเถียงว่านางเป็นภรรยาของเขาต่างหาก แลอ้างพยานคือโหรหลวงแลพราหมณ์ในพระราชสำนัก รวมทั้งพยานอีกหกคนนั้นด้วย

มนัสวีสาบานโดยวิธีรุนแรงที่สุดว่า นางเป็นภรรยาของเขาโดยวิวาหะตามที่ชอบ แลกุมารในครรภ์นางก็คือบุตรของเขา เหตุฉะนั้นนางจะเป็นภรรยาของพราหมณ์ศศิอย่างไรก็ได้ อนึ่งมนัสวีเพียงจะอ้างพราหมณ์มูลทวะเป็นพยาน แต่มูลทวะหลบหายไปเสีย มนัสวีจึงอ้างนางจันทร์ประภาเอง แต่นางกลับกล่าวโดยอาการแค้นเคืองว่าตั้งแต่เกิดมายังไม่เคยเห็นมนัสวีเลย

เวตาลกล่าวต่อไปว่า แต่ถึงมนัสวีอ้างพยานไม่ได้ดังนั้น คนก็ยังเห็นจริง เพราะเรื่องของมนัสวีเป็นเรื่องแปลกแลไม่น่าเชื่อ คนจึงพากันเชื่อ แม้ทุกวันนี้ก็ยังมีคนหลายคนที่ไม่เห็นว่ามนัสวีเป็นผู้ที่

ได้กระทำวิวาทะกับพระราชธิดาโดยวิธีที่ถูกต้องตามธรรมศาสตร์

พระวิกรมมัททีย์ไม่โปรดการลอบรัก ครั้นได้ยินเวตาลกล่าวดังนั้นก็ตรัสว่า

"ถ้าใครเชื่ออย่างแข็งกล้าว่าคนนั้นก็เป็นคนใจลามก เพราะไม่มีใครรู้เลยว่ามันส์วิชายชั่วนั้นเป็นพ่อของกุมารในครรรภ์ ส่วนพราหมณ์ศศีได้แต่งงานต่อหน้าพยานโดยวิธีที่ถูกต้องตามกฎหมายแลยุติธรรม เหตุดังนั้นนางจึงต้องเป็นภริยาของศศี แลบุตรที่เกิดมานั้นก็อาจรวดน้ำทำบุญไปให้บรรพบุรุษได้ ตามคัมภีร์ศาสตร์ กฎหมายแลยุติธรรมเป็นอย่างที่ข้าว่านี้"

เวตาลกล่าวว่า "ยุติธรรมนั้นบางทีก็ไม่ยุติธรรม แลพระองค์จงรีบก้าวพระบาทเถิด ลองดูว่าพระองค์จะกลับไปถึงต้นอโศกก่อนข้าพเจ้าได้บ้างหรือไม่" เวตาลกล่าวดังนั้นแล้วก็ออกจายามลอยหัวเราะก้องฟ้ากลับไป

เรื่องที่ ๘

เวตาลกล่าวว่า ข้าแต่พระราชาผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ข้าพเจ้ามีภักดีต่อพระองค์เพราะทรงพยายามมิได้ย่อหย่อนแลความีพระเศียรคือเช่นนี้ บางทีก็ได้ผลสมหมาย จึงเป็นคุณที่บุคคลพึงอุดหนุนมิให้เสื่อมคลายไปได้ ข้าพเจ้ามีประสงค์จะฝึกฝนความเพียรของพระองค์ให้ทวียิ่งขึ้น จึงจะเล่านิทานเรื่องจริงถวายเป็นเรื่องหนึ่งเป็นเครื่องบำรุงพระเศียรคือแลพระปัญญา

ในแคว้น องคะ (องคราชภูรี) มีพระราชาองค์หนึ่งทรงนาม พระยศเกตุ ปราบภูพระรูปประหนึ่งพระอนงค์มาครององค์ เป็นเครื่องเพลิตนางทั้งหลาย แลนางงามทั้งหลายก็เป็นเครื่องเพลิตพระเนตรพระราชา เพราะเธอทรงหมกไหม้ไฝฝั้นในกามารมณ์ พระเนตรคอยจะเพลิตอยู่ง่าย ๆ แลเพราะพระเนตรเพลิตง่าย จำนวนนางข้างในจึงไม่น้อยแลเพิ่มรำไป

พระยศเกตุมีมุขมนตรีชื่อ ทิระษะทรรคิน เป็นคนเฉลียวฉลาด รับราชการเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย ไม่ใช่เพราะพระราชหฤทัยเป็นสิ่งที่ทรงไว้วางง่าย ๆ เป็นเพราะมุขมนตรีเป็นคนมีปรีชาสามารถเหมือนสารถีซึ่งเมื่อรู้ทางที่นายจะไปแล้ว ก็อาจขับรถไปให้ถึงที่ได้

ตั้งประสงค์

กล่าวความสามารถปฏิบัติราชการ บุคคลพึงสมมติว่า
ข้าราชการทุกคนรู้ปฏิบัติ มิฉะนั้นไม่เป็นข้าราชการได้ แต่ความ
สามารถนั้นย่อมจะต่างกันตามตัวคน แลพระองค์คงจะทราบ
ประเภทที่กล่าวแยกไว้กว้างๆ ว่า

○ ธรรมดาข้าราชการหลาย

อาจจำหน่ายจำแนกแยกเป็นสอง

เสนามาตย์มนตรีมีเ็นอง

อยู่ในสองประเภทสังเกตไว้

ประเภทหนึ่งสามารถรับราชกิจ

เมื่อติดต่อกันอยู่กับผู้ใหญ่

รู้วิธีย่อหย่อนผ่อนปรนไป

ความรู้ใจนายตนได้ผลดี

ประเภทสองสามารถรับราชกิจ

โดยชนิดวิชาสารถึ

อาจขับรถชักม้าพาจวลี

ไม่ถึงที่ได้ผลเพราะตนเองฯ

ที่รชะทรรคินเป็นข้าราชการชนิดสารถีทราบวิถีทางที่ตนจะต้อง
ขับรถ คือพระราชประสงค์แห่งพระราชอาจะให้บ้านเมืองจำเริญสุข
แลสามารถขับรถไปได้โดยวิถีนั้น พระราชาจึงพระราชทานอำนาจ
ให้ดูแลราชการบ้านเมืองได้อย่างกว้างขวาง

อยู่มาไม่ช้าพระราชาทรงสำราญในศฤงคารยิ่งๆ ขึ้น จึงทรง
มอบให้ที่รชะทรรคินว่าราช การแทนพระองค์ที่เดียว พระองค์เอง
ทรงรื่นรมย์อยู่ในหมู่นางสนม หาเวลาเสด็จออกว่าราชการมิได้

ฝ่ายที่รชะทรรคินครั้งได้รับมอบให้ว่าราชการแทนพระองค์พระ
ราชา ก็ปฏิบัติโดยทางที่ชอบ ได้ความเหน็ดเหนื่อยทั้งกลางวัน
แลกลางคืน มิได้แสงลาภยิ่งกว่าที่ได้รับพระราชทานอยู่แล้วโดย
ปกติ หรือแสงอำนาจเกินที่จำเป็นจะต้องมีสำหรับว่าราชการใน
ตำแหน่งสูง แต่ถึงกระนั้นก็ไม่พินคำคนนินทา เพราะการนินทา
เป็นของเหลือที่มนุษย์จะเว้นได้ คนบางคนเมื่อหันหน้าไปข้างขวา
ก็ชมมือขวานินทามือซ้าย เมื่อหันไปข้างซ้ายก็ย้ายไปนินทา

มือขวา มียุติธรรมในข้อที่นิินทาหมดไม่เลือกหน้า สุดแต่ว่าอยู่ลับ
หลังแล้วเป็นใช้ได้ พระองค์ผู้เป็นพระราชาได้ทรงฟังคนทั้งหลาย
ยกยอพระองค์คือเจ้าบทเจ้ากลอนที่เรียกแก้วทั้งเก้า นั้นเป็นต้น
แต่ในขณะที่ถูกยกยอมากนั้นถ้าทรงคิดว่าถูกนิินทาน้อย พระองค์ก็
คิดผิดไกลทีเดียว

ส่วนที่รชะทรรคินผู้เป็นมุขมนตรีนั้น ครั้นได้ว่าราชการต่าง
พระองค์พระราชาไม่นาน ก็มีคำกล่าวเลื่องลือกันว่า ที่รชะทรรคิน
แกล้งชักชวนให้พระราชา หมกมุ่นในกามคุณจนทรงละเลย
ราชการบ้านเมือง พอพระเหตุภัยเป็นพระราชาแต่ชื่อเพื่ออ้อมใน
ศฤงคาร (กาม) เป็นเหตุให้ที่รชะทรรคินมีอำนาจเสมอพระเจ้า
แผ่นดิน แลเหตุที่ ที่รชะทรรคินชักพระราชาให้เป็นไปดั่งนั้น ก็คือ
ความประสงค์อำนาจนั่นเอง

ที่รชะทรรคินได้ทราบคำลือดั่งนี้ก็เกิดความน้อยใจ ครั้นกลับไป
ถึงบ้านจึงกล่าวแก่นาง เมธาวดี ผู้ภริยาว่า

"ดูกรนางผู้เป็นเมียรักของข้า พระราชาทรงเพลिनในทางบำรุ้ง
กาม ละเว้นราชการบ้านเมืองไม่ทรงหันหาเลย ข้าเป็นผู้รับมอบให้
ดูแลราชการต่างพระองค์ก็ปฏิบัติกรโดยสุจริตไม่คิดแก่
เหน็ดเหนื่อย แต่บัดนี้มีผู้เป็นอริของข้าจัดให้เกลื่องลือทั่วไปว่า

ข้าได้รวบรวมอำนาจพระราชเจ้าเข้าไว้ เพื่อประโยชน์ของตนเสียแล้ว การลือว่าข้ามันถึงจะเป็นการใส่โคล้ ก็ยังให้โทษแก่ผู้ลือได้ แม้คนมีเกียรติโด่งดังยังไม่พ้นโทษแห่งความลือเท็จ พระรามต้องสละนางสีดา เพราะความเลื่องลือว่าชั่วหรือมิใช่ เมื่อการเป็นเช่นนี้ข้าจะควรทำประการใด"

นางเมธาวดีไม่ได้ชื่อว่าเมธาวดีเปล่าๆ ฉลาดจริง ๆ ด้วย ครั้นได้ยินสามีกล่าวดังนั้น ก็ตอบว่า

"ข้าแต่ท่านผู้มีใจสุจริต ท่านจงทูลลาพระราชเจ้าไปเสียจากพระนคร อ่างเหตุว่าจะไปยังทำน้ำอันเป็นบุญสถานต่าง ๆ เพื่ออาบน้ำล้างบาป เมื่อท่านท่องเที่ยวไปต่างประเทศเสียแล้ว คนทั้งหลายก็จะเห็นได้ว่าท่านมิได้มุ่งหมายจะหาอำนาจ คำเล่าลือก็จะหมดไปเอง อนึ่งเมื่อท่านไม่อยู่ พระราชเจ้าจำต้องทรงดูแลราชการบ้านเมืองเอง เพราะไม่มีใครอื่นจะเป็นผู้ต่างพระองค์ได้ เมื่อได้ทรงว่าราชการจนเต็มที ความหมกมุ่นในกายก็จำต้องสร้าง เพราะเวลาไม่มีพอเสียแล้ว เมื่อท่านกลับมา พระราชเจ้าอาจเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น แลท่านจะคืนเข้ารับราชการตามตำแหน่งเดิมได้ปราศจากความนิินทา"

ทีระมะทรรคินได้ฟังนางเมธาวดีกล่าวดังนั้นก็เห็นชอบ จึงเข้าไป

เฝ้าพระราชาทูลว่า

"ข้าแต่พระมหากษัตริย์ ข้าพเจ้าขอทูลลาไปต่างประเทศเพื่อ
อาบน้ำตามทำบุญต่างๆ น้ำใจข้าพเจ้าปลงในการอันนี้แล้ว"

พระยศเกตุตรัสว่า "ท่านอย่าต้องไปจากพระนครเลย การ
ทำบุญท่านอาจทำได้ในเรือนของท่าน คือการทำทานเป็นต้น ซึ่ง
จะพาท่านไปสู่สวรรค์เมื่อพ้นโลกนี้" ทิระมะทรรคินทูลตอบว่า

"ความบริสุทธิ์อันเกิดได้ด้วยการจ่ายทรัพย์นั้นบุคคลพึงแสวง
ด้วยวิธีทำทานเป็นต้น แต่การอาบน้ำที่ทำบุญนั้นให้ความบริสุทธิ์
อันมิรู้เสื่อมคลาย ผู้มีปัญญาพึงไปสู่ทำบุญก่อนความชรามา
เบียดเบียนตน มิฉะนั้นไม่รู้แน่ได้ว่าจะไปถึงเพราะจะไว้ใจร่างกาย
ไม่ได้เสียแล้ว พระองค์จงโปรดประทานอนุญาตแก่ข้าพเจ้าใน
บัดนี้เถิด"

ทิระมะทรรคินทูลดังนั้น พระราชายังมิได้รับสั่งตอบประการใด
เด็ดขาด ปราบกฏแต่ว่าไม่เต็มพระหฤทัยให้ไป แลยังไม่ได้ประทาน
อนุญาต พอเจ้าพนักงานห้องสรงเข้ามาทูลว่า

"ข้าแต่พระราชา พระอาทิตย์กำลังตกลง ณ กลางทะเลสาบ
แห่งฟ้าอยู่แล้ว เวลานี้เป็นโมงที่กำหนดเวลาสรงแลโมงก็จะล่วง

ไป เชิญเสด็จเข้าที่สงฆ์เถิด" เมื่อพระราชินีได้ทรงฟังดังนั้นก็ลุกขึ้น
เสด็จสู่ที่สงฆ์ ทิรชชะทรรคินก็ถวายบังคมแล้วลากลับบ้าน

ครั้นถึงบ้านก็สั่งภริยาให้อยู่ดูแลการเหี้ย แล้วลอบเดินทางออก
จากพระนครไป แม้แต่บ่าวในเรือนก็มีให้ทราบ ครั้นพ้นพระนคร
ไปแล้วก็เที่ยวไปตามท่าน้ำต่างๆ จนเข้าแคว้น เปาณทระ ถึงกรุง
ๆ หนึ่งซึ่งอยู่ใกล้ฝั่งทะเล มีศาลพระศิวะเป็นที่คนไปบูชามาก ทิรชชะ
ทรรคินไปถึงศาลนั้นก็เข้าไปบูชาแลนั่งพักอยู่

เผอิญพ่อค้าคนหนึ่งชื่อ นิธิตตต์ ไปบูชาพระศิวะที่ศาลนั้น ครั้น
เห็นทิรชชะทรรคินนั่งพักอยู่ เห็นได้ว่าอ่อนเพลียเพราะความร้อน
ด้วยแสงพระอาทิตย์ กายก็มัวด้วยฝุ่นที่เกาะตามทางเดิน นิธิตตต์
พ่อค้าเป็นคนใจอารี ครั้นเห็นคนเดินทางมีอาการดังนั้น ทั้งเห็น
สวมสังวาลพราหมณ์ แลเป็นผู้มีลักษณะดี เห็นได้ว่าเป็น
พราหมณ์มีเกียรติ นิธิตตต์จึงเชิญให้ไปบ้านของตน

ทิรชชะทรรคินรับเชิญออกจากศาลตามไปยังบ้านนิธิตตต์ ครั้น
ไปถึงเจ้าของบ้านก็ต้อนรับเป็นอันดี เชิญให้อาบน้ำแลเลี้ยง
อาหารอย่างดี เสร็จแล้วนิธิตตต์ก็ถามว่า

"ท่านชื่อไร มาแต่ไหน แลจะไปไหนต่อไป" ทิรชชะทรรคินตอบ

ความว่า

"ข้าพเจ้าเป็นพราหมณ์ชื่อทิวระทรรคิน มาจากนครราชฎูร์
เที่ยวอาบน้ำตามท่านุญ"

นิหัตตต์พ่อค้าเป็นคนยินดีในการรับแขก แลเมื่อเห็นแขก
ลักษณะดีก็ยิ่งชอบใจจึงกล่าวว่า"

"ข้าพเจ้ากำลังจะไปค้าขายที่เกาะชื่อ สุวรรณทวีป ท่านจงพัก
อยู่ที่บ้านข้าพเจ้านี้จนข้าพเจ้ากลับ มีเวลาพอที่ท่านจะผ่อนคลาย
ให้สิ้นความเหน็ดเหนื่อย แล้วท่านจึงเดินทางต่อไป" ทิวระทรรคิน
ตอบว่า

"ถ้าท่านเต็มใจให้ข้าพเจ้าไปด้วย ข้าพเจ้าอยากจะไปสุวรรณ
ทวีปกับท่านยิ่งกว่าที่จะคอยท่านอยู่ในเรือนี้ แม้เรือของท่าน
เป็นที่อยู่สบาย ข้าพเจ้าก็ใคร่จะเที่ยวดูที่ต่างๆ มากกว่าพักอยู่กับ
ที่"

นิหัตตต์พ่อค้าได้ยินดังนั้นก็ยอมตามประสงค์ ทิวระทรรคินก็
พักอยู่ในเรือนนั้นคืนหนึ่ง รุ่งขึ้นนิหัตตต์ก็พาแขกไปลงเรือซึ่ง
บรรทุกด้วยสินค้าอันมีค่า แล้วออกแล่นใบไปในทะเล

ทิวระทรรคินได้เห็นสมุทรซึ่งเป็นที่น่ากลัวแลน่าพิศวง มีคำถาม

ว่ามุขมนตรีของพระราชากรองกรุงใหญ่ มีกิจอะไรเกี่ยวข้องกับ การเดินเรือค้าขายทางทะเล ถ้าไม่มีใשר์การเดินทางครั้งนั้นก็ไม่ใשר์ การที่ทืระหรรคินพึงทำ แต่มีคำตอบว่าแม้ผู้เป็นใหญ่ถ้าถูกเอา ความร้ายป้ายชื้อ ก็อาจทำนอกทางถึงเช่นที่ทืระหรรคินทำครั้ง นั้นได้

ครันไปถึงสุวรรณทวีป นิหัตตต์ก็ทำการค้าขายตามธรรมเนียม พักอยู่ที่เกาะนั้นจนเสร็จการจำหน่ายสินค้า แลซื้อสินค้าบรรทุก เรือขากลับ ครันเสร็จกิจแล้วก็ออกจากเกาะแล่นเรือกลับมาตาม ทาง

วันหนึ่ง ทืระหรรคินเห็นคลื่นลูกหนึ่งเกิดขึ้นในทะเล แล้วมีต้น กัลปพฤกษ์ผุดขึ้นมาจากน้ำ กิ่งก้านเป็นทองทั้งต้น มีแก้วประพาฬ ประดับเป็นช่อ ๆ ลูกแลดอกล้วนแล้วด้วยมณีมีค่า ความงามที่ เหลือจะพรรณนาได้ บนกิ่ง ๆ หนึ่งมีอาสนะประดับด้วยแก้ว บน อาสนะมีนางนึ่งเอนพิงอยู่ นางนึ่งงามเป็นที่พิศวง ทืระหรรคิน ตกตะลึงอยู่ครู่หนึ่ง นางก็หิบบิณขึ้นดีดแลขับด้วยสำเนียง ไพเราะจับใจ

๐ อันปวงกรรมทำไว้แต่ปางหลัง

เป็นพืชยังปางนี้ให้มีผล

หว่านพืชดีผลดีมีแก่ตน

หว่านพืชชั่วกลัวผลที่ขึ้นแค้น

อันความจริงข้อนี้มีมาแล้ว

ไม่คลาดแคล้วเป็นอื่นทุกหมื่นแสน

จะเปลี่ยนชั่วให้ดีมีมาแทน

ถึงแมนแมนแมนไม่เปลี่ยนได้เอ๋ย

เมื่อนางทิพย์ขับกลอนดั่งนั้นแล้ว ก็กลับจมลงในทะเลทั้งต้นไม้อแลอาสนะอันงาม ทิวชะทรรคินยืนตะลึงดูน้ำในทะเลเหมือนหนึ่งว่ามีอะไรที่ฟุ้งดูยงผุดขึ้นมาเด่นอยู่พลางรำพึงว่า

"วันนี้เราได้เห็นสิ่งน่าพิศวงนัก ใครบ้างคิดว่าจะได้เห็นต้นไม้อขึ้นจากทะเล มีนางทิพย์นั่งขับกลอนอยู่บนต้นไม้อนั้น แล้วจมหายไป

ทันทีที่ไม่มีอะไรเหลืออยู่เป็นที่หมาย ทะเลนี้ก็เป็นคลังใหญ่อยู่ตาม
เคย เป็นที่อยู่แห่งสิ่งประเสริฐทั้งหลาย พระลักษมี พระจันทร์ ต้น
ปาริชาติแลของเลิศหลายอย่างได้ขึ้นมาจากทะเลนี้"

ทีระมะทรรคินยืนตริ๊กตรองอยู่เช่นนี้ด้วยได้เห็นของประหลาด
แต่นายท้ายแลลูกเรือทั้งหลายที่ได้เคยเดินทะเลทางนั้นไม่เห็น
ประหลาดเลย จึงกล่าวแก่ทีระมะทรรคินว่า

"นางงามผุดขึ้นจากทะเลบนต้นไม้ที่นั่นเสมอ แลกลับจมลงไป
เช่นเดียวกันทุกครั้ง ท่านพึงเคยเห็นจึงพิศวง พวกเราเคยเห็น
บ่อยๆ"

ทีระมะทรรคินได้ฟังคนประจำเรือบอกดังนั้นก็ไมหยาพิศวง นิ่ง
ตริ๊กตรองอยู่ตลอดเวลาที่เรือเดินทาง ครั้นถึงฝั่งซึ่งเป็นท่าเรือของ
นิธิตตต์พ่อค้า นิธิตตต์ชนสินค้าขึ้นบก พาทีระมะทรรคินกลับบ้าน
แลมีการเลี้ยงดูกันตามเคย

อยู่มาไม่ช้าทีระมะทรรคินก็ลानิธิตตต์จะกลับเมืองแห่งตน ต่าง
คนอวยพรแลแสดงความอาลัยแก่กันแล้ว ทีระมะทรรคินก็ออกเดิน
ทางบ่ายหน้าสู่แคว้นองคะ ครั้นเข้าไปในกรุง กองคอยเหตุของ
พระราชาราชเห็นทีระมะทรรคินมาแต่ไกล ก็รีบเข้าไปเฝ้าทูลให้พระ

มหากษัตริย์ทรงทราบบ

พระยศเกตุได้รับความลำบากในราชการเป็นอันมาก ในเวลาที่มุขมนตรีไม่อยู่ ครั้นได้ทราบว่าที่ระชะทรคืนกลับมาใกล้จะถึง ก็เสด็จออกไปรับถึงนอกพระนคร ทรงแสดงความยินดีที่มุขมนตรีกลับมาถึง แล้วเสด็จคืนเข้ากรุง ตรัสให้ที่ระชะทรคืนซึ่งมีร่างกายซูบผอมแลเปื้อนด้วยฝุ่นแลเปือกตมตามเสด็จเข้าไปถึงพระราชวัง แล้วตรัสว่า

"เหตุไรท่านจึงกระทำการปราศจากกรุณาแก่เราถึงเช่นนี้ ท่านทั้งเราไปเราก็ได้ความลำบากต่างๆ แลตัวท่านเองก็ได้ความเดือดร้อนเพราะทรมาณร่างกายจนเห็นได้ถึงปานฉะนี้ แต่การที่ท่านออกเที่ยวเดินทางเตร็ดเตร่ไปเช่นนี้ ก็เป็นด้วยเทพยดาบัญญัติไว้ มนุษย์จะแก้ไขให้เป็นไปอย่างอื่นนั้นไม่ได้ ท่านจงเล่าให้เราฟังว่าท่านได้ไปถึงเมืองไหนบ้าง แลได้เห็นอะไรแปลกประหลาดในเมืองต่างๆ แลระหว่างเดินทาง"

ที่ระชะทรคืนได้ฟังรับสั่งถามดังนั้นก็ทูลเล่าตลอดตั้งแต่ออกจากพระนครไปจนถึงแลกลับจากสุวรรณทวีป แลเล่าถึงนางทิพย์อันเป็นมณีของโลกทั้งสาม ซึ่งนั่งบนต้นกัลปพฤกษ์ผุดขึ้นมาจากทะเลนั้นด้วย

ฝ่ายพระราชารักรู้ได้ทรงยินดีที่พระทรรคินมุขมนตรีเล่าถึงนางทิพย์ก็มีพระเหตุที่ยังใคร่ทราบยิ่งขึ้น จึงตรัสไล่เลียงลักษณะความงามแห่งนาง แล้วบังเกิดความรักรุ่มร่าในพระเหตุที่ยังทรงพระดำริว่าชีวิตแลราชย์ปราศจากนางเป็นสิ่งไม่มีค่าเสียแล้ว ความสุขประการต่าง ๆ จะมีไม่ได้ เว้นแต่นางจะเป็นผู้ยังให้เกิด

เวตาลกล่าวต่อไปว่า ความรักเป็นของมีอำนาจยิ่งยวด แม้บุรุษผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจก็ไม่พ้นความข่มขืนแห่งความรักไปได้ ชายบางคนมียศมีเกียรติมีทรัพย์แลมีคุณความดีทุกประการ เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความเป็นไทยแก่ตน จะประพฤติอย่างไรประพฤติได้ที่ไม่ผิดคลองธรรม จะทำอะไรทำได้ที่ไม่ผิดกฎหมาย ชายเช่นนี้จะเลือกมิตรเลือกสหายก็เลือกได้ตามใจชอบ หรือเมื่อเลือกไม่ได้ดั่งนี้ก็คงจะเป็นด้วยฝ่ายโน้นปราศจากลักษณะที่จะเป็นเพื่อนสนิทกันได้ ไม่มีอันใดเป็นเครื่องเสื่อมเสียความเป็นไทยแก่ตน ชายที่มีอิสระเช่นนี้เมื่อความรักเข้ามาครอบงำก็กลายหมด ความเป็นไทยแก่ตนก็เสื่อมถอย เพราะหัวใจไปถูกมัดตรึงตราเสียแล้ว แม้คนที่ไม่กลัวเทวดา และไม่เกรงเดชพระอินทร์ เพราะไม่ได้ทำอะไรที่พระสวรรคบดีจะตำหนิโทษได้ก็กลับมากลัวสตรีตัวนิดเดียวซึ่งเป็นที่รักของตน ไม่ใช่เพราะหญิงมีอำนาจวาสนายิ่งกว่าเทวดาแลพระอินทร์ เป็นเพราะตกเป็นทาสแห่งความรัก หัวใจถูกล่ามโซ่ไว้

แน่นอน ตัวเป็นไทยใจเป็นทาสเสียแล้ว คดีแห่งความรักมีเช่นนี้

แม้พระยศเกิดเป็นพระราชาทรงศักดิ์ใหญ่ เป็นที่นิยมของนาง ทั้งหลายเพราะชาติเพราะทรัพย์ แลเพราะอำนาจ ก็ยังตกเป็นทาสแห่งความรัก ไม่อาจหักห้ามความรุ่มรึงในพระหฤทัยได้ จึงรับสั่งให้ที่ระมะทรรคินเลื่อนเข้าไปใกล้พระองค์ แล้วตรัสว่า

"ข้าจำเป็นจะต้องไปให้เห็นนางองค์นั้นเพราะถ้าจะอยู่เช่นนี้ต่อไปก็จะทรงชีวิตไว้ไม่ได้ ข้าจะไปตามทางที่ท่านไป แลท่านอย่าคิดเลยที่จะห้ามข้าหรือคิดที่จะตามข้าไปด้วย ข้าจะปลอมตัวไปโดยลำพัง แลท่านต้องอยู่รักษาราชการบ้านเมืองไว้ ความประสงค์ของข้าดังกล่าวนี้ ท่านจะขัดขืนทัดทานนั้นไม่ได้เป็นอันขาด"

เมื่อพระราชารับสั่งแก่มุขมนตรีเด็ดขาดดังนี้แล้วก็ตรัสให้ออกจากที่เฝ้า ที่ระมะทรรคินถวายบังคมลาไปบ้าน นำความยินดีมาสู่บุตรภริยาแลญาติพี่น้องซึ่งตั้งใจคอยท่ามาช้านาน แต่ที่ระมะทรรคินก็มีได้แสดงอาการรื่นเริงในเวลามีการรื่นเริงในบ้าน เพราะอำมาตย์ที่ดีไม่อาจผลิตเพลินใจได้ในเวลาที่จรรยาแห่งพระราชาของตนไม่เป็นไปในทางที่ควร

เวตาลกล่าวต่อไปว่า ข้อที่กล่าวว่าพระราชจรรยาไม่เป็นไปใน

ทางที่ควรนั้นไม่ใช่ติเตียนความรักหญิง ความรักหญิงเป็นสิ่งที่บุคคลผู้ไม่ได้ถือพรตพรหมจรรย์พึงแสวงแสพึงสงวนไว้มิให้เสื่อมคลายไปได้ บุรุษควรมีความรักเป็นเครื่องนำความมีภริยา ไม่ใช่มีภริยาเป็นเครื่องนำความรัก เพราะวิธีที่สองนี้มีทางแคล้วคลาดมาก แลชายผู้มีใจสะอาดย่อมจะอยากมอบหัวใจให้แก่ภริยาตน เหตุฉะนั้นที่กล่าวว่า พระราชจรรยาของพระยศเกตุเป็นไปในทางที่ไม่ควรนั้น ก็เล็งความเพียงว่าทรงลุ่มหลงนางมีจำนวนมากอยู่แล้ว ยังจะแสวงต่อไปอีกเล่า

ครั้นกลางคืนวันรุ่งขึ้น พระยศเกตุแต่งพระองค์เป็นดาบส เสด็จออกเดินทางไปพระองค์เดียว ตามทางที่ที่ระมะทรรคินได้ทูลไว้ ได้พบฤษีองค์หนึ่งชื่อ กุศนาภะ พระยศเกตุก็เข้าไปทำการเคารพ แล้วความประสงค์ที่เดินทางให้ฤษีทราบแลขอความรู้เพื่อสำเร็จหมาย ฤษีกุศนาภะตอบว่า

"ท่านจงตั้งหน้าเดินทางไปด้วยความกล้า แลเมื่อท่านลงเรือเดินทะเลไปกับพ่อค้าชื่อลักษมีทัตต์ ท่านจะได้เห็นนางแลได้นางสำเร็จประสงค์"

คำที่ฤษีกล่าวนี้ นำความเบิกบานมาสู่หฤทัยพระราชอาเป็นอันมาก จึงทรงนอบน้อมลาฤษี ออกเดินทางผ่านแคว้นต่างๆ หลาย

แคว้น แลทั้งได้ข้ามแม่น้ำแลเขาเป็นอันมากจนถึงฝั่งทะเล ได้พบ
ลักษมีทัตต์พ่อค้ากำลังเตรียมการจะเดินทางไปค้าขายที่เกาะ
สุวรรณทวีป

พระยศเกตุซึ่งปลอมเป็นดาบส ก็เสด็จเข้าไปหาลักษมีทัตต์
พ่อค้า ลักษมีทัตต์ได้เห็นดาบสมีพระลักษณะเป็นพระราชาคือ
รอยบาทมีกงจักรเป็นต้น ก็กระทำการเคารพรับรองเป็นอันดี แล้ว
เชิญให้พระยศเกตุเสด็จลงเรือไปด้วย

ครั้นไปถึงกลางทะเล พระยศเกตุได้ทอดพระเนตรเห็นต้น
กัลปพฤกษ์ผุดขึ้นมามีนางนั่งอยู่บนกิ่ง เธอทอดพระเนตรดูนาง
เหมือนนกจะโกระพ่างแสงเดือน นางถือพิณดีดและขับเพลง

○ อันปวงกรรมทำไว้แต่ปางหลัง

เป็นพืชยังปางนี้ให้มีผล

หว่านพืชดีผลดีมีแก่ตน

หว่านพืชชั่วกลัวผลที่ขึ้นแค้น

อันความจริงข้อนี้มีมาแล้ว

ไม่ฉลาดแล้วเป็นอื่นทุกหมื่นแสน
จะเปลี่ยนชั่วให้ดีมีมาแทน

ถึงมันแมนแมนไม่เปลี่ยนได้เอ๋ย ฯ

พระราชินีได้ฟังนางข้าบกล่าวคติแห่งกรรมดังนี้ ก็เกิดความรัก
กัลตักลุ่มในพระหฤทัยยิ่งขึ้น ทรงยื่นตะลิ่งพิศดูนางอยู่ครู่หนึ่งจึง
ตรัสบูชาทะเลว่า

"ข้าแต่พระสมุทรผู้เป็นคลังแห่งมณีทั้งหลาย ผู้มีน้ำใจอันลึก
บุคคลไม่อาจหยั่งได้ เพราะเมื่อพระองค์ซ่อนนางนี้ไว้ในทะเลก็คือ
ซ่อนนางลักษมีไว้มิให้พระวิษณุเห็น ข้าพเจ้าขอเอาพระองค์เป็นที่
พึ่งเพื่อสำเร็จประสงค์ของข้าพเจ้า"

พระราชินีตรัสยังไม่ทันขาดคำ ต้นกัลปพฤกษ์แลนางทิพย์ก็จม
ลงไปทะเล พระราชินีทรงใจเอนตามลงไปประหนึ่งจะดับไฟ
ระคะด้วยน้ำในมหาสมุทร

ในทันใดนั้นได้ทอดพระเนตรเห็น แลเสด็จไปถึงเมือง ๆ หนึ่ง
งามนัก มีแสงระยับจากเรือนซึ่งมีมณีเป็นเสา ทองเป็นผนัง
หน้าต่างแลม่านล้วนแต่มุกดา มีสวนซึ่งมีสระอันงาม มีชั้นบันได

ทำด้วยมณีสีต่างๆ สำหรับเดินลงสระ และมีต้นกล้วยพฤกษหลายต้น

พระราชาทรงเดินจากเรือนนี้สู่เรือนโน้นในเมืองนั้นจนได้เที่ยวเกือบจะทั่วทุกเรือน แต่เรือนเหล่านั้นแม้จะงดงามประกอบด้วยความมั่งคั่งทุกประการก็ปราศจากคนอยู่ แลพระราชาก็จะหานางซึ่งเป็นทีรักแห่งพระองค์ก็ไม่พบ

ครั้นทรงเดินเที่ยวต่อไปอีกครู่หนึ่ง พบวังสูงใหญ่ประดับด้วยมณีอันงาม พระยศเกตุจึงเสด็จเปิดประตูเข้าไปเที่ยวทอดพระเนตรข้างในพบคน ๆ หนึ่ง นอนอยู่บนเตียงมีผ้าคลุมอยู่ตลอดตัว พระองค์ทรงเปิดผ้าขึ้นดูก็เห็นนางผู้เป็นที่รัก พักตร์แห่งนางซึ่งเหมือนเพ็ญจันทร์นั้นมีเค้าเหมือนยิ้มในขณะที่ผ้าคลุมหลุดพันไปเหมือนความมืดหลบแสงพระจันทร์

พระราชาก็ทอดพระเนตรดังนั้น ก็มีพระหฤทัยเหมือนหนึ่งคนที่ได้เดินผ่านทะเลทรายในฤดูร้อนไปพบแม่น้ำซึ่งเป็นที่ชุ่มชื้น

ฝ่ายนางนั้นเมื่อลืมเนตรขึ้นเห็นบุรุษงาม ประกอบด้วยลักษณะดีเข้าไปยืนอยู่ข้างที่บรรทมดังนั้น ก็ลุกขึ้นด้วยอาการจับใจ แลแสดงเคารพเชื่อเชิญเป็นอันดี พระพักตร์นางก็มดูพิน เหมือนหนึ่ง

ให้เกียรติแก่พระบาทพระราชาด้วยเอาบัวคือพระเนตรลงปกคลุม
แล้วนางตรัสถามว่า

"ท่านนามอะไร เป็นอะไร แลมาในที่อันมาถึงได้ด้วยยากนี้โดย
ประสงค์อะไร อนึ่งกายท่านมีลักษณะเครื่องหมายอย่างกษัตริย์
เหตุใดจึงแต่งเป็นดาบส ขอท่านจงชี้แจงให้ข้าพเจ้าทราบ" พระ
ราชาตรัสตอบว่า

"ข้าเป็นพระราชาครององคราษฎร์ ทรงนามยศเกตุ ข้าได้ยิน
จากเพื่อนผู้เป็นเชือกือว่า ถ้าใครเดินทางไปมาในทะเลนี้ ก็อาจได้
เห็นนางผุดขึ้นจากทะเลบนต้นกัลปพฤกษ์ ข้าจึงแต่งปลอมกาย
เช่นนี้ สละราชสมบัติเพื่อจะได้เห็นนาง แลได้ตามนางลงมาใน
ทะเล ขอนางจงบอกข้าว่านางเป็นอะไร"

นางทูลตอบด้วยความรู้สึกอาย รู้สึกรัก แลรู้สึกยินดีว่า

"มีพระราชามีวาสนาองค์หนึ่ง เป็นใหญ่ในหมู่วิทยาธร ข้าพเจ้า
เป็นธิดาของพระราชาองค์นั้น พระบิดาของข้าพเจ้าเสด็จไปจาก
กรุงนี้พร้อมด้วยวิทยาธรทั้งหลาย ทิ้งข้าพเจ้าไว้ผู้เดียว ด้วยเหตุไร
ข้าพเจ้าหาทราบไม่ ข้าพเจ้าอยู่ผู้เดียวก็มีความง่วงเหงา จึงผุดขึ้น
ในทะเลแลนั่งร้องเพลงเล่นบนต้นกัลปพฤกษ์"

พระราชินีได้ทรงฟังเพลิดเพลินสำเนียงนาง ทั้งรุ่มรั้งรักรูปแล
กิริยาทุกประการ จึงตรัสเชิญนางให้ยินยอมวิวาห์กับพระองค์
นางก็ตกลงตามพระประสงค์ แต่ขอให้พระราชอาชวาทันคำมั่นข้อ
หนึ่งว่า เดือนละ ๔ วัน คือ วัน ๘ ค่ำ แล ๑๔ ค่ำ นางจะไปไหน
หรือทำอะไร พระราชาจะห้ามปรามหรือแม้แต่ทัตทานก็ไม่ได้ ถ้า
พระราชอาชวาทันคำมั่นดังนี้ นางจึงจะยอมวิวาห์ด้วย

เราท่านทั้งหลายเมื่อได้ทราบว่าการเป็นเช่นนี้ ก็ไม่ต้องสงสัยว่า
พระราชอาชวาทันคำสัญญาหรือไม่ พระยศเกตุได้อยู่กินกับ
นางวิทยาธรเป็นสุขเหลือที่จะพรรณนา จนวันหนึ่งนางทูลพระ
ราชาว่า

"ข้าพเจ้ามีกิจจะต้องไปที่อื่น พระองค์จะต้องคอยอยู่ที่นี้เพราะ
วันนี้เป็นวัน ๑๔ ค่ำ อนึ่งในเวลาทีทรงคอยอยู่พระองค์เดิยวันนั้น
อย่าเสด็จเข้าไปในห้องนี้เป็นอันตราย เพราะในห้องนี้มีอ่างแก้ว ซึ่ง
ถ้าใครตกลงไปจะไปผูกขึ้นในโลกมนุษย์"

นางทูลพระราชอาชวาทันแล้ว ก็ทูลลาออกไปนอกกรุง พระราชา
ทรงพระแสงดาบด้อมตามนางไปมิให้ทันรู้ ครั้นออกนอกนครไป
หน่อยหนึ่ง พระราชาทอดพระเนตรเห็นรากษสตัวหนึ่ง กายใหญ่
รูปร่างน่ากลัวเหมือนนรกซึ่งสำแดงรูปเป็นสัตว์มีชีวิต อ้าปากใหญ่

ดำเหมือนกลางคืน ครั้นเห็นนางก็ร้องด้วยเสียงอันดังแล้วตรงเข้าจับนางใส่ปากกลืนเข้าไป

พระราชารับเห็นดังนั้นก็พระองค์สั่นด้วยเพลิงแห่งความโกรธชั้กพระแสงดาบตรงเข้าฟันรากษสคอขาดศีรษะตกจากตัว เลือดไหลนองไป เพลิงแห่งความโกรธของพระราชาก็ดับด้วยเลือดแห่งอสุร แต่เพลิงแห่งความทุกข์ที่ไม่ได้นางคืนนั้นหาดับไม่ พระราชาเสียพระหฤทัยสิ้นสติมิรู้จะทำประการใด

พอนางออกจากกายรากษสไม่มีอันตรายประการใด ปราภภูความงามตามเคยเหมือนหนึ่งแสงพระจันทร์ซึ่งส่องสว่างไปทั่วพระราชาทอดพระเนตรเห็นนางคืนมาดังนั้นก็ทรงยินดีวิ้งเข้าสวมกอดนาง พลังตรัสถามว่าการเป็นเช่นนี้เพราะเหตุไร เป็นความฝันหรือความเป็นจริง

นางวิทยากรได้ฟังรับสั่งถามดังนั้น ก็กลับระลึกความเดิมขึ้นมาได้ จึงเล่าถวายพระราชาวา

"ข้าแต่พระสวามี การที่เกิดนี้มีใ้ไส่มายาแลมีใ้ความฝัน เป็นเพราะคำสาปของพระราชารู้เป็นชนกแห่งข้าพเจ้า พระราชานั้นแต่ก่อนก็ทรงครองสมบัติอยู่ในกรุงนี้ พระองค์มีบุตรหลายองค์แต่

ไม่ทรงรักใคร่เท่าข้าพเจ้า แลในเวลาเสวย ถ้าข้าพเจ้าไม่ได้อยู่
เสวยด้วยก็ไม่เสวยเป็นอันขาด ส่วนข้าพเจ้านั้นนับถือพระศิวะ
ด้วยความเลื่อมใสจริงๆ เคยมา ณ ที่นี้ทุกวัน ๘ ค่ำ แล ๑๔ ค่ำ วัน
หนึ่งข้าพเจ้ามาบูชาพระเคารีเพลินไปตลอดวัน พระบิดาของ
ข้าพเจ้าไม่ได้เสวยอาหาร ตั้งพระฤทัยคอยข้าพเจ้าจนหิวโหย
เกิดพิโรธเป็นกำลัง แม้ความรักข้าพเจ้าก็ไม่อาจป้องกันไม่ให้การ
เป็นไปตามคติแห่งกรรมในปางก่อน ครั้นข้าพเจ้ากลับมาเฝ้าใน
เวลาค่ำก็ทรงสาปว่า

"เพราะเจ้าทำให้ข้าอดอาหารตลอดวัน ต่ไปข้างหน้าเมื่อเจ้า
ออกไปนอกกรุงเพื่อจะบูชาพระศิวะในวัน ๘ ค่ำ แล ๑๔ ค่ำ จงมี
รากษสมาจับตัวเจ้ากลินเข้าไปในท้อง แต่ให้เจ้ากลับออกมาได้
ทางหัวใจรากษส อนึ่งไม่ให้เจ้าจำเรื่องแลคำสาปนี้ได้ ไม่ให้ความ
จำเจ็บปวดที่ได้ถูกกลินเข้าไปในท้องรากษสนั้นได้ แลให้เจ้าอยู่ใน
กรุงนี้ต่อไปคนเดียว "

เมื่อพระบิดาข้าพเจ้าสาปดังนี้แล้ว ข้าพเจ้าก็ค่อยอ่อนนวยจน
เธอสงสารแลสาปเพิ่มเติมว่า "เมื่อใดพระราชากรององคราชภูรี
ทรงนามพระยศเกตุได้มาเป็นสามีของเจ้า เธอได้ทอดพระเนตร
เห็นรากษสกลืนเจ้า แลเธอฆ่ารากษสตาย จนเจ้ากลับคืนออกมา

จากหัวใจรากษสแล้ว เมื่อนั้นให้สิ้นคำสาปนี้ ให้เจ้าระลึกเรื่องแล
คำสาปของข้าได้ แลให้คืนความรู้วิทยากรได้อย่างเก่า

เมื่อพระบิดาข้าพเจ้าได้สาปข้าพเจ้าเช่นนี้แล้วก็พาบริวารไปอยู่
เขานิษนในโลกมนุษย์ ที่ซึ่งข้าพเจ้าไว้ในเมืองนี้ แลการก็เป็นไปตาม
คำสาปนั้นสิ้นแล้ว แลข้าพเจ้าก็กลับระลึกเหตุการณ์ทั้งปวงได้
เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะไปเฝ้าพระบิดาที่เขานิษนในทันที เพราะ
กฎของพวกวิทยากรมีอยู่ว่า ผู้ใดถูกสาป เมื่อสิ้นสาปแล้วต้องกลับ
คืนไปเข้าพวกโดยเร็ว ส่วนพระองค์นั้นจะเสด็จอยู่ที่นี้ต่อไป หรือ
จะเสด็จคืนครองนครของพระองค์ก็แล้วแต่พระประสงค์"

เมื่อพระราชาทรงฟังดังนี้ ก็เดือดร้อนในพระหฤทัยเป็นกำลัง
เพราะทุกขวิโยคหญิงที่รักนั้น เป็นทุกขหนักเหลือหนัก นับประสา
แต่ใคร แม้พระมเหศวรเมื่อพราจากจากพระอุมา ยังทรง
กระวนกระวายยวดยง ไหนเลยมนุษย์เดินดินจะหักห้ามความโศก
เสียได้

พระยศเกตุทรงรับทุกขใหญ่หลวงเพราะนางจะต้องพราກไป
แต่ทรงเห็นอุบายจะยี่ดความสุขออกไปได้ จึงตรัสแก่นางว่า

"ถ้าจำเป็นจะต้องพราจากนางเพราะกรรมทำไว้ ก็เหลือที่จะ

แก้ไขได้ แต่ขอนางจงกรุณาแก้ข้าผู้สามี่ อย่าพึงไปในทันที หยุด
อยู่ที่นี้อีก ๗ วัน ใช้เวลานั้นทำให้ความสุขยืดยาวออกไปบ้าง เมื่อ
ครบ ๗ วันแล้ว นางจะไปเฝ้าพระบิดาก็ตามปรารถนา ข้าก็จะคืน
สู่นครของข้า"

พระราชาวินวอนเช่นนี้จนนางสงสารยอมให้ยืดความสุขออกไป
ดังพระประสงค์ พระราชาก็ทรงสำราญอยู่กับนางตลอด ๖ วัน
ครั้นวันที่ ๗ เธอทรงชวนนางเข้าไปในห้องซึ่งมีอ่างแก้วอันเป็น
ประตูกินสู่โลกมนุษย์ เพื่อให้นางชี้ให้ทรงเห็น แลอธิบายให้ทรง
ทราบวิธีที่จะเสด็จกลับคืนพระนคร

ครั้นพระองค์แลนางยืนชะงักดูอยู่ด้วยกันที่ปากอ่างแล้ว พระ
ราชาก็ทอดพระศอนางพาใจลงในอ่าง ในทันใดนั้นสององค์ก็
เสด็จผุดขึ้นในสระแห่งพระราชอุทยานในนครของพระยศเกตุ คน
เฝ้าสวนเห็นพระราชเสด็จกลับมาก็มีความยินดีรีบส่งข่าวไปให้
ทірมะทรรคินผู้รักษาพระนครทราบ

ทірมะทรรคินกับหมู่เสนาอำมาตย์ ก็พากันรีบไปรับเสด็จ ณ
พระราชอุทยาน แล้วพากันแวดล้อมตามเสด็จเข้าพระราชวัง ส่วน
ทірมะทรรคิน เมื่อได้เห็นพระราชพานางทิพย์กลับมาด้วย ก็คิด
ประหลาดแปลกแล้วแก้ตนเองว่า

"พระราชทานอย่างไรหนอจึงพานางวิยาธรรมาได้ นางองค์นี้
เจียวที่เราได้เห็นนั่งติดพิณแลขับกลอนอยู่บนต้นกล้วยฤกษ์ซึ่งผุด
ขึ้นจากทะเล แล้วกลับจมลงไปเร็วราวกับสายฟ้า การทั้งหลายแม้
จะแปลกเกินที่ปัญญามนุษย์จะเข้าใจได้ ก็อาจเกิดแลอาจเป็นไป
ตามที่เทพยดาบัญญัติไว้ เหตุฉะนั้นแม้มนุษย์จะได้นางวิยาธรร
มาเป็นภริยา ก็ไม่ควรผู้อื่นจะกระวนกระวายใจ แต่ความ
กระวนกระวายใจนั้นเล่า ก็เกิดตามบัญญัติแห่งเทพยดาฉัน
เดียวกัน จะแก้ไขด้วยอุบายประการใด เราก็สิ้นปัญญาที่จะทราบ
ได้เสียแล้ว ความอัศจรรย์อันต้นปัญญานี้เล่า ก็เป็นเพราะเทพยดา
บัญญัติเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ฯลฯ"

การที่ทิวมะทรรคินขาดเทพยดาไปทุกอย่างไม่เห็นท่าทางว่าจะ
หยุดเพียงไหนจนต้องกล่าว ฯลฯ เช่นนี้ก็อาจจูงเราทั้งหลายไปใน
ทางที่เห็นได้ว่า ทิวมะทรรคินใกล้จะถึงอะไร ส่วนข้าราชการอื่นๆ
ตลอดถึงราษฎรพลเมืองนั้นต่างก็รื่นเริงเอิกเกริกแสดงความ
สบายใจที่พระราชเสด็จกลับสู่กรุง แลทั้งได้พานางวิยาธรรมา
ด้วย

ฝ่ายนางวิยาธรรครั้นมาถึงนครของพระราชผู้สามีแลพ้น
กำหนด ๗ วันแล้ว ก็ค้ำนั่งจะกลับคืนสู่พวก แต่ครั้นจะเหาะก็เหาะ

ไม่ขึ้น เพราะลี้มวิชานั้นเสียแล้ว เมื่อนางรู้สึกว่านางเลื่อมความรู้อ ก็เดือดร้อนหฤทัย แสดงอาการเศร้าโศก พระสวามีสังเกตเห็นก็ ตรัสถามว่า

"เหตุไรจึงเป็นเช่นนั้น" นางทูลตอบว่า

"เพราะข้าพเจ้ารักพระองค์ ยอมอยู่กับพระองค์นานเกินควรไม่ รีบกลับไปเข้าหมู่วิทยาธรในทันทีที่สิ้นสาป จึงถูกลงโทษคือลี้ม วิชาเหาะเสียแล้ว ข้าพเจ้าจะกลับไปยังถิ่นทิพย์ก็กลับไม่ได้"

พระราชาก็ทรงฟังดังนั้นก็ทรงยินดีนัก ตรัสว่า

"ครั้งนี้ข้าได้นางวิทยาธรไว้แน่แล้ว"

ฝ่ายที่ระฆะทรรคินเมื่อได้ทราบดังนั้น ก็ตริตรองต่อไปตามแนว ความคิดที่เริ่มแต่วันที่ไปรับเสด็จพระราชาก็พระราชอุทยาน ครั้น กลับไปบ้านก็นอนคำนึงต่อไปอีกจนดับชีวิตไปด้วยความเสียใจ

รุ่งเช้ามีผู้นำความเข้าไปทูล พระราชาก็ทรงเศร้าโศก แต่เมื่อ ไม่มีใครช่วยแบ่งเบาภาระปกครองราชการบ้านเมือง พระราชาก็ ต้องทรงทำเอง ทรงพระชนม์ยืนยาวมีนางวิทยาธรเป็นที่รักร่วม พระหฤทัย

เวตาลเล่ามาดังนี้แล้วก็หยุดอยู่ครู่หนึ่ง แล้วทูลถามพระวิกรมมา
ทิตย์ว่า

"พระองค์ทรงทราบหรือไม่ว่าที่ระฆะทรรคินเสียใจตาย เพราะไม่
ได้นางมาเป็นเมียตัวเองดอกกระมัง ถ้าทรงคิดดั่งนั้น ก็คงจะเป็น
ด้วยทรงเห็นว่าที่ระฆะทรรคินเสียใจเพราะตัวเองเห็นนางก่อน ถ้า
ไม่นำความมาเล่าถวายพระราชา แลถ้าตัวพากเพียรเองก็อาจได้
นางมาเป็นเมีย"

พระวิกรมมาทิตย์ไม่โปรดคำที่เวตาลทูลถวายพระมหุทัยมิตฯ จึงตรัส
ว่า

"ข้าไม่ได้คิดอย่างเอ็งว่า ที่ระฆะทรรคินเป็นคนดี ไม่ใช่คนชนิด
นั้น" เวตาลทูลว่า

"ถ้าเช่นนั้นคงจะเป็นด้วยทรงเห็นว่าที่ระฆะทรรคิน เสียใจที่พระ
ราชาเสด็จกลับมารับความเป็นใหญ่ในบ้านเมืองคืนไป ตัวที่ระฆะ
ทรรคินสิ้นอำนาจเสียแล้ว จึงเสียใจถึงชีวิต ธรรมดาคนเมื่อได้ชิม
ความมีอำนาจแล้ว ไหนเลยจะไม่เสียใจในเวลาที่ต้องลดตัวลงมา"
พระวิกรมมาทิตย์ตรัสตอบว่า

"ไม่ใช่อย่างนั้นเป็นอันขาด ข้าได้กล่าวแล้วว่าที่ระฆะทรรคินเป็น

คนดี หาใช่คนชนิดนั้นไม่ เหตุที่ทำให้ทีระมัทรรคินเสียใจจนตาย นั้น ก็เพราะรำลึกว่า แต่นางมนุษย์พระราชายังลุ่มหลงละทิ้ง ราชการบ้านเมืองเสียแล้ว ก็เมื่อได้นางวิทยากรมาเช่นนี้ จะเป็น อย่างไรต่อไปอีกเล่า ตัวทีระมัทรรคินเองได้เห็นดเหนี่ยวยามมาก จนถึงกับเที่ยวเดินทางตรากตรำโดยหวังว่าพระราชาคือคนดี การ ก็กลับตรงกันข้ามดังนี้ เป็นที่น่าเสียใจนัก ทีระมัทรรคินคิดดังนี้จึง ตายด้วยความเศร้าใจ"

เวตาลหัวเราะทูลว่า

"ถ้าพระองค์ต้องกลับไปต้นอโศกอีกหลายเที่ยว ก็อย่าทรงเศร้า โศกเสียพระชนม์เร็วนัก" ทูลเท่านั้นแล้วก็หลุดลอยกลับไปอยู่ต้น อโศกตามเดิม

เพ็ญพักตร์ลักษณลาวัณย์

ราววาด

ไอ้ออกสทกทุกข์สท้อน

ท้าวสท้านลาญหลง

○ เดี่ยวดอมกรอมทุกข์กล้า

กริ่งกมล หม่นแล

กองระกำดำกล

ก่นเศรำ

เพลิงร้อนจะผ่นปรน

พอบลัด

ร้อนราคเราเรำร้อน

รุ่มร้อนรอนทรวงฯ

○ เปล่าเปลี่ยวเหี่ยวอกไอ้ ไอ้ออก

หนาวจิตคืออุทก

สทกสท้อน

คิดโถมประโลมกก

กอดอุ่น

กายแม่เย็นยามร้อน

อุ่นเนือยามหนาวฯ

○ ใคร่สมสมใคร่ได้

ทางใด แม่เอย

เจ็บจิตอาจิณใจ

จักขู่ว้า

โหยหวนอ้วนอกไอ

เป็นเลือด แล้วแม่

แรงรักชกชอกช้ำ

ไซ้ช้าลาตายฯ

บ้างก็แต่งคำฉันท์ลำดับครูลหุ ซึ่งตนเห็นไปเองว่าไพเราะ กล่าว
ชมแลเชิญนางให้ยินยอมวิวาห์กับตน

○ อ้าอุไรพศุ

พญพิบูลย์

ฉลากล่อมแจ่มจรรุญ

เจริญภาส

○ ตูสวิงสวายเพราะสายสวาท

รทวยบ่ปลด

ระทดบ่ปราศ

บ่ปลิดโคก

○ แสนจะเสี้ยวจะสร้าน

ณ วารวิโยค

จะข้าม ณ ห้วงปล่อง

ณ โสมก็ออกกรม

○ ใคร่เสน่หะนิตย์

สนิทสนม

จะแนบจะนิทร์จะชิด

จะชม ณ เชิงรัก

น้ำหน้ากระลาศิรชเวา

ฤจะหมายตะกายสูง

○ คางคกผงกมุขเฉยอ

จิตเห่อจะป็นยุง

เป็นหมูจะคู่อศวจุง

จรได้ไฉนนา

○ ตกทุกข์จะลุกสิก็ถล้า

ทุกข์ล้าจะไตรตรา

หลีกหล่มก็ล้มจะคมนา

คมเกลื่อนบ่เหมื่อนใจ

○ น้ำรักประจักษ์จิตบ่ขาดกลบาศกระลิ่งไกร

ไซ้เหล็กก็ล้ามทยะไทย

ดูจทาสบ่อาจจร

○ อ้าตู่จะดูสกลภพ

ก็สยบแสงยงหยอน

มีดมนก็จะดันยนะซอน

ก็และเครื่องจะเคื่องตา

○ ปราศหวังก็ดังสุรยะดับ ะวีลับนิรภา

คิด ๆ ะอดอุระระอา

อุรุโลกจะแหลกฤฯ

บ้างก็กล่าวลบหลู่พระจันทร์ว่า

○ เพ็ญพระจันทร์นั้นสว่างแต่ข้างขึ้น

กระต่ายมีนมเมาให้ดูจนเป็นบ้า

อันทรามวัยใสสุกทุกเวลา

น้ำใจขำมีนมเมาให้ทั้งชื่นแรม

ได้ยลพักตร์รักเหลือไม่เบื่อรัก

อกจะหักเพราะอนงค์ศรทรงแหลม

ให้แค้นคิดจิตเจ็บที่เหน็บแนม

ไม่ยิ้มแย้มเยื้อนให้ชื่นใจเอ๋ยฯ

บ้างก็กล่าวว่านางมีผิวเหมือนดอกจำปา มีนมเหมือนนางงู มี
บาทเหมือนทับทิม (เพราะย่อมน) มีตาเหมือนตาเนื้อตามเคย คิ้ว
เหมือนธนู่ง ตามอย่างคิ้วที่นิยมว่างาม เดินเหมือนหงส์ ฯลฯ

แลไม่มีใครลืมนกล่าวว่านางมีสำเนียงไพเราะ เหมือนนกกาเหว่า
แลทุกคนกล่าวว่่าถ้านางอัจฉราลงมาเปรียบประชันความงาม
นางอัจฉราจะได้อาย

แต่บัดนี้ตแลกว่านับจำนวนร้อยซึ่งประชันกันแต่งกาพย์กลอน

สรรเสริญความงามนางมุกดาวลีนั้น จะจูงใจให้นางรักผู้แต่งผู้ใดผู้หนึ่งก็หาไม่ได้ เพราะธรรมชาติหญิงย่อมจะเคยได้ยินคำยกยอความงามจนชินหู แม้จะยอด้วยกาพย์กลอนไพเราะก็ไม่ใช่ของแปลกถ้ายิ่งกาพย์กลอนเหลวๆ อย่างที่กล่าวมาแล้วก็ยิ่งเปื้อนหนักขึ้น แลพระองค์ผู้ทรงสติปัญญาสามารถยอมจะทรงทราบว่า วิธียอหญิงงามต้องยอมว่ามีวิชาปราดเปรื่อง หรือยกคุณที่ไม่มีขึ้นกล่าวจึงจะเป็นเครื่องจับใจนางสวย กล่าวตรงกันข้าม ถ้านางเป็นผู้ที่หาความสวยยาก ถึงหากจะเป็นคนมีเซาว์น ก็อาจยอให้ต้องใจได้ด้วยกล่าวถึงความงามอันสุขุมอันเป็นของไม่หาง่ายเหมือนความงามซึ่งล่อตา ดังนี้เป็นต้น ความยอนั้นเปรียบเหมือนหินกับเหล็กซึ่งทำให้เพลิงแห่งความรักเกิดได้

ส่วนนางมุกดาวลีนั้นเปื่อกาพย์กลอนจนเกลียดกวีไปทั้งหมด วันหนึ่งจึงบอกแก่บิดาว่า ถ้าจะหาผู้ให้ต้องหาชายที่รูปร่างดี ไม่เคยแต่งกาพย์กลอนเป็นอันขาด อนึ่งชายที่จะเป็นสามีนางนั้นต้องเป็นคนเซาว์นไว่ประกอบด้วยความรู้ ยิ่งรู้มากยิ่งดี ขอแต่อย่าให้เป็นความรู้ในเชิงกาพย์กลอนเท่านั้น

อยู่มาช้านานมีชายหนุ่มสี่คนมาจากสี่ทิศ ต่างคนประกอบคุณงามความดีของตนเสมอกัน ทั้งในเชิงปัญญา ในกำลัง แลใน

ความรู้ คนทั้งสี่เข้าไปหา พราหมณ์หริทาส แสดงประสงค์จะได้
บุตรีพราหมณ์เป็นภริยา หริทาสจึงนัดให้มาพร้อมกันในวันรุ่งขึ้น
เพื่อจะได้ประกวดความดีกันในการเจรจาแสดงความรู้

วันรุ่งขึ้นชายทั้งสี่ก็มาตามนัด ชายคนหนึ่งชื่อ มหาเสนี กล่าว
แสดงปัญญาว่า

"ชายใดมีจําหนงหาความไม่เปลี่ยนแปลงในโลกนี้ ชายนั้นเป็น
คนโง่ เพราะความเป็นไปของโลกนั้นอ่อนเหมือนต้นกล้วยแตกดับ
ง่ายเหมือนฟองทะเล"

"สิ่งทั้งหลายในที่สูงไม่ช้าจะลืม สิ่งทั้งหลายในที่ต่ำคงจะสลาย
ไปทั้งสิ้น"

"ญาติที่ตายไปแล้วกินน้ำตาของญาติที่คงมีชีวิตอยู่ด้วยความ
ไม่เต็มใจ เพราะฉะนั้น จักทำบุญกรวดน้ำ จงอย่าให้เข้าใจ ออกด้วย
อาตุรพ้อเอย"

นางมุกดาวลีนั่งฟังอยู่หลังฉากได้ยินมหาเสนีกล่าวก็ว่า

"ชายคนนี้พูดไม่มีมงคลเลย มีหน้าซำก้ำเริบเอากลอนเลว ๆ มา
กล่าวด้วย คนเป็นกวีใช้ไม่ได้"

ชายคนที่สองกล่าวว่า

"หญิงใดปฏิบัติชายผู้ซึ่งบิดามารดาทำให้ด้วยดี หญิงนั้นได้ชื่อว่าเป็นหญิงดี แลคัมภีร์ศาสตร์ก็กล่าวว่า หญิงใดเป็นโยคินีในเวลาสามียังอยู่ หญิงนั้นทำให้สามียายุสั้น แลจะตกในกองไฟภายหลัง"

คำที่ชายคนที่สองกล่าวนี้ นางมุกดาวลีเห็นโง่ที่สุด จึงนึกในใจว่า นางว่าจะไม่ยอมคำนี้ถึงชายคนนั้นเป็นอันขาด

ชายคนที่สามเป็นตระกูลนักรบชื่อ คุณากร กล่าวว่า

"มารดาคุ้มครองบุตรเมื่อเป็นทารก บิดาคู่ครองเมื่อจำเริญวัยใหญ่ขึ้น แต่บุรุษซึ่งเป็นชาตินักรบยอมจะคุ้มครองรักษาสกุลของตนทุกเมื่อ ธรรมเนียมแห่งโลกแลหลักที่ตั้งของข้าพเจ้าเป็นเช่นนี้"

คนที่ประชุมฟังอยู่นั้นเมื่อได้ยินคุณากรกล่าวดังนี้ ก็พากันสรรเสริญว่า เป็นคนกล้าควรเป็นที่เคารพ

ส่วนชายคนที่สี่เป็นตระกูลพราหมณ์ชื่อ รัตนทัตต์ เมื่อได้ยินชายทั้งสามคนกล่าวแสดงปัญญาดังนั้น ก็นั่งอยู่มิได้พูดประการใดจนชายทั้งสามคิดว่าเป็นเพราะเหตุโง่เขลาเบาความรู้ แต่ครั้นพราหมณ์ผู้เป็นบิดานางแลคนอื่น ๆ ที่ประชุมฟังกันอยู่นั้นกล่าว

คะยันคะยอให้พูด รัตนทัตต์ก็พูดสั้นๆ ว่า

"ความนิ่งนั้นดีกว่าความพูด"

ครั้นเมื่อเขาเตือนให้พูดอีกก็กล่าวว่า

"คนฉลาดไม่ประกาศความมีอายุของตน ไม่ประกาศให้ใครทราบเมื่อถูกหลอก ทั้งไม่ประกาศความมีทรัพย์หรือเสียทรัพย์ ไม่ประกาศความบกพร่องในครอบครัว ไม่ร่ายมนตร์ให้คนได้ยิน แล ไม่ประกาศความรักภริยา หรือวิธีประสมยา หรือหน้าที่ประพฤตินิยาม หรือของให้ หรือคำกล่าวโทษ หรือความไม่มีสัตย์แห่งภริยาตน"

เมื่อชายคนที่สี่ได้กล่าวดังนี้แล้ว ก็เป็นอันสิ้นการประลองปัญญาในวันนั้น พราหมณ์หรिताสเจ้าของบ้านแสดงความเสียใจต่อชายคนที่หนึ่งแลที่สอง แลให้ของเล็กน้อย แลวิกเอน้ำมันหอมประพรมเสื้อผ้าชายสองคน แลรดน้ำดอกไม้เทศที่ศิระชะแล้ง ก็ให้พลู เชิญให้กลับ ส่วนชายคนที่สามที่สี่คือคุณากรแลรัตนทัตต์นั้นพราหมณ์หรिताสเชิญให้มาใหม่ในวันรุ่งขึ้น

ชายทั้งสองก็มาตามนัด ครั้นนั่งลงพร้อมกันแล้ว พราหมณ์หรिताสจึงถามว่า

"ท่านทั้งสองมีปัญญาดังที่แสดงโดยคำพูดเมื่อวานนี้ บัดนี้ท่านจงแสดงให้เห็นว่า ปัญญาของท่านมีผลเป็นความรู้แลประโยชน์อะไรบ้าง" คุณากรกล่าวว่

"ข้าพเจ้าได้สร้างรถขึ้นไว้คันหนึ่ง รถนั้นอาจพาข้าพเจ้าไปถึงไหนได้ทุกแห่งในพิภพตาเดียว" รัตนทัตต์กล่าวว่า

"ข้าพเจ้ามีความรู้ชุบคนตายให้ฟื้นคืนเป็นมาได้ แลอาจสอนเพื่อนของข้าพเจ้าให้สามารถเช่นกัน"

เวตาลเล่ามาเพียงนี้ก็หยุดไว้ แล้วทูลถามพระวิกรมมาติത്യว่า ชายหนุ่มมีความรู้ประเสริฐทั้งสองคนเช่นนี้ พระราชาจะทรงดำริว่าพราหมณ์หรือทาสควรจะเลือกชายคนไหนเป็นชาย แต่พระวิกรมมาติത്യไม่ทรงตอบ เหตุไม่ทรงทราบว่าจะตอบประการใด หรือเหตุได้พระสติว่าเป็นกลเวตาลลวงถาม ก็เป็นได้ทั้งสองประการ

ครั้นพระวิกรมมาติത്യไม่ทรงตอบ จนเวตาลเห็นได้ว่าจะล่อให้ตรัสตรงนี้ไม่สำเร็จแล้ว ก็เล่าต่อไปว่า

เมื่อชายหนุ่มทั้งสองได้แสดงความรู้ให้ที่ประชุมทราบดังนี้แล้ว พราหมณ์หรือทาสยังลังเลในใจไม่แน่ว่าจะเลือกคนไหนดี จึงเรียกให้นางมุกดาวลีออกมากลางที่ประชุมถามว่านางจะเลือกชายคน

ไหนด นางมุกดาวลีก็หันหน้าหนึ่งไม่ตอบว่าอะไรด้วยวาจา แต่ชาย
หางตาครีตันทัดดี

พราหมณ์หริทาสเห็นดังนั้น ก็กล่าวภาษิตมีความว่า มุกดาควร
ร้อยเป็นสร้อยกับมุกดาด้วยกัน แลยกลูกสาวให้แก่รัตนทัตต์
ตามใจฉิดาประสงค์ ฝ่ายคุณากรชาตินักรบเห็นดังนั้นก็แค้นใจ
มือจับหวดบิดขึ้นไปจนถึงตาซึ่งแดงด้วยความโกรธ มือก็เวียนไป
จับดาบร่ำไป แต่คุณากรเป็นคนเกิดในสกุลดีมียุติธรรมในใจ ถึง
แม้จะขุ่นเคืองใจถึงเช่นนี้ ไม่ซ้าก็หายโกรธ

ฝ่ายมหาเสนีคือชายคนหนึ่งซึ่งถูกคัดออกไปแต่วันแรกนั้น
ชะรอยจะเป็นด้วยกวีดอกกระมัง จึงเป็นคนไม่มีความอายเลย
ครั้นเมื่อพราหมณ์หริทาสได้หมั้นกำหนดการวิวาหะนางมุกดาวลี
แล้ว มหาเสนีได้ทราบก็กระทำการอุกอาจเข้าไปในที่ประชุม
พุดจาแสดงความโกรธ แลกล่าวภาษิตกาทย์กลอนที่ไม่เข้าเรื่อง
ด้วยเสียงดังกลบไปในเรื่อง ยกคุณชั้วแห่งหญิงทั้งหลายขึ้นกล่าว
ว่า ในโลกนี้หญิงเป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ เป็นยาพิษอย่างแรง
เป็นที่อยู่แห่งความกระวนกระวาย เป็นผู้สังหารความกำหนดแน่
ในใจคน เป็นผู้กระทำให้เกิดความมีนเมารัก แลเป็นโจรปล้นคุณ
ความดีทั้งหลายในโลก

เมื่อได้กล่าวประหัตประหารหญิงเช่นนี้แล้ว ก็กล่าวต่อไปถึง บิดาแห่งนาง เรียกหริทาสว่า "มหาพราหมณ์" ซึ่งรับโคแลทองคำ เป็นสินจ้าง แลเป็นคนบุชालิง ส่วนพราหมณ์แลลูกแห่งพราหมณ์ ทั้งหลายนั้นใช้ไม่ได้หมด รวมทั้งรัตนทัตต์ด้วย

ครั้นคนที่อยู่ในที่ประชุมนั้นช่วยกันห้ามปราม มหาเสนีก็นิ่ง แสดงความโกรธมากขึ้น จนพราหมณ์หริทาสตกใจกลัวสำเนียง แลอาการมหาเสนีเป็นกำลัง ในที่สุดมหาเสนีสาบานว่า แม้นาง มุกดาวลีจะได้หมั้นแล้วก็ตาม ถ้าเขาไม่ได้นางเป็นภริยาเขาก็จะฆ่าตัวตายแล้วเป็นผีมาทรมานทำร้ายคนในบ้านนั้นทั้งบ้าน

ฝ่ายคุณากรเป็นชาตินักรบมีใจกล้า ครั้นได้ยินมหาเสนีพูดดังนั้น ก็แนะนำว่าให้รีบฆ่าตัวตายเสียเถิด และเมื่อเป็นผีแล้วจะทำอะไรก็ได้แต่สมัค แต่พราหมณ์หริทาสห้ามคุณากรไม่ให้พูด แสดงน้ำใจร้ายกาจ มหาเสนียิ่งโกรธใหญ่ เกิดความกล้าเพราะเกลียด เพราะรัก แลเพราะโกรธ ก็ชักเชือกบ่วงออกจากอกวิ่งออกไปจากเรือนแล้วผูกคอแขวนตัวตายอยู่กับต้นไม้ข้างเรือนนั้น

ครั้นเวลาเที่ยงคืนผีมหาเสนีก็ทำจริงดังที่กล่าวไว้เมื่อยังมีชีวิต แสดงตัวเป็นรากษสมาที่เรือนพราหมณ์หริทาส ทำให้พราหมณ์แลคนทั้งหลายตกใจเป็นกำลัง ครั้นรากษสมาทำอาการคุกคาม

จนคนกลัวหลบซ่อนไปหมดแล้ว ก็พานางมุกดาวลีเหาะหายไป
เสียจากเรือนแลบอกกล่าวไว้ว่า ถ้าจะตามให้พบให้ไปตามบน
ยอดสูงที่สุดแห่งเขาหิมาลัย

ฝ่ายพราหมณ์หริทาสเมื่อเกิดเหตุดังนี้ก็วิ่งไปเรือนรัตนทัตต์
ปลุกให้ตื่นขึ้นแล้วพราหมณ์หริทาสก็ปากสั้นเล่าความให้ผู้จะเป็น
บุตรเขยทราบทุกประการ รัตนทัตต์พราหมณ์หนุ่มทราบเรื่องก็
ตกใจเป็นกำลัง ออกวิ่งไปเรือนคุณากรนักรบแลวงวอนให้ช่วย
คุณากรเป็นคนใจดี แม้จะได้ขุ่นเคืองด้วยเหตุแพ้รัตนทัตต์ในทาง
รักก็จริง แต่เมื่อผู้ชนะมาวานให้ช่วยก็ยอมช่วยจึงจัดรถซึ่งพาเหาะ
ได้ แลั่งสองคนก็ขึ้นนั่งบนรถ แลบอกพราหมณ์หริทาสให้นอนใจ
ว่า จะได้ลูกสาวคืนมาในไม่ช้า

คุณากรก็ร้ายมนตร์ให้รถลอยขึ้นในอากาศ รัตนทัตต์ก็ร้าย
มนตร์ไล่ผีมิให้มาคิดกัน ตตสวิตุรวเรนย์ ภโรค เทวสย ธิมิหิ ธิโย
โย นะ ปรโจทยาท รถก็พาลอยไปถึงยอดสูงสุดแห่งเขาหิมาลัย
อันเป็นที่ซึ่งผีมหาเสนีพานางไปทิ้งไว้ นั้น

ครั้นชายหนุ่มทั้งสองพานางมาส่งคืนต่อบิดาแล้ว พราหมณ์หริ
ทาสเกรงจะเกิดเหตุขึ้นขึ้นอีก ก็รีบให้โหราฤกษ์ทำการวิวาหะ
โดยเร็ว แลเมื่อฤกษ์ดีก็เอาขม้นทามือลูกสาวตามธรรมเนียม การ

แต่งงานครั้งนั้นครึกครื้นนัก กวีใหญ่ร้อยซึ่งรักนางไม่สมหมาย ได้
ความทุกข์ถึงอกหักมีจำนวนสองโหลเศษ

ฝ่ายรัตนทัตต์เจ้าบ่าวเมื่อได้วิวาห์เสร็จตามพิธีแล้ว ก็ลา
พราหมณ์หรือทาสพาภริยาจะกลับไปบ้านเดิม คุณากรนักรบมี
ความรักดีต่อนาง แลต่อรัตนทัตต์ผู้เพื่อน ก็สาบานว่าจะไม่ทิ้งคน
ทั้งสองนั้นก่อนไปถึงบ้านเดิมแห่งเจ้าบ่าว

นางแลชายหนุ่มทั้งสองก็ลาพราหมณ์หรือทาสออกเดินทางไป
แลทางเดินนั้นต้องข้ามยอดเขาวินธยะ อันเป็นที่มากด้วยภัย
ประการต่างๆ เมื่อถึงหน้าผาแลดูลงไปก็ลึกน่ากลัว เมื่อถึงลำธาร
น้ำก็เชี่ยวไหลกระแทกหิน ยากที่จะข้ามได้ปราศจากอันตราย
ประเดี๋ยวก็เข้าป่ารกชัฏซึ่งมีดเหมือนมรณะ ยากที่จะหาทางเดิน
ไปได้ ประเดี๋ยวสายฟ้าก็ฟาดสาดฝนลงมา จนหนาวเย็นสะท้าน
ทั่วสรรพางค์กาย เมื่อยามร้อนก็ร้อนจนนกตกตายลงมาจาก
อากาศ รอบข้างก็ก้องด้วยเสียงสัตว์ร้ายต่างๆ ซึ่งมีไซมิตรแห่ง
มนุษย์

เมื่อทางเดินลำบากถึงเพียงนี้ เราท่านก็น่าสงสัยว่า เหตุใด
คุณากรจึงไม่พาบ่าวสาวขึ้นรถเหาะไปส่ง เหตุจะอย่างไรก็ตาม
การเดินทางครั้งนั้นใช้เวลาเดินดินไม่ใช่เดินอากาศ แลคนทั้งสาม

ก็ได้ความลำบากดังกล่าวมาแล้ว แลจะปรากฏต่อไปในเรื่องนี้
แต่คนทั้งสามก็ทนเดินทางไปด้วยอานุภาพพระกามเทพ จนพ้น
ป่าใหญ่ไปถึงที่ราบแล้ว

คืนหนึ่งนางมุกดาวลีฝันว่า นางเดินลุยไปในหนองน้ำขุ่น
ใสโครก นางอุ้มเด็กคนหนึ่งซึ่งมีอาการเหมือนเจ็บ เด็กนั้นเดินแล
ร้องครวญคราง มีเด็กอื่นเป็นอันมากได้ยินร้องก็ร้องบ้าง เด็กเหล่านี้นั่ง
รูปร่างพิกล บางคนก็ป่องเหมือนคางคก บางคนก็ผอมยี่ดนอน
อยู่ตามขอบหนอง บางคนก็ลอยอยู่เหนือน้ำ เด็กเหล่านี้นมีอาการ
เหมือนหนึ่งระดมกันร้องใส่เอานาง ประหนึ่งว่านางเป็นเหตุให้
ร้องให้ แลจะว่ากล่าวปลอบโยนหรือขู่เกรี้ยวกราดประการใด ก็ไม่
นิ่งทั้งนั้น ครั้นนางตื่นขึ้นก็เล่าความฝันให้ชายทั้งสองฟัง

รัตนทัตต์ผู้สามีได้ฟังแล้วก็นั่งตรองอยู่ครู่หนึ่ง จึงบอกภริยาแล
เพื่อนว่า จะเกิดเหตุใหญ่เป็นภัยแก่คนทั้งสามในไม่ช้า ครั้นรัตน
ทัตต์ทำนายดังนี้แล้วก็หยิบดาบออกมาเส้นหนึ่ง ตัดออกเป็น
สามท่อน แจกกันคนละท่อน แล้วอธิบายว่า ถ้าเกิดเหตุเป็นภัยแก่
ร่างกาย ให้เอาเชือกนั้นผูกเข้าที่แผลๆ ก็จะหายไปในทันที

ครั้นแจกเชือกแล้วรัตนทัตต์ก็สอนมนตรีให้ภริยาแลเพื่อน
ท่องจำไว้ เป็นมนตรีที่ชุกคนตายให้คืนชีวิตได้ มนตรินั้นเป็น

อย่างไรซ้ำพเจ้าไม่ควรนำมากล่าวให้ทรงทราบ เวตาลเล่าต่อไปว่า

ตามที่รัตนทัตต์ทำนายฝันไว้นั้นไม่ช้าก็เกิดเหตุตามพยากรณ์ คือ ในตอนเย็นเมื่อคนทั้งสามเดินพ้นจากป่าออกทุ่งก็มีคนพวกหนึ่งเรียกว่า กิราตะ มีจำนวนเป็นอันมากพากันเข้าทำร้ายมาเบียดต้น

มีกิราตะคนหนึ่งร่างเล็กตัวดำถือธนูแลศรทำด้วยหวาย ยืนขวางทางทำกิริยาเป็นสัญญาณให้คนทั้งสามวางอาวุธ ครั้นคนทั้งสามไม่หยุด กิราตะก็พูดเสียงโกรธดังก้องไปเหมือนนกที่ตกใจกลัว ตาก็เหลือกไปเหลือกมาแลแดงด้วยความโกรธ มือถืออาวุธชูขึ้นแกว่งอยู่บนศีรษะ ในทันใดนั้นพวกกิราตะก็หลังกันออกจากพุ่มไม้ แลที่กำบังหลังก้อนหิน ต่างคนต่างช่วยกันยิงมาดั่งห่าฝน การต่อสู้ซึ่งกำลังไม่พอกันนั้นเป็นไปไม่ได้นาน คุณาภรณ์กรบถือดาบในมือขวาใช้แขนอันมีกำลังไล่ฟาดฟันศัตรูล้มตายลงหลายสิบคน แต่พวกกิราตะก็หนุนเนื่องกันเข้ามาเหมือนหมู่แตนซึ่งมีผู้ทำลายรัง ไม่ช้าคุณาภรณ์ก็ถูกอาวุธสิ้นกำลังล้มลง

ฝ่ายรัตนทัตต์นั้นเมื่อศัตรูมีมากก็พานางหลบไปซ่อนไว้ในโพรงไม้แห่งหนึ่งแล้วกลับมาต่อสู้กับพวกชาวป่า ไม่ช้าก็ถูกอาวุธสิ้น

กำลังลงเหมือนกัน ฝ่ายพวกภิกษุตะนั้นครั้นชายทั้งสองล้มลงแล้ว ก็ชักมีดออกตัดศีรษะให้ขาดออกจากตัวทั้งสองศพ แล้วปลดเอาของมีค่าทั้งหลายซึ่งมีอยู่ในตัวชายสองคนนั้น เสร็จแล้วก็พากันกลับไป หารตามไปทำร้ายนางซึ่งซ่อนอยู่ในโพรงไม้ นั้นไม่

ฝ่ายนางมุกดาวลิตใจเพียงจะสิ้นชีวิต ครั้นสงบเสียงลงไป ก็ออกจากโพรงไม้เมียงมอง ไม่เห็นพวกโจรชาวป่า เห็นแต่ศพสามี และเพื่อนกลิ้งอยู่กลางดิน หัวตกอยู่ห่างตัวทั้งสองหัว นางก็นั่งลงร้องไห้ครวญครางอยู่ช้านานจนจวนค่ำ จึงคิดขึ้นได้ถึงวิชาที่เรียนรู้จากสามีในวันนั้นเอง นางจึงหยิบเอาดาวยวิเศษออกมา ยกเอาหัวทั้งสองหัวมาวางต่อกับตัวสองตัวแล้วเอาดาวยุยกหัวกับตัวเข้าไว้ด้วยกัน

แต่เวลานั้นเป็นเวลามืดเห็นไม่ถนัด ทั้งเป็นเวลาที่น่าที่กำลังตื่นตกใจไม่ทันได้พิจารณาละเอียด หัวแลตัวที่ต่อกันนั้นผิดสำหรับกันไป นางไม่ทันสังเกตก็นั่งลงรำยมนตร์สืงชีวิตซึ่งสามีได้สอนไว้

พอรำยมนตร์จบชายสองคนก็มีชีวิตคืนมา ต่างคนต่างลืมตาแลลุกขึ้นนั่งลูบคลำตัวเองเหมือนหนึ่งดูว่าร่างกายยังอยู่ครบหรือไม่ แต่เมื่อลูบพบร่างกายเต็มทั้งตัวแล้วก็ไม่หายสงสัย ต่างคนเห็นว่าจะมีอะไรผิดสักแห่งหนึ่ง จึงเอามือคลำหน้าผากแล้วแลดูลงไป

ตลอดถึงเท้า แล้วต่างลุกขึ้นยืนมองดูแขนแลขาของตน แลดูผ้า
นุ่งห่มซึ่งพวกโจรเหลือทิ้งไว้ให้น้อยที่สุด

ฝ่ายนางมุกดาวลี เมื่อเห็นชายทั้งสองทำกิริยาประหลาดตั้งนั้น
ก็นึกว่าเป็นด้วยความยุ่งในมันสมองของคน ซึ่งเป็นโรคถูกตัดหัว
หายขึ้นใหม่ๆ นางจึงยืนดูอยู่ครู่หนึ่ง แล้ววิ่งเข้าไปกอดชายซึ่งนาง
คิดว่าเป็นสามี แต่เขาไม่ยอมให้นางเข้าชิดตัว กลับผลักเสียแล้ว
บอกว่านางเข้าใจผิด นางมุกดาวลีละอายในใจเป็นกำลัง ก็วิ่งเข้า
กอดคอชายอีกคนหนึ่งซึ่งนึกว่าเป็นสามีของตนแน่ แต่ชายคนนั้น
ก็ผลักนางไว้ให้ห่าง แลบอกว่าเข้าใจผิดเหมือนกัน

ในขณะนี้นางรู้สึกขึ้นมาว่าได้ต่อหัวผิดตัวเสียแล้ว ไม่รู้ว่าจะทำ
อย่างไร ก็นั่งลงร้องไห้ราวกับอกจะแตกไปกับที่ หัวพราหมณ์รัตน
ทตต์ก็กล่าวว่า

"นางนี้เป็นเมียของท่าน" หัวคุณาภรณักรบกล่าวว่า

"นางนี้เป็นเมียของท่านไม่ใช่ของข้า" หัวรัตนทตต์กับหัวคุณาภร
ตอบว่า

"หากมิได้นางเป็นเมียของข้าต่างหาก" คุณาภร-รัตนทตต์กล่าวว่า

"ถ้าเช่นนั้นข้าคือผู้ใด" รัตนทตต์-คุณาภรกลับถามว่า

"ก็เจ้านึกว่าข้าคือผู้ใด" หัวพราหมณ์ตัวนักรบกล่าวว่า

"นางต้องเป็นเมียของข้า" หัวนักรบตัวพราหมณ์กล่าวว่า

"เจ้าโกหก นางเป็นเมียของข้าต่างหาก หัวทั้งสองพูดพร้อมกัน
ว่า

"เจ้าพูดอย่างคนพาลฟังไม่ได้"

เวตาลกล่าวต่อไปว่า หัวสองหัวแลตัวสองตัวโต้เถียงกันไม่มี
ทางที่จะยินยอมกันได้ ผู้ที่จะตัดสินได้แน่นอนก็เห็นจะมีแต่พระ
พรหมพระองค์เดียว ส่วนข้าพเจ้านั้น นอกจากจะตัดหัวต่อเสีย
ใหม่แล้ว ก็ไม่รู้จะวินิจฉัยอย่างไรได้ แลข้าพเจ้าเชื่อเป็นแน่ว่า แม้
พระองค์ผู้เป็นพระราชาอันประเสริฐ ก็ไม่ทรงปัญญาพอตัดสินได้
ว่า นางมุกดาวลีเป็นภริยาของหัวแลตัวสำหรับไหน อันที่จริงพวก
ข้าพเจ้าซึ่งเป็นเวตาลด้วยกันกระซิบบอกต่อ ๆ กันมาว่า เมื่อหัว
แลตัวสองสำหรับนั้นตายไปเฝ้าธรรมราชา (คือพระยม) ปัญหาอัน
เดียวกันก็เกิดขึ้นในยมโลก เพราะหัวทั้งสองต่างปฏิเสธบาปกรรม
ต่างๆ ซึ่งตัวได้ทำไว้ในเมืองมนุษย์ แม้ธรรมราชาก็พิศวง ไม่รู้จะ
แจกคะแนนโทษอย่างไรได้ ตรงนี้ พระธรรมวัชพระราชาบุตรทรง
นึกขันข้อที่หัวต่อผิดตัวแลเปลอพระองค์ไม่ทันนึกถึงพระราชบิดา

ก็ทรงพระสรวลขึ้นด้วยสำเนียงอันดัง พระวิกรมมาทิตย์พระราช
บิดาทรงขัดเคืองพระราชบุตรก็ตรัสว่า

"ความเห็นขุ่นในขณะซึ่งไม่มีสิ่งใดขุ่นนั้นเป็นเหตุให้คนดูแคลน
แลทรงอ้างภาชิตซึ่งบิดามักจะชอบเอามากล่าวแก่บุตรว่า ความ
หัวเราะนั้นเป็นเครื่องสอนน้ำใจปราศจากความคิด แล้วรับสั่งต่อไป
ว่า "คัมภีรศาสตร์แสดงว่า..."

เวตาลกล่าววว่า

"ดูไม่สู้จำเป็นที่พระองค์จะต้องทรงอธิบายให้แจ่มแจ้งถึงเพียง
นั้น คำที่รับสั่งก็คงเป็นคำของชัชเทวะหรือคนอื่นในหมู่กวีแก้วทั้ง
เก้า แต่คนเก้าคนนั้นรู้กายพยักลอนของตัวเอง ดีกว่ารู้คัมภีรศาสตร์
เป็นอันมาก"

พระวิกรมมาทิตย์ทรงนิ่งซึ่งพระหฤทัยว่า จะลงโทษเวตาลที่กล่าว
ค้านขึ้นกลางคันดีหรือไม่ อีกครู่หนึ่งจึงรับสั่งแก่พระราชกุมารต่อ
ไปว่า

"คัมภีรศาสตร์กล่าวว่า แม่น้ำพระคงคาเป็นใหญ่ในหมู่แม่น้ำทั้ง
ปวง เขาพระสุเมรุเป็นใหญ่กว่าเขาทั้งหลาย ต้นกัลปพฤกษ์เป็น
ใหญ่กว่าต้นไม้ทั้งปวง แลในภาคแห่งมนุษย์นั้น หัวเป็นใหญ่แล

ประเสริฐที่สุด กล่าวโดยความอันแสดงในคัมภีร์ศาสตร์เช่นนี้ นาง
มุกดาวลีต้องเป็นภริยาของชายสำหรับซึ่งหัวเคยเป็นสามีของนาง"

เวตาลหัวเราะแล้วทูลตอบว่า

"ความเห็นของข้าพเจ้าไม่ต้องกับคัมภีร์ศาสตร์ แลไม่ตรงกับ
พระราชดำริแห่งพระองค์ คือข้าพเจ้าเห็นว่านางมุกดาวลีเป็น
ภริยาของชายสำหรับที่กายเคยเป็นผัวนาง เพราะเหตุว่ากายนั้นมี
อุทร ซึ่งเป็นที่อยู่แห่งวิญญาณอันมีความไม่รู้ดับเป็นสภาพ ส่วน
หัวนั้นเสมอกับหม้อกระดุกหม้อหนึ่งซึ่งไม่มีอะไรอยู่ข้างใน
นอกจากมันสมองซึ่งเป็นเชื้อขุ่นเสมอกับมันสมองแห่งลูกวัว
เท่านั้น"

พระวิกรมมหาราชรับสั่งด้วยสำเนียงพิโรธว่า

"เอ็งไม่นึกหรือว่า วิญญาณนั้นเมื่อเข้าไปในตัวมนุษย์แล้วก็มี
สำนักอยู่ในมันสมอง แลพิจารณากายภายนอกเห็นได้จากสำนัก
นั้น" เวตาลตอบว่า

"วิญญาณจะมีสำนักอยู่ที่อุทรคนก็ตาม หรือที่มันสมองก็ตาม
สำนักของข้าพเจ้าอยู่ที่ต้นอโศกเป็นแน่"

พูดเท่านั้นแล้วเวตาลก็ออกจากยามหัวเราะก้องฟ้าลอยไป

พระวิกรมมัททีย์กับพระราชบุตรก็เสด็จเห็นพระพักตร์คืนไปยังต้น
อโศก ทรงปลดเวตาลลงมาใส่ยาม แล้วก็รับสั่งแก่เวตาลว่า ให้
เล่าเรื่องจริงไปอีกเรื่องหนึ่ง

เรื่องที่ ๑๐

เวตาลกล่าวว่าครั้งนี้ข้าพเจ้าให้เกิดเขม่นตาซ้าย หัวใจเต้นแรง แลตาก็มีดมัว เป็นกลางไม่ดีเสียแล้ว แต่ข้าพเจ้าก็จะเล่าเรื่องจริง ถวายอีกเรื่องหนึ่ง แลเพราะเหตุข้าพเจ้าเบื่อหน่ายการถูกแบก สะพายไปมาเป็นหลายเที่ยวแล้ว แม้พระองค์ไม่ทรงเบื่อเป็นผู้แบกก็จริง ข้าพเจ้าจะตั้งปัญหาที่อยากทูลถามสักที ถ้าทรงตอบได้ พระปัญญา也多ยิ่งกว่าที่ข้าพเจ้าคิดว่าจะมีในพระราชาพระองค์ใด

ในโบราณกาลเมืองใหญ่เมืองหนึ่งชื่อ กรุงธรรมปุระ พระราชาทรงนาม ทำวมหาพล มีมเหสีซึ่งแม้มีพระราชธิดาจำเริญวัยใหญ่แล้วก็ยังเป็นสาวงามถ้าจะเปรียบกับพระราชบุตรก็คล้ายพื้กับน้องยิ่งกว่าแม่กับลูก ที่เป็นเช่นนี้ไม่ใช่เพราะพระราชธิดามีอาการแก่เกินอายุ ที่จริงเป็นด้วยพระราชมารดาเป็นสาวไม่รู้จักแก่ แลความสาวของพระนางเป็นเครื่องประหลาดของคนทั้งหลาย

เมื่อทำวมหาพลจะสิ้นบุญนั้น เกิดศึกขึ้นที่กรุงธรรมปุระ ข้าศึกมีกำลังมากแลชำนาญการศึก ใช้ทั้งทองคำแลเหล็กเป็นอาวุธ คือใช้ทองคำซื้อน้ำใจนายทหารแลไพร่พลของพระราชาให้เอาใจออก

ห่างจากพระองค์ แลใช้เหล็กเป็นอาวุธฆ่าฟันคนที่ซื้อน้ำใจไม่ได้
ข้าศึกใช้ทองคำบ้าง เหล็กบ้างเป็นอาวุธดังนี้ จนในที่สุดรีพลของ
ทำวมหาพลหรือร่อยย่อยยับไป

ทำวมหาพลเห็นจะรักษาชีวิตพระองค์ไว้ไม่ได้ด้วยวิธีรบ ก็คิด
จะรักษาด้วยวิธีหนี จึงพาพระมเหสีแลพระราชธิดาออกจากกรุง
ไปในเวลาเที่ยงคืนจำเพาะสามพระองค์ พระราชาทรงพานางทั้ง
สองเสด็จรอดพ้นแนวทัพข้าศึกไปแล้วก็ตั้งพระพักตร์มุ่งไปยังเมือง
ซึ่งเป็นเมืองเดิมของพระมเหสี วันรุ่งขึ้น

พระราชานำนางทั้งสองเดินไปจนเวลาสาย ถึงท้องทุ่งเห็น
หมู่บ้านหมู่บ้านหนึ่งแต่ไกล ไม่ทรงทราบว่าหมู่บ้านโจร แต่ทรง
สงสัยไม่วางพระหฤทัยจึงตรัสให้พระมเหสี แลพระราชธิดาหยุด
นั่งกำบังอยู่ในแนวไม้ พระองค์ทรงถืออาวุธเดินตรงเข้าไปสู่
หมู่บ้านเพื่อจะหาอาหารเสวยแลสุนัขทั้งสององค์

ฝ่ายพวก ภิลล์ ซึ่งอยู่ในหมู่บ้านนั้นประพฤติดัวเป็นโจรอยู่โดย
ปกติ ครั้นเห็นชายคนเดียวแต่งตัวด้วยของมีค่าเดินเข้าไปเช่นนั้น
ก็คุ้มกันออกมาจะเข้าชิงทรัพย์ในพระองค์พระราชธิดา ทำวมหาพล
ทรงเห็นดังนั้นก็ทรงพระแสงธนูยิงพวกโจรล้มตายเป็นอันมาก
ฝ่ายนายโจรได้ทราบว่าผู้มีทรัพย์มาฆ่าฟันพวกตนลงไปเป็นอัน

มากดังนั้นก็กระทำสัญญาณเรียกพลโจรออกมาทั้งหมดแล้วเข้าล้อมรอบพระราชาท้าวมหาพลองค์เดียวเหลือกำลังจะต่อสู้ป้องกันอาวุธพวกโจรได้ ก็สิ้นพระชนม์ลงในที่นั้น พวกภิลล์ก็ช่วยกันปลดเปลื้องของมีค่าออกจากพระองค์ แล้วพากันคืนเข้าสู่บ้านแห่งตน

ฝ่ายพระมเหสีและพระราชธิดาทรงแอบอยู่ในแนวไม้เห็นพวกโจรเข้ากลุ้มรุมรอบพระราชาก็ตกใจเป็นกำลังแต่ไม่รู้จะทำอย่างไรได้ ครั้นเห็นพวกภิลล์ทำลายพระชนม์พระราชาลงไปแล้ว สองนางพระองค์สิ้นพากันหนีห่างออกไปจากหมู่บ้านโจร ทางจะไปทางไหนหาทราบไม่ ความมุงมามาดีมีอยู่แต่ว่าจะหนีให้พ้นมือพวกภิลล์ซึ่งเป็นคนชาติต่ำช้าเท่านั้น นางทั้งสองทรงกำลังน้อยแต่อำนาจความกล้าพาให้เสด็จไปเป็นทางถึง ๔ โกรศ อ่อนเพลียพระกำลังทรงดำเนินต่อไปไม่ได้ ก็หยุดนั่งพักอยู่ได้ร่วมไม่ริมทาง

เมื่อมีพระราชาก็พระองค์หนึ่ง ทรงนาม ท้าวจันทรเสนเสด็จออกยิงสัตว์ป่ากับพระราชบุตรจำเพาะสองพระองค์ กษัตริย์ทั้งสองทรงม้าไปตามแนวป่า เห็นรอยเท้าหญิงสองคนก็ทรงชักม้าหยุดดู พระราชบิดาตรัสว่า

"รอยเท้าคนทำไมมีอยู่ในป่าแถบนี้" พระราชบุตรทูลว่า

"รอยเท้าเหล่านี้เป็นรอยเท้าหญิงสองคน รอยเท้าชายคงจะโตกว่านี้" พระราชาตรัสว่า

"เจ้าของรอยเท้าเหล่านี้เป็นหญิงจริงอย่างเจ้าว่า แลน่าประหลาดที่มีหญิงมาเดินอยู่ในป่า แต่ถ้าจะพูดตามเรื่องในหนังสือ หญิงที่พระราชาพบในป้ามักจะงามกว่าหญิงที่จะหาได้ในกรุงเหมือนดอกไม้ป่าที่งามกว่าดอกไม้ในสวน มาเราจะตามนางทั้งสองนี้ไป ถ้าพบนางงามจริงดังว่า เจ้าจงเลือกเอาเป็นเมียคนหนึ่ง" พระราชบุตรทูลตอบว่า

"รอยเท้านางทั้งสองนี้มีขนาดไม่เท่ากัน แม้เท้ามีขนาดย่อมทั้งสองนางก็ยังยิ่งใหญ่กว่ากันอยู่คนหนึ่ง ข้าพเจ้าจะเลือกนางเท้าเล็กเป็นภรรยาข้าพเจ้า เพราะคงจะเป็นสาวน้อยตามขนาดแห่งเท้า ส่วนนางเท้าเขื่องนั้นคงจะเป็นสาวใหญ่ ขอพระองค์จงรับไว้เป็นราชชายา" ท้าวจันทรเสนตรัสว่า

"เหตุใดจนเจ้าจึงกล่าวดังนี้ พระราชมารดาของเจ้าสิ้นพระชนม์ไปไม่กี่วัน เจ้าจะอยากมีแม่เลี้ยงเร็วเท่านี้เจียวหรือ" พระราชบุตรทูลตอบว่า

"ขอพระองค์อย่ารับสั่งเช่นนั้น เพราะบ้านของผู้เป็นใหญ่ใน

ครอบครัวนั้น ถ้าไม่มีแม่เรือนก็เป็นบ้านที่ว่าง อนึ่งพระองค์ย่อมจะทรงทราบคาถาซึ่งมูลทวะบัณฑิตแต่งไว้ มีความว่า 'ชายผู้ไม่ใช่คนโง่ไม่ยอมคืนสู่เรือนซึ่งไม่มีนางที่รักผู้มีรูปงามคอยรับรอง ในขณะที่ที่กลับถึงเรือนนั้น แม้เรียกว่าเรือนก็ไม่ใช่ อื่น คือคูกซึ่งไม่มีโซ่เท่านั้นเอง' พระองค์ย่อมทรงทราบได้ด้วยพระองค์เองว่า ความสุขแห่งพ่อบ้านซึ่งอยู่โดดเดี่ยวนั้นมีไม่ได้ในบ้าน แลมีไม่ได้นอกบ้าน เพราะไม่มีหวังว่าจะได้ความสุข เมื่อกลับมาสู่เรือนแห่งตน"

ท้าวจันทรเสนทรวงหนึ่งตรองอยู่ครู่หนึ่ง แล้วตรัสตอบพระราชบุตรว่า

"ถ้านางทำเรื่องมีลักษณะเป็นที่พึงใจ ข้าก็จะทำตามคำเจ้าว่า"

ครั้นกษัตริย์ทั้งสององค์ทรงกระทำสัญญาแบ่งนางกันดังนี้แล้วก็ทรงชักม้าตามรอยเท้านางเข้าไปในป่า สักครู่หนึ่งเห็นสองนางนั่งพักอยู่ได้ร่มไม้ กษัตริย์สององค์เสด็จลงจากม้าเข้าไปถามนางทั้งสองนางก็เล่าเรื่องให้ทรงทราบทุกประการ พระราชากับพระราชบุตรก็เชิญนางทั้งสองขึ้นหลังม้าองค์ละองค์ นางพระบาทเชิงคือพระราชธิดาขึ้นทรงม้ากับท้าวจันทรเสน นางพระบาทเล็กคือพระมเหสีขึ้นทรงม้ากับพระราชบุตร สององค์ก็เสด็จเข้ากรุง

กล่าวสั้นๆ ทำวสันตเสณแลพระราชบุตรก็ทำการวิวาห์ทั้ง
สองพระองค์แต่กลับคู่กันไป คือพระราชบิดาทรงวิวาห์กับพระ
ราชบุตร พระราชบุตรทรงวิวาห์กับพระมเหสี แลเพราะเหตุที่
คาดขนาดเท่าผิด ลูกกลับเป็นเมียพ่อ แม่กลับเป็นเมียลูก ลูกกลับ
เป็นแม่เลี้ยงของพ่อแม่ตัวเอง แลแม่กลับเป็นลูกสะใภ้ของพ่อแม่
ลูกตน แลต่อมาบุตรแลธิดาก็เกิดจากนางทั้งสอง แลบุตรแลธิดา
แห่งนางทั้งสองก็มีบุตรแลธิดาต่อ ๆ กันไป

เวตาลเล่ามาเพียงนี้ก็หยุดอยู่ครู่หนึ่ง แล้วกล่าวต่อไปว่าบัดนี้
ข้าพเจ้าจะตั้งปัญหาทูลถามพระองค์ว่า ลูกทำวสันตเสณที่เกิด
จากธิดาทำวมหาพล แลลูกมเหสีทำวมหาพลที่เกิดกับพระ
ราชบุตรทำวสันตเสณนั้นจะนับญาติกันอย่างไร พระวิกรมมาทิตย์
ได้ทรงฟังปัญหาเวตาลก็ทรงตรีกตรองเอาเรื่องพ่อกับลูก แม่กับ
ลูก แลพี่กับน้องมาปนกันยุ่ง แลมีหน้าซำมีเรื่องแม่เลี้ยงกับแม่ตัว
แลลูกสะใภ้กับลูกตัวอีกเล่า พระราชาทรงตีปัญหายังไม่ทันแตก
พอทรงนึกขึ้นได้ว่าการพาเวตาลไปส่งให้แก่โยคีนั้น จะสำเร็จได้ก็
ด้วยไม่ทรงตอบปัญหา จึงเป็นอันทรงนิ่งเพราะจำเป็นแลเพราะ
สะดวก แลรีบสาวก้าวทรงดำเนินเร็วขึ้น ครั้นเวตาลทูลเข้าให้ตอบ
ปัญหาด้วยวิธีกล่าววว่าโง่ จะรับสั่งอะไรไม่ได้ก็ทรงกระแอม เวตาล
ทูลถามว่า

"รับสั่งตอบปัญหาแล้วไม่ใช่หรือ"

พระราชินีไม่ทรงตอบว่าอะไร เวตาลก็นิ่งอยู่ครู่หนึ่งแล้วทูลถามว่า

"บางทีพระองค์จะโปรดฟังเรื่องสั้นๆ อีกสักเรื่องหนึ่งกระมัง" ครั้งนี้แม้แต่กระแอมพระวิกรมมัททีย์ก็ไม่ทรงกระแอม เวตาลจึงกล่าวอีกครั้งหนึ่งว่า

"เมื่อพระองค์ทรงจนปัญญาถึงเพียงนี้แล้ว บางทีพระราชบุตรซึ่งทรงปัญญาเฉลียวฉลาดจะทรงแก้ปัญหาก็ได้บ้างกระมัง"

แต่พระธรรมวชิรพระราชบุตรนั่งสนิททีเดียว

ปลายเรื่อง

เมื่อพระวิกรมมัททิตย์ทรงนั่งอึ้งมิได้ออกพระโอษฐ์ตรัสประการใด
ตั้งนั้นเวตาลก็แสดงวาจาอาการประหลาดใจเป็นที่สุด กล่าวชม
ว่าทรงตั้งมั่นพระหฤทัยดีนัก พระปัญญาารวกับเทวดาแลมนุษย์
อื่นที่มีปัญญา จะหามนุษย์เสมอมิได้ แต่ถึงเวตาลจะเห็นแล้วว่า
พระราชชาติตั้งพระหฤทัยจะไม่รับสั่ง ก็ยังไม่ยอมสนธิ ยังกล่าวยั่ว
โดยเพียรจะให้รับสั่งให้จงได้ เวตาลกล่าวว่า

"ข้าพเจ้าขอถวายพระพรให้ทรงรับความสำราญ เป็นผลแห่ง
การที่ทรงนั่งครั้งนี้ พระองค์ได้ทรงเพียรมาหลายครั้งแล้วที่จะห้าม
ความช่างพูดในพระองค์ แต่ก็ไม่สำเร็จ ข้าพเจ้าจะไม่ทูลถาม
ว่าการที่ทรงระงับความช่างพูดนั้น เป็นด้วยความถ่อมพระองค์
แลความสามารถกุมพระสติไว้ได้ หรือเป็นด้วยความโง่แลไม่
สามารถเท่านั้นเอง

การที่ข้าพเจ้าไม่ทูลถามว่า ไม่ทรงตอบเพราะเหตุไรนั้น ก็
เพราะข้าพเจ้าต้องการจะไว้พระพักตร์ แลพระองค์ก็คงจะทรง
ทราบแล้วว่า ข้าพเจ้าสงสัยว่าไม่ทรงตอบเพราะพระปัญญาที่
ไม่ทรงทราบว่าจะตอบว่าอะไร หากใช่เป็นด้วยมีพระปัญญาจะ

ตอบได้ถูกต้อง แต่ไม่ทรงตอบเพราะกุมพระสติไว้ได้ไม่ การที่ไม่ทรงตอบปัญหาครั้งนี้ ก็กล่าวได้ว่าเป็นด้วยทรงเชื่อคำแนะนำของข้าพเจ้า แลข้าพเจ้ามีความปลื้มที่ทรงเชื่อคำสั่งสอนของเวตาลจึงไม่ทูลซักถามว่า ทรงเชื่อเพราะความฉลาดกุมสติไว้ได้ หรือเป็นเพราะโง่ไม่รู้จะตอบว่าอะไร แลความไม่ตอบก็เป็นความเชื่อคำสั่งสอนของข้าพเจ้าไปในตัว"

พระวิกรมมัททิตยทรงกัศริมพระโอบุษฐ์เพื่อจะห้ามพระองค์เองมิให้ตรัส แลก็ห้ามไว้ได้ เวตาลกล่าวต่อไปว่า

"เมื่อพระองค์ทรงรู้สึกความทึบแห่งพระปัญญา แลได้รับทุกข์คืออดีตอันตันพระหฤทัยถึงเพียงนี้แล้ว ข้าพเจ้าก็เกิดสงสาร จึงยอมระงับความมุ่งหมายซึ่งมีมาแต่ในเบื้องต้นว่า จะทำให้ทรงดำเนินทวนไปทวนมาจนสิ้นพระชนม์ลงในระหว่างทางเพื่อข้าพเจ้าจะได้มีโอกาสสละศพที่สิงอยู่เดี๋ยวนี้ เข้าสิงศพพระราชาลองดูว่ามีรชชาติเป็นอย่างไรบ้าง อนึ่งข้าพเจ้าได้ถวายสัญญาไว้แต่ในชั้นเดิมว่าจะถวายประโยชน์อย่างหนึ่งซึ่งไม่มีใครอื่นจะถวายได้ แต่ก่อนที่จะถวายนั้น ข้าพเจ้าขอทูลถามว่า พระองค์จะทรงขยับยามให้ข้าพเจ้าหายใจสะดวงขึ้นอีกหน่อยจะได้หรือไม่"

พระธรรมธวัชพระราชบุตรได้ยินเวตาลทูลถามดังนั้น ก็จับแขน

เสด็จทรงพระราชบิดากระตุกเพื่อจะเตือนให้รู้พระองค์ มิให้ตรัสตอบเวตาล แต่พระราชบิดารู้สึกพระองค์อยู่แล้ว แม้ใครจะเอาม้ามาลากหลายคู่ก็ไม่ดูดีให้พระวาจออกจากพระโอษฐ์ได้

ฝ่ายเวตาลเมื่อเห็นพระราชาทรงนั่งอยู่ดังนั้นก็กล่าวต่อไปว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ในหมู่นักรบ พระองค์จงรำลึกถึงคำซึ่งอสูรบัณฑิตพิบาลได้ทูลไว้ว่า ผู้ใดมุ่งจะฆ่าชีวิตพระองค์ฯ อาจตัดหัวผู้นั้นเสียก่อนได้โดยคลองธรรม แลในการข้างหน้าซึ่งจะเป็นไปตั้งแต่บัดนี้ พระองค์พึงปฏิบัติตามคำที่อสูรกล่าวนั้น ส่วนพ่อค้าพลอยซึ่งถวายเป็นทักษิณแก่พระองค์เป็นอันมาก แลโยคีชื่อศานติศีลซึ่งกระทำพิธีอยู่ที่ป่าช้าริมฝั่งแม่น้ำโคทาวรีนั้น คือคน ๆ เดียวกัน แลมิใช่ใครอื่น คือโยคีซึ่งพระราชบิดาแห่งพระองค์ได้กระทำเหตุให้โกรธ แลมาดหมายจะแก้แค้นเป็นเวรกันอยู่จนบัดนี้ ส่วนข้าพเจ้าผู้เป็นลูกพ่อค้าน้ำมันนั้น โยคิกลัวว่าจะกระทำกรีกัดกันความเป็นใหญ่ในโลกของเขา จึงฆ่าข้าพเจ้าเสียด้วยอำนาจตะบะ แลพาศพข้าพเจ้ามาแขวนห้อยหัวไว้ที่ต้นอโศกเป็นเครื่องล่อลวงพระองค์"

"โยคินั้นเป็นผู้ใช้ให้พระองค์มาปลดข้าพเจ้าแบกไปให้แก่เขา แลเมื่อพระองค์ทรงทิ้งข้าพเจ้าลงที่เท้าเขาในคืนวันนี้ เขาจะ

สรรเสริญความกล้าแกลความเพียรของพระองค์ขึ้นไปจนถึงฟ้า
ข้าพเจ้าขอทูลให้รู้พระองค์แลระวังพระองค์จงหนัก เพราะโยคีคง
พาพระองค์ไปที่หน้าเทวรูปนางทศคา แลเมื่อเขาได้บูชาแล้ว เขา
จะเชิญให้พระองค์เคารพเทวรูปโดยอัญญาภคประณต"

ตรงนี้เวตาลทูลกระซิบค่อยๆ ประหนึ่งเกรงว่าจะมีผู้ได้ยินแลนำ
คำที่กล่าวนั้นไปบอกโยคีศานติศีล ครั้นทูลเสร็จแล้ว เวตาลก็ออก
จากศพ ทำให้ยามซึ่งพระราชาทรงแบกนั้นเบาเข้าเป็นอันมาก แต่
เมื่อได้ออกจากยามแล้วยังลอยกล่าวสรรเสริญพระราชาแลพระ
ราชบุตรอยู่อีก คำสรรเสริญนั้นเป็นไปในทางที่ชมว่ารู้สึกความโง่
แลลดหย่อนราชมานะอันเป็นคุณความดีซึ่งถ้ามีในตัวใครผู้นั้น
ย่อมมีความสุขในโลก

ครั้นเวตาลไปพ้นแล้ว พระวิกรมมัททย์ก็รีบทรงดำเนินไปถึง
ป่าช้า พบโยคีกำลังนั่งเคาะกะโหลกหัวฝึกกล่าวไม่หยุดปากว่า

"โห กาลี โห ทศคา โห เทวี"

รอบตัวโยคินั้น มากไปด้วยรูปกายอันน่าเกลียดน่ากลัว คือผี
อสุรทั้งหลายสำแดงรูปต่างๆ กัน บ้างก็เป็นนาค บ้างก็เป็นภูต
บ้างก็เป็นรูปแพะใหญ่ซึ่งผีแห่งผู้ฆ่าพราหมณ์ได้เข้าถึงอยู่ บ้างก็

เป็นหนอนใหญ่ซึ่งผีแห่งพราหมณ์กินเหล่านี้เป็นผู้สิง บ้างก็เป็นรูปคนหน้าเป็นม้าแลอูฐแลลิง บ้างก็เป็นรูปคนขาข้างเดียว หูข้างเดียวแลเป็นผีดูดเลือด เพราะเมื่อยังไม่ตายได้ขโมยของวัด บ้างก็มีรูปเป็นแร้งแลเป็นผีแมว ๆ เพราะเคยเป็นชู้กับเมียอุปัชฌาย์ หรือได้เมียเป็นคนต่างชาติ หรือเป็นผีทำบาปอื่นต่าง ๆ บ้างก็เป็นรูปสัตว์อันน่าเกลียดแลน่ากลัว กัดกินท่อนแห่งศพมนุษย์ แลทำเสียงกึกก้องไปทั้งป่าช้า

ครั้งพระวิกรมมัททีย์เสด็จเข้าไปใกล้จะถึงตัวโยคี โยคีก็กยกแขนขึ้นเป็นสัญญาณเสียงทั้งหลายก็หยุดนิ่งหมด พระราชาก็ทรงทิ้งยามศพลงตรงหน้าโยคี โยคีก็กแสดงความยินดี แลกกล่าวสรรเสริญความมั่นคงของพระราชาเป็นอันมาก แล้วโยคีก็กหยิบเอาศพซึ่งเป็นศพเด็กออกมาจากยาม แล้วหันหน้าไปทางทิศใต้ ร่ายมนตร์อยู่ครู่หนึ่ง ศพนั้นก็มีการเหมือนเป็น แล้วโยคีก็กถวายของเป็นเครื่องบูชาพระเทวี คือ พลุ ดอกไม้ ไม้จันทน์ ข้าว ลูกไม้ แลเนื่อมนุษย์ซึ่งไม่เคยถูกคมเหล็ก แล้วเอาเชื้อเพลิงใส่ลงในกะโหลกหัวผี จุดไฟเผาจนลูกเป็นเปลวใช้แทนโคมส่องทาง นำพระราชาแลพระราชบุตรไปยังเทวรูปร่างกาลีเป็นรูปหญิงดำคอขาดจากตัวครึ่งหนึ่ง ลิ่นแลบออกมาจากปากซึ่งอ้ากว้าง ตาแดงเหมือนคนเมา คิ้วแดง แลผมซึ่งเป็นเส้นหยานนั้นห้อยคลุมไปจนถึงเท้า

เสื้อผ้าที่คลุมนั้นคือหนังช้างแห้ง สะเอวรัดด้วยมาลัยร้อยด้วยมือ
แห่งยักษ์ซึ่งนางฆ่าตายในขณะรบ มีศพลองศพห้อยเป็นกวนทลที่
หูสองข้าง แลสร้อยคอนั้นเป็นโซ่กะโหลกหัวคน มือทั้งสี่ถือดาบ
บาท ตรี แลคทา ทำหนึ่งเหยียบอกพระศิวะผู้สามี อีกทำหนึ่ง
เหยียบน่อง หน้าเทวรูปอันน่ากลัวนี้ มีเครื่องใช้ในการบูชาต่างๆ
คือตะเกียง หม้อ แลภาชนะอื่นๆ กับสังข์แลฆ้องเป็นต้น ของเหล่านี้
นี้มักลั่นเลือดทั้งนั้น

ครั้นโยคีพาพระราชาแลพระราชาบุตรไปถึงหน้าเทวรูปแล้ว ก็ก้ม
ลงวางกะโหลกศีรษะที่ถือเป็นคิมนำทางมานั้นลงกับพื้น แล้ว
หยิบดาบมาถือแอบหลังไว้ แลทูลพระราชาวา

"ข้าแต่พระราชา พระองค์ได้ทรงกระทำตามสัญญาแล้วโดย
ทางที่ชอบทุกประการ แลเพราะเหตุที่พระองค์เสด็จมาในที่นี้ พิธี
ของข้าพเจ้าจะเป็นอันสำเร็จดังหมาย พระอาทิตย์ก็จะขับรถข้าม
เขาเบ็องตะวันออกอยู่แล้ว เชิญพระองค์ทรงเคารพพระผู้เป็นเจ้าของ
โดยอักษฎางคประณต แลพระเกียรติของพระองค์จะรุ่งเรืองยิ่ง ๆ
ขึ้นไป สิริทั้งแปด แลนิริทั้งเก้า จะได้เป็นของพระองค์ แลความ

จำเริญจะมียืนยาวไปชั่วกาลนาน"

พระวิกรมมัทิตย์ทรงฟังดังนั้น รำลึกได้ถึงคำเวตาล จึงรับสั่งแก้ไขคดีโดยอาการเคารพว่า

"ข้าพเจ้าพระราชาไม่เคยกระทำอัชฌาญคประณต ขอท่านผู้เป็นอาจารย์จงทำให้ข้าพเจ้าดูก่อน แล้วข้าพเจ้าจะทำตาม"

โยคีผู้ฉลาดขุดหลุมไว้ล่อพระราชา ก็ตกหลุมที่ตัวเองทำไว้ ครั้นโยคีก้มตัวลงกระทำอัชฌาญคประณต พระวิกรมมัทิตย์ก็ชักพระแสงดาบออก ฟาดถูกศีรษะโยคีขาดกระเด็นไป ขณะนั้นเทวรูปคว่ำลงมา หากพระธรรมวัชพระราชาบุตรจับพระกรพระราชบิดา เหนี่ยวพระองค์กระชากไปโดยแรง พระราชาจึงหลีกพ้นเทวรูปรอดชีวิตไปได้ ในทันใดนั้นมีเสียงกล่าวในอากาศว่า

"บุรุษพึงฆ่าคนซึ่งตั้งใจจะฆ่าตนได้โดยคลองธรรม"

แลมีเสียงดนตรีแลคำอวยชัยมาจากในฟ้า ทั้งดอกไม้ทิพย์ก็ตกลงเล่นเกลื่อนไป พระอินทร์แวดล้อมด้วยเทพบริวารก็เสด็จมา เฉพาะพระพักตร์พระวิกรมมัทิตย์ แลตรัสให้ขอพรฯ หนึ่ง พระวิกรมมัทิตย์ทูลว่า

"ข้าแต่พระจอมสวรรค์ขอพระองค์จงประทานพรให้เรื่องของ

ข้าพเจ้านี้ ปรากฏไปในโลกชั่วกาลนาน" พระอินทร์ตรัสว่า

"เราให้พรแก่ท่านดังขอ แลตราบไคพระอาทิตย์แลพระจันทร์ยัง
ส่องอยู่ในฟ้า แลฟ้ายังครอบดิน ตราบนั้นเรื่องนี้ปรากฏไปในโลก"

ครั้นพระอินทร์เสด็จหายไปแล้ว พระวิกรมมาทิตย์ทรงยกศพทั้ง
สองทิ้งเข้าไปในกองไฟ ก็เกิดมีไฟระสองตน พระวิกรมมาทิตย์ตรัส
ว่า

"เมื่อข้าเรียกเจ้าจงมาทันที"

แล้วก็พาพระราชบุตรคืนเข้าพระราชวัง ทรงปกครองบ้านเมือง
เป็นสุขชั่วกาลนาน จนเมื่อพระองค์ซึ่งมีความตายเป็นสภาพเสด็จ
สู่ปรโลกแล้ว พระเกียรติซึ่งมีรู้ดับยังปรากฏตราบเท่าทุกวันนี้